

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЛИЗНЮК Катерина Ростиславівна

УДК [811.161.2:811.162.1:811.111]’373

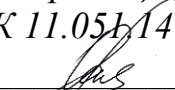
ДИСЕРТАЦІЯ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ПАТРІОТИЗМ» В УКРАЇНСЬКІЙ,
АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 К. Р. Близнюк

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради К 11.051.14
к.філол.н. О. О. Залужна*

Науковий керівник:
Лучик Алла Анатоліївна,
доктор філологічних наук, професор

Вінниця – 2019

АНОТАЦІЯ

Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Донецький національний університет імені Василя Стуса. – Вінниця, 2019.

Дисертацію присвячено зіставному вивченню лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotism» в англійській (американський варіант) і «patriotyzm» у польській мовах.

Лексико-семантичне поле потрактовано як сукупність лексем, пов'язаних інтегральними семами, що відображають інформацію про певне явище, реалію, об'єкт навколишньої дійсності, вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс.

Встановлено, що сучасне значення лексем *патріотизм*, *patriotism* та *patriotyzm* сформувалося у період творення націй та національних держав, що відбувався у Європі в XVI – XVII ст., а остаточно оформилося під час Французької революції. Саме з французької мови лексема *patriotism* перейшла в англійську, а одиниці *патріотизм* і *patriotyzm* з'явилися в українській і польській мовах за посередництва німецької. У всіх трьох мовах зазначені лексеми позначають любов до власної Батьківщини, народу і відданість їм.

За результатами компонентного аналізу побудовано матриці лексико-семантичних полів, що дало змогу виокремити в них ядерну і приядерну зони, напівпериферію та периферію. Дослідження ядерно-периферійної структури поля показало, що в центрі усіх трьох полів перебувають переважно еквівалентні за своїми значеннями лексеми, що свідчить про універсальність поняття патріотизму й способів його вербалізації у споріднених і віддалено споріднених мовах. Водночас, виявлено, що властивістю українського лексико-семантичного поля

«патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, співвідносних із піднесенням, емоційним збудженням, пристрасстю, прагненням і запалом. Для польського лексико-семантичного поля «patriotyzm» особливістю є активність компонентів, що позначають гонор, честь і гідність. А в англійському полі проявляється зв'язок патріотизму з релігією, що виник, з одного боку, через історію формування американського патріотизму (об'єднання іммігрантів навколо спільних ідеалів, цінностей, принципів життя і релігії, замість спільності походження, культури, мови тощо), а також тому, що релігія виступає рольовою моделлю, зразком справжньої безумовної любові та глибокої відданості.

Найважливіші ознаки патріотизму втілилися у семантичних мікрополях, що функціонують у складі лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism». Усього таких мікрополів було виокремлено 9 у кожній мові. Аналіз лексичного і семного складу всіх мікрополів показав, що носії української, польської та американського варіанту англійської мов мають схожі уявлення про патріотизм. Причиною цього є спільність походження як самого поняття, так і української, польської й англійської мов, оскільки усі три належать до індоевропейської сім'ї. Лексичні одиниці мікрополів «любов», «miłość», «love» референціюють любов, ніжність, пристрассть та інтерес до власних народу й Батьківщини як головні ознаки патріотизму. Обов'язковими його складниками є також відданість своєму народові, (проявляється через мікрополя «відданість», «poświęcenie», «devotion»), повага до нього та його історії, традицій, культури тощо (засвідчують елементи мікрополів «повага», «szacunek», «respect»), доброзичливість, прагнення допомагати, підтримувати й піклуватися про свою Батьківщину (втілилися у семантиці мікрополів «прихильність», «sympatia», «sympathy»). Патріотизм здатний викликати піднесення, емоційне збудження, бурхливі та інтенсивні почуття, нестримні пристрассті та прагнення, на що вказують одиниці мікрополів «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm» та «бажання», «chęć», «desire». Справжньому патріотові притаманне почуття національних честі та гідності, що розкривають мікрополя «пиха», «honor», «pride». Крім того, він повинен бути готовим стати на захист своїх народу й Батьківщини, їхніх

незалежності й добробуту, мови й культури, цінностей та принципів життя, на що вказують елементів мікрополів «сміливість», «odwaga», «courage». Патріотизм виявляє зв'язок із націоналізмом, тому у структурі аналізованих лексико-семантичних полів виокремлено семантичні мікрополя «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism». Особливістю українських і англійських мікрополів є регулярні вказівки на підвищену інтенсивність, нестримність, бурхливість, надзвичайність почуттів, реакцій і дій. У мікрополях польської мови було також зафіксовано схожі семи, але їхня частотність нижча. Носії англійської мови асоціюють любов, повагу і відданість із релігійними переживаннями. Відповідні семантичні компоненти менш активні у польських мікрополях, але все ж трапляються досить часто. У мікрополях української мови вказівок на релігійність, віру, Бога майже немає.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українському мовознавстві проаналізовано склад, структуру і семантику лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в англійській (американський варіант) мовах у зіставному аспекті. За допомогою програми Microsoft Excel побудовано семантичні матриці: 3 узагальнені матриці лексико-семантичних полів та 27 матриць мікрополів, що створюють базу для подальших досліджень із лексичної семантики, типології, лінгвокультурології, етнолінгвістики тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього застосування під час укладання одно-, дво- і тримовних тлумачних словників, тезаурусів, словників синонімів чи слів близьких за значенням, створенні електронних автоматизованих систем перекладу, а також під час викладання курсів із зіставного та загального мовознавства, лексикології української, англійської та польської мов, типології, теорії й практики перекладу.

Перспективи подальшого дослідження лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotism» в англійській і «patriotyzm» у польській мовах полягають у детальнішому аналізі складу й організації мікрополів, що відкриє можливості для глибшого зіставлення. Продуктивним буде застосування

контекстуального аналізу, який дасть змогу простежити реалізацію зафіксованих словниками значень у текстах, а також покаже додаткові семантичні компоненти, актуальні для відповідної мовної спільноти, але ще не внесені у лексикографічні видання. Метод асоціативного експерименту виявить найновіші відтінки значень лексем *patriotyzm*, *patriotyzm* і *patriotism*. Аналіз інших лексико-семантичних полів української, польської й англійської мов із застосуванням описаної методики дозволить упорядкувати їхні лексико-семантичні системи, що полегшить зіставний аналіз і переклад словникового складу цих мов, а також закладе підґрунтя для укладання семантичного словника української мови.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, семантичне мікрополе, компонентний аналіз, матриця, лексема, сема, ядро, периферія, мовна картина світу.

SUMMARY

Blyzniuk K. R. Lexical-Semantic Field of «Patriotism» in the Ukrainian, English and Polish Languages. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – Vasyl' Stus Donetsk National University. – Vinnytsia, 2019.

The thesis focuses on the contrastive study of the lexical-semantic fields «патріотизм» in Ukrainian, «patriotism» in English (American variant) and «patriotyzm» in Polish languages. In this paper, the lexical-semantic field is defined as a collection of semantically related lexemes, united by integral components of meaning. The field reflects a piece of information about a specific phenomenon or an object of the surrounding world. The elements of the field reveal systematic semantic relations and form an ordered hierarchy of lexemes and semes.

It is established that the contemporary meaning of lexemes *nampiomuzm*, *patriotism* and *patriotyzm* receives its current form during the French Revolution in the late 18th century. This is why in all three languages the words naming the patriotic feelings originated from French, although they came to the Ukrainian and Polish through German. The words *nampiomuzm*, *patriotism* and *patriotyzm* are equivalents, as they have the same meaning of love for and devotion to one's own country and people.

The primary method of the study is the componential analysis, that is, the method of decomposing word meanings on the smallest components called semes, and organizing all the lexemes and semes in the form of a semantic matrix. According to the results of the componential analysis, the matrixes of lexical-semantic fields were constructed, and the fields were divided into four zones: core, semi-core, semi-periphery, and periphery. The study of the central-peripheral structure of the fields shows that their core components are mostly equivalent. It proves the universality of the notion of patriotism and the ways of its verbalization in related and distantly related languages. At the same time, it is discovered that the semantic components correlated with enthusiasm,

excitement, passion, aspiration, and fervor are actively functioning at the core zone of the Ukrainian lexical-semantic field «патріотизм», but they are less frequent in Polish and English fields. The national specific trait of Polish lexical-semantic field «patriotyzm» is the frequency of components denoting honor, pride, and dignity. The origins of the American patriotism caused its relationship with religion. While creating the US nation, millions of multiethnic immigrants became connected around shared ideals, values, principles of life and religion, instead of the shared genes, cultures or languages as Europeans used to do. Moreover, religion is the role model for a real patriotism based on faith, unconditional love, and devotion.

The essential characteristics of patriotism were embodied in semantic microfields of the lexical-semantic fields «патріотизм», «patriotyzm» and «patriotism». There are nine equivalent microfields in each language. The analysis showed that Ukrainians, Poles, and Americans have similar ideas about patriotism. The lexical units of the microfields «ЛЮБОВ», «miłość», «love» refer to the love, tenderness, passion, and interest to someone's nation and homeland. The obligatory elements of the concept of patriotism are devotion to its ideals and principles (manifested through the microfields «ВІДДАНІСТЬ», «poświęcenie», «devotion»), respect for your country, its history, traditions, culture (highlighted through the elements of the microfields «повага», «szacunek», «respect»), benevolence, the desire to care, to help and to support the homeland (revealed in the semantics of the microfields «прихильність», «sympatia», «sympathy»). Patriotism may cause the rise of excitement, enthusiasm, intense feelings, unrestrained passions and aspirations as it is indicated in the microfields «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm» and «бажання», «chęć», «desire». The microfields «пиха», «honor», «pride» show the tight connections between patriotism and the feeling of national honor, pride and dignity. It is established, that the real patriot has to be prepared to protect his nation and homeland, their independence and well-being, language and culture, values and principles of life. The elements of microfields «сміливість», «odwaga», «courage» serve as evidence for such a conclusion. Besides, the microfields «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism» reflect the semantic relations of the lexical-semantic fields of patriotism with the lexical-semantic fields of the concept of nationalism.

Despite the closeness of the ideas of patriotism in all three languages, it is defined that the semantic components indicating intensity, irregularity, the turbulence of feelings, reactions, and actions are more frequent in Ukrainian and English microfields. The equivalent senses of Polish microfields show the lower frequency. English speakers associate love, respect, and devotion to religious experiences. The corresponding semantic components are less active in Polish microfields but still occur quite often, whereas in Ukrainian microfields only a few indications of religiousness, faith, God are discovered.

The scientific novelty of the proposed dissertation lies in the following: the work for the first time in Ukrainian linguistics investigates the structure and the semantics of the lexical-semantic fields «патріотизм» in Ukrainian, «patriotyzm» in Polish and «patriotism» in American English in comparison. Moreover, three generalized matrixes of lexical-semantic fields and 27 matrixes of microfields were constructed with the use of Microsoft Excel, which creates the basis for further research on lexical semantics, typology, ethnolinguistics.

The practical meaning of this thesis lies in the possibility of using the results of the study while compiling defining, translatory and ideographic dictionaries, thesauri, dictionaries of synonyms or creating automatic translation systems. The ideas and results of this research may be integrated into the university courses in comparative and general linguistics, lexicology of Ukrainian, English and Polish languages, linguistic typology.

Prospects for the further study of the lexical-semantic fields «патріотизм» in Ukrainian, «patriotyzm» in Polish and «patriotism» in English lie in a more detailed analysis of the organization and semantics of microfields, which will open up possibilities for deeper comparison. It will be productive to use the contextual analysis to trace the implementation of semantic components fixed in dictionaries to the texts, as well as to show some additional semantic components, that are relevant to the nation but are not included into the lexicographic works. The method of association experiment may reveal the most recent meanings of lexemes *namiotyzm*, *patriotism* and *patriotyzm*. The examination of other lexical-semantic fields of Ukrainian, Polish and English languages

with the use of the methodology, described in this dissertation, will make them more comparable so that it would be easier to find vocabulary similarities and differences.

Key words: lexical-semantic field, semantic microfield, componential analysis, matrix, lexeme, seme, core, periphery, linguistic picture of the world.

Список публікацій здобувача

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Близнюк К. Р. Лексико-семантичні поля концепту ПАТРІОТИЗМ в українській, російській і польській мовах // *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки, 2013. Кн. 3. С. 125–128.
2. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація мікрополя «devotion» у структурі лексико-семантичного поля «patriotism» (на матеріалі англійської мови) // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Вип.10 / гол. ред. М. Є. Скиба; відповідальний за випуск М. М. Торчинський. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016 Том 1 (А-І). С. 56–62.
3. Близнюк К. Р. Формування семантики лексеми *патріотизм* в українській, англійській і польській мовах // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2016. Вип. 62. С. 15–17.
4. Близнюк К. Р. Етнокультурна специфіка лексико-семантичних мікрополів «szacunek» і «respect» у сучасних польській та англійській мовах // *Наукові праці : наук. журн.* / Чорном. нац. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2017. Т. 294. Вип. 282. Серія: Філологія. Мовознавство. С. 13–16.
5. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне мікрополе «відданість» у сучасній українській мові // *STUDIA PHILOLOGICA (Філологічні студії)* : зб. наук. пр. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 42–50.
6. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі семантичного мікрополя «courage» в англійській мові) // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Т. III (188). Вип. 20. С. 52–58.
7. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації лінгвоконцепту СМІЛИВІСТЬ в українській і польській мовах // *Наукові записки*. Кропивницький : Видавець В. Ф. Лисенко, 2017. Вип. 153. Серія : Філологічні науки. С. 504–509.

8. Близнюк К. Р. Системно-структурна організація семантичного мікрополя «роświeceniє» у польській мові // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2017. Вип. 66. С. 21–25.

9. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація лексико-семантичного мікрополя «повага» у сучасній українській мові // *Мова : класичне – модерне – постмодерне* / НаУКМА. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. Вип. 3. С. 132–139.

Статті в закордонних періодичних виданнях:

10. Blyzniuk K. R. American patriotism: the specifics of verbalization in the form of the lexical-semantic field // *European Journal of Literature and Linguistics*. Vienna. №3. 2018. P. 3–6.

Статті, що не входять до наукових фахових видань України

11. Близнюк К. Р. Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень : (на прикладі концепту ПАТРІОТИЗМ в українській мові) // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2013. Вип. 50. С. 4–7.

12. Близнюк К. Р. Опозиція «свій» і «чужий» у лексико-семантичному полі «патріотизм» української, російської та польської мов // *Мови й культури : між Сходом і Заходом (Пам'яті Омеляна Прицака)* / відп. ред. В. Лучик. К., 2015. С. 152–160.

13. Близнюк К. Р. Аналіз опозицій як метод дослідження лексичної семантики // *«Граматичні студії» : збірник наукових праць* / Донецький національний університет імені Василя Стуса / редактор А. Загнітко. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 3. С. 70–74.

Наукові праці апробаційного характеру:

14. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації почуття прагнення у лексико-семантичних полях «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» в українській, польській та англійській мовах // *Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей III Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених*. 2017. С. 12–14.

15. Близнюк К. Р. Польський гонор у лексико-семантичному полі «patriotyzm» // *Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей IV*

Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. 2018. С. 48–52.

16. Blyzniuk K. R. Verbal representation of the concept of enthusiasm in the lexical-semantic fields of patriotism // *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. European Scientific Conference. Theory. Practice». (30.07.2017-31.07.2017) / Szczecin. S. 20–24.*

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	26
1.1. Поняття лексико-семантичного поля і його статус у сучасному мовознавстві	26
1.2. Теорія мовних картин світу в дослідженнях семантики	37
1.3. Методологія і алгоритм аналізу лексико-семантичних полів	43
1.3.1. Компонентний аналіз як інструмент вивчення структури поля...	43
1.3.2. Метод аналізу опозицій	54
1.3.3. Специфіка зіставного вивчення мовної семантики	60
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «ПАТРІОТИЗМ», «PATRIOTISM», «PATRIOTYZM» В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ	69
2.1. Історія формування семантики лексем на позначення патріотичних почуттів	69
2.2. Ядерно-периферійна структура лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism»	85
2.2.1. Структурна організація лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові	85
2.2.2. Структурна організація лексико-семантичного поля «patriotyzm» у польській мові	92
2.2.3. Структурна організація лексико-семантичного поля «patriotism» в англійській мові	99
2.3. Зіставлення особливостей системно-структурної організації лексико-семантичних полів	106
Висновки до розділу 2	111

РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «ПАТРІОТИЗМ», «PATRIOTYZM» І «PATRIOTISM» В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	114
3.1. Мікрополе «любов», «miłość», «love»	114
3.2. Мікрополе «відданість», «poświęcenie», «devotion»	125
3.3. Мікрополе «повага», «szacunek», «respect»	142
3.4. Мікрополе «пиха», «honor», «pride»	153
3.5. Мікрополе «сміливість», «odwaga», «courage»	166
3.6. Мікрополе «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm»	180
3.7. Мікрополе «бажання», «chęć», «desire»	188
3.8. Мікрополе «прихильність», «sympatia», «sympathy»	193
3.9. Мікрополе «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism»	201
Висновки до розділу 3	208
ВИСНОВКИ	201
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	216
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	237
СПИСОК ТЕКСТОВИХ ДЖЕРЕЛ	240
ДОДАТКИ	241
ДОДАТОК А. Фрагмент ядерної зони матриці лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові	242
ДОДАТОК Б. Фрагмент ядерної зони матриці лексико-семантичного поля «patriotyzm» у польській мові	243
ДОДАТОК В. Фрагмент ядерної зони матриці лексико-семантичного поля «patriotism» в англійській мові	244
ДОДАТОК Г. Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові	245
ДОДАТОК Д. Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «patriotyzm» у польській мові	248

ДОДАТОК Е. Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «patriotism» в англійській мові	254
ДОДАТОК Ж. Список опублікованих праць за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації	260

ВСТУП

Прискорення наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. процесу глобалізації зумовило рух ідей, переконань і цінностей між різноманітними людськими спільнотами, а також стирання кордонів між ними. Зараз, як ніколи до того, людство наблизилося до формування *global identity* (глобальної чи глобалізованої ідентичності) [215, с. 487], що має універсальний світогляд, критерії оцінки, життєві орієнтири, ідеали тощо. Сучасні гуманітарні дослідження активніше звертають увагу на інтернаціональний характер людського мислення [168; 180] та психологічну єдність людства, що виникають через спільний поняттєвий базис [239, с. 149–169]. Окреслені процеси та їхні результати зумовлюють розмивання меж між національними культурами або взагалі їхнє нівелювання й зникнення. Н. Засанська, розглядаючи ситуацію, що склалася у гуманітарній сфері, наголошує: «Особливого значення набуває проблема співвідношення національного та глобального, актуалізуються питання про ціннісні основи сучасної цивілізації – з одного боку, глобалізація спричиняє поступове засвоєння одних культур іншими, а з іншого, – постає загроза культурної «нав'язливості», агресивного поглинання етнічних просторів домінантною культурою» [53, с. 32]. За таких умов поняття патріотизму змінюється, набуває нових значень і об'єктів спрямування. У мононаціональних суспільствах, де домінантний етнос становить значний відсоток від загального населення країни (як-от, українці в Україні чи поляки в Польщі), відбувається загострення національних почуттів і посилюється намагання виокремитися, підтвердити свою національну унікальність. Натомість суспільства багатонаціональні прагнуть до уніфікації, створення спільноти людей, поєднаних універсальними цінностями, незалежно від їхнього етнічного походження. Яскравим зразком такого суспільства є народ Сполучених Штатів Америки. З огляду на окреслені процеси дослідження явища патріотизму і, зокрема, його відображення у національних мовних картинах світу та вербалізації через лексико-семантичні поля є надзвичайно важливим.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження відповідає тенденції сучасної лінгвістики до аналізу мовних явищ у поєднанні з антропологічними,

культурними та когнітивними складниками. Системний зіставний аналіз лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в англійській мовах за допомогою методів структурної лінгвістики досі не був здійснений, що зумовлює актуальність пропонованої роботи. Недостатньо висвітленими залишаються чинники, що вплинули на формування сучасної семантики центральних лексем, які називають патріотичні почуття у відповідних мовах. Водночас, належного опису й формалізації потребують семантичні відношення між елементами та структурними частинами названих лексико-семантичних полів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготована згідно з планами науково-дослідної роботи кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» «Лексика та граматики мовних систем: діячність і сучасний стан» (0118U001739). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного університету «Києво-Могилянська академія» (протокол № 20 від 25 грудня 2014 р.).

Мета роботи – виявити спільні та відмінні структурні й семантичні характеристики лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в англійській (американський варіант) мові.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати теоретико-методологічні засади вивчення лексико-семантичних полів;
- 2) дослідити історію формування семантики лексем на позначення патріотичних почуттів;
- 3) встановити лексичний склад лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism»;
- 4) виокремити семи зі значень лексем-елементів аналізованих полів;
- 5) побудувати семантичні матриці лексико-семантичних полів;
- 6) простежити ядро-периферійну організацію лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism»;

7) схарактеризувати семантичні мікрополя у межах лексико-семантичних полів;

8) визначити різновиди семантичних відношень між лексичними елементами;

9) зіставити матеріали трьох мов з виявленням спільних і відмінних ознак лексико-семантичних полів у мовних картинах світу українців, поляків та американців.

Об'єктом дисертаційного дослідження є одиниці лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в американській англійській мові.

Предмет дослідження – структурна організація одиниць зазначених лексико-семантичних полів та семантичні відношення між ними.

Матеріал дослідження становлять 319 лексем і 797 сем у сучасній українській мові, 308 лексем і 839 сем у польській, 311 лексем і 954 семи в американському варіанті англійської мови.

Джерельною базою дослідження є лексикографічні видання: Словник української мови в 11 т. (ред. І. Білодід; 1970-1980); Тлумачний словник української мови у 20-ти томах (Український мовно-інформаційний фонд НАН України); Словник української мови (ред. В. Жайворонок, 2012); Словник синонімів української мови у двох томах (ред. А. Бурячок та ін., 1999-2000); Практичний словник синонімів української мови (С. Караванський, 2003); Етимологічний словник української мови: Т. 4 (ред. О. Мельничук та ін., 2003); Uniwersalny słownik języka polskiego PWN (ред. С. Дубіш, 2004); Nowy słownik języka polskiego (ред. Е. Соболев, 2003); Słownik języka polskiego PWN; Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN (2005); Słownik synonimów polskich (ред. З. Кужова, 2000); Słownik synonimów (ред. А. Домбрувка, 1993); Merriam-Webster's collegiate dictionary (2005); Merriam-Webster Online Dictionary and Thesaurus; Webster's New Dictionary of Synonyms (1984); The Concise Oxford Dictionary of English Etymology (ред. Т. Хоард, 1996), The synonym finder (Дж. Родейл, 1986).

Джерелами ілюстративного матеріалу стали системи: «Український національний лінгвістичний корпус» [270], що створений і підтримується

Українським мовно-інформаційним фондом НАН України; «Narodowy Korpus Języka Polskiego» [271], що є сільним проектом Інститутів польської мови та інформатики Польської академії наук, видавництва «PWN» та відділу мовознавства Лодзького університету; «Corpus of Contemporary American English (COCA)» [272], розроблений в Університеті Брігама Янга.

Теоретико-методологічну базу роботи становлять праці з теорії лексико-семантичних полів (К. Баумгартнер [147], Н. Іваненко [55], Ю. Караулов [60], Е. Кузнецова [79], А. Лерер [189, 190, 191], Л. Мартін [198], В. Мьодунка [202, 203], П. Фабер [170], Г. Щур [140]), лексичної семантики (А. Вежбицька [31, 238, 239], М. Виноградов [32], Д. Герартс [172], Р. Гжегорчикова [176, 177, 178], В. Еванс [168, 169], Л. Ліпка [194], А. Марковський [197], О. Селіванова [113, 115, 116], Й. Стернін [126], Н. Шведова [137]), мовних картин світу (Й. Бартмінський [144, 145, 146], С. Воркачов [34, 35], І. Голубовська [39, 40], В. Жайворонок [48], Л. Лисиченко [84, 85], Й. Мачкевич [195], А. Середницька [120], Ю. Степанов [124, 125], Р. Токарський [229]), компонентного аналізу (О. Ахманова [7, 8], В. Гуденаф [173], А. Кузнецов [78], А. Лучик [87, 88, 89], Ю. Найда [95, 206, 207], М. Пещак [103, 132], А. Посох [108], М. Трубецкой [131], М. Фабіан [134]), аналізу опозицій (Ю. Апресян [3, 4], Ж. Кантіно [58], С. Маркус [93], М. Трубецкой [131]), лінгвістичної типології і зіставного мовознавства (В. Аракін [5], В. Гак [36], Н. Герцовська-Вайнагій [37], Н. Еванс [167], Ю. Жлуктенко [50], Н. Засанська [53], А. Ляшук [90], В. Манакін [92], Г. Хок [180]), теорії національних ідеологій і патріотизму зокрема (Н. Бжозовська [151, 152, 153, 154], Г. Касьянов [62], Й. Курчевська [188], Дж. МакКена [200], Дж. Пламенац [104], І. Приморац [212], Е. Сміт [122], М. Віролі [234], У. Уліцька [231]).

Методи й прийоми дослідження зумовлені специфікою аналізованого об'єкта, а також окресленими метою і завданнями роботи: *зіставний метод* слугує для виявлення спільних та відмінних риси у структурі лексико-семантичних полів; *описовий метод* забезпечує систематизацію та інвентаризацію мовних одиниць, опис особливостей їхнього функціонування в межах лексико-семантичних полів;

компонентний аналіз використано для розщеплення значень слів на складові компоненти – семи; *аналіз словникових дефініцій* застосовано під час відбору матеріалу дослідження, а також для вичленування і встановлення типів значеннєвих компонентів; *кількісний аналіз* використано для встановлення частотності появи сем у межах аналізованих полів і мікрополів; *аналіз опозицій* спрямований на визначення різновидів семантичних відношень між лексемами; *прийом побудови матриці* дає змогу впорядкувати матеріал у вигляді таблиць, де семи розташовано у спадному порядку (від найчастотніших до найменш частотних і одиничних), а лексеми записано від найбільш полісемічних до тих, що мають найвужчі значення. Таке впорядкування дозволяє простежити ядерно-периферійну організацію лексико-семантичних полів і вичленувати у них семантичні мікрополя, що утворюються навколо найчастотніших сем.

Особистий внесок здобувача полягає у встановленні складу і структури лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в англійській мовах, а також у визначенні універсальних і національно-специфічних характеристик відповідних полів як фрагментів мовних картин світу українців, поляків та американців. Усі результати роботи здобуто самостійно, публікації написано одноосібно.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати поглиблюють теоретичну базу зіставно-типологічного вивчення лексики споріднених і віддалено споріднених мов. За допомогою програми Microsoft Excel побудовано семантичні матриці: 3 узагальнені матриці лексико-семантичних полів та 27 матриць мікрополів, що створюють основу для подальших досліджень із лексичної семантики, типології, лінгвокультурології, етнолінгвістики тощо.

Наукова новизна дисертації. У пропонованому дослідженні вперше у зіставному аспекті проаналізовано склад, структуру і семантику лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotyzm» у польській і «patriotism» в американській англійській мовах. Подальшого розвитку набула теорія лексико-семантичного поля, уточнено основні терміни поняттєво-категорійного апарату. Зокрема, у роботі конкретизовано поняття семантичного

мікрополя як структурної частини лексико-семантичного поля. Встановлено чинники, що вплинули раніше, і ті, що досі впливають на формування семантики центральних лексем і полів загалом. Виокремлено та схарактеризовано ядерні, приядерні, напівпериферійні та периферійні зони лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism». Простежено членування кожного лексико-семантичного поля на семантичні мікрополя.

Наукову новизну одержаних результатів узагальнюють **положення, що виносяться на захист:**

1. Лексико-семантичне поле розглядається як сукупність пов'язаних за значенням лексем, які позначають близькі або подібні явища позамовної дійсності, вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс.

2. Ядро лексико-семантичного поля складають лексеми з найвищим ступенем полісемії та найчастотніші семи, що втілюють найважливіші для національної мовної картини світу ознаки об'єкта, який описує поле. На периферії перебувають слова з мінімальною кількістю значеннєвих компонентів і нечастотні семи. Периферійні лексичні одиниці утворюють найменше семантичних зв'язків із рештою елементів, але можуть входити до складу інших лексико-семантичних полів відповідної мови.

3. Попри існування одиниці *патір* ще у давньогрецькій мові, сучасне значення лексем, навколо яких розбудовано аналізовані лексико-семантичні поля «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism», сформувалося у період Французької революції, тому саме із французької мови лексема *patriotism* перейшла в англійську, а слова *патріотизм* і *patriotyzm* з'явилися в українській і польській мовах за посередництва німецької. У всіх трьох мовах зазначені лексеми позначають любов до власної Батьківщини, народу і відданість їм.

4. У центрі всіх трьох полів перебувають переважно еквівалентні за своїми значеннями лексеми, що свідчить про універсальність поняття патріотизму й способів його вербалізації у споріднених і віддалено споріднених мовах. Водночас,

властивістю українського лексико-семантичного поля «патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, співвідносних із піднесенням, емоційним збудженням, пристрасстю, прагненням і запалом. Для польського лексико-семантичного поля «patriotyzm» особливістю є активність компонентів, що позначають гонор, честь і гідність. А в англійському полі проявляється зв'язок патріотизму з релігією.

5. Активність найчастотніших інтегральних сем зумовлює формування у структурі лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» взаємно еквівалентних семантичних мікрополів: «любов», «miłość», «love»; «відданість», «poświęcenie», «devotion»; «повага», «szacunek», «respect»; «сміливість», «odwaga», «courage»; «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm»; «бажання», «chęć», «desire»; «прихильність», «sympatia», «sympathy»; «пиха», «honor», «pride»; «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism».

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього застосування під час укладання одно-, дво- і тримовних тлумачних словників, тезаурусів, словників синонімів чи слів близьких за значенням, створенні електронних автоматизованих систем перекладу, а також під час викладання курсів із зіставного та загального мовознавства, лексикології української, польської та англійської мов, типології, теорії й практики перекладу.

Основні результати дисертаційного дослідження внесено до курсів навчальних дисциплін спеціальності 035 Філологія «Загальне мовознавство» (освітній ступінь «Бакалавр») і «Зіставне мовознавство» (освітній ступінь «Магістр»), що викладаються на факультеті гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорено на тринадцяти конференціях: II Міжнародна науково-практична інтердисциплінарна конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє», Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Рівне, 18–19 квітня 2013 р.); III Міжнародна наукова конференція «Мови й культури: між Сходом і Заходом» до 95-ліття від дня

народження Омеляна Пріцака, Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 11–12 квітня 2014 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє», Львівський державний університет безпеки життєдіяльності та Католицький університет ім. Іоанна Павла II (м. Львів, 18–20 травня 2016 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання», Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, 23–24 березня 2017 р.); II Міжнародна наукова конференція «Слов'янські студії», Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, 21–22 квітня 2017 р.); Міжнародна науково-теоретична конференція «Граматичні читання-IX», Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, 25–26 квітня 2017 р.); XXVI Міжнародна наукова конференція «МОВА І КУЛЬТУРА» імені Сергія Бураго (м. Київ, 25–27 червня 2017 р.); III Міжнародна наукова конференція «МОВА: КЛАСИЧНЕ – МОДЕРНЕ – ПОСТМОДЕРНЕ», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 16–17 листопада 2017 р.); Всеукраїнська міждисциплінарна конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 22–24 травня 2015 р.); II Всеукраїнська міждисциплінарна конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу: досвід і перспективи», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 27–28 травня 2016 р.); III Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 26–27 травня 2017 р.); IV Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 30 травня 2018 р.); Наукова конференція «Актуальні питання загального і слов'янського мовознавства», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 13 січня 2017 р.). Матеріали дисертації обговорено на засіданні

кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» (протокол № 11 від 1 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 16 одноосібних публікаціях, серед них 9 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 1 – в іноземних виданнях, 3 статті у нефахових виданнях та 3 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (240 позицій), списку джерел (32 позиції), додатків. Повний обсяг роботи становить 263 сторінки, основний текст викладено на 200 сторінках друкованого тексту.

У *Вступі* подано загальну характеристику роботи: обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, з'ясовано методи дослідження, висвітлено його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, схарактеризовано ступінь апробації результатів дисертації, визначено структуру та обсяг роботи.

Перший розділ *«Лексико-семантичне поле як об'єкт зіставних досліджень»* складається із трьох підрозділів. Перший із них розкриває поняття лексико-семантичного поля, його історію та статус у сучасному мовознавстві. Другий підрозділ присвячений теорії мовних картин світу і її застосуванню в дослідженнях лексичної семантики. Третій підрозділ простежує методологію і порядок аналізу лексико-семантичних полів та складається із трьох частин, що характеризують особливості застосування методів компонентного аналізу, зіставного методу, аналізу семантичних опозицій для дослідження лексико-семантичних полів.

Другий розділ *«Системно-структурна організація лексико-семантичних полів «patriotизм», «patriotism», «patriotyzm» в українській, англійській і польській мовах»* складається із трьох підрозділів. Перший підрозділ простежує історію формування семантики лексем на позначення патріотичних почуттів. Другий підрозділ, що містить 3 частини, розкриває особливості ядерно-периферійної

організації лексико-семантичних полів. Третій підрозділ присвячений зіставленню даних щодо ієрархічної структури аналізованих полів.

Третій розділ *«Семантико-структурні характеристики лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» в українській, польській та англійській мовах»* містить 9 підрозділів, що розкривають семантику і структуру мікрополів «любов», «miłość», «love»; «відданість», «poświęcenie», «devotion»; «повага», «szacunek», «respect»; «сміливість», «odwaga», «courage»; «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm»; «бажання», «chęć», «desire»; «прихильність», «sympatia», «sympathy»; «пиха», «honor», «pride»; «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism».

У *Висновках* описано головні результати дослідження, а також окреслено перспективи подальшої роботи.

РОЗДІЛ 1

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1 Поняття лексико-семантичного поля і його статус у сучасному мовознавстві

Дослідження лексичного складу і семантичного простору мови найефективніше здійснювати через аналіз лексико-семантичних полів, оскільки саме поля «утворюють проміжну ланку між атомарністю окремого слова і всім лексичним складом мови» [191, с. 123].

Жодне слово у мові не є ізольованим, зрозуміти його значення, на думку А. Лерера, можна лише через протиставлення набору семантично пов'язаних слів [190, с. 14]. Такої ж позиції дотримується Ф. Жилко: «Лексичне значення слова ніколи не існує (функціонує) окремо. Воно завжди пов'язане семантичними відношеннями (ідентичності й диференційності) з лексичним значенням іншого слова або лексичними значеннями кількох (багатьох) слів. Отже, лексичне значення певного слова семами ідентичності, спільними з іншим словом (словами), має також інформацію і про останнє. Лексичне значення окремого слова ніколи не буває відокремленим або ізольованим» [49, с. 30]. Н. Шведова вважає, що для характеристики значення слова потрібен контекст класу, який можна встановити лише шляхом визначення місця слова у певному лексико-семантичному полі, групі, лексичному ряді тощо, дослідження його відношень з іншими членами цієї цілісності та протиставлення елементам інших лексичних утворень [137, с. 9].

Крім зв'язків з іншими лексичними одиницями мови, на значення слова впливають такі фактори, як спосіб, яким це слово співвідноситься зі своїм об'єктом [192, с. 123], а також специфіка історії, культури відповідного народу [196, с. 4]. Останній фактор, на думку Я. Снісаренко, має значний вплив на формування лексичної системи мови й мовної картини світу загалом: «Функційно мова залежить від соціально-економічних та культурних умов розвитку суспільства. Різні соціально-комунікативні потреби мовних колективів, умови їхнього

історичного існування та ідеологічні настанови є основними екстралінгвальними чинниками, що впливають на розвиток лексичної системи мови» [123, с. 89]. Польська дослідниця І. Курч причини відмінностей у лексичному складі та семантиці різних мов убачає в розбіжностях фізичної чи суспільної реальності, в якій перебувають людські спільноти, що розмовляють відповідними мовами [187, с. 35]. О. Бутковська головними факторами, що визначають ступінь подібності чи відмінності лексичної системи порівнюваних мов, називає історичний розвиток, характер взаємодії та міжмовних контактів, що виникали між їхніми носіями [28, с. 15].

Хоча екстралінгвальні фактори і відношення з іншими членами лексичної парадигми істотно впливають на формування семантики слова, її зумовлюють також синтагматичні зв'язки між лексемами, що можуть виникати okazіонально або ж бути закріпленими у мові, а також умови безпосереднього вживання. Ч. Огден серед названих факторів надає перевагу останньому. Дослідник переконаний, що слова самі собою не мають значення і набувають його лише в момент, коли мовець використовує їх на позначення чого-небудь [208, с. 10]. Близькою є позиція В. Бабіка, який вважає, що мова служить для виокремлення елементів реальності й надавання їм назв, при цьому в позамовній дійсності між цими елементами може не бути чітких меж, але людина встановлює їх у процесі мовлення, підбираючи ті чи ті слова й наділяючи їх відповідними значеннями: «Встановлення меж кожного разу є результатом рішення того, хто здійснює класифікацію, тобто мовця, тому елементи реальності групуються у різні класи, залежно від конкретної потреби. Користувач відповідної етнічної мови обирає зі скінченної кількості рис об'єкта тільки ті релевантні або істотні ознаки, знання яких йому вистачає для вживання слів цієї мови» [142, с. 62].

Н. Шведова схиляється до потреби враховувати такі чинники під час аналізу мовної семантики: «По-перше, це умови існування слова в колі його смислових партнерів і антиподів, тобто в рамках лексичної багатоманітності (класу, розряду, групи, лексичної парадигми, ряду і т. д.) і одночасно в умовах смислових протиставлень, різноманітних семантичних опозицій і відштовхувань. По-друге, це

умови різноманітних синтагматичних зв'язків слова, безпосередніх лінійних оточень, як закріплених (системних, стабільних), так і нових, що встановлюються, спочатку індивідуальних чи okazіональних. По-третє, це умови побутування слова в принципово неокреслених межах змістових цілісностей, в контексті таких характерних для слова мовленнєвих ситуацій, власні мовні межі яких, на відміну від цілісностей синтагматичних і парадигматичних, не можуть бути чітко визначені» [137, с. 8].

Отже, значення слова залежить від парадигматичних і синтагматичних відношень, у які воно вступає, контексту вживання, історії й культури народу – носія відповідної мови, а також від зв'язків з елементом дійсності, який це слово позначає. Зміна у значенні одного слова може мати вплив на інші лексичні одиниці відповідної мови, найбільше результати змін проявляються у семантичному полі цього слова [191, с. 123]. Саме тому найпродуктивнішим шляхом дослідження лексичного рівня мови є аналіз лексико-семантичних полів, що в ній функціонують.

Поняття лексико-семантичного поля у сучасному мовознавстві, з одного боку, є усталеним, але, з іншого – єдиного остаточного його визначення не існує. Більше того, автори часто послуговуються як синонімічними різними термінами на його позначення. Наприклад, К. Еліх перераховує такі терміни, що їх іноді використовують як еквіваленти лексико-семантичного поля в німецькому мовознавстві: *Bedeutungsfeld* (семантичне поле), *Sinnfeld* (сислове поле), *Sprachfeld* (мовне поле), *lexikalisches Feld* (лексичне поле), *syntaktisches Feld* (синтаксичне поле), *Strukturfeld* (структурне поле) [165, с. 441].

Щодо визначення лексико-семантичного поля, то Ю. Караулов характеризує його як групу слів однієї мови, що мають досить тісний смисловий зв'язок [60, с. 57]. Г. Щур, аналізуючи парадигматичні й синтагматичні мовні поля, зараховує лексико-семантичні поля до парадигматичних і називає їх, як і Ю. Караулов, групами лексем, яким притаманні спільні семантичні ознаки [140, с. 30]. Таке тлумачення поняття лексико-семантичного поля є занадто широким, адже згідно з ним полем можна вважати будь-яку групу пов'язаних за змістом слів.

Дещо іншу дефініцію пропонують автори видання «Encyklopedia językoznawstwa ogólnego»: «Семантичне поле – це упорядкована парадигматично і синтагматично сукупність лексем, поєднаних певним загальним поняттям» [166, с. 406]. У цьому визначенні бачимо додаткову характеристику – впорядкованість елементів поля. Оскільки мова є системою, що виявляє чітку структуру, кожен її фрагмент повинен також мати свою структурну організацію. Відповідно, умовою виокремлення лексико-семантичних полів має бути не лише семантична близькість їхніх складників, а й їхня упорядкованість.

О. Ахманова у «Словнику лінгвістичних термінів» описує семантичне поле як частину дійсності, яка «виділена в людському досвіді і теоретично має в певній мові відповідність у вигляді більше чи менше автономної лексичної мікросистеми», також це «сукупність слів і висловлювань, що складають тематичний ряд, слова і висловлювання мови, які у своїй сукупності покривають певну зону значень» [8, с. 334].

І. Кобозєва стверджує, що лексико-семантичне поле – це «сукупність мовних одиниць, які поєднані спільністю змісту й відображають поняттєву, предметну чи функційну подібність позначуваних явищ» [65, с. 99]. Тобто на перший план виступають не тільки семантичні зв'язки окремих лексем, а й близькість явищ, які вони позначають у позамовній дійсності. Крім того, І. Кобозєва перераховує найважливіші, на її думку, характеристики лексико-семантичних полів, до яких належать: наявність семантичних відношень між словами, що складають поле (синонімія, гіперо- і гіпонімія, антонімія тощо); системний характер цих відношень у межах поля; взаємозалежність та взаємовизначальність лексичних одиниць, які входять до складу певного лексико-семантичного поля; відносну автономність конкретного поля від інших утворень; а також взаємозв'язок семантичних полів у межах всієї лексичної системи певної мови [65, с. 99].

А. Кузнєцов називає такі характеристики лексико-семантичних полів [78, с. 16]: 1) семантичні поля не розділені жорсткими перепонами і часто взаємодіють між собою; 2) знаходять сфери притягання і відштовхування, зумовлені наявністю спільних і диференційних ознак; 3) в них виділяються

центральні й периферійні зони, при цьому центр консолідованіший і втілює сутність усього семантичного комплексу; 4) під час наближення до периферійних зон значеннєві зв'язки у полі можуть значно ослаблюватися, утворюючи зони семантичного «спротиву», в яких окремі елементи поля (семантичні ознаки, лексико-семантичні варіанти чи слова в цілому) або зовсім відриваються від нього, або стають елементом відразу двох чи кількох лексико-семантичних полів.

Важливим параметром лексико-семантичного поля є тип мовних одиниць, які його формують. Серед дослідників немає одностайності, чи варто аналізувати лексеми, що належать до одного граматичного класу, чи можна звертатися до вивчення семантично пов'язаних різних частин мови [185, с. 3]. Крім того, суперечки викликає поняття слова як основного складника поля: «Елементами семантичного поля є «слова» або «лексеми», хоча деякі автори наполягають, що ними також є фрази, які можуть бути, але не обов'язково є лексикалізованими» [185, с. 3]. У нашому дослідженні до розгляду приймаємо лексичні одиниці одного класу, тобто аналізоване поле є іменниковим, оскільки його центральний елемент – слово *патріотизм* – є іменником.

Отже, лексико-семантичне поле – це сукупність пов'язаних за змістом лексем, що позначають близькі або подібні явища позамовної дійсності, вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс.

У межах цього комплексу залежно від щільності значеннєвих зв'язків між лексемами виокремлюються ядерні й периферійні зони. Ядро лексико-семантичного поля формують лексеми-домінанти, поєднані великою кількістю інтегральних семантичних компонентів, що виражають найважливіші ознаки відповідного фрагменту дійсності; периферія складається з мовних одиниць, які мають більше диференційних сем, рідше вживаються і є конкретнішими (наділеними вузьким значенням), у порівнянні з ядерними елементами [90, с. 9]. Перехід від ядра до периферії здійснюється поступово. Залежно від кількості інтегральних сем у значенні тої чи тої лексеми, вона може входити до навколоядерної зони, ближньої, дальньої та крайньої периферії [1, с. 82].

Належність слова до ядра чи периферії поля, так само як і його функціонування у складі певного поля, можна вважати досить умовним, адже зовнішні й внутрішні межі лексичних полів є розмитими, на що звертає увагу Д. Герартс. Дослідник наголошує, що помилково було б вважати, ніби семантичні поля внутрішньо і зовнішньо є суворо розмежованими, що слова у них, як шматочки мозаїки, відділяються чіткими лініями, чи що окремі поля перетинаються так само чітко і ясно: «Увесь лексикон тоді був би величезним суперполем, що розпадається на великі, але чітко відмежовані частини, які, у свою чергу, діляться на менші польові структури і так далі, аж поки ми не досягнемо початкового рівня єдиного камінчика мозаїки – слова... Насправді ж часто дуже складно визначити, де саме закінчується поле; дискретність зазвичай проявляється лише у ядрі поля, навколо якого функціонує периферійна перехідна зона, належність слів до якої чітко визначити буде складно» [172, с. 66]. Тобто категорично можна говорити про входження певної лексеми до лексико-семантичного поля тільки тоді, коли вона функціонує у його ядерній зоні, виявляючи тісні значеннєві зв'язки з рештою одиниць.

На думку польського лінгвіста А. Марковського, центр лексико-семантичного поля формують слова найбільш типові для позначення певного поняття чи явища: «У лексичних полях вирізняються центри, сформовані найбільш типовими словами, а отже такими, що мають найбільше спільних семантичних ознак, і своєрідні «береги» – слова, слабше пов'язані своїми значеннями з центром» [197, с. 109].

При цьому варто пам'ятати, що лексеми, які перебувають на периферії одного поля, можуть входити до ядра іншого і навпаки. Як зазначає Н. Гешко, периферія є такою ж важливою складовою частиною поля, як і центр: «Периферія поля складена з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля. Польовий принцип організації системи мови свідчить про обов'язкову наявність периферії у кожному полі. Жодне мовне явище не може складатися лише з ядра, оскільки периферія є таким же повноправним елементом лексичного значення, як і ядро» [38, с. 76].

Периферійні елементи поля увиразнюють семантику всього лексичного комплексу і забезпечують його перетини з іншими лексико-семантичними полями. На думку Л. Такумбетової, рухаючись «від центру до периферії окремі елементи поля вступають у смислові зв'язки з елементами інших полів» [127, с. 39]. Особливо помітна належність до кількох полів одночасно багатозначних лексем, по-перше, завдяки великій кількості компонентів своїх значень вони можуть входити відразу до кількох полів [94, с. 48; 185, с. 3], по-друге, крім основного прямого значення, вони зазвичай мають одне або кілька непрямих, завдяки яким також пов'язуються з іншими семантичними полями. О. Духачек візуалізує ядерно-периферійну структуру лексико-семантичного поля через модель зірки, середина якої «посилає промені» до центрів інших навіть найвіддаленіших полів, утворюючи з ними зв'язки через спільність семантики окремих лексем [164, с. 68]. Схожим є міркування Ю. Апресяна, який вважає, що «з будь-якого семантичного поля, через більш-менш довгий ланцюжок ланок-посередників, можна потрапити в будь-яке інше поле, так що семантичний простір мови виявляється в цьому сенсі безперервним» [3, с. 252].

Отже, лексико-семантичне поле як об'єднання близьких за значенням, але не синонімічних мовних одиниць, що виявляють різні ступені семантичної близькості й засвідчують широкий спектр характеристик названого ними поняття, має складну структуру. Залежно від активності інтегральних сем відбувається ієрархічне структурування поля на ядро, приядерну зону, ближню і дальню периферію. До ядерної зони входять лексеми, що виявляють тісні значеннєві зв'язки і максимальну близькість до позначуваного поняття чи явища. Периферію формують слова з менш інтенсивними зв'язками, натомість вони розширюють семантику всього лексичного комплексу і забезпечують перетини з іншими лексико-семантичними полями.

Крім того, навколо найчастотніших інтегральних сем у межах лексико-семантичного поля спостерігається формування менших семантичних полів, які охоплюють лексеми із значним рівнем семантичної близькості, але водночас пересікаються між собою, забезпечуючи неперервність семантичного простору

більшого поля [142, с. 63]. Л. Ліпка називає такі лексичні утворення мікро- та макрополями [194, с. 152]. Завдяки системному характеру мови семантичні мікрополя мають таку саму системно-структурну організацію, як і лексико-семантичні поля: у них виокремлюються ядро й периферія, між лексемами виникають системні семантичні відношення, утворюються значеннєві зв'язки з іншими утвореннями всередині поля та поза ним. Але через меншу кількість елементів, структура мікрополів простіша. Зокрема, у них складно розділити ближню й дальню периферію, а також вони будуть подрібнюватись на синонімічні ланцюжки чи ряди близьких за значенням слів, а не поля. Таку властивість лексичного рівня і мови загалом Н. Засанська схарактеризувала так: «Основною властивістю мовної системи вважаємо цілісність, під якою розуміємо єдність елементів, що утворюють особливу структуру, яка, в свою чергу, забезпечує організацію одиниць. Мовні елементи та структура системи демонструють взаємозв'язок та взаємодоповнення, утворюючи діалектичну єдність. Можливість однієї системи розкладатися на низку інших систем розкриває ієрархічний характер мови, де елементи простішої системи входять до складу складнішої» [53, с. 18].

Зауважимо, що у вітчизняній мовознавчій традиції немає єдності щодо того, як називати частини лексико-семантичних полів, поєднані спільністю семантики. Наприклад, О. Павлишенко розглядає як структурну частину лексико-семантичного поля лексико-семантичну групу, а відношення між ними називає відношеннями загального та окремого [98, с. 19]. Ж. Краснобаєва-Чорна, випрацьовуючи фраземоідеографічну класифікацію для опису структури концепту ЖИТТЯ, наводить такі її компоненти: фразема, семантична підгрупа, семантична група, семантичне поле, тематична група. Семантичним полем дослідниця називає сукупність семантичних груп, об'єднаних навколо мікроконцепту, а семантичну групу формують семантичні підгрупи (сукупності фразем), що мають спільну архісему [76, с. 45–46]. Ю. Прадід також розкладає семантичне поле на дві й більше семантичні групи, поєднані інтегральною семою [109, с. 26]. У нашому дослідженні будемо послуговуватися такими термінологічними сполуками і їхніми характеристиками: «лексико-семантичне поле» – велике лексичне утворення,

сформоване мовними одиницями однієї частини мови, поєднаними спільністю семантики; «семантичне мікрополе» – структурна частина лексико-семантичного інтегральних сем, що їх об'єднують. Вибір термінів, які послідовно відображають зміну ієрархічного рівня у полі є необхідним для уніфікації термінології та ефективнішого ведення лінгвістичних досліджень, адже, як зауважує В. Коптілов: «Не може бути сумнівів у тому, що завданням лінгвістичного дослідження є не ускладнення існуючої картини мовної реальності, а більш точне визначення понять, уже виділених наукою про мову» [69, с. 37]. Саме тому продуктивнішим вважаємо розгляд лексико-семантичного поля як макрополя зі своїми мікрополями.

Повертаючись до класифікації, запропонованої Ж. Краснобаєвою-Чорною, звернемо увагу на застосування поняття тематичної групи на позначення сукупності семантичних полів. У пізнішій публікації автор також вводить поняття тематичного поля як об'єднання тематичних груп [75, с. 296]. Розрізнення лексико-семантичних і лексико-тематичних полів є ще одним проблемним пунктом у дослідженнях лексики, адже ці мовні утворення мають різні шляхи формування, хоча здатні частково накладатися через свої елементи. На відміну від перших, які об'єднують мовні одиниці за спільністю семантики, другі є утвореннями, сформованими на основі близькості реалій, об'єктів у позамовному світі. При цьому елементи лексико-тематичних полів не обов'язково матимуть спільні семантичні компоненти. Як зауважує А. Спагінська-Прушак, тематичну групу слів «об'єднує спільна тема, а не лексико-семантичні зв'язки» [226, с. 18]. Г. Безкорвайна також дотримується думки, що «тематична група – це об'єднання слів, засноване не на мовних лексико-семантичних зв'язках, а на позамовних, тобто на класифікації самих предметів і явищ зовнішнього світу» [10, с. 176]. Отже, між лексико-семантичним і лексико-тематичним полем можуть утворитися еквіполентні (за умови часткового накладання компонентів) або привативні відношення (за умови входження семантичного поля до складу тематичного, але не навпаки, оскільки можна припустити спільність семантики у частини тематично поєднаних елементів, але навряд чи кожен елемент, близький у позамовній дійсності, буде мати значеннєві зв'язки зі своїм оточенням).

Окрім тематичного поля, лексико-семантичне поле також потрібно відрізнити від концепту і його мовних проявів. Хоча семантичне поле можна описати як сукупність слів зі значеннями, співвідносними з одним концептом [182, с. 94], сам концепт буде набагато ширшим утворенням. Як зазначає В. Кононенко, навколо концепту формується своєрідне «сміслове поле, максимальне й достатнє для виявлення численних конотативних супроводів, додаткових значень, асоціативно-оцінних та образних рядів» [68, с. 114]. При цьому зафіксована у мові складова концепту буде лише мінімальною його частиною, у порівнянні з рештою складників, що існують у свідомості спільноти – носія концепту. З. Попова і Й. Стернін визначають концепт як «дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, має відносно впорядковану внутрішню структуру, представляє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства і містить комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет або явище, про інтерпретації даної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до даного предмету чи явища» [105, с. 34]. В. Жайворонок називає концепт вмістилищем «узагальненого культурного смислу» [48, с. 10]. Т. Космеда пропонує таке визначення: «Концепт – це елементарна складова частина (смісл концептосфери), що становить багатомірне культурно значуще соціопсихічне утворення у колективній свідомості та опредмечується у тій або тій мовній формі» [71, с. 41]. За О. Селівановою, концепт – це «об'єкт ідеальної природи, образ, що втілює певні культурно-зумовлені уявлення носіїв мови про світ, прообраз, прототип, «ідея» групи похідних понять, відображених у нашій свідомості» [113, с. 111], а з іншого боку, концепт має «конкретне ім'я, оскільки реальність відображається у свідомості саме через мову» [113, с. 111]. Дослідниця наголошує на двоїстій природі лінгвоконцептів, які вербалізуються в словах-назвах концептів, та пов'язаній з ними сукупності лексем як матеріальному втіленні концептів у мові й сем, які репрезентують компоненти значення (у тому числі асоціативної семантики), що існують у свідомості мовців і зафіксовані у словниках.

Кожен із названих авторів має власний підхід до розуміння поняття «концепт» і, відповідно, вкладає у його тлумачення різний зміст, а також акцентує різні його риси. Але всі наведені визначення збігаються в тому, що концепт – це ментальне утворення, сформоване в колективній свідомості, яке відображає знання про світ, а також інтерпретацію і ставлення до певних явищ або предметів дійсності зазвичай під впливом національної культури. Щодо впливу національної культури вживаємо «зазвичай», оскільки жодна людина не існує поза культурою. Народжуючись у певній державі, маючи певну національність, розмовляючи рідною мовою, ми залучаємося до культури. Але для загальнолюдських чи соціально-політичних концептів цей фактор не є визначальним, а часом взагалі має мінімальний вплив на їхнє формування. Істотним вплив національної культури буде лише для культурних концептів. Для лінгвістики важливо звертати увагу на мовні концепти, тобто такі поняття, котрі втілені у мові.

Концепт – це складне й багатовимірне утворення, що містить у собі, крім поняттєвої основи, соціо-психо-культурну частину, яку не стільки мислить носій мови, скільки переживає (асоціації, емоції, оцінки, національні образи і конотації, властиві певній культурі). Його рівні різняться за часом утворення, за походженням і семантично. Концепт має двоїсту природу: «Він є одиницею пізнання й одиницею знання, а отже, одиницею когніції людини, що бере участь в організації семантики ментальності» [56, с. 42]. Структура концептів, згідно з А. Загнітком, характеризується польовим принципом організації й охоплює почуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретативне поле [51, с. 15]. Поля, які виокремлюють у структурі концепту, дослідники називають концептуальними. Такі поля складно описати незалежно від мови: «Тільки зіставляючи співвідносні поля у різних природних мовах, неважливо за часовим чи соціологічним параметром, можна візуалізувати концептуальне поле, що існує поза мовою і може ділитися по-різному» [209, с. 128]. На думку Л. Барсалу, вербалізації може зазнати лише частина концепту, відповідно лексико-семантичне поле відобразить у собі максимально лексикалізований і щільний фрагмент концептуального.

На місці нелексикалізованої частини концептуального поля утворюється мовна лакуна [143, с. 63].

Отже, концепти є набагато складнішими й об'ємнішими утвореннями, ніж лексико-семантичні поля, що є природним, адже концепт – утворення ментальне, натомість лексико-семантичне поле – утворення мовне. Коли концепт може виходити за межі певної національної культури, то лексико-семантичне поле ніколи не позбудеться впливу конкретної культури, оскільки мова й національна культура нерозривні.

Дослідження лексичного рівня мови через її лексико-семантичні поля, а також зіставлення результатів аналізу різних мов відкривають шляхи до пізнання способів категоризації та інтерпретації зовнішніх даних у свідомості народу, на що звертає увагу С. Жаботинська: «Вивчення мовних значень сприяє з'ясуванню принципів упорядкування інформації у думці. Встановивши ці принципи, ми зможемо пояснити сам феномен мови як знакової системи» [47, с. 53]. Автори видання «Concise Encyclopedia of Semantics» наголошують на необхідності активізувати дослідження лексико-семантичних полів, особливо в напрямі типологічного мовознавства, щоб покращити розуміння людством різних мов і культур [158, с. 473].

Отже, лексико-семантичне поле – це сукупність лексем, пов'язаних інтегральними семами, що відображають інформацію про певне явище, реалію, об'єкт навколишньої дійсності. Елементи поля вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс. Структура поля подвійна: з одного боку, воно виявляє ядро-периферійну організацію, а з іншого – ділиться на мікрополя. Лексико-семантичні поля можуть співвідноситися з тематичними групами або полями, концептами і їхніми концептуальними полями, але ніколи не будуть їм тотожними.

1.2 Теорія мовних картин світу в дослідженнях семантики

Кожна людська мова існує в тісному зв'язку зі суспільством, яке нею розмовляє. Ознакою суспільного походження і формування мови є те, що нею не

може керувати один індивід. Хоча окрема людина (наприклад, письменник, науковець, філософ тощо) може додати щось своє у мову всього колективу, але це буде лише мінімальний вплив у порівнянні з великою, складною та багатогранною системою мови. Та, як зауважує М. Копінська: «Мова – це результат діяльності суспільства, але водночас має сама на нього великий вплив. У ній міститься попередній досвід поколінь її користувачів, переконання і стереотипи поведінки, усталені протягом століть, інтерпретація реальності зроблена відповідною мовною спільнотою» [186, с. 55]. Усе назване дослідницею – це не стільки мова, як мовна картина світу – специфічний для мовного колективу спосіб сприйняття, категоризації та інтерпретації реальності.

За О. Леонтєвим, термін «картина світу» означає «відображення у психіці людини предметного світу, опосередковане предметними значеннями і відповідними когнітивними схемами, яке піддається свідомій рефлексії» [82, с. 268]. Мовна ж картина світу є одним із глибинних шарів загальної картини світу і може бути представлена як сукупність знань про світ, закріплених у лексиці, граматиці та пареміології. В науковій літературі на позначення поняття мовної картини світу вживають різноманітні терміни: «мовна картина світу», «мовний образ світу», «мовна репрезентація світу», «мовна модель світу» тощо. При цьому їх зазвичай використовують як синонімічні. Наприклад, Є. Бартмінський, аналізуючи терміни, що застосовують у польській етнолінгвістиці на позначення картини світу, «*wizja świata*» і «*obraz świata*», доводить, що перший походить від англійського «*view of the world*» (бачення світу, погляд на світ), а другий – від німецького «*das sprachliche Weltbild*» (мовна картина світу) [146, с. 109]. Отже, компонент польського терміна «*obraz*» (образ, картина) виводиться із німецького «*das Bild*» (картина). У східнослов'янському мовознавстві вживають обидва терміни.

Кожна картина світу фіксує конкретний образ світу, який ніколи не буває його дзеркальним відображенням. Вона є певним баченням світу, конструюванням його смислів згідно з логікою світорозуміння і світобачення. Картина світу (чи один з її виявів – мовна картина світу) виконує дві важливі функції: інтерпретацію та

регуляцію. Тобто вона інтерпретує дійсність, із якою стикається людина, і регулює людську поведінку щодо цієї дійсності.

Одним із головних механізмів творення картини світу є категоризація: «Категоризація – механізм упорядкування й інтерпретації даних досвіду – спричинює побудову образу світу, який уможлиблює для людини рух в навколишньому хаосі. Вона підсуває людині світ клаптиковий, спрощений і знерухомлений, допасований до можливостей людського пізнання» [195, с. 56]. Протягом життя людина створює і формує власну картину світу, сприймаючи при цьому її як реальність. Щодо значущості мовної картини світу для людської життєдіяльності можна згадати слова В. фон Гумбольдта: «Людина думає, відчуває і живе тільки в мові, вона має спочатку сформуватися посередництвом мови, для того щоб навчитися розуміти те, що діє поза мовою» [44, с. 378].

Важливо звернути увагу, що такі лінгвісти, як Ж. Єсмурзаєва [46], Ю. Караулов [59], Г. Колшанський [67], Л. Лисиченко [84], Б. Серебренніков [119], В. Телія [130] та ін. розрізняють концептуальну і мовну картини світу. Формування цих двох картин пов'язане з тим, що для людини реальний світ існує у вигляді самої реальної дійсності, першої сигнальної системи (рівень чуттєвого сприйняття дійсності) і другої сигнальної (вербальної) системи дійсності. Цим трьом рівням сприйняття й представлення дійсності відповідають загальна (концептуальна) картина світу, суб'єктивні уявлення про світ і об'єктивована за допомогою мови картина світу [57, с. 153]. Польська дослідниця Й. Мачкевич зауважує: «Розрізнення між невербалізованими і вербалізованими категоріями людського мислення пов'язане з розрізненням між концептуальним і мовним образом світу. Концептуальний образ світу багатший від мовного, бо при його творенні співпрацюють різні типи мислення, не тільки мислення мовне» [195, с. 57]. Л. Федорюк також звертає увагу на більшу повноту концептуальної картини світу в порівнянні з мовною: «Концептуальна картина світу народу і семантичний простір мови не збігаються, оскільки в концептосфері народу є концептуальні утворення, які не отримали мовного вираження» [135, с. 50]. Хоча вербалізований концепт зафіксований у мовній картині світу, у концептуальній картині може

лишатися велика його частина, що не була вербалізована, але має істотне значення для світогляду, оцінкового ставлення, емоцій відповідного народу.

Крім того, концептуальні й мовні картини світу розрізняють значна гнучкість і змінність перших у порівнянні з відносною стійкістю других. Здатність до змінюваності в картин світу була різною в різні періоди розвитку людства. Б. Серебренніков зазначає, що особливо актуальною ця ознака стала для картини світу сучасних людей: «В архаїчних традиційних суспільствах картина світу індивіда мала меншу динамічність та індивідуалізованість, ніж в сучасну епоху, була менш еkleктичною» [119, с. 58]. На певне відставання у розвитку мовних картин світу від концептуальних звернула увагу Л. Лисиченко: «У процесі розвитку концептуальної картини світу спостерігається певне відставання загальної мовної картини світу, а нові концепти можуть мати вираження у вузькій сфері функціонування мови» [84, с. 40]. Така ситуація пов'язана з тим, що зміни у мові відбуваються повільніше й складніше, ніж зміни мислення, специфіки світобачення.

Концептуальні картини світу можуть бути різними в людей однієї нації через те, що вони належать до різних епох, соціальних, вікових чи статевих груп, різних галузей наукового знання тощо. Але мовні картини світу близьких у хронологічному плані поколінь будуть відрізнятися мало: «Кожне покоління формує своє, але ґрунтоване на традиції, бачення світу й не здатне цілковито відірватися від традиції, хоча б тому, що послуговується тою самою національною мовою, що є носієм та елементом традиції» [240, с. 241].

Водночас, люди, які розмовляють різними мовами, тобто члени різних націй, можуть мати за відповідних умов досить близькі концептуальні картини світу. Наприклад, В. Телія відрізняє національну і загальну картини світу, при цьому поняття національної картини світу перегукується із поняттями мовної картини світу, оскільки її дослідниця вважає конкретним виявом у специфічних текстах загальної картини світу, яку можна порівняти з концептуальною [130, с. 5–15]. Використання терміна «загальна картина світу» щодо останньої засвідчує її

універсальний характер і можливість бути притаманною представникам різних національних, соціальних та інших груп.

У зв'язку з суб'єктивністю, закладеною в картину світу будь-якого індивіда, виникає поняття «варіант образу світу», тобто «індивідуально-особистісне бачення світу конкретною людиною через призму особистісних смислів, установок та інших компонентів структури особистості» [41, с. 47]. Індивідуальна картина світу (або ж індивідуальний варіант образу світу) може змінюватися протягом життя людини: «Мовна картина індивіда формується протягом усього життя, починаючи з довербального періоду. Згодом відбувається вербалізація результатів пізнання, накопичення інформації про світ. У зв'язку з тим, що пізнання окремої людини не є вільним від помилок, її індивідуальна картина світу може перемальовуватись» [46, с. 57]. Це означає, що індивідуальна картина світу є найдинамічнішою з усіх різновидів картин світу, оскільки залежить лише від змін у свідомості однієї особи. Натомість концептуальні та мовні картини світу є колективними, а тому зміни у них відбуваються повільніше.

Виникнення близьких концептуальних картин світу зумовлюють універсальні аспекти концептуалізації світу, що властиві будь-якій культурі. У концептуальній картині світу рівною мірою взаємодіють загальнолюдське, національне й особистісне. Водночас, кожна культура має властивий специфічний спосіб концептуалізації світу, визначений її історичним досвідом, що втілюється у мові, а мова, як зазначає А. Шафф, «формує і певною мірою обмежує процес мислення» [220, с. 14]. Тому мовна картина світу – це картина світу окремого етносу, тобто із зазначених трьох компонентів у ній превалує національне.

Близькою, але не тотожною до розрізнення мовних і концептуальних картин світу є класифікація В. Чахура, який виокремлює мовний і дискурсивний образи світу. Вони обидва сконструйовані та проявляються через мову. Дискурсивним образом світу дослідник називає «дискурсивно випрофільовану інтерпретацію реальності, що може бути показана, як сукупність суджень про світ, людей, речі та події» [162, с. 87]. Мовна ж картина світу буде обмежена власне матеріальним утіленням у текстах і мовленні та представлятиме окремі знання про світ.

Термін «мовна картина світу» в усіх згаданих працях можна вважати досить умовним, оскільки особливості національної мови, в яких зафіксовано історичний досвід певного етносу, не створюють для носіїв цієї мови якусь іншу, неповторну картину світу, цілком відмінну від тієї, що об'єктивно існує, а лише специфічно «забарвлюють» світ, через національну значущість предметів, явищ, вибіркоче ставлення до них, яке породжують особливості способу життя, національної культури відповідного народу. Причиною цього є об'єктивність навколишнього світу, який існує реально і фізично, тому не може абсолютно по-різному сприйматися людьми, до яких би спільнот вони не належали. Водночас реальність, представлена у свідомості людини, є поєднанням відображення об'єктивного світу і її вражень про нього: «Реальність, про яку говоримо, якої стосуються предикати, є багатогранна: це реальність фізична, так само як і фікційна, вигадана, що існує у збірній пам'яті (свідомості) людей певного культурного кола» [177, с. 13]. Отже, мовна картина світу втілює поєднання реального з нереальним.

Складники мовної картини світу охоплюють різні мовні явища [176, с. 45–47]: граматичні властивості мови, лексику, особливості словотвору, етимологію, семантичні конотації, художні тексти тощо. Наприклад, словотвір вказує на спосіб розпізнавання різними мовами явищ навколишнього світу, через виокремлення істотних рис омовлюваних явищ і предметів. Лексичні значення і пов'язана з ними сполучуваність лексем складають специфічний для певної мови спосіб вербалізації. Як показують дослідження семантичних полів у зіставному аспекті, той самий фрагмент дійсності по-різному представлений лексемами різних (навіть близькоспоріднених) мов. З. Попова називає мовну картину світу комплексом «мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу» [106, с. 5]. В. Жайворонок зауважує, що мовна картина світу кожної окремої людини є результатом не тільки колективного, а й її індивідуального досвіду, тому вона є суб'єктивною: «Мовна картина світу – це мозаїкоподібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей

довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [48, с. 15]. Мовна картина світу є водночас «засобом пізнання дійсності та результатом когнітивної діяльності носіїв певної мови» [120, с. 69]. Найвиразніше вона проявляється на лексичному рівні, адже він є найдинамічнішим із усіх мовних рівнів, тому здатен відображати найтонші відтінки ставлення до предметів і явищ, недавні зміни у світобаченні народу, не закріплені століттями досвіду, але актуальні на синхронному зрізі особливості світогляду. Тому дослідження лексико-семантичних полів і їхніх структурних частин, семантичних мікрополів є дієвим засобом проникнення у мовні картини світу народів.

Отже, картина світу буває універсальною, загальною, концептуальною, спільною для представників різних етнічних груп. Водночас кожна людина, що послуговується певною конкретною мовою, залежна від образу світу, закладеного у цю мову протягом багатьох віків. Мовна картина світу є національноспецифічною і втілюється переважно у змістовій стороні мови етносу. Її аналіз допомагає зрозуміти спільне й відмінне у різних культурах. Мовні картини світу можна реконструювати на основі аналізу прецедентних для певної культури текстів, фразеологізмів, особливостей граматики, лексико-семантичних полів тощо.

1.3 Методологія і алгоритм аналізу лексико-семантичних полів

1.3.1 Компонентний аналіз як інструмент вивчення структури поля

Компонентний аналіз – це метод вивчення змістової сторони одиниць мови, суть якого полягає у розщепленні значення слова на мінімальні семантичні елементи – семи. Важливим положенням, на якому ґрунтується метод, є твердження, що значення слів складаються із атомарних елементів або компонентів. Лексичні одиниці вважають наділеними синтаксичними, морфологічними і лексичними ознаками [168, с. 5]. Іншою важливою тезою, на якій заснована ідея компонентного аналізу є те, що весь словниковий склад мови можна описати за допомогою обмеженої й порівняно невеликої кількості цих мінімальних одиниць.

Дж. Лайонз вважає, що «альтернативним терміном для компонентного аналізу є лексична декомпозиція» [81, с. 122]. Ю. Апресян розглядає метод семантичних

множників, фактично тотожний компонентному аналізу, і визначає підставою для його використання те, що «слово не є елементарною смисловою одиницею мови» [4, с. 122]. Також в англomовній літературі представлений термін «аналіз за семантичними ознаками» [219, с. 220].

Гене́за методу компонентного аналізу простежується від початку ХХ ст., коли у 30-х рр. М. Трубецькой запропонував методик у аналізу фонетичних опозицій [131]. Ідея про виявлення мінімальних розбіжностей між членами опозиції шляхом їхнього протиставлення поступово перейшла у дослідження граматики і лексики. Втім, у другій половині ХХ ст. вчені поступово стали відходити від такої методики вичленування мінімальних значеннєвих компонентів, надаючи перевагу роботі зі словниками.

Метод компонентного аналізу активно розвивався в межах американської школи етнолінгвістики. Проте, на думку А. Кузнецова, представники цієї школи використовували компонентний аналіз не як повноцінний метод, а лише як прийом опису вузького кола лексичних одиниць (термінів спорідненості, назв кольорів тощо), вони не вбачали у методі «основу для побудови загальної теорії лексико-семантичної структури мови» [78, с. 9]. Класичним зразком компонентного аналізу назв спорідненості є дослідження В. Гуденафа. Учений формулює таке завдання методу: «Компонентний аналіз дає змогу оцінити адекватність етнографічних висновків щодо культурної організації явищ, які ми вважаємо властивими іншим людям. Він пропонує набір стандартів контролю якості зі збору та обробки етнографічних даних, тим самим полегшуючи незалежним дослідникам відтворення даних та аналітичних висновків один одного» [173, с. 286]. Тобто компонентний аналіз дає змогу уніфікувати результати різних досліджень, щоб їх можна було адекватно оцінювати, порівнювати і сприймати.

Методика проведення компонентного аналізу полягає у виокремленні елементарних семантичних компонентів (сем) шляхом «зіставлення лексичної одиниці з іншими одиницями, які мають семантичну спільність з нею» [133, с. 264]. Через порівняння дефініцій близьких за семантикою слів визначаються склад мінімальних компонентів їхніх значень, універсальність та унікальність цих

компонентів, а також межі між значеннями: «Із семантичного погляду лексична структура мови – структура її словника – може бути представлена у вигляді сітки смислових відношень: вона схожа на павутину, в якій кожна нитка є одним із таких відношень, а кожен вузол у такій павутині є якоюсь лексемою» [78, с. 117].

Але під час виокремлення компонентів значення через протиставлення лексем складно уникнути впливу дослідницького суб'єктивізму, особливо якщо робота пов'язана з вивченням рідної мови. Свідомо чи мимовільно дослідник у будь-якому разі буде затиснутим у рамки власного ідіолекту. Так само із дослідженням чужих мов: він ніколи не знатиме, чи мав повне і адекватне уявлення про значення тих чи тих лексем. Тому опис, побудований на основі протиставлення, ніколи не можна буде з цілковитою впевненістю назвати репрезентативним для всієї спільноти, що послуговується цією мовою [78, с. 63].

Крім того, лексична система мови містить у собі багато одиниць зі складною й багатогранною будовою, тому її навряд чи можна достовірно описати лише на основі опозицій. Вихід із такої ситуації пропонує А. Лучик: «Найнадійнішою методикою компонентного аналізу є лексикографічне вичленування семантичних компонентів, оскільки в тлумачних словниках об'єктивуються системні лексичні зв'язки, а саме тлумачення здійснюється багатим, але осяжним арсеналом структурних формул» [88, с. 259]. За такого підходу кожен елемент дефініції слова прирівнюється до семи, тому досліднику не потрібно покладатися на власні відчуття, досвід чи картину світу, виокремлюючи мінімальні компоненти значення, що гарантує більшу достовірність результатів. А. Ляшук також стверджує, що «кожний елемент тлумачення у формі окремого повнозначного слова дорівнює семантичному компоненту» [90, с. 8]. Схожої думки дотримується А. Вежбицька: «Дефініція – у лінгвістичному сенсі – це вираз, що так би мовити «показує» значення слова, розкладаючи його на складові частини» [238, с. 269]. Отже, компонентний аналіз лексики зручно проводити шляхом лексикографічного вичленування семантичних компонентів. Особливо це покращує роботу під час аналізу таких великих комплексів, як лексико-семантичні поля.

Н. Клименко, М. Пещак та І. Савченко у праці «Формалізовані основи семантичної класифікації лексики» розглядають структуру словникової статті як «сукупність строго організованих формальних ознак, кількість котрих здебільшого співвідноситься зі ступенем полісемічності лексеми: чим більше лексичних значень, тим яскравіше розкриваються формальні ознаки словникової статті» [64, с. 18]. Автори проспекту до українського семантичного словника, серед них М. Пещак, Н. Клименко, Є. Карпіловська, також стверджують, що тлумачні словники є надійним джерелом інформації про семантичні компоненти, оскільки «статті тлумачних словників намагаються відобразити специфіку лексичного значення слова, його членованість на семантичні ознаки, взаємозв'язки цих ознак, тобто семантичну структуру слова» [132, с. 32].

Е. Кузнєцова звертає увагу на те, що завдяки аналізу лексикографічних даних про мовні одиниці можна простежити системні значеннєві зв'язки між ними: «В одномовних словниках під час тлумачення значень об'єктивуються системні зв'язки лексичних одиниць, оскільки опис значень одних слів здійснюється в них за допомогою інших слів тої ж мови, семантично зв'язаних з ними» [79, с. 36]. Детальне та всеохопне відображення семантичної структури лексеми у словниковій статті відзначає О. Ахманова: «...опора на дефініції тлумачного словника дає можливість досліднику розпізнати тотожності та відмінності лексичних одиниць на основі спільних та диференційних елементів дефініцій, опрацювати велику кількість мовних одиниць і проаналізувати всі компоненти тлумачень, не оминаючи жодного з них» [7, с. 34].

Згідно з підходом М. Виноградова, словникова дефініція має на меті розкрити предметно-логічне (денотативне) значення слова [32, с. 17]. Є. Бартмінський вважає, що у лексикографічній дефініції повинні бути зафіксовані значення, котрі виникають у слові через взаємодію з оточенням (парадигматичним і синтагматичним). Учений пише, що дефініція «мала б зібрати всі позитивні складники, релевантні з огляду на вживання цього слова в текстах і його відношення до інших мовних одиниць» [144, с. 40].

Важливу роль у зручності й надійності застосування тлумачних словників як джерела даних для компонентного аналізу відіграють обсяг і тип інформації про слово, зафіксованої у дефініції. Н. Рімер звертає увагу, що тільки енциклопедичні видання можуть містити розширені дані про відповідний фрагмент дійсності, натомість лінгвістичні словники передають найважливішу інформацію про слово, необхідну для порозуміння між мовцями: «Словникова інформація – це знання про найважливіше значення слова, яке повинно бути знайомим кожному носію відповідної мови і яке словники повинні акуратно відображати, щоб його можна було засвоїти з першого разу. Натомість енциклопедичні знання не є важливими для значення слова і будуть істотно відрізнятися від мовця до мовця. Енциклопедичне знання має нелінгвістичну природу: воно не визначає лінгвістичну поведінку слова» [217, с. 100].

Водночас, М. Гроховський засвідчує, що під час укладання словника відділити лінгвістичну інформацію від енциклопедичної досить складно: «Немає виразної, легко помітної межі між явищами мовними і позамовними, на практиці неможливе конструювання таких дефініцій, які б не охоплювали елементів знання про світ» [175, с. 55]. Якби лінгвісти намагалися закласти у дефініцію лише ті компоненти значення, що виникають із семантичних відношень, але при цьому старалися б уникнути знань про світ, інформаційно така дефініція була б порожньою. Тобто у будь-якій словниковій дефініції завжди міститься певна частка знань про світ, актуальна для носіїв конкретної мови, але ці знання є дуже обмеженими, оскільки головне завдання словникових дефініцій полягає у відображенні узагальненої семантики слова, ширше знання про об'єкт, стан, дію, ознаку тощо, які це слово називає, буде зафіксовано в енциклопедичних дефініціях, інакше б довелось «визнати лексикографа за дослідника з необмеженими компетенціями» і «ототожнити цілі й предмети дефініцій словникових та енциклопедичних» [175, с. 55].

Необхідність відділити енциклопедичну інформацію від лінгвістичної змушує авторів словників укладати їх так, щоб дефініції були максимально чіткі, влучні й короткі. Для людини, яка вивчає мову тільки для повсякденного користування,

такої інформації може бути достатньо. Але, як зауважує Ю. Найда, для дослідника-мовознавця тут може ховатися проблема: «Якщо словник створений тією ж мовою, що й слова, які він описує, і якщо він орієнтований на людей, що повністю залучені в описувану культуру, проблема аналізу значень значно простіша, ніж у випадку словників, у яких мова опису відрізняється від описуваної. Більше того, коли є значні мовні лакуни, читач здатний заповнити їх своїм фоновим знанням культурного контексту. Якщо ж хтось береться за створення словника іноземної мови, проблема може зростати зі швидкістю геометричної прогресії, залежно від рівня мовної та культурної відмінності» [206, с. 279]. Отже, укласти іншомовний словник важко, бо лінгвісту не вистачає зануреності у відповідну культуру, але так само складно взяти максимум інформації з іншомовного словника, оскільки без додаткової роботи з вивчення історії, традицій, цінностей відповідного народу навряд чи вдасться заповнити всі лакуни, як би це зробив носій культури.

Іншу перешкоду до ефективного застосування тлумачних словників для дослідження лексичної семантики називає В. Новак. Хоча дослідниця погоджується, що словникове тлумачення фіксує найістотніші властивості й ознаки слова, його відношення з іншими елементами лексичної системи, при цьому воно будується із мінімальних семантичних компонентів, що дозволяють детально описати позначуваний фрагмент дійсності, увести слово до групи близьких за змістом одиниць і знайти найтонші відмінності між їхніми значеннями, В. Новак відзначає: «У словниках далеко не завжди спостерігається уніфікованість підходу навіть при описі груп семантично близьких лексичних одиниць, де доцільно й раціонально було б будувати опис на однотипних засадах» [97, с. 212]. Втім, у порівнянні з опозиційним способом виокремлення мінімальних компонентів значення лексем, лексикографічне вичленування все ж дає більше інформації про специфіку семантики слова, а також допомагає уникнути дослідницького суб'єктивізму. Крім того, уніфікований підхід у лексикографічних описах не може бути випрацьований повноцінно, поки не буде здійснено детальний аналіз лексичної системи всіх мов світу.

Отже, у ході компонентного аналізу елементів лексико-семантичного поля відбувається вичленування мінімальних значенневих компонентів – сем. Щодо називання цих компонентів у мовознавстві досі є певна термінологічна невизначеність, оскільки різні автори використовують на їхнє позначення такі терміни, як «сема», «семантичний множник», «семантична (диференційна) ознака», «елементарна значимість», «семантичний компонент», «фігура», «елементарний смисл». Наприклад, А. Посох вважає за необхідне в компонентному аналізі використовувати термін «семантична диференційна ознака»: «Семантична диференційна ознака як найменша одиниця семантики, яка не піддається подальшому членуванню, протистоїть морфемі й слову як одиницям мови, що мають двосторонню природу, матеріальну та ідеальну. Семантична диференційна ознака слугує лише для семантичного розрізнення і належить тільки до плану змісту. Конкретна семантична диференційна ознака не має прямо співвідносно з нею звукового носія. Значення одиниць мови містить одну або кілька семантичних диференційних ознак, водночас та сама семантична диференційна ознака може входити до складу значень кількох одиниць» [108, с. 38]. Цей термін також використовує М. Кронгауз, але він розрізняє диференційні й інтегральні ознаки як компоненти значення, що їх можна виокремити під час компонентного аналізу: «Для семантичного поля визначають певне значення, що його конститує, тобто значення, спільне для усіх слів цього поля, його називають інтегральною семантичною ознакою» [77, с. 132]. Диференційними ознаками вчений називає «ті значення, що характерні лише частині слів і з допомогою яких значення слів цього семантичного поля можуть розрізняватися» [77, с. 132]. На думку Л. Васильєва, більшість наведених вище термінів є окремими компонентами значення слова, а не синонімічними назвами одного поняття: «При цьому під компонентами семем мають на увазі й семи (елементарні компоненти, «семантичні примітиви»), і семантичні множники (безпосередні складники семем), і семантичні ознаки (гіперсеми або родосеми), і їхні конкретизатори (гіпосеми або видосеми)» [29, с. 91]. У нашому дослідженні будемо послуговуватися терміном «сема» на позначення елементарної значеннєвої одиниці плану змісту.

М. Алефіренко називає три основні функції сем. По-перше, вони не функціонують у значенні слова хаотично, а завжди є структурно впорядкованим набором семантичних компонентів [1, с. 198]. На цю ж властивість звертає увагу А. Греймас: «...лексема виявляється вже не простим набором сем, а сукупністю сем, пов'язаних між собою ієрархічними відношеннями» [42, с. 50]. Тобто слова з однаковим набором сем можуть різнитися у відтінках значень, або й у значеннях загалом, залежно від місця семи в структурній організації слова. Матеріали деяких мов можуть видаватися досить схожими при звичайному перерахуванні сем, але якщо враховувати їхню ієрархію, способи групування в семантичні поля й мікрополя, відкриваються значні розбіжності навіть у близькоспоріднених мовах. Саме тому в ході компонентного аналізу важливо проаналізувати структурну організацію значеннєвих компонентів, тобто визначити місце і вагу кожної семи у структурі значення слова. Другою функцією семи М. Алефіренко називає смислорозрізнявальну [1, с. 198]. При цьому семи здатні розрізнявати значення як окремих слів, так і лексико-семантичних полів, семантичних мікрополів чи лексичних груп, виступаючи диференційними ознаками, що вказують на специфічні характеристики об'єкта, або інтегральними, що утворюють відповідну групу й таким чином відділяють її від інших: «лексико-семантичні групи виділяються на основі спільної семантичної ознаки [...], яка регулярно повторюється у всіх лексичних одиницях класу, і специфічних, диференційних сем [...], що протиставляють певну лексему іншим лексемам у структурі мікрополя. Для кожної лексико-семантичної групи характерний специфічний набір диференційних сем і їх різноманітна комбінація в семантиці окремих слів» [63, с. 73]. Третя функція полягає в об'єднанні слів на синтагматичній осі [1, с. 199]. Водночас, на думку Н. Засанської, повторення «тих самих сем у значеннях різних слів сприяє парадигматичній співвіднесеності цих лексичних одиниць» [53, с. 60].

Основними властивостями сем визначають елементарність, належність до плану змісту та універсальність [161, с. 160]. Елементарність означає, що сема втілює найменший неподільний фрагмент інформації; належність до плану змісту передбачає функціонування семи на рівні значень і смислів (хоч вона й зафіксована

у словнику матеріально вираженим словом); універсальність забезпечує можливість зіставлення мовних одиниць як однієї мови, так і всіх світових мов, оскільки компоненти значення існують поза будь-якими контекстами, культурами тощо. Тільки комбінуючись у певному порядку, семи здатні утворювати загальний культурно мотивований зміст слова, групи лексем чи лексико-семантичного поля. Самі собою вони є нейтральними й тому універсальними.

Залежно від природи і функцій учені виводять різні класифікації сем. Так, у статті «Лексична сполучуваність і семна структура слова» М. Кочерган називає такі різновиди сем, як архісема, диференційна та інтегральна семи, потенційна сема і градуальна сема [72, с. 25–32]. Архісемою вчений називає сему, спільну для певного лексико-семантичного поля. Хоча на практиці дуже складно чи й узагалі неможливо знайти таку сему, яка б об'єднувала ціле лексичне поле. Функцію об'єднання виконують також інтегральні семи, які можуть бути спільними для двох і більше значень слів. Функція розрізнення належить диференційним семам, що відрізняють одні значення від інших. Потенційна сема не характеризує безпосередньо предмет чи поняття, назване тим чи іншим словом, але може виявитися за певних умов. Щодо градуальної семи, то вона вказує на ступінь вияву, інтенсивність тієї ознаки, що є у близьких за значенням словах.

Детальну типологію сем запропонував Й. Стернін. Зокрема, він виокремлює такі типи сем: узуальні та okazіональні, системні й особистісні, диз'юнктивні та інваріантні (відносно системи мови); інтегральні й диференційні (за розрізнявальною силою), яскраві й слабкі (за ступенем яскравості), експліцитні й імпліцитні (за характером вираженості); постійні та імовірнісні (за характером конкретного змісту); актуалізовані й не актуалізовані (за відношенням до акту мовлення) [126, с. 56–70].

При аналізі слів та визначенні типу семи варто пам'ятати, що один і той самий значеннєвий компонент може виступати інтегральним чи диференційним, залежно від того, які одиниці на відповідному етапі дослідження зіставляються між собою [112, с. 135]. Для визнання семи диференційною необхідно, щоб завдяки їй

розрізнялися значення принаймні двох мовних одиниць; інтегральною сема стає також за умови, коли вона функціонує у значеннях двох і більше лексем [114, с. 82].

Після виокремлення з дефініції мовних одиниць їхніх сем увесь зібраний в результаті компонентного аналізу матеріал організовується у вигляді матриці – таблиці, де за ранговими списками впорядковуються лексеми і семи, що формують досліджуване лексико-семантичне поле.

Г. Зайлер називає важливим аспектом лексичного поля те, що «воно складається з елементів, відношення між якими можуть бути чітко відображені через математично-топологічне поняття матриці» [221, с. 271]. Н. Засанська розглядає «матричний метод» відображення семантичних відношень між елементами поля як «метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці – як модель системи семантичних зв'язків та структури лексичного матеріалу» [53, с. 51]. На думку М. Пещак, укладання таблиць під час вивчення мовної системи гарантує чітку й послідовну організацію досліджуваного матеріалу, що дає змогу глибше проаналізувати й усвідомити його [103, с. 96]. М. Фабіан відзначає переваги використання семантичних матриць для опису лексико-семантичних полів: «Матричне представлення лексичної семантики дає можливість усебічно охарактеризувати структуру лексичних значень слів, виділити ступінь їх семантичної спорідненості, розкрити характер функціональності сем, що в межах слів так само утворюють структуру, як і сукупність лексичних одиниць у лексико-семантичному полі» [134, с. 209]. К. Баумгартнер називає прийом побудови матриці зручним інструментом аналізу лексичної семантики, оскільки він дозволяє обмеженими засобами описати семантичний простір великої кількості мовних одиниць: «Кількість компонентів за принципом повинна бути меншою, ніж сума усіх його значень: зазвичай один компонент має належати більше, ніж одній лексемі, тому багато значень слів будуть збігатися в окремих компонентах. Отже, немає сумніву, що ці компоненти є засобом структурування семантичних полів» [147, с. 170].

Прийом побудови матриці застосовується таким чином: семи розташовують по горизонталі від найчастотніших до найменш частотних; лексеми – по вертикалі,

починаючи з найскладніших за внутрішнім змістом і закінчуючи ранговий список найпростішими. Традиційно наявність певного семантичного компонента у значенні слова позначають у матриці знаком «+», а відсутність – знаком «-». У нашому дослідженні для побудови матриць лексико-семантичних полів та їхніх мікрополів (3 і 27 матриць відповідно) було використано програму для створення електронних таблиць – Microsoft Excel. Ця програма створює широке поле для організації й аналізу даних. Для максимального використання можливостей програми було змінено вигляд представлення даних у матриці. Зокрема, наявність семи у слові позначається через цифру «1» у відповідній клітинці таблиці, щоб програма могла її рахувати й піддавати подальшому аналізу («+» вручну вписаний у клітинках розпізнається як звичайний графічний знак, тому не дозволяє програмі автоматизувати процес обробки даних). Таким чином здійснено автоматичні підрахунки частотності сем у полях та кількості сем у значеннях слів, що усунуло можливість помилки через неточність ручних підрахунків. Крім того, програма дозволила автоматично впорядкувати лексеми й семи в ієрархічні списки, у ході роботи вносити правки й відстежувати зміни, які вони спричиняють у полях, робити автоматичні вибірки слів і сем для аналізу окремих частин полів шляхом застосування фільтрів. Водночас представлені таким чином матриці та їхні фрагменти можуть бути трансформовані в подальшому в різного типу графіки, діаграми, гістограми. Також можна буде розширювати наявні матриці, додаючи нові елементи, або автоматично об'єднувати матриці різних лексико-семантичних полів, що спростить і зробить більш продуктивним дослідження усієї лексичної системи мови методом компонентного аналізу.

Через матрицю лексико-семантичного поля можна дослідити його ядерно-периферійну структуру, виокремити центри, що формуються навколо найчастотніших сем, простежити семантичні опозиції між елементами поля, а також проаналізувати їхню ієрархічну організацію: «Семантичне поле має у своїй основі репрезентацію значення (при цьому до уваги беруться багатозначні слова, гіпоніми та синоніми). Однією з властивостей поля, що відображає, як значення певного слова залежить у межах поля від значень інших слів, є ієрархічність: слова,

що перебувають вище в ієрархії, мають ширшу семантику, ніж одиниці, над якими вони домінують» [224, с. 11]. Ієрархічність проявляється також в організації семантичних компонентів: «Семи, які використовуються для опису семантичного поля, творять ієрархію: від сем загальних до найбільш унікальних, що дозволяють розрізнити між собою значення слів у полі» [202, с. 132]. Тобто ядро поля формують семи найбільш загальні, спільні для великої кількості його елементів, натомість семи, що функціонують у значеннях 1-2 слів перебувають на периферії.

Отже, метод компонентного аналізу дозволяє виокремити у значеннях слів найменші їхні компоненти, щоб дослідити найтонші відмінності у семантиці як окремих лексичних одиниць так і цілих лексико-семантичних полів. Здійснений шляхом аналізу лексикографічних дефініцій, цей метод уникає впливу особистості дослідника на результати і їхню інтерпретацію. Організація складників поля у формі семантичної матриці засвідчує ядерно-периферійну структуру поля та ієрархічність його елементів.

1.3.2 Метод аналізу опозицій

Вивчення системних відношень у лексиці є одним з актуальних питань сучасної лінгвістики. Значний обсяг і різноманітність словникового складу будь-якої мови, його відкритість і динамізм тривалий час ускладнювали сприйняття лексики як системи, а не механічного нагромадження слів. Утім, можливість виведення одних одиниць з інших й опису значення слова за допомогою обмеженої кількості семантичних компонентів, парадигматичні та синтагматичні відношення між лексемами, а також упорядкованість об'єктивного світу, що відображається в мові, зумовлюють системний характер лексичного рівня, на що звертає увагу Ю. Найда: «Хоча на перший погляд значеннєві відношення між певними словами можуть здатися безнадійно несистематичними і неорганізованими, в реальності ж довірливість у цьому є набагато меншою, ніж хто-небудь міг би припустити. Насправді, існує велика кількість систематичних відношень між значеннями різного типу, і ці відношення є важливими для кожного, хто хоче досліджувати семантичні структури» [207, с. 14]. Системний характер лексичного рівня мови проявляється через організацію його елементів у формі семантичних опозицій.

Значення слів у певній мові представлені як такі, «що перебувають в опозиції одне до одного в системі мови і розрізняються дискретними семантичними компонентами, які виконують роль розрізнявальних рис» [159, с. 44].

Теорія семантичних опозицій бере свій початок із типології опозицій, яку запропонував М. Трубецької у праці «Основи фонології», виокремивши три їхні класифікації. За відношенням опозицій до їхньої системи в цілому розрізняються одномірні та багатомірні, гомогенні й гетерогенні, прямолінійні та непрямолінійні, а також пропорційні й ізольовані протиставлення [131, с. 75–81]. За відношеннями між їхніми членами опозиції поділяються на привативні, градуальні та еквіполентні [131, с. 82–85], а за обсягом смислорозрізнявальної сили – на постійні й нейтралізовані [131, с. 86–90]. Крім того, М. Трубецької увів поняття «основи для порівняння» – спільного компоненту, завдяки якому формується опозиція: «Протиставлення передбачає не тільки ознаки, якими відрізняються один від одного члени опозиції, але й ознаки, які є спільними для обох членів опозиції. Такі ознаки можна вважати «основою для порівняння». Дві речі, що не мають основи для порівняння або, іншими словами, не виявляють жодної спільної ознаки, ніяк не можуть бути протиставлені одна одній» [131, с. 75].

Ж. Кантіно проаналізував і дещо змінив теорію й класифікації опозицій, що були запропоновані М. Трубецьким. Зокрема, лінгвіст застосував опозиційний метод щодо граматичних одиниць і ввів поняття сигніфікативної опозиції на противагу фонетичній, оскільки перша має форму і значення, а друга – лише форму: «Опозицією із сигніфікативними членами називається опозиція, що складається із двох знаків мови з різними позначувальними» [58, с. 67]. Учений доопрацьовує всі три класифікації М. Трубецького, наголошуючи на нерелевантності виокремлення одномірних та багатомірних опозицій, оскільки, на його думку, не можливо знайти два елементи мовної системи, сукупність спільних ознак яких буде характерна тільки їм двом і більше не виявлятиметься в жодному іншому елементі, отже, одномірних опозицій не існує [58, с. 76–78]. Натомість вважає вдалим розрізнення пропорційних та ізольованих, а також постійних і нейтралізованих опозицій. Щодо класифікації за характером відношень між

членами опозицій, то Ж. Кантіно називає актуальними для дослідження граматичних явищ привативні й еквіполентні опозиції, а градуальні, на його думку, не трапляються серед сигніфікативних опозицій.

С. Маркус звертає увагу на логічний аспект мовних опозицій (зокрема, фонетичних) та інтегрує у мовознавчий метод елементи математичних теорій графів і множин. Крім того, учений розширює класифікацію за відношеннями між членами опозиції, запропонувавши поняття нульової опозиції як «відношення рівності між двома множинами» [93, с. 50], а також зовнішньої (диз'юнктивної) опозиції, що може існувати тільки між двома непустими множинами і характеризується тим, що основа для їхнього порівняння пуста, тобто не заповнена спільними ознаками [93, с. 54]. Останнім С. Маркус суперечив М. Трубецькому, адже той стверджував, що неможливо протиставляти об'єкти, між якими немає основи для порівняння.

Ю. Степанов проаналізував можливість застосування логічних категорій дихотомії, контрарності та контрадикторності в теорії мовних опозицій і дійшов висновку, що вони «визначають «можливе», а саме можливість називати будь-який член певної опозиції маркованим. Лінгвістичні ж основи опозицій визначають «дійсність», дійсно реалізоване в системі мови» [125, с. 216]. Отже, логічні категорії є потенційними, а мовні – конкретними фактами. Утім, навіть реалізувавшись, мовні опозиції не випадають із загальної поняттєвої системи логічних протиставлень: «Коли з двох членів опозиції лише один може вважатися маркованим, – а не один чи інший на вибір лінгвіста – цим визначається лиш те, що із двох логічних можливостей (які формулюються у термінах дихотомії) реалізувалася тільки одна. Але одна реалізована можливість через це не перестає бути фактом, що на логічних підставах підкоряється дихотомії, контрарності, контрадикторності» [125, с. 216].

Е. Кузнєцова у праці «Лексикологія російської мови» пропонує власну типологію опозицій за спільністю морфологічних та семантичних показників, поділяючи мовні протиставлення на формальні, семантичні та формально-семантичні [79, с. 43 – 44]. Для дослідження лексичної семантики найактуальнішим

є аналіз семантичних опозицій, але також не варто випускати з уваги формально-семантичні, особливо якщо спільними формальними компонентами членів опозиції є кореневі морфеми.

Відштовхуючись від класифікації М. Трубецького за типом відношень між членами опозиції та залежно від відношення лексем і семем, Е. Кузнєцова також виокремлює такі три види протиставлень у мовній системі: опозиція тотожності; привативна, або опозиція включення; еквіполентна, або опозиція пересікання. Тобто не згадує про градуальні, але вводить поняття опозицій тотожності.

Отже, у ході свого розвитку теорія мовних опозицій, запропонована вперше М. Трубецьким, зазнала змін завдяки збору ширших даних із фонології та застосуванню опозиційного методу для вивчення інших рівнів мовної системи. У різний час її також розвивали Ю. Апресян [4], І. Арнольд [6], А. Лучик [87] та інші вчені-лінгвісти.

У сучасному мовознавстві найбільшого поширення набула класифікація опозицій за відношеннями між їхніми членами, але зараз поряд із привативними, градуальними й еквіполентними опозиціями, також дослідники розглядають опозиції тотожності. Щодо диз'юнктивних опозицій, то виділення їх не є продуктивним, адже зіставлення двох ніяк не пов'язаних одиниць лише ще раз підтвердить, що у них немає спільних ознак.

Опозиціями тотожності прийнято вважати такі відношення між елементами, коли відбувається повний збіг ознак і значеннєвих компонентів одного члена з ознаками й компонентами іншого. У межах лексичної системи цей тип опозицій легко встановити, скориставшись словником синонімів. Утім, не всі синоніми вступають у відношення такого роду, а лише абсолютні, на що звертає увагу Л. Пац: «Варто застерегти від неправомірного розширення словесної семантичної опозиції тотожності через включення до неї пар синонімів чи синоніміїчних виразів зі спільними компонентами загального змісту, але різними відтінками значень. При порушенні умов побудови біномної опозиції і включенні до неї ідеографічних чи стилістичних синонімів відношення тотожності будуть зруйновані: смисловий обсяг компонентів опозиції не зазнаватиме повного збігу через наявність у

структурі їхнього лексичного значення, окрім тотожних, ще й диференційних сем». [102, с. 210] Н. Іваненко також наголошує на тому, що опозиції тотожності творять лише абсолютні синоніми, натомість «ідеографічними синонімами – що відтінюють різні аспекти позначуваного об'єкта, є лексичні одиниці, які об'єднуються переважно в еквіполентні опозиції» [55, с. 10].

Л. Лисиченко зауважує, що, хоч абсолютні синоніми й існують у системі мови, але відтінки їхніх значень мають дорівнювати нулю, тобто навіть найменшими компонентом, сферою вживання чи функцією вони не можуть відрізнитися, саме тому вони не є характерними для будь-якої мови, адже «мовна система не сприймає двох тотожних за значенням лексичних одиниць і дуже швидко відбувається диференціація значень абсолютних синонімів за одним із компонентів семантичної структури» [85, с. 76–77]. Б. Аткинс узагалі ставить під питання можливість наявності в мові повноцінних синонімів: «Складно знайти переконливі зразки синонімів, бо справжні синоніми надзвичайно рідкісні, якщо взагалі існують» [141, с. 135]. Причиною обмеженої кількості абсолютних синонімів та існування швидше близьких за значенням слів, ніж таких, які можна впевнено назвати синонімами М. Павлевська називає індивідуальність історії появи слова, формування його семантики і сфери вживання: «Кожне слово має свою історію виникнення, функціонування в межах активного чи пасивного запасу слів, обростає колом значень, вступає в різні зв'язки, саме тому ніколи значення одного слова не збігається зі значенням іншого» [100, с. 96]. Отже, опозиції тотожності найменше представлені у межах лексико-семантичної системи мови.

Привативними М. Трубецької називав опозиції, один член яких характеризується наявністю, а інший – відсутністю ознаки. При цьому, «член опозиції, що характеризується наявністю ознаки, називається «маркованим», а член опозиції, у якого ознака відсутня – «немаркованим»» [131, с. 83]. Семантичні привативні опозиції найчастіше утворюються між словами, пов'язаними за змістом родо-видовими відношеннями. Гіпоніми, які виражають видове поняття, у рамках привативних опозицій виступають маркованими елементами, а гіпероніми, називаючи родові поняття, складають основу такої опозиції.

Часто привативні опозиції реалізуються у парах слів, пов'язаних відношеннями словотвірної похідності. Е. Кузнецова зауважує, що у такому випадку: «Похідне слово включає у себе вихідне як формально, так і семантично, і водночас відрізняється семантичними компонентами, вираженими словотвірним формантом, що є диференційною частиною основи» [79, с. 49]. Також привативні відношення виникають між стилістичними синонімами, коли стилістично забарвлені слова вступають в опозицію з нейтральними. Стилiстично забарвлений член такої опозиції буде маркованим, а нейтральний – немаркованим.

Градуальними називають опозиції, у членах яких реалізується різна міра вияву тої самої ознаки. На відміну від членів привативних опозицій, члени градуальних поділяються не на марковані й немарковані, а на крайні й середні залежно від того, який ступінь ознаки вони відображають: «Член опозиції, якому властива наявність крайньої (мінімальної чи максимальної) міри відповідної ознаки, називається крайнім або зовнішнім, інші члени є середніми» [131, с. 83].

Еквіполентні опозиції пов'язують слова, у яких, крім спільних, є ще й специфічні диференційні компоненти, що забезпечують лише часткове пересікання. Обидва члени таких опозицій логічно рівноправні, тобто не є ні двома ступенями вияву якої-небудь ознаки, як члени градуальних, ні ствердженням чи запереченням ознаки, як члени привативних.

Еквіполентні формально-семантичні опозиції часто утворюються між спільнокореневими словами, що зберегли семантичну близькість: «Формально зв'язані спільним коренем, ці слова мають у своїх основах специфічні афікси, що розрізняють ці основи. У значеннях також містяться спільні компоненти, пов'язані з коренем, та специфічні» [79, с. 47]. У формально-семантичних опозиціях такого типу проявляється ізоморфізм структури слів, що їх утворюють, оскільки ці слова пов'язані еквіполентно як у формальному, так і в семантичному плані.

Попри відносну чіткість класифікації опозицій за відношеннями між їхніми членами, конкретний тип опозиції між тими самими мовними одиницями може визначатися по-різному, залежно від логічних категорій протиставлення і фактичних показників. Визначення тої чи іншої опозиції як привативної,

градуальної чи еквіполентної залежить від кута зору і реалізується тільки в контексті певної системи з усіма її компонентами, характеристиками і функціями. Саме тому М. Трубецької наголошував: «Поряд із фактично привативними чи градуальними опозиціями можна ще розрізнити потенційно або логічно привативні та градуальні опозиції; так само поряд із фактично еквіполентними можна визначити логічно еквіполентні опозиції. При цьому логічно еквіполентні опозиції завжди є фактично еквіполентними, але фактично еквіполентні опозиції не завжди логічно еквіполентні, часом вони логічно привативні або логічно градуальні» [131, с. 85]. Якщо це твердження було справедливим для фонетичної системи, то для лексичної воно тим більше актуальне з огляду на різноманіття зв'язків між її елементами, складну структуру і динамізм, тому для визначення типу опозиції потрібно брати до уваги весь комплекс зв'язків, що виникають між її членами.

Підсумовуючи розглянуті класифікації мовних опозицій, можна зробити висновок, що для дослідження парадигматичних відношень між елементами лексичної системи варто звернути увагу на семантичні та формально-семантичні опозиції, при цьому в останніх спільним формальним компонентом повинен бути корінь, оскільки саме у ньому міститься поняттєва складова лексичного значення слова. Найпродуктивнішим же буде аналіз опозицій тотожності, привативних, градуальних та еквіполентних протиставлень.

1.3.3 Специфіка зіставного вивчення мовної семантики близько й віддалено споріднених мов

Порівняння є універсальним засобом, що допомагає людині досягнути навколишній світ шляхом встановлення відмінностей і подібностей між об'єктами, процесами, явищами [86, с. 44]. В. Гак називає порівняння одним із найголовніших методів дослідження мови [36, с. 5].

О. Реформатський відрізняє порівняння і зіставлення. Учений наголошує, що «порівняльний метод спрямований на пошук у мовах схожого, для чого варто відсіювати відмінне. Його мета – реконструкція минулого через подолання того, що існує зараз. Порівняльний метод принципово історичний і апрагматичний...

Порівняльний метод повинен деіндивідуалізувати досліджувані мови у пошуках реконструкції протореалії» [110, с. 40]. Тобто під порівняльним методом мається на увазі порівняльно-історичний. Завдання зіставного методу дослідник визначає так: «Зіставний метод, навпаки, базується тільки на синхронії, намагається встановити відмінне, властиве кожній мові окремо, і має остерігатися будь-чого спільного, оскільки воно штовхає до нівелювання індивідуального і провокує підміну чужого своїм. Тільки послідовне визначення контрастів і відмінностей свого й чужого може та повинне бути законною метою зіставного дослідження мови» [110, с. 40].

З одного боку, можна погодитися з О. Реформатським щодо розрізнення термінів «порівняння» і «зіставлення» як таких, що вживаються на позначення методів дослідження мовної діахронії та синхронії відповідно. Зіставний аналіз має на меті вивчення мов на певному синхронному зрізі, незалежно від попередніх стадій їхнього розвитку [183, с. 36]. З іншого боку, заборона брати до уваги спільне при зіставному дослідженні мов створює зайві перешкоди, оскільки часто провести межу між універсальним та унікальним досить складно. Більше того, така межа здатна пересуватися, залежно від ширини залучення матеріалу. Наприклад, певні семантичні компоненти лексико-семантичних полів можуть здаватися унікальними при зіставленні двох неспоріднених чи віддалено споріднених мов, натомість при додаванні даних із близькоспоріднених мов вони б могли стати спільними для них семами. Водночас, передбачити потенційну спільність неможливо, адже «навіть максимальна близькість культур і понятійних систем ніяк не виключає значної своєрідності семантичних систем, систем значень» [96, с. 90]. Крім того, як зауважує Ю. Жлуктенко, «досить часто відповідності в мовах визначаються емпірично, на основі власного мовного досвіду дослідника, і в ході дальшого аналізу перевіряються й уточнюються» [50, с. 7]. Тобто поділ на спільне й відмінне у досліджуваних мовах є умовним і залежним від попереднього досвіду, словникового запасу, фонових знань, світогляду та інших характеристик дослідника, особливо на початку роботи.

С. Семчинський називає порівняння універсальним лінгвістичним прийомом [133, с. 205], а метою зіставного методу визначає встановлення спільних й відмінних рис у мовах, незалежно від їхнього походження. Схожої думки дотримується Н. Герцовська-Вайнагій, висвітлюючи специфіку типологічного вивчення мов: «Типологічні дослідження мовної семантики на міжмовному рівні не тільки дають можливість глибше зазирнути в глибини національно-мовних картин світу, побачити їх своєрідність, але й виділити спільні вектори сучасного розвитку лексичних систем споріднених, віддалено споріднених та неспоріднених мов» [37, с. 71]. Н. Засанська також пише про міжмовне зіставлення як «ефективний спосіб виявлення національного та універсального в мовах, що допомагає визначити специфіку культурного сегментування світу» [53, с. 32].

Отже, у сучасному українському мовознавстві зіставний метод застосовують для дослідження на певному синхронному зрізі відмінностей і подібностей у мовах, незалежно від їхнього генетичного зв'язку. Об'єктом зіставного аналізу можуть бути фонemi, лексеми, граматичні категорії, синтаксичні конструкції, тексти та ін. Метою зіставного методу, згідно з О. Селівановою, є поглиблення знань про одну мову на тлі іншої, встановлення характерологічних рис сімей і груп мов, визначення оптимальних засобів оволодіння мовою [115, с. 61]. Р. Гжегорчикова вважає, що порівняльні дослідження можуть допомогти у взаємному зближенні спільнот, які спілкуються різними мовами [178, с. 169]. Також зіставний аналіз показує надзвичайне різноманіття способів і засобів, якими оперують мови, на що звертає увагу Н. Еванс [167, с. 505].

Процедура зіставного аналізу здійснюється у три етапи:

I. Встановлення основи зіставлення або tertium comparationis. Лінгвісти розрізняють мовне зіставлення, коли основою стає певна мова, та ознакове зіставлення, коли основою є мовне явище, його ознака, мовна категорія тощо [133, с. 205]. Повноцінне мовне зіставлення на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки не є можливим, оскільки основою такого порівняння мала б стати ідеальна мова-еталон, якої досі не існує. Часто основою мовного зіставлення стає рідна для дослідника мова. Втім, зручніше та ефективніше обирати за основу мовне явище.

Зокрема, для цього дослідження основою зіставлення є лексико-семантичне поле, його структурні частини й характеристики.

II. Зіставна інтерпретація – системний опис досліджуваних явищ у кожній мові окремо, після чого здійснюється зіставлення отриманих результатів. У ході зіставної інтерпретації дослідник вивчає ієрархію елементів, системні відношення між ними, їхні функції, збіги й розходження значень слів, еквівалентність семантичних мікрополів, мовні лакуни та ін.

III. Типологічна характеристика – завершальний етап дослідження, «спрямований на виявлення типових і нетипових ознак аналізованого явища» [70, с. 12].

Н. Бельська наголошує, що для ефективного зіставного дослідження його елементи «повинні мати чотири основні властивості чи ознаки системи: цілісність і подільність, наявність стійких зв'язків, організацію і емерджентність» [11, с. 5]. В. Аракін також висуває критерії, які має задовольняти одиниця зіставлення: «Перш за все вона має поєднувати в собі як загальні ознаки, властиві зіставляваним величинам в цілому, так і окремі (особливі) ознаки, характерні для кожної з порівнюваних величин окремо. Критерій поєднання загального і окремого (особливого) дає змогу підводити явища більш приватного порядку під явища більш загального порядку» [5, с. 66]. Під час застосування зіставного аналізу досліднику потрібно бути обережним при визначенні загальних та особливих ознак, оскільки мови є негомогенними системами, що лише частково збігаються у своїх характеристиках [9, с. 16].

Зіставний аналіз лексико-семантичних полів різних мов дає продуктивні результати, оскільки у полях відображається національна специфіка картин світу відповідних народів, що проявляється через відмінності у кількості слів, які наповнюють поле, ієрархії та якісному складі компонентів значення, типах семантичних опозицій між лексемами, відношення між мікрополлями всередині поля і його зв'язки з іншими лексико-семантичними полями.

М. Кочерган так характеризує лексико-семантичне поле як об'єкт зіставних досліджень: «Лексико-семантичні поля двох мов ніколи не збігаються, оскільки

зафіксовані елементи реальності в одній мові не повторюються в такій самій формі в іншій мові. Якщо уявити собі лексико-семантичне поле як певну мозаїку слів, то вона в різних мовах буде неоднаковою: поля матимуть різну кількість клітинок, не всі клітинки в зіставлюваних мовах будуть заповненими і те, що в одній мові міститься в одній клітинці, в іншій може бути розподілено між двома чи кількома меншими клітинками» [73, с. 13].

Відмінності між лексико-семантичними полями не завжди бувають очевидні, часом близькість чи віддаленість їхніх елементів може показати переклад або звертання уваги дослідника на стилістичні ознаки, частотність, ієрархію семантичних компонентів у структурі слова чи поля загалом [223, с. 1786].

Аналіз лексико-семантичного поля дає набагато ширшу інформацію про семантичний простір мови, ніж зіставлення окремих лексичних одиниць: «При частій невідповідності значень окремих лексем, що входять у певне окреслене мікрополе в різних мовах, загальна семантика цих мікрополів може бути однаковою. Водночас спосіб організації семантичних мікрополів через слова, що входять до його складу, буде змінюватися у різних мовах» [226, с. 5].

Отже, під час зіставного аналізу лексико-семантичних полів різних мов найбільше інформації про відмінності дає вивчення значеннєвих компонентів, що функціонують у цих полях.

Досліджуючи відображення мовних картин світу у лексиці й фразеології, Р. Токарський розрізняє семантичні й семантико-культурні значення [229, с. 71]. Останні є ширшими й варіюються від культури до культури. Часто поява семантико-культурних значень у семантичній структурі слова пов'язана з формуванням на основі цього слова метафори. Але це не обов'язково мають бути переносні значення, до семантико-культурних значень належатимуть і ті додаткові значення, що не властиві іншомовним еквівалентам слів, отже виявляють національну специфічність семантики слова. Натомість семантичними є значення універсальні чи спільні принаймні для кількох мов.

В. Манакін вважає, що віра в те, ніби значення ідентичні в усіх мовах, а відрізняється лише форма їхнього вираження – це ілюзія: «Насправді ж, значення,

в яких класифікується наш досвід, культурно детерміновані, тому вони суттєво варіюються від культури до культури» [92, с. 45]. Протилежної думки дотримувався Е. Сепір, учений наголошував на універсальності людського мислення: «Мова і шаблони нашої думки нерозривно між собою переплетені; вони деякою мірою є тим самим. Оскільки нема ніяких причин припускати існування істотних расових відмінностей в механізмі людського мислення, бо безкінечне різноманіття мовної форми як прояв безкінечного різноманіття актуального процесу думки не може бути показником цих расових відмінностей. Це лише із зовнішньої сторони може здатися парадоксом. Внутрішній зміст усіх мов той самий – це інтуїтивне знання досвіду. Тільки їхня зовнішня форма різноманітна до безкінечності, бо ця форма, яку ми називаємо морфологією мови, є колективним мистецтвом мислення, мистецтвом, вільним від неістотних властивостей індивідуального почуття» [117, с. 193]. Отже, усім мовам притаманний спільний поняттєвий базис, вони вербалізують думки, почуття, ідеї, універсальні для всього людства, відрізняється лише форма їхньої фіксації. Схожу позицію займає А. Вежбицька, досліджуючи семантику назв почуттів у різних мовах. На думку вченої, не важливо, ким за походженням є людина, всі ми здатні однаковий набір почуттів, станів, реакцій. Але попри універсальність того, що ми переживаємо чи думаємо, у процесі вербалізації нашаровуються специфічні національні риси: «Почуття не можна ідентифікувати без допомоги слів, а слова належать якійсь одній конкретній культурі й приносять із собою культурноспецифічний кут зору» [31, с. 41]. Тобто все, що зафіксоване словами певної мови (навіть назва семи) зазнаватиме впливу культури. Отже, універсальними для всіх людей будуть об'єкти мовного опису, абсолютно різними – мовні форми, через які цей опис здійснюється. Значення ж при всьому намаганні дослідника залишатися об'єктивним, матимуть певні специфічні нашарування.

На відсутність тотожних мовних відповідників, досліджуючи міжмовні співвідношення в лексичній синоніміці, звертає увагу Л. Бублейник: «Однією з головних властивостей міжмовних словесних відповідностей є перетин (еквіполентність) або включення (привативна опозиція) семантичних зон

корелятив, що демонструє їхній ідіоматичний характер у кожній мові, своєрідність вербалізованої картини світу в ній. Ця специфічність, послаблюючись певною мірою в сучасних умовах, насамперед у стилістично нейтральному мовленні все ж таки остаточно не зникає, незважаючи на близьку спорідненість мов і функціонування їх у ситуації постійних контактів» [26, с. 20].

Для досягнення більш достовірних результатів при зіставній інтерпретації результатів дослідження лексико-семантичних полів і їхніх семантичних компонентів Ю. Найда рекомендує спиратися на два основних джерела даних: словники (одно-, дво- чи багатомовні, глосарії, семантичні словники) і контекст (уже наявні тексти або матеріали, отримані від респондентів у ході досліджень) [95, с. 71].

Отже, зіставний метод виступає зручним засобом виявлення культурно детермінованих значень, а також пошуку адекватних міжмовних лексичних еквівалентів. Зіставні дослідження лексико-семантичних полів, на думку Дж. Росса, дали поштовх для розвитку фреймової семантики, теорії «сміслових елементів значення» [218, с. 143], а також аналізу комбінаторної адаптації слів у всіх мовах світу, адже окрім проявлення відмінностей, зіставний метод дозволяє знайти точки дотику лексичних систем споріднених і неспоріднених мов, тобто спільний поняттєвий базис, яким оперує людство, що робить комунікацію між носіями різних мов більш продуктивною.

Висновки до розділу 1

1. Лексико-семантичне поле – це сукупність пов'язаних за змістом лексем, що позначають близькі або подібні явища позамовної дійсності, вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс. Дослідження лексико-семантичного поля шляхом компонентного аналізу відкриває його ядерно-периферійну організацію, ієрархію елементів, зв'язки між ними та з елементами інших лексико-семантичних полів відповідної мови, структурування поля на менші семантичні мікрополя. Після встановлення складників поля, здійснюється побудова семантичної матриці – таблиці, в якій за

ранговими списками впорядковані лексеми (від найбільш полісемічних до слів з найвужчим значенням) і семи (від найчастотніших до одиничних). Слова з найвищим ступенем полісемії та найчастотніші семантичні компоненти формують ядро поля, відображаючи найважливіші для мовної картини світу відповідного народу ознаки об'єкта, явища, поняття, яке описує поле. Лексеми з меншою кількістю сем входять до приядерної зони, а слова з мінімальною кількістю значеннєвих компонентів і нечастотні семи функціонують на периферії чи напівпериферії поля.

2. Функціонування слова у ядрі чи на периферії, так само як і його належність до складу певного поля, є умовною, бо зовнішні й внутрішні межі лексико-семантичних полів розмиті. Однозначно про входження лексеми до складу елементів поля можна говорити тільки у випадку її належності до ядра, оскільки в ядерній зоні перебувають одиниці, що виявляють тісні значеннєві зв'язки між собою і максимальну близькість до позначуваного поняття чи явища. Натомість периферію формують слова з менш інтенсивними семантичними відношеннями одне між одним, а також ті, що віддалено характеризують позначуване поняття чи створюють «зону семантичного спротиву», вказуючи на антонімічні до нього характеристики. Утім, периферія є так само важливою для розуміння лексико-семантичного поля, як і його ядро, оскільки забезпечує перетинання з іншими лексико-семантичними полями та показує ширший спектр асоціацій з відповідним об'єктом, що можуть актуалізуватися з розвитком мови.

3. Дослідження семантичних відношень між елементами поля, близькості чи віддаленості їхніх значень відбувається через аналіз семантичних опозицій, серед яких виокремлюють еквіполентні, привативні, градуальні та опозиції тотожності.

4. Навколо найчастотніших інтегральних сем у межах лексико-семантичного поля спостерігається формування менших семантичних комплексів – мікрополів. Структурування поля за мікрополями відкриває додаткові шляхи для зіставного аналізу лексичного рівня мови, оскільки дозволяє не тільки простежити відмінності у частотності та кількісних характеристиках значень лексем, а й докладніше вивчити якісний склад поля, адже на перший погляд еквівалентні одиниці

споріднених мов можуть виявляти схожу частотність у межах великого поля, перебувати на тому самому рівні (наприклад, функціонувати у ядрі чи, навпаки, на периферії), але водночас входити до різних його мікрополів.

5. Зіставний аналіз лексико-семантичних полів здійснюється в три етапи: по-перше, досліднику необхідно встановити основу зіставлення – певне мовне явище, яке дозволить порівнювати матеріали навіть найбільш віддалених за походженням і структурою мов, у нашому дослідженні основою зіставлення є поняття лексико-семантичного поля з його структурними характеристиками; другим етапом зіставного аналізу є зіставна інтерпретація, тобто системний опис досліджуваних явищ у кожній мові окремо, після чого здійснюється зіставлення отриманих результатів; завершує процедуру типологічна характеристика, що спрямована на визначення типових і нетипових ознак аналізованого мовного явища. Зіставний аналіз лексико-семантичних полів різних мов дозволяє простежити національну специфіку картин світу відповідних народів, що проявляється через відмінності у кількості слів, які функціонують у полі, ієрархію та якісний склад компонентів значення, типи семантичних опозицій між лексемами, відношення між мікрополями всередині поля і його зв'язки з іншими лексико-семантичними полями. Загалом, зіставний аналіз лексико-семантичних полів допомагає дослідити спільне й відмінне у різних культурах, реконструювати їхні картини світу як певний спосіб світорозуміння і світобачення, що інтерпретує дійсність, із якою стикається людина, і регулює людську поведінку щодо цієї дійсності. Особливості національної мови, через які прозирає мовна картина світу народу, відображають історичний досвід відповідного етносу, його цінності, ідеали, прагнення, національну значущість предметів, явищ, вибіркоче ставлення до них, особливості способу життя, національної культури тощо.

Основні положення розділу викладено в окремих публікаціях автора [12; 13; 15; 18; 21].

РОЗДІЛ 2
СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «ПАТРІОТИЗМ»,
«PATRIOTISM», «PATRIOTYZM» В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І
ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Історія формування семантики лексем на позначення патріотичних почуттів

Кожне людське покоління застає будь-яку мову такою, що вже перейшла в певний стан зі своїми формами, словозміною, лексикою і її семантикою. Втім, навіть протягом життя одного покоління мова не зупиняється у своєму розвитку, вона постійно змінюється, набуває нових форм і смислів, розвивається в одному й занепадає в чомусь іншому протягом усього періоду свого існування. Видатний німецький філософ В. фон Гумбольдт наголошував, що «мову слід розглядати не як мертвий продукт (Erzeugtes), а як процес творення (Erzeugung)» [43, с. 69], адже за своєю суттю мова є постійною і водночас у кожний момент змінною. Формою існування мови, на його думку, є розвиток. Мова – організм, який вічно себе породжує.

Найбільше схильним до змін є лексичний рівень мови. Поява нових слів, їхніх значень, неосемантизація вже наявних у мові одиниць чи занепад старих відбуваються досить інтенсивно у порівнянні зі змінами на інших мовних рівнях. Причиною цього є головна функція елементів лексичного рівня – називання реалій навколишнього світу, який сам по собі активно змінюється, розвивається і набуває різноманітних форм у свідомості тих чи інших спільнот: «Постійний розвиток мови зумовлює те, що одні слова вимирають, стають архаїчними, інші, навпаки, виникають, збагачують мову новими поняттями. У цьому виникненні й помирненні слів відображається історія народів, їхні суспільні інституції, ідеологічні переконання, технічні вдосконалення» [27, с. 33].

Тому, досліджуючи мовну семантику, потрібно не лише враховувати наявні на певному синхронному зрізі існування мови компоненти значень, а й зважати на

історію формування семантики відповідного слова та можливі шляхи її подальшого розвитку, адже значення, властиве слову в окремий період часу, завжди містить у собі відображення сучасних йому уявлень про поняття, об'єкт, ознаку, які це слово виражає, водночас воно зберігає певну кількість незмінних протягом багатьох років компонентів, що забезпечують тяглість семантики слова й розуміння однієї мови представниками різних поколінь. При цьому важливо враховувати інтралінгвальні та екстралінгвальні фактори, які могли впливати на виникнення й розвиток певних компонентів значення. У випадку дослідження семантики суспільно-політичної лексики, до якої належать аналізовані слова, що позначають патріотичні почуття – *patriotизм*, *patriotism* і *patriotyzm* – найбільш визначальними факторами будуть історичні й культурні умови життя відповідних народів.

Семитомний «Етимологічний словник української мови» засвідчує, що слово *patriot*, найближче спільнокореневе до досліджуваного, пройшло такий шлях, перш ніж потрапило до української мови: «*Patriot*... – запозичене з французької мови; можливо, через німецьку; фр. *patriote* (> нім. *Patriot*) «*patriot*» виникло на підставі латинського *patriōta* «тс.», яке походить від грецького πατριώτης «земляк, співвітчизник», утвореного від πατριος «батьківський, успадкований від батьків», пов'язаного з πατήρ (род. в. πατρός) «батько», спорідненим з латинським *pater* «тс.» [242, с. 317]. Оксфордський словник англійської етимології відслідковує аналогічні зв'язки й навіть пропонує століття, коли відповідне слово або його значення почало вживатися: «*patriot compatriot* XVI; (походить із французької мови) той, чиєю головною пристрастю є любов до власної країни XVII. – фр. *patriote* – п. лат. *patriōta* ... *patriotic* XVII. – гр. *patriōtikós*. *patriotism* XVIII» [266, с. 340].

Обидва словники показують, що найближче до сучасного значення лексеми *patriot* сформувалося у французькій мові орієнтовно у XVI – XVII ст., а слово *patriotизм* починає вживатися у XVIII ст. Але це не означає, що патріотичні переживання не були властиві людям до того. Почуття патріотизму могло бути притаманним людині як члену певної спільноти ще на ранніх етапах розвитку людства, коли важливо було розрізняти «своїх» і «чужих» та зберігати вірність і

прихильність саме до членів своєї групи. Дж. Пламенац стверджує: «Патріотизм, або вірність спільноті, до якої хтось належить, існував протягом усього часу існування спільнот. Хоч це слово рідко коли вживалося до XVIII століття, саме явище є давнім і відомим під іншими назвами, як-от: «любов до краю» або «вірність своєму власному народові» [104, с. 484]. Схожу позицію займає С. Павлюк: «Любов до самостворених цінностей, до особистої землі, емоційно-патріотичне піднесення за здобутки і успіхи в народі чи народу в цілому були властивими ще далеко до виникнення понять «народ», «нація», «націоналізм». Особливе, ще підсвідоме почуття в людині прокидається з моменту освоєння клаптика землі і створення на ньому найпростіших предметів, споруд інших вжиткових чи етико-естетичних знаків. І ця гама і сума цінностей як утрадиційнених, стає основою формування емоційно-почуттєвого стану особи і народу, розвивається оцінна дія, яка переходить у систему» [99, с. 6].

Отже, почуття любові до власної спільноти і відданості їй було властиве людству ще на перших етапах його існування, але тоді воно виражалося швидше у протиставленні «свого» і «чужого». Патріотичні почуття або схожі на них переживання виявлялися до об'єктів «свого» світу: власної землі, групи людей, їхніх цінностей, культури тощо. «Чуже» ж викликало спротив.

Проблема опозиції «свій» і «чужий» завжди викликала інтерес у дослідників з різних галузей знання. Це пов'язано з прагненням учених пояснити механізми творення і специфіку виявлення найважливіших культурних концептів, що формували картину світу давніх людей. Архаїчні концепти часто утворювали бінарні опозиції, як-от: «свій» – «чужий», «життя – «смерть», «добро» – «зло», «небо» – «земля», «день» – «ніч», «чоловічий» – «жіночий» тощо. Такі опозиції формували «тотемний код, своєрідну «систему координат», що служили засобом пізнання навколишнього світу» [101, с. 95]. Підвищена увага до концептуальної опозиції «свій» і «чужий» у сучасній науці також пов'язана зі спробами налагодження міжкультурної комунікації та цивілізованого вирішення багатьох соціальних і політичних конфліктів, що виникають через стереотипне сприйняття культурних цінностей інших народів як «поганих» і «неправильних», бо вони не

відповідають нашому власному світоглядові та культурним цінностям. Опозицію «свого» і «чужого» з мовознавчого погляду розглядають у багатьох дослідженнях з антропологічної лінгвістики, лінгвосеміотики, компаративістики, когнітивної семантики, етнолінгвістики, дискурсології.

Опозиція «свій» і «чужий» постає визначальною при формуванні почуттів, ставлення, позицій, переконань, ідеологій, у центрі яких перебувають Батьківщина і власний народ як головні цінності й орієнтири в навколишньому світі. Ю. Степанов наголошує, що опозиція «свій» і «чужий» пронизує всі людські культури і є одним із головних концептів будь-якого національного світосприйняття [124, с. 473]. Психологічним підґрунтям цієї опозиції є «аксіологічне протиставлення в архаїчній свідомості «свого» як позитивного, безпечного, добре знаного, «чужому» як негативному, небезпечному невідомому, усунутому з життя людини до потойбічного простору» [116, с. 26]. С. Шурма й А. Головня стверджують: «У сферу СВІЙ входить те, що знаходиться поруч, стосується безпосередньо особи або етносу, є родинним, дружнім, властивим тільки комусь або чомусь одному. Сфера ЧУЖИЙ включає те, що виходить за рамки свого, є ворожим, непритаманним, незвичним, нерідним, неблизьким» [138, с. 47]. На думку О. Савельєвої: «племінна психологія не визнавала за чужаками людських рис» [111, с. 140]. Навіть якщо в опозицію «свого» й «чужого» потрапляли досить близькі роди, які обмінювалися жінками для уникнення міжродових конфліктів, усе одно культурна різниця між ними зберігалася. Тож найменша відмінність у правилах поведінки, ієрархії спільноти, цінностях чи віруваннях вважалася відхиленням від сакрального, яке в давніх суспільствах було мірилом людського. Саме тому «свої» вважалися людьми, натомість «чужі» перебували на межі категорії людськості або взагалі за людей не сприймалися.

Навіть у сучасному світі опозиція «свій» і «чужий» визначає поведінку людини в тій чи іншій ситуації, впливає на політичне життя народів, економіку, міждержавні та міжнаціональні відносини. Г. Поповська-Таборська називає цю опозицію одним із найважливіших факторів формування національної

ідентичності, а також найголовнішим виявленням цієї ідентичності на рівні мови [211, с. 61–68]. Механізм протиставлення «свого» і «чужого» досі лежить «в основі будь-якого колективного, масового, народного, національного світосприйняття» [45, с. 4]. З іншого боку, як зазначає Т. Кузнецова, «у кожній епосі, культурі опозиція «свій – чужий» може мати власні семантичні ознаки, обсяг її понять може розширюватися і звужуватися, значення переплітатися і навіть наближатися один до одного, сам концепт може втрачати різку контрастність, нейтралізуватися» [80, с. 39]. Внаслідок глобалізаційних процесів, що підсилюються з кожним роком, на перший погляд, опозиція «свого» й «чужого» в етнічному, національному вимірі розмивається і виявляє тенденцію до поступової нівеляції. Поширення глобальної культури, стандартизованих норм поведінки й етикету, уніфікація світоглядних цінностей, пріоритетів і стереотипів, вихід національних культур за межі, визначені багатовіковими кордонами, зумовлюють зміни в національній свідомості та самоідентифікації кожної людини через втрату нею окремих елементів «свого» і набування «чужого» культурного коду.

Аналізуючи результати соціологічних досліджень 1989-1996-х років, польська дослідниця Й. Курчевська робить висновок, що для сучасних поляків традиційний протягом багатьох століть поділ людства на «своїх» і «чужих» вже не є остаточним, на що вплинули багато процесів, які відбувалися протягом ХХ ст.: глобалізація, активна еміграція поляків за кордон та імміграція представників «чужих» спільнот на тимчасове чи постійне проживання до Польщі тощо. «Свої» тепер можуть ділитися на «ближчих» і «дальших», у результаті чого їм відповідатимуть різні оцінні характеристики, які раніше приписувалися у традиційному поділі «своїм» і «чужим»: «У Польщі існує поділ на «кращих» і «гірших» громадян. «Кращими» громадянами завжди є етнічні поляки, що постійно проживають у своїй державі» [188, с. 435]. «Гіршими» ж будуть неполяки, що живуть у Польщі, та поляки, які проживають за кордоном.

Г. Ковальова відзначає дві протилежні тенденції, що виникають у сучасних суспільствах через глобалізацію: «З одного боку, відбувається уніфікація культурного простору, дедалі більше поширюються тенденції стандартизації

способу існування людини. З іншого боку, названі процеси стимулюють активну протидію, помітною тенденцією стає наростаюча активність щодо збереження і розвитку власної ідентичності, етнокультурних цінностей, національної традиції, історії, тобто «своєї» культури. Зокрема, спостерігається процес відродження й усвідомлення значення місцевих мов і культур, різних видів етнічної й національної самосвідомості, що є, насамперед, реакцією на швидкі темпи інтеграції у світовому масштабі» [66, с. 90]. Тобто повного нівелювання опозиції «свого» і «чужого» на етнічному, національному рівні навіть у сучасному глобалізованому світі не відбувається, адже для орієнтації особистості у реальності їй потрібна ідентифікація себе з певною спільнотою, системою цінностей, переконань, відчуття залученості у колектив, зв'язку з його членами і водночас протиставлення себе іншим, можливість побачити і проявити різницю між собою і «чужим». Як зазначає Б. Поршнєв, людині як члену групи важливо розуміти, що «ми» – це не «вони», а «вони» – не «ми». Уже саме усвідомлення того, що існують якісь інші «вони», «породжує бажання самовизначитися стосовно «них», відокремитися від «них» як «ми»» [107, с. 15].

Отже, через категорії «свого» й «чужого» ще у свідомості перших людей закладалися основи для почуття патріотизму. З іншого боку, фіксація у вигляді окремої мовної одиниці та формування повноцінного поняття на його ґрунті відбувалися тривалий час і поступово відходили від чіткого поділу на «своїх» і «чужих» та наділення їх стереотипними характеристиками.

Н. Волошина відстежує такий шлях формування поняття патріотизму: «В античних державах існував полісний патріотизм, який поступово трансформувався в імперський, що віддзеркалював і захищав інтереси імперій на чолі з імператорами. На зміну йому в часи феодалізму Середньовіччя прийшов релігійний патріотизм, його сутність обумовлена панівною релігійною ідеологією. Поступальний хід історичного розвитку суспільства обумовив епоху Відродження, характерним для якої була спроба об'єднати релігійний підхід до розуміння патріотизму з намаганням підняти у його тлумаченні на раціональний

ідеологічний рівень. Новий час завершив переростання патріотизму із релігійного в загальнолюдський» [33, с. 16].

Е. Бем, досліджуючи зміни в семантиці близького до поняття патріотизму слова *ojczyzna*, доходить висновку, що в XVI ст. починається активний розвиток поняття «батьківщина», а значеннєве поле відповідної лексеми розширюється. Одиниця *ojczyzna* відходить від початкової функції номінації батьківської землі або спадщини, натомість набуває статусу абстрактного символу національної ідентичності. Тривалий час обидва значення існували рівноцінно одне поряд з одним, але поступово нове символічне почало витіснити перше. Появу символічного значення дослідник датує шістьдесятима роками XVI ст. [148, с. 155]. Польський дослідник епохи Реформації та Контрреформації (XVI – XVII ст.) Я. Тазбір відзначає: «Терміни *patriota*, *patriotyzm* ми б даремно шукали у словниках польської мови XVI чи XVII століття. Насправді на початку наступного століття літописець міста Живця, А. Комонецький, називає себе патріотом, але тільки живецьким, отже обмежує це поняття до так званої «малої батьківщини». Тільки в епоху Просвітництва наша політична публіцистика, напевно за прикладом французької, починає часто й охоче писати про патріотизм. Ф. Єжерський, один із надвислянських якобінців, фіксує це поняття у своїй міні-енциклопедії «Деякі слова в алфавітному порядку зібрані...» (1791). 1794 р. К. Хошкевич присвячує цілу брошуру поясненням, що значить, бути справжнім патріотом. Оскільки вона виходить у перші тижні Повстання Костюшка, автор, якобінець у рясі, на перший план висунув боротьбу за незалежність батьківщини. Уже в 1785 р. у Варшаві було започатковано двотижневик «Поляк-патріот» («*Polak-Patriota*»)» [227, с. 47–48].

На думку Г. Уліцкої, істотний вплив на появу і формування значень суспільно-політичної лексики, до якої належать слова на позначення патріотизму, справило проникнення у громадське життя ідеології: «Саме поняття «ідеологія», творцем якого є А. де Трасі, з'явилося в кінці XVIII ст., хоча очевидно певні погляди, що зараховуються до канону таких ідеологій, як лібералізм, консерватизм, соціалізм, націоналізм, християнство, демократія, існували й раніше» [231, с. 89–90]. Тобто, оформлення певних почуттів, переконань, оцінок і ставлень у вигляді ідеологій

сприяло активізації виникнення пов'язаної з ними лексики і закріплення за нею відповідної семантики.

Процес формування націй і народів, який починався за часів родоплемінної організації суспільства через світоглядне протиставлення «своїх» і «чужих», протягом XVI-XVIII ст. набуває нової форми: «Стан почуття і осмислення культурної, політичної історії народу переростає в ідеологію цього народу як єдиної і органічної суті його буття без чого втрачається смисл життя. Підсвідомий і усвідомлений патріотизм, гордість за народні набутки (втрати теж набуток досвіду), а найсуттєвіше – мобілізація зусиль на їх розвиток, захист і політичну організацію суспільства становлять основу трансформації народу в націю, а світоглядне осмислення систематизується в ідеологію народну чи націоналістичну (національну)» [99, с. 6].

Тобто формування сучасної семантики лексем на позначення самих патріотичних почуттів, їхніх об'єктів та пов'язаних з ними ідеологій починається на межі XVI і XVII ст. Проте лише у XVIII ст. відбулося остаточне однослівне мовне оформлення поняття, що передавало любов до рідного краю, в слові *патріотизм*. Причиною цього було поступове усвідомлення членами спільнот себе як представників окремих народів, але поштовхом для формування сучасного поняття патріотизму і закріплення відповідної семантики за лексемами, що його називають, була важлива історична подія – Велика французька революція, що відбувалася у 1789 – 1799 рр. і проголошувала ідеали античних міст-полісів: рівність усіх громадян, відданість праву, активну громадянську позицію і палкий патріотизм. При цьому основою рівності всіх громадян, як і патріотизму, була належність до однієї нації [62, с. 36]. Але те, що французи називали своєю нацією, не було пов'язане зі спільністю походження. Це була політична нація, що складалася не лише з етнічних французів, а й з бретонців, провансальців, пікардійців, ельзасців та ін. У цей період французької історії *нація* стала синонімом *народу* як політичної спільноти, що існувала в межах певної держави і не виходила за ці межі. Тож бути вірним своїй нації означало вірність народові, що, у свою чергу, дорівнювало вірності державі. У такому значенні слово *нація* засвоїла й

англійська мова. Тому в сучасному тлумаченні лексеми *patriotism* не згадуються окремо ці три поняття (нація, народ, держава), адже для англословної людини вони є тотожними. Словник «Merriam-Webster's Collegiate Dictionary» пропонує таку дефініцію слова *patriotism*: «love that people feel for their country : love for or devotion to one's country» [260, с. 909] ‘любов, яку люди відчують до своєї країни: любов до чи відданість своїй країні’. Натомість академічний «Словник української мови» в 11 т. описує *патріотизм* як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [251, с. 97]. А в польському словнику «Nowy słownik języka polskiego» наведено таку дефініцію: «miłość do ojczyzny i własnego narodu, połączona z gotowością ponoszenia dla nich ofiar» [261, с. 642] ‘любов до Батьківщини, власного народу і готовність іти на жертви заради них’. Як бачимо, у тлумаченні слова *patriotism* в англійській мові функціонують лише комбінації сем ‘their’ ‘їхня’ + ‘country’ ‘держава’ та ‘one's’ ‘своя’ + ‘country’ ‘держава’, в українській мові зафіксовано семи ‘батьківщина’ і ‘народ’, а в польській – ‘ojczyzna’ ‘вітчизна’ і ‘naród’ ‘нація’. Необхідність наявності двох окремих сем на позначення об’єктів патріотизму полягає в розрізненні понять. В українській і польській мовних картинах світу *держава*, *нація* і *народ* не можуть виступати синонімами, на відміну від англійської, де *народ* дорівнює *нації* й дорівнює *державі*. В англійській мові поняття культурної спільноти людей (нації, народу) постає сумірним поняттю політичної спільноти (держави), що дає можливість використовувати комбінації сем на позначення держави. Натомість у свідомості українців і поляків культурна спільнота і політична спільнота не є сумірними, тому необхідне функціонування кількох сем у складі значення лексеми *патріотизм*. Е. Сміт наголошує: «Термін *патріотизм* протягом століть позначав любов або до місця народження індивіда – району, регіону, краю, – або до його міста-держави, як у середньовічній Італії; згодом він став позначати вірність територіальній державі як такий. З іншого боку, в цьому останньому випадку держава та її політична спільнота можуть стати сумірними культурній спільноті нації, тож на практиці важко розрізнити вірність нації і вірність державі, бо багато членів, переважно серед домінантного етносу, мало зважають на аналітичну

відмінність між державою та її політичною спільнотою і нацією та її етнокультурною спільнотою» [122, с. 190].

До слов'янських мов слово *патріотизм* прийшло з німецької. У період формування значення цієї лексеми перед німцями стояла потреба чіткого розрізнення політичної спільноти людей і культурної спільноти через значну роздрібненість земель і розпорошеність між такими міні-державами німецької нації, що прагнула ідентифікувати себе як єдине ціле попри розділення кордонами. Г. Касьянов зазначає: «Старе поняття «нація», успадковане від часів існування «Священної Римської Імперії Німецької Нації», підкреслювало єдність німців не за політичною ознакою (як єдність суверенного народу та його держави), а за такими характеристиками, як спільність мови, культури, традицій. Для німців, розпорошених між сотнями, а після наполеонівських воєн – між кількома десятками німецьких держав, «вільних міст», князівств тощо, слова «нація» і «народ» (*Volk*) були синонімами саме в цьому розумінні. Проте терміни «нація» (*Nation*) і «державна» (*Staat*) у німецькій мові, на відміну від англійської і французької, не були тотожними» [62, с. 37]. Аналогічні процеси проходили в українців, поляків, чехів та інших слов'ян, які у другій половині ХІХ ст. ввійшли у фазу так званого національного відродження і яким доводилося робити наголос на культурних і мовних компонентах цього відродження за браком міцних політичних та економічних еліт, власної державності чи територіальної єдності.

Британський дослідник націоналізму Д. МакКрон також звертає увагу на таку розділеність понять народу й держави у свідомості умовних «Заходу» (Великобританія, Франція, Нідерланди, США тощо) і «Сходу» (Німеччина, країни Центральної і Східної Європи, Азії). У перших національні почуття слугували для укріплення держави, її кордонів і порядків, у других же – для розмивання кордонів держав, до складу яких вони входили, досягнення власної державної незалежності, відокремлення [199, с. 8]. Із цих причин в українській і польській мовній картині світу сформувалося поняття нації, що може бути синонімом народу як культурної спільноти, але не є тотожною державі як політичній спільноті громадян. Цей факт пояснює необхідність наявності окремих сем 'батьківщина' і 'народ' та 'ojczyzna'

і 'naród' у тлумаченнях лексеми *patriotyzm* в українській і *patriotyzm* у польській мовах на відміну від англійської, де зафіксовано лише сему 'country'.

Ще одним важливим питанням у дослідженні не так семантики лексем *patriotyzm*, *patriotism* і *patriotyzm*, як семантики й структури однойменних лексико-семантичних полів, є співвідношення між поняттями патріотизму й націоналізму. У працях багатьох дослідників ідеології та устрої, що головними об'єктами своїх систем цінностей і переконань мають народ і Батьківщину, утворюють між собою опозицію за поділом на «хороші» й «погані». До останніх зараховують націоналізм (поряд із расизмом, шовінізмом, нацизмом, фашизмом, джингоїзмом, апартеїдом тощо), який протиставляється патріотизму як позитивному явищу. Прикладами такого підходу можуть бути праці Р. Токарчика [228, с. 321], М. Вальденберга [236, с. 18] чи Є. Вятра [237, с. 409].

О. Тараненко, досліджуючи формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства на матеріалах української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст., вказує на протиставлення в сучасній українській мовній картині світу патріотизму й націоналізму як позитивного й негативного явищ [128, с. 5]. К. Яскуловський звертає увагу на значну близькість націоналізму і патріотизму через спільність об'єктів любові та відданості, інтенсивність оцінного компоненту в обох ідеологіях та загальну спрямованість дій їхніх прибічників на благо власного народу, але також визначає кілька важливих розбіжностей між цими поняттями: 1) «націоналізм стверджує, що існує ієрархія народів – вони діляться на кращі й гірші, патріотизм закладає їхню рівність; 2) націоналізм стверджує, що категорія «людство» є пустою назвою, а універсальні цілі не існують, патріотизм узгоджує партикулярність із універсальністю; 3) націоналізм стверджує, що відносини між народами засновані на боротьбі (часто сприйнятій дослівно, у мілітарних категоріях), у якій можна використовувати всі можливі засоби, керуючись національним егоїзмом, патріотизм відстоює засади співпраці народів; 4) націоналізм стверджує апологію того, що рідне, хоче продовження дотримання народних традицій тільки тому, що вони є народними, патріотизм же більш селективний, хоче продовження тільки того, що хороше в народних традиціях; 5)

націоналізм легко поєднується з ідеологіями консервативними, авторитарними і тоталітарними, переважно з фашизмом і нацизмом, патріотизм – з ідеологіями індивідуалістичними й демократичними» [181, с. 82–83]. Патріотизм дуже рідко стає ідеологією, навіть захопивши великі народні маси, він лишається найчастіше у межах переконань, системи цінностей, активної громадянської позиції тощо. З іншого боку, хоча націоналізм також може залишатися сукупністю поглядів, позицій, він часто набуває форми досить чітко розбудованої ідеологічної системи [181, с. 85].

Е. Кедурі вважає, що патріотизм – це почуття, знайоме будь-якій людині. Він характеризується прив'язаністю до власної держави чи спільноти, лояльністю до її інституцій та готовністю обороняти її. Антонімом патріотизму, на думку дослідника, є ксенофобія – страх перед чужим, антипатія до нього і небажання допускати його до власної спільноти. Націоналізм же постає повноцінною політичною доктриною, що спирається на антропологію, специфічну концепцію держави і ставлення особи до неї [184, с. 50]. Тобто патріотизм, як і ксенофобія, можуть бути індивідуальними переживаннями конкретної особи, а націоналізм завжди пов'язаний із політикою, тому проявляється у групах людей. Зі складністю визначення патріотизму як ідеології погоджується Н. Кемпбел: «Патріотизм звикли вважати почуттям, часто його описують як ідеологію, часто до нього апелюють, як до поняття риторики, мови чи ідіоматики. Однозначно він був ідеологією протягом Революції, але оцінка його важливості для інших часів є проблематичною» [157, с. 2].

М. Бжозовська, аналізуючи зміни у розумінні назв цінностей у Польщі, доходить висновку, що лексема *patriotyzm* є «словом загальним, у значенні якого домінує ідеологічний аспект, а семантичною домінантою виступає показана різними способами любов до батьківщини» [153, с. 401]. При цьому, на думку дослідниці, у значенні слова *patriotyzm* та його асоціативному полі виразно проступають романтичний та героїчний компоненти, що маніфестують любов, відданість і оборону Вітчизни, а також позитивістський компонент, який проявляється через піклування про Батьківщину, працю на її благо і повагу до неї.

Крім того, у XXI ст. інтенсивніше проявляється «ностальгійно-емігрантський» компонент, що характеризується любов'ю і відданістю до Батьківщини, традицій, спільноти, тугою за Батьківщиною та повагою до державних символів [153, с. 402]. Щодо слова *nacjonalizm* М. Бжозовська відзначає, що у сучасній мовній картині світу поляків воно характеризується традиційними, етимологічними рисами, оскільки основу його семантики формують значення крайнього патріотизму, любові, вірності й пошани до власного народу, поряд із негативним ставленням до інших народів, тобто відбувається поєднання позитивних та негативних ознак [152, с. 405–406]. Натомість виключно негативні почуття, ставлення, дії, спрямовані на інші народи й країни, позначаються словом *szowinizm*. Хоча, за спостереженнями М. Бжозовської, у сучасній польській мовній картині світу це слово змінило своє значення, відійшовши від первісної своєї семантики, що пов'язувала його з патріотизмом та націоналізмом. Тепер шовінізмом поляки називають «відсутність толерантності до позиції іншої людини, перш за все, ставлення чоловіка до жінки» [154, с. 410].

Зміна семантичного навантаження названих лексем у свідомості носіїв мови пов'язана із властивістю суспільно-політичної лексики, на яку звертає увагу І. Холявко: «Характерною особливістю дослідженого (суспільно-політичного) шару лексики є те, що його одиниці за нової політичної ситуації можуть набувати нових конотативних і семантичних відтінків у значенні. При цьому порушуються традиційні асоціативні зв'язки та виникають інші, не супроводжуючись зміною матеріальної форми мовних знаків» [136, с. 14]. Таким чином, слова можуть модифікувати свою семантику не тільки через внутрішньомовні, а й через політичні фактори, що спричинює різкі зміни аж до відриву від попередніх значень.

В українській мовній картині світу патріотизм характеризується як специфічна гуманістична ідея, головними ознаками якої постають «віротерпимість, соборність, колективізм у вирішенні громадських завдань, особлива любов до рідної природи» [33, с. 13]. Проте ставлення українців до націоналізму, їхнє уявлення про цю ідеологію та значення, які вони асоціюють із відповідним словом, часто є різко негативними. Р. Сердега відзначає: «Зараз можна почути багато спекуляцій,

пов'язаних із таким, здавалося б, ясним поняттям, як націоналізм. Іноді навіть слова *націоналізм*, *націоналіст* звучать майже як лайка» [118, с. 98]. Причиною цього, перш за все, є ставлення, закладене ідеологами часів СРСР. Як перше значення лексеми *націоналізм* 5-ий том (виданий 1974 р.) академічного 11-томного словника української мови подає таку дефініцію: «Реакційна буржуазна ідеологія й політика в галузі національних відносин, яка проповідує зверхність національних інтересів над соціальними, панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої, розпалює національну ворожнечу, заперечуючи дружнє співробітництво і взаємодопомогу між націями» [250, с. 232]. Лише у другому значенні бачимо відсутність явно негативних оцінних компонентів: «Рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів» [250, с. 232]. До порівняння словник «Merriam-Webster's Collegiate Dictionary» пропонує таке тлумачення одиниці *nationalism*: «вірність і відданість нації/народу; особливо: почуття національної свідомості, що вивищує один народ над усіма іншими і робить найбільший акцент на пропаганді його культури та інтересів на противагу інтересам інших народів або наднаціональних груп» [260, с. 773]. Тобто бачимо, що в американській мовній картині світу єдиною явно негативною характеристикою націоналізму постає вивищування власної нації над іншими, решту ж можна назвати нейтральними. Натомість українці звикли до виразної негативної маркованості мовної одиниці *націоналізм* і похідних від неї. Водночас варто зазначити, що словники української мови, які були видані вже у часи незалежної України знижують різкість негативної оцінки націоналізму. Наприклад, тлумачний словник української мови за редакцією В. Жайворонка (2012 р.) фіксує такі значення *націоналізму*: «1. Ідеологія та політика, що ґрунтується на ідеях національної гідності, національних інтересів, національного патріотизму. 2. Рух пригнобленої нації, народу за незалежність, державну самостійність» [245, с. 614].

Такі зміни відповідають результатам спостережень науковців. Р. Сердега вважає, що у сучасній українській мовній картині світу ставлення до ідеології *націоналізм* «не можна трактувати однозначно негативно, бо, по суті, націоналізм є любов'ю до Батьківщини, почуттям та розумінням, як окремою особистістю, так

і спільнотою, належності до нації, їхнім свідомим й інтенсивним прагненням піднести культуру, добробут, державність своєї нації, але й витлумачувати його однозначно позитивно також не можна через ті крайні та надмірні форми націоналізму, які часто не усвідомлено, а іноді й штучно ототожнюють із ним самим узагалі, закріплюючи за цією ідеологією негативний смисловий відтінок» [118, с. 102]. Схожої позиції дотримується В. Карпенко, зауважуючи, що націоналізм сам по собі є позитивним явищем. Його негативна оцінка з'являється тоді, коли помилково націоналізм ототожнюють із шовінізмом чи нацизмом, які, звичайно, оцінюються абсолютно негативно. Водночас важливо відрізнити націоналізм поневоленого народу, який відстоює свої національні права і бореться за самобутність і незалежність, від імперського націоналізму, що поневолює народи і поступово переходить у шовінізм [61, с.10].

Німецький дослідник націоналізму П. Альтер також звертає увагу на двоїстий характер цього поняття: «З одного боку, до націоналізму зверталися, щоб виправдати як насильницьке вигнання людей із їхніх постійних місць проживання, так і завоювання нових територій. З іншого ж боку, з ним пов'язували сподівання на встановлення вільного й справедливого суспільного ладу. Часто націоналізм означав для народів і особистостей звільнення від політичної та суспільної дискримінації. Але не менш часто він означав для них також замах на їхню свободу або її обмеження, нерідко ж навіть загрозу для їхнього фізичного виживання» [2, с. 85]. Але при всіх можливих позитивних проявах націоналізм завжди пов'язується із певною агресивністю, яка може набувати ознак жорстокості та ворожнечі, натомість патріотизм ніколи не буває агресивним [2, с. 87].

К. Майноуг розглядає націоналізм як позитивну силу, що рухає спільнотою, зумовлюючи її формування як окремого суспільного утворення. Учений визначає такі три ступені розвитку націоналізму: перший – збудження (усвідомлення себе як нації та прагнення до виокремлення), другий – боротьба за незалежність, третій – консолідація [91, с. 120–121]. Позитивну оцінку поняттю націоналізму дає Ю. Вассиян: «Націоналізм не знає диктатури окремого інтересу, що встановлює режим частини над цілістю, насилуючи різнорідну дійсність у межі одної площі чи

просто її виключаючи. Зате вважає цілокупність взаємно доповнених інтересів природною базою засобів, що вдержує націю як живу збірну одиницю у всіх формах її буття» [30, с. 87].

Таким чином, розглянувши різні підходи до розуміння поняття націоналізму, тлумачення лексем, що його називають, можемо погодитися з М. Будитою-Будзинською, що йому неможливо дати однозначну оцінку, оскільки у різних країнах, у різні періоди історії та на різних етапах суспільного розвитку націоналізм виконує відмінні функції [155, с. 193]. Часом ці функції залишаються зверненими на благо «своїх», компонент «чужого» тоді майже не фігурує у системі цінностей носіїв ідеології й залишається лише для порівняння себе з іншими. Коли ж залучення «чужого» в ідеологічну систему збільшується, активізуються агресія щодо нього, вивищування себе і «свого» у порівнянні з «чужим», з'являються утиски й дискримінація. Саме двоїстістю своєї природи і можливістю негативних проявів націоналізм відрізняється від патріотизму, який будується переважно без залучення компоненту «чужого». Патріотизм зорієнтований на «свій» світ, на власну спільноту, Батьківщину, культуру, традиції тощо. Його доміантними характеристиками є любов і відданість. Як зазначає П. Кемпбел: «Поняття рівності та братерства пов'язані з поняттям патріотизму, потужного почуття, що впливає з любові до людства» [157, с. 15]. Патріотизм завжди пов'язаний не з уявними цінностями чи переконаннями, його основний об'єкт реальний – окреслена територія проживання і її населення. Патріотизм є одним з основних чинників консолідації спільноти, творення громадянського суспільства, соціалізації людини і формування її національної ідентичності. Завдяки патріотизму особистість відчуває власну причетність до історії й сучасності всього свого народу, знаходить своє місце у глобалізованому світі, водночас не вступаючи з ним у конфлікт.

Формування у XVIII ст. поняття патріотизму поряд із іншими поняттями суспільно-політичної сфери було зумовлене природними процесами, що відбувалися в людських суспільствах від самого початку їхнього існування, тому семантика одиниць *патріотизм* і *націоналізм* розділяє «спільність історичного розвитку» [189, с. 123]. Г. Уліцька, спостерігаючи за формуванням політичної

лексики та змінами у її складі й значеннєвому полі, відзначає: «Утворення у XVIII-XIX століттях національних держав було найважливішим чинником, що визначав специфіку й головні напрями розвитку політичного життя до середини XX століття, а точніше, до часу, коли глобалізаційні та інтеграційні процеси почали змінювати сутність національних держав або навіть означати їхнє зникнення» [231, с. 86].

Отже, виникнення й розвиток нових компонентів значення лексем *patriotизм*, *patriotism* і *patriotyzm* тісно пов'язані з історичним розвитком людства і процесами націотворення, що визначають специфіку загальної й мовної, зокрема, картини світу відповідних народів.

2.2 Ядерно-периферійна структура лексико-семантичних полів «патріотизм», «*patriotyzm*» і «*patriotism*»

2.2.1 Структурна організація лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові

Лексико-семантичне поле «патріотизм» у сучасній українській мові формують 319 лексем, у значеннях яких функціонують 797 сем¹ (загальна кількість компонентів значень 3159²). 144 з них мають частотність появи у полі від 6 разів і більше, решта 653 семи виявляють низьку частотність: 38 сем трапляються по 5 разів, 55 сем – по 4 рази, 94 семи – по 3 рази, 145 сем – по 2 рази, 321 сема – по 1 разу.

Ядро поля утворюють такі лексеми: *ниха* (34)³, *нихатість* (34), *націоналізм* (33), *щирість* (30), *любов* (26), *зверхність* (25), *фашизм* (25), *сміливість* (24), *шанування* (24), *гонор* (23), *шал* (23), *віра* (22), *гордовитість* (22), *сила* (22), *милість* (21), *нацизм* (21), *пристрасть* (21), *певність* (20), *статечність* (20), *шовінізм* (20), *воля* (19), *пристрасність* (19), *серйозність* (19), *чуливість* (19), *лагідність* (18), *слабкість* (18), *чесність* (18), *гордість* (17), *захват* (17), *порив* (17), *расизм* (17), *спесивість* (17), *шана* (17), *шаноба* (17), *вірність* (16), *жертва* (16), *завзятість* (16), *сердечність* (16), *снага* (16),

¹ Тут і в подальшому під кількістю сем буде описано якісний показник, тобто кількість різновидів сем.

² Загальна кількість семантичних компонентів тут і далі – це кількісний показник усіх різновидів сем помножених на їхню частотність.

³ У дужках після лексеми вказано кількість сем, що функціонують у її значенні.

запал (15), *офіра* (15), *подвиг* (15), *честь* (15). Фрагмент ядерної зони матриці лексико-семантичного поля показано в додатку А.

Ці лексичні одиниці входять до ядра лексико-семантичного поля «патріотизм», бо їхні значення містять найбільшу кількість семантичних компонентів. Крім того, вони відображають традиційне для української мовної картини світу уявлення про патріотизм як любов до своїх народу і Батьківщини, вірність, готовність іти на жертви й подвиги для них, відчуття захвату й піднесення, повагу до них, а також національну гордість. О. Загородня, аналізуючи асоціації на стимули «патріот» і «українець» зауважує: «Сучасна українська мовна свідомість мислить патріота в категоріях відданості Україні, вірності, націоналізму, захисту, сили, любові, боротьби, щирості й свободи» [52, с. 137]. Тобто виявлені дослідницею основні риси патріота перегукуються із ядерними елементами лексико-семантичного поля «патріотизм». Водночас через тенденцію тлумачити окремі слова у лінгвістичному словнику, надаючи фрагменти енциклопедичної інформації, широкими виявилися дефініції одиниць *націоналізм* (33), *фашизм* (25), *нацизм* (21), *шовінізм* (20), *расизм* (17). Тому після розташування усіх лексем, що входять до складу аналізованого поля, від найбільш полісемантичних до тих, які мають найвужче значення, ці одиниці розташувалися вгорі списку. Водночас, якщо подивитися на семантичну матрицю поля, то видно, що повноцінний зв'язок із рештою ядерних елементів має лише одиниця *націоналізм*, оскільки окремі її семи є водночас найчастотнішими семами поля: 'свій', 'інший', 'інтерес', 'гідність'. Інші назви політичних чи суспільних рухів та ідеологій виявляють мінімальні семантичні зв'язки з рештою елементів поля.

Головні для української мовної картини світу характеристики патріотизму зафіксовано у найчастотніших семах, що функціонують на ядерному рівні аналізованого лексико-семантичного поля, а саме: 'вияв' (64)⁴, 'почуття' (53), 'стан' (43), 'ставлення' (42), 'дія' (37), 'властивість' (33), 'повага' (32), 'пристрасть' (31), 'свій' (30), 'піднесення' (29), 'бажання' (28), 'прагнення' (28),

⁴ У дужках після назви семи вказано її частотність.

‘іниий’ (25), ‘потяг’ (24), ‘прихильність’ (24), ‘сила’ (24), ‘думка’ (23), ‘збудження’ (23), ‘себе’ (23), ‘великий’ (22), ‘інтерес’ (22), ‘захоплення’ (21), ‘любов’ (21), ‘сильний’ (20), ‘відсутність’ (18), ‘запал’ (18), ‘хвилювання’ (18), ‘відданість’ (17), ‘завзяття’ (17), ‘здійснення’ (17), ‘пошана’ (17), ‘сміливість’ (17), ‘якість’ (17), ‘вчинок’ (16), ‘доброзичливість’ (16), ‘надмірний’ (16), ‘гідність’ (16). Згідно із семним складом ядра, для українців патріотизм асоціюється, окрім любові, відданості, поваги і сили, з такими емоційно, духовно й ментально інтенсивними станами й почуттями, як пристрасть, піднесення, запал, завзяття тощо, а водночас із прихильністю та сміливістю.

До приядерної зони лексико-семантичного поля «патріотизм» належать такі мовні одиниці: *величність* (14), *відчайдушність* (14), *гордоці* (14), *запобігливість* (14), *міць* (14), *мужність* (14), *пал* (14), *піклування* (14), *повага* (14), *поважність* (14), *поривання* (14), *привілей* (14), *самолюбивість* (14), *самолюбність* (14), *самолюбство* (14), *схильність* (14), *тривога* (14), *турбота* (14), *апартеїд* (13), *дружба* (13), *задоволення* (13), *зневажання* (13), *нахил* (13), *нервовість* (13), *патріотизм* (13), *пожертва* (13), *пожертвування* (13), *послідовність* (13), *потяг* (13), *пошана* (13), *признання* (13), *приниження* (13), *тяга* (13), *урочистість* (13), *хист* (13), *доброзичливість* (12), *дружність* (12), *жадоба* (12), *запеклість* (12), *зацікавлення* (12), *зачарування* (12), *зневага* (12), *клопіт* (12), *мрія* (12), *піднесеність* (12), *піднесення* (12), *поблажливість* (12), *пошанівок* (12), *рішучість* (12), *солідність* (12), *співчування* (12), *співчуття* (12), *твердість* (12), *ушанування* (12), *фанатизм* (12), *шаленство* (12), *вболівання* (11), *гординя* (11), *жага* (11), *жадання* (11), *звитяга* (11), *зухвалість* (11), *зухвальство* (11), *інтерес* (11), *клятва* (11), *ласка* (11), *наснага* (11), *настрій* (11), *незмінність* (11), *ніжність* (11), *переживання* (11), *поклоніння* (11), *покора* (11), *прихильність* (11), *самовпевненість* (11).

До семантичних компонентів, що перебувають у приядерній зоні поля, належать: ‘*зневага*’ (15), ‘*внутрішній*’ (14), ‘*душевний*’ (14), ‘*стійкість*’ (14), ‘*визнання*’ (13), ‘*постійність*’ (13), ‘*твердість*’ (13), ‘*увага*’ (13), ‘*хоробрість*’ (13), ‘*високий*’ (12), ‘*дуже*’ (12), ‘*енергія*’ (12), ‘*значення*’ (12),

‘напруження’ (12), ‘неспокій’ (12), ‘підкування’ (12), ‘пихатість’ (12), ‘вірність’ (11), ‘задоволення’ (11), ‘непохитність’ (11), ‘особистий’ (11), ‘позитивний’ (11), ‘рішучість’ (11), ‘схильність’ (11), ‘ласка’ (10), ‘нестримний’ (10), ‘перевага’ (10), ‘поведінка’ (10), ‘приятель’ (10), ‘страх’ (10), ‘турбота’ (10), ‘усвідомлення’ (10), ‘відвага’ (9), ‘відчуття’ (9), ‘ворожнеча’ (9), ‘гордість’ (9), ‘добрий’ (9), ‘зверхність’ (9), ‘можливість’ (9), ‘незмінність’ (9), ‘нервовий’ (9), ‘погляд’ (9), ‘робити’ (9), ‘сповнений’ (9), ‘тривога’ (9), ‘фізичний’ (9).

На рівні приядерної зони розширюється арсенал проявів патріотизму. З одного боку, вони є позитивними (дружба, підкування, рішучість, твердість, прихильність), а з іншого – негативними (самолюбивість, самовпевненість, зневага, гордість, ворожнеча). Поява негативних проявів у семантичному просторі поняття патріотизму пов’язана з тим, що будь-які почуття, у тому числі й патріотизм, можуть загострюватися і ставати занадто інтенсивними, засліплюючи людину й штовхаючи її до зверхнього та ворожого ставлення до інших. Крайній патріотизм здатний перейти у націоналізм, нацизм, расизм та інші форми дискримінації. Н. Волошина, досліджуючи соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства, наголошує на гуманістичності цього почуття: «Патріотизму українського суспільства властиві свої особливості. Перш за все, це висока гуманістична спрямованість української патріотичної ідеї; віротерпимість; соборність; колективізм у вирішенні громадських завдань, особлива любов до рідної природи. Складниками патріотизму є емоційний, інтелектуальний, діяльнісний аспект» [33, с. 17]. Саме тому якісний та кількісний склад лексем і сем, що відображають негативні прояви цього почуття, поступається значній перевазі репрезентантів позитивних емоцій, дій, станів і ставлень. Відсутністю чи мінімальністю дискримінаційного підходу патріотизм відрізняється від націоналізму.

Напівпериферію аналізованого лексико-семантичного поля утворюють такі лексичні одиниці: *бажання* (10), *важливість* (10), *великодержавництво* (10), *винятковість* (10), *гарячка* (10), *завзяття* (10), *манія* (10), *напруження* (10),

перевага (10), *поважання* (10), *приятельство* (10), *самовідданість* (10),
спорідненість (10), *споріднення* (10), *цікавість* (10), *шаленість* (10),
авторитет (9), *байдужість* (9), *бравування* (9), *бундючність* (9), *витримка* (9),
відданість (9), *горіння* (9), *азнайство* (9), *зарозумілість* (9), *зарозуміння* (9),
захоплення (9), *знемога* (9), *зрада* (9), *ксенофобія* (9), *ласкавість* (9), *нестяма* (9),
постійність (9), *потреба* (9), *почесті* (9), *пошанування* (9), *привітність* (9),
приємність (9), *приятель* (9), *сепаратизм* (9), *смілість* (9), *солідарність* (9),
співчутливість (9), *стремління* (9), *тривожність* (9), *юнацтво* (9), *безумство* (8),
благоговіння (8), *ввічливість* (8), *героїзм* (8), *гідність* (8), *гнів* (8),
добродушність (8), *доброта* (8), *жагота* (8), *жар* (8), *жвавість* (8), *злість* (8),
людинолюбство (8), *молодецтво* (8), *натхнення* (8), *невпинність* (8),
незламність (8), *неминучість* (8), *неодмінність* (8), *непорушність* (8),
переконаність (8), *пожадання* (8), *презирство* (8), *самопожертва* (8),
самопосвята (8), *симпатія* (8), *турботливість* (8), *хіть* (8), *хорообрість* (8),
цинізм (8), *цінування* (8), *авторитетність* (7), *батьорість* (7), *бажаність* (7),
благодіяння (7), *відважність* (7), *вождизм* (7), *впевненість* (7), *дерзання* (7),
жагучість (7), *занепокоєння* (7), *захопленість* (7), *зацікавленість* (7), *культ* (7),
люб'язність (7), *наполегливість* (7), *напруженість* (7), *ненависть* (7),
неповажливість (7), *опіка* (7), *пестливість* (7), *погорда* (7), *полум'яність* (7),
правовірність (7), *приятелювання* (7), *прохання* (7), *стійкість* (7),
товаришування (7), *хотіння* (7), *чванливість* (7).

Напівпериферійні одиниці додатково підтверджують названі в ядрі головні риси українського патріотизму, розширюючи діапазон інтенсивності їхніх проявів. Зокрема, лексеми, що функціонують у напівпериферійній зоні, референціюють такі ознаки патріотизму: прихильність до власних народу й Батьківщини, стійкість і сміливість у відстоюванні їхніх щастя й добробуту, відчуття нестримних піднесення й запалу. Водночас виявлено додаткові негативні прояви крайнього патріотизму (манія, бундючність, ненависть та ін.).

До напівпериферійних семантичних компонентів належать: *‘авторитет’* (8), *‘виконання’* (8), *‘віра’* (8), *‘довір’я’* (8), *‘дружній’* (8), *‘зацікавленість’* (8),

‘здібність’ (8), ‘людина’ (8), ‘мета’ (8), ‘наполегливість’ (8), ‘ніжність’ (8), ‘політика’ (8), ‘потреба’ (8), ‘привітність’ (8), ‘стосунки’ (8), ‘шанобливий’ (8), ‘вага’ (7), ‘вигода’ (7), ‘героїзм’ (7), ‘глибокий’ (7), ‘зарозумілість’ (7), ‘натхнення’ (7), ‘небезпека’ (7), ‘неповага’ (7), ‘особа’ (7), ‘переживання’ (7), ‘поважність’ (7), ‘самовідданість’ (7), ‘самопожертва’ (7), ‘симпатія’ (7), ‘шана’ (7), ‘швидкий’ (7), ‘честь’ (7). ‘буржуазний’ (6), ‘вищість’ (6), ‘відмова’ (6), ‘вплив’ (6), ‘дар’ (6), ‘доброта’ (6), ‘догляд’ (6), ‘зовнішній’ (6), ‘користь’ (6), ‘мужність’ (6), ‘настрій’ (6), ‘незламність’ (6), ‘ненависть’ (6), ‘особливий’ (6), ‘переконання’ (6), ‘повний’ (6), ‘пожертвування’ (6), ‘порив’ (6), ‘право’ (6), ‘приємний’ (6), ‘реакційний’ (6), ‘серйозність’ (6), ‘співчуття’ (6), ‘чванливість’ (6), ‘чутливість’ (6), ‘предмет’ (6), ‘урочистість’ (6). Загалом, семи, що функціонують у напівпериферійній зоні, підтверджують названі раніше ознаки патріотизму, як і напівпериферійні лексеми.

На нашу думку, аналізуючи семний склад цієї зони, варто звернути увагу на компоненти ‘буржуазний’ (6) та ‘реакційний’ (6), що входять до значень одиниць *націоналізм, фашизм, нацизм, шовінізм, расизм, великодержавництво*. Наявність цих сем зумовлена, насамперед радянською ідеологією, що вплинула на формулювання дефініцій «Словника української мови» в 11-ти томах. Пізніші видання, наприклад «Словник української мови» редакції В. Жайворонка (2012 р.), таких компонентів значення не фіксують.

Периферію лексико-семантичного поля «патріотизм» складають слова з найменшою кількістю семантичних компонентів у їхніх значеннях: *афект* (6), *благодущність* (6), *бравурність* (6), *випробуваність* (6), *вихваляння* (6), *вищість* (6), *віросповідання* (6), *данина* (6), *доблесть* (6), *довір'я* (6), *дружелюбність* (6), *залюбленість* (6), *збудження* (6), *звитяжність* (6), *ідейність* (6), *моторність* (6), *невблаганність* (6), *неухильність* (6), *одержимість* (6), *пафос* (6), *пієтет* (6), *побажання* (6), *поштивість* (6), *прагнення* (6), *пригноблення* (6), *присвята* (6), *стоїцизм* (6), *хвилювання* (6), *хвороба* (6), *чванство* (6), *чемність* (6), *афектація* (5), *безперервність* (5), *безстрашність* (5), *благодать* (5), *богатирство* (5), *бравада* (5), *відвага* (5),

ворогування (5), ворожість (5), ворожнеча (5), вподобання (5), гітлеризм (5), гніт (5), готовність (5), дерзання (5), джінгоїзм (5), ентузіазм (5), жертовність (5), невмолимість (5), незрадливість (5), нелюбов (5), непохитність (5), неприязнь (5), неспокій (5), окрилення (5), патетичність (5), переслідування (5), підйом (5), покликання (5), преклоніння (5), прив'язаність (5), пригнічення (5), самоповага (5), сегрегація (5), теплота (5), тяжіння (5), хвастоці (5), азарт (4), антагонізм (4), героїство (4), гонитва (4), гречність (4), дбайливість (4), енергія (4), занепокоєність (4), знервованість (4), намір (4), немилість (4), опікунство (4), охота (4), патетика (4), антипатія (3), відраза (3), дерзновенність (3), лихацтво (3), неперервність (3), неповага (3), неповажання (3), огида (3), пасія (3), побудження (3), теплінь (3), хобі (3), опікування (2).

Як видно зі складу периферії поля, кількість лексичних одиниць, що називають негативні прояви крайнього патріотизму, зростає в напрямку від ядра до периферії, натомість кількість одиниць, що референціюють позитивні почуття, стани, ставлення, дії, зменшується. Через такий розподіл елементів між зонами проявляється головна властивість ядро-периферійної будови поля: ядро втілює найважливіші для відповідної мовної картини світу властивості об'єкта, периферія розширює їх, а також забезпечує поступовий перехід від цього поля до інших лексико-семантичних полів та інших утворень лексичної системи відповідної мови.

Зазначена властивість реалізується також через периферійні семи, яких у полі зафіксовано 653, серед них найвищу частотність мають такі: 'бурхливий' (5), 'важливість' (5), 'вимога' (5), 'відчайдушність' (5), 'воля' (5), 'ворожість' (5), 'враження' (5), 'гнів' (5), 'досягнення' (5), 'дружба' (5), 'жвавість' (5), 'жертва' (5), 'жертвування' (5), 'занадто' (5), 'заслуга' (5), 'здатність' (5), 'ідея' (5), 'ласкавість' (5), 'надзвичайний' (5), 'нахил' (5), 'національний' (5), 'неприязнь' (5), 'нестримність' (5), 'палкий' (5), 'пиха' (5), 'підвищений' (5), 'почесті' (5), 'пройнятий' (5), 'риси' (5), 'самолюбство' (5), 'сердечний' (5), 'спільність' (5), 'теплота' (5), 'упевненість' (5), 'успіх' (5), 'чемність' (5), 'чужий' (5), 'чуйність' (5), 'щирість' (5). Решта периферійних семантичних компонентів представлення у додатку Г.

Отже, в українській мовній картині світу патріотизм співвідносний з любов'ю до власних народу й Батьківщини, відданістю їм, повагою до них, здатністю сміливо й рішуче йти на жертви заради них, відстоювати їхню гідність і власну національну гордість. Патріотизм викликає піднесення, збудження, хвилювання, захват. Він може проявлятися через прихильне, доброзичливе і ласкаве ставлення до членів своєї групи, але водночас крайній патріотизм здатен підштовхувати до зневаги, ненависті й ворожнечі щодо інших.

2.2.2 Структурна організація лексико-семантичного поля «patriotyzm» у польській мові

Лексико-семантичне поле «patriotyzm» у сучасній польській мові формують 308 лексем, у значеннях яких функціонують 839 сем (загальна кількість компонентів значень 2424). 100 з них мають частотність появи у полі від 6 разів і більше, решта 739 сем виявляють низьку частотність: 37 сем трапляються по 5 разів, 51 сема – по 4 рази, 83 семи – по 3 рази, 146 сем – по 2 рази, 422 семи – по 1 разу.

Ядро лексико-семантичного поля «patriotyzm» утворюють такі лексичні одиниці: *nacjonalizm* (25), *śmiałość* (25), *serce* (22), *miłość* (21), *szowinizm* (28), *dostojeństwo* (17), *powaga* (17), *faszyzm* (16), *godność* (16), *namiętność* (16), *natchnienie* (16), *rasizm* (16), *słabość* (16), *szaleństwo* (16), *ambicja* (15), *duma* (15), *hitleryzm* (15), *idealista* (15), *nazizm* (15), *prometeizm* (15), *przyjaźń* (15), *apartheid* (14), *cześć* (14), *euforia* (14), *liberalizm* (14), *lojalność* (14), *niepokój* (14), *upór* (14), *fundamentalizm* (13), *kult* (13), *mania* (13), *męstwo* (13), *ofiara* (13), *pewność* (13), *wiara* (13), *wyzwanie* (13), *asertywność* (12), *czyn* (12), *ofiarowanie* (12), *podniecenie* (12), *przychylność* (12), *uczucie* (12), *wartość* (12), *wola* (12). Як і в українському полі, до ядра увійшло багато лексем на позначення політичних рухів та ідеологій, в основі яких лежать дискримінація за певною ознакою тих, кого не зараховують до членів групи, та вивищення, привілеювання «своїх». Утім решта лексем відображають такі характеристики патріотизму, як любов, сміливість, повага, честь і гідність, вірність, прихильність, жертвність і піднесення.

Найбільш активними семантичними компонентами поля є *'stan'* (31) 'стан', *'uczucie'* (26) 'почуття', *'skłonność'* (23) 'схильність', *'odwaga'* (21) 'відвага', *'szacunek'* (21) 'повага', *'chęć'* (20) 'бажання', *'podniesienie'* (20) 'піднесення', *'sympatia'* (20) 'симпатія', *'brak'* (19) 'брак', *'zamiłowanie'* (19) 'любов', *'poważanie'* (18) 'поважання', *'życzliwość'* (18) 'доброзичливість', *'działanie'* (17) 'дія, діяльність', *'miłość'* (17) 'любов', *'siebie'* (17) 'себе', *'poświęcenie'* (16) 'відданість, вірність', *'stosunek'* (16) 'ставлення', *'silny'* (15) 'сильний', *'pociąg'* (14) 'потяг', *'zapał'* (14) 'запал', *'cześć'* (13) 'честь', *'honor'* (13) 'гонор, честь', *'pewność'* (13) 'певність, упевненість', *'przychylność'* (13) 'прихильність', *'własny'* (13) 'власний', *'wyższość'* (13) 'вищість', *'zdolność'* (13) 'здатність', *'czułość'* (12) 'чуйність, ніжність', *'postawa'* (12) 'позиція, погляд', *'postępowanie'* (12) 'вчинок', *'pragnienie'* (12) 'прагнення', *'przyjaźń'* (12) 'приятельство', *'religijny'* (12) 'релігійний', *'śmiałość'* (12) 'сміливість', *'swoj'* (12) 'свій', *'uznanie'* (12) 'визнання', *'wartość'* (12) 'цінність', *'wielki'* (12) 'великий'. Фрагмент ядерної зони лексико-семантичного поля «patriotyzm» подано у додатку Б.

Специфічною рисою польського поля є наявність у ядерній зоні лексем і сем, що відображають поняття честі й гідності або *honoru* (у польському значенні цього слова): *dostojeństwo*, *godność*, *cześć* і *'cześć'* 'честь', *'honor'* 'гонор, честь'. У системі патріотичних цінностей поляків поняття гонору посідає центральне місце поряд із Богом і Вітчизною. Прийшовши у польську мову з латинської, слово *honor*, стало позначати не тільки честь людини, а й моральні та етикетні норми поведінки, атрибути ідеального воїна-захисника Батьківщини, способи вираження пошани й слави тощо. Після трьох поділів Речі Посполитої у XVIII ст. обов'язками кожного поляка визначалися дбання про суспільну справедливість, відбудова власної держави, але найголовніше – боротьба за «honor Ojczyzny», тобто за честь Батьківщини, її незалежність [204]. Пізніше, на початку XX ст. офіційним девізом польської армії стали слова «Honor i Ojczyzna» [232] 'Гонор і Батьківщина'. Сучасний девіз Збройних сил Республіки Польща «Bóg, Honor, Ojczyzna» 'Бог, Гонор, Батьківщина' уперше був запроваджений декретом президента 15 жовтня 1943 р. [163], а також офіційно затверджений як елемент військових прапорів

19 лютого 1993 р. [233]. Тлумачиться він так: Вітчизні все, крім любові до найвищого Бога і Честі (Honoru). Як зауважує М. Титко: «У польській історії принципи патріотизму виражалися через вислів «Bóg, Honor, Ojczyzna», який означає, що на першому місці завжди є Бог, тобто Найвище Благо, про яке говорить релігія, далі Гонор, тобто благо моральне, до якого чутлива совість, Батьківщина ж є загальним благом, що перебуває у спільній сфері благ релігійних та моральних, які дані полякам і полькам у рамках рідної польської культури, у перспективі латинської цивілізації, з якої, однак, виводиться наша культура» [230, с. 83]. Тобто патріотизм, гоноровість і релігійність для польської картини світу є нерозривними поняттями, а відповідні лексеми і семи активно функціонують у лексико-семантичному полі «patriotyzm».

До приядерної зони поля належать такі лексичні одиниці: *bohaterszczyzna* (11), *czułościowość* (11), *duch* (11), *dyskryminacja* (11), *łaska* (11), *odwaga* (11), *ortodoksja* (11), *uprzejmość* (11), *uznanie* (11), *wierność* (11), *żądza* (11), *arogancja* (10), *danina* (10), *dbałość* (10), *gniew* (10), *gorączka* (10), *honorowość* (10), *internacjonalizm* (10), *junactwo* (10), *konsekwencja* (10), *nabożeństwo* (10), *napięcie* (10), *niełaska* (10), *niepokorność* (10), *nietolerancja* (10), *podbój* (10), *popęd* (10), *przyjaciel* (10), *siła* (10), *skłonność* (10), *tkliwość* (10), *triumfalizm* (10), *uniesienie* (10), *wojowniczość* (10), *wrażliwość* (10), *afekt* (9), *brawura* (9), *ekstaza* (9), *honor* (9), *lekceważenie* (9), *lojalizm* (9), *majestat* (9), *niechęć* (9), *nieprzychylność* (9), *oddanie* (9), *pasja* (9), *patriota* (9), *patriotyzm* (9), *pęd* (9), *poświęcenie* (9), *poszanowanie* (9), *pożądanie* (9), *prestizż* (9), *przechwalanie się* (9), *rezolucyjność* (9), *tolerancja* (9), *waleczność* (9), *ważność* (9), *zapal* (9), *zaparcie* (9), *życzliwość* (9), *bitność* (8), *bojowość* (8), *chwała* (8), *cierpliwość* (8), *gorliwość* (8), *honory* (8), *ideologia* (8), *nadęcie* (8), *natywizm* (8), *nieuścępliwість* (8), *pietyzm* (8), *pogarda* (8), *poryw* (8), *rezon* (8), *rozczenie* (8), *rozmach* (8), *roztkliwienie* (8), *samozaparcie* (8), *separatyzm* (8), *serdeczność* (8), *sława* (8), *splendor* (8), *sympatia* (8), *tupet* (8), *uprzywilejowanie* (8), *związek* (8).

У приядерній зоні поля функціонують такі семи: ‘*dążenie*’ (11) ‘прагнення, тяжіння’, ‘*godność*’ (11) ‘гідність’, ‘*siła*’ (11) ‘сила’, ‘*upodobanie*’ (11) ‘приємність,

задоволення', 'energia' (10) 'енергія', 'inny' (10) 'інший', 'polityczny' (10) 'політичний', 'cel' (9) 'мета', 'duma' (9) 'гордість', 'dzielność' (9) 'звитяга', 'męstwo' (9) 'мужність', 'tkliwość' (9) 'любов, прихильність, чутливість', 'wytrwałość' (9) 'витривалість', 'zachwył' (9) 'захоплення', 'znaczenie' (9) 'значення', 'życzliwy' (9) 'добррозичливий', 'dobry' (8) 'добрий', 'gotowość' (8) 'готовність', 'namiętność' (8) 'пристрасть', 'objaw' (8) 'вияв', 'ofiara' (8) 'жертва', 'poczucie' (8) 'почуття', 'poszanowanie' (8) 'пошанування', 'serdeczność' (8) 'сердечність', 'zachowanie (się)' (8) 'поведінка', 'zaszczyt' (8) 'честь', 'zuchwałość' (7) 'зухвалість', 'bardzo' (7) 'дуже', 'człowiek' (7) 'людина', 'lekceważenie' (7) 'зневажання', 'napięcie' (7) 'напруга', 'naród' (7) 'нація, народ', 'niechęć' (7) 'неприятність', 'oddanie' (7) 'відданість', 'osoba' (7) 'особа', 'państwo' (7) 'держава', 'powaga' (7) 'повага', 'przekonanie' (7) 'переконання', 'przewaga' (7) 'перевага', 'społeczny' (7) 'суспільний', 'wzburzenie' (7) 'неспокій', 'względy' (7) 'добррозичливість, прихильність', 'zainteresowanie' (7) 'зацікавлення'.

Лексемний і семний склад приядерної зони показує, що у польській мовній картині світу патріотизм асоціюється зі співчуттям, повагою, відданістю, сміливістю, жертовністю, войовничістю, гордістю, часом навіть пихатістю. Водночас у приядерній зоні функціонує досить багато лексем, що називають негативні прояви крайнього патріотизму: дискримінацію, гнів, зарозумілість, безчестя тощо.

Напівпериферію поля формують одиниці: *altruizm* (7), *antysemityzm* (7), *aspiracja* (7), *bohaterstwo* (7), *buta* (7), *chęć* (7), *chluba* (7), *ciekawość* (7), *czułość* (7), *czułości* (7), *dynamiczność* (7), *dynamizm* (7), *frustracja* (7), *gust* (7), *hobby* (7), *humanitaryzm* (7), *inspiracja* (7), *kochanie* (7), *nabożność* (7), *nadętość* (7), *napuszoneość* (7), *niesympatyczność* (7), *polonofilstwo* (7), *pracoholizm* (7), *pragnienie* (7), *prężność* (7), *przyjemność* (7), *przywiązanie* (7), *pycha* (7), *rozzewnienie* (7), *samochwalcstwo* (7), *segregacja* (7), *sentyment* (7), *służba* (7), *suwerenność* (7), *tryumf* (7), *wzgarda* (7), *względy* (7), *zamiłowanie* (7), *żarliwość* (7), *zarozumiałość* (7), *zniewieściaość* (7), *żyłka* (7), *autofilia* (6), *autorytet* (6), *besserwischerstwo* (6), *bezczelność* (6), *błogosławieństwo* (6), *buńczuczność* (6),

chlód (6), *dążenie* (6), *dobroć* (6), *dobroduszość* (6), *dostojność* (6), *dzielność* (6), *emocja* (6), *energia* (6), *entuzjazm* (6), *fantazja* (6), *fason* (6), *fawor* (6), *gorączkowość* (6), *gościnność* (6), *ideowość* (6), *łaskawość* (6), *lepszość* (6), *męskość* (6), *naprężenie* (6), *niegościnność* (6), *nieśmiałość* (6), *nieulekłość* (6), *nieustraszoność* (6), *niezależność* (6), *nieżyczliwość* (6), *ofiarność* (6), *pokusa* (6), *przechwątka* (6), *rewerencja* (6), *tchórzostwo* (6), *upodobanie* (6), *uwielbienie* (6), *więź* (6), *wyniosłość* (6), *wyróżnienie* (6), *wyższość* (6), *zainteresowanie* (6), *zapamiętanie* (6), *zaszczyt* (6), *chojractwo* (6).

Семи, що функціонують у напівпериферійній зоні поля: *'bycie'* (6) 'буття', *'cecha'* (6) 'риси', *'charakter'* (6) 'характер', *'idea'* (6) 'ідея', *'okazywanie'* (6) 'виявляння', *'pasja'* (6) 'пристрасть', *'przesadny'* (6) 'надмірний, перебільшений', *'psychiczny'* (6) 'психічний', *'radość'* (6) 'радість', *'serdeczny'* (6) 'сердечний, щирий', *'trudny'* (6) 'складний', *'uniesienie'* (6) 'захват, тріумф', *'usposobienie'* (6) 'прихильність', *'wierność'* (6) 'вірність', *'wola'* (6) 'воля', *'zamiar'* (6) 'намір', *'zarozumiałość'* (6) 'зарозумілість', *'zdenierwowanie'* (6) 'знервованість', *'popisanie się'* (5) 'вихваляння', *'bezczelność'* (5) 'нахабство, зухвалість', *'bliski'* (5) 'близький', *'bohaterstwo'* (5) 'героїзм', *'chępliwość'* (5) 'хвалькуватість', *'chluba'* (5) 'слава', *'czyn'* (5) 'чин, дія', *'dobro'* (5) 'добро', *'doktryna'* (5) 'доктрина', *'emocja'* (5) 'емоція', *'fizyczny'* (5) 'фізичний', *'gniew'* (5) 'гнів', *'gorliwość'* (5) 'завзяття', *'ideologia'* (5) 'ідеологія', *'intensywny'* (5) 'інтенсивний', *'nadmierny'* (5) 'надмірний', *'nieustraszoność'* (5) 'безстрашність', *'nieżyczliwość'* (5) 'недоброзичливість', *'opanowanie'* (5) 'контроль, опанування', *'osiągnięcie'* (5) 'досягнення', *'osobisty'* (5) 'особистий', *'ożyczenie'* (5) 'жвавність', *'panowanie'* (5) 'панування', *'pogląd'* (5) 'погляд, позиція', *'przesada'* (5) 'перебільшення', *'przyjazny'* (5) 'приятний', *'pycha'* (5) 'пиха', *'rasowy'* (5) 'расовий', *'sława'* (5) 'слава', *'sposób'* (5) 'спосіб', *'umysłowy'* (5) 'розумовий', *'waleczność'* (5) 'сміливість, звитяга', *'walka'* (5) 'боротьба', *'ważność'* (5) 'важливість', *'wyniosłość'* (5) 'гордовитість', *'żądza'* (5) 'хіть', *'zasada'* (5) 'засада, принцип', *'zbytni'* (5) 'надмірний, зайвий'.

Напівпериферійні елементи поля додатково підтверджують та розширюють в інтенсивності прояву риси патріотизму, що були представлені ядерними та приядерними елементами, а саме: піднесення, запал, прихильність, гордість, сміливість, вірність, захват, прагнення, пристрасть, чуйність. Крім того, з'являються лексеми на позначення хвастливості й нахабства, що виникають у людей переконаних у вищості, перевазі, обраності власного народу. Також зафіксовано лексеми, що співвідносяться з боягузством і несміливістю, які можуть прирівнюватися до браку патріотизму.

Периферія поля складається з таких лексем: *animusz* (5), *atencja* (5), *braterstwo* (5), *bufonada* (5), *ckliwość* (5), *czelność* (5), *fanfaronada* (5), *ferwor* (5), *gloria* (5), *górowanie* (5), *gotowość* (5), *hańba* (5), *hołd* (5), *inklinacja* (5), *intencja* (5), *irytacja* (5), *mir* (5), *niehonor* (5), *nienawiść* (5), *nieposzanowanie* (5), *ochota* (5), *ożywienie* (5), *panowanie* (5), *pochlebstwo* (5), *podekscytowanie* (5), *podrażnienie* (5), *poruszenie* (5), *pozdrowienia* (5), *rozdrażnienie* (5), *serdeczności* (5), *supremacja* (5), *szacunek* (5), *trybut* (5), *ukochanie* (5), *umiłowanie* (5), *upojenie* (5), *uszanowanie* (5), *wyrzeczenie* (5), *wzburzenie* (5), *zamierzenie* (5), *zamysł* (5), *żar* (5), *zbliżenie* (5), *zuchowatość* (5), *zuchwałość* (5), *żywiół* (5), *agapa* (4), *chępliwość* (4), *ciągoty* (4), *dedykacja* (4), *dominacja* (4), *dyshonor* (4), *ekscytacja* (4), *estyma* (4), *heroizm* (4), *kares* (4), *kontenans* (4), *ksenofobia* (4), *kuraż* (4), *odurzenie* (4), *pociąg* (4), *poważanie* (4), *pracowitość* (4), *predylekcja* (4), *rausz* (4), *rozjątrzenie* (4), *sentymentalizm* (4), *sielanka* (4), *sympatyk* (4), *uczynność* (4), *upartość* (4), *zacięcie* (4), *zakochanie* (4), *zamiar* (4), *zarozumialstwo* (4), *znaczenie* (4), *dań* (3), *feblik* (3), *ksenofilia* (3), *pierwszeństwo* (3), *powołanie* (3), *protekcjonalność* (3), *przewaga* (3), *respekt* (3), *rozgorączkowanie* (3), *uważanie* (3), *wytrwałość* (3), *miłośnictwo* (2).

Серед периферійних сем найчастотнішими є такі: *'animusz'* (4) 'бадьорість', *'arogancja'* (4) 'зарозумілість', *'autorytet'* (4) 'авторитет', *'chwała'* (4) 'хвала', *'dominacja'* (4) 'домінування', *'dostojeństwo'* (4) 'гідність', *'duchowy'* (4) 'духовний', *'dużo'* (4) 'занадто', *'fantazja'* (4) 'фантазія', *'głęboki'* (4) 'глибокий', *'grupa'* (4) 'група', *'gwałtowny'* (4) 'раптовий', *'lepszy'* (4) 'кращий', *'mniemanie'* (4) 'поняття, ідея', *'moralny'* (4) 'моральний', *'myśl'* (4) 'думка', *'narodowy'* (4)

‘національний’, ‘*niebezpieczeństwo*’ (4) ‘небезпека’, ‘*niepokój*’ (4) ‘неспокій’, ‘*ochota*’ (4) ‘бажання, охота’, ‘*odporność*’ (4) ‘опір, спротив’, ‘*ogólny*’ (4) ‘загальний’, ‘*okazywany*’ (4) ‘той, що виявляють’, ‘*opinia*’ (4) ‘думка, погляд’, ‘*porudzenie*’ (4) ‘стимул, поштовх’, ‘*pogarda*’ (4) ‘презирство’, ‘*potrzeba*’ (4) ‘потреба’, ‘*praca*’ (4) ‘праця’, ‘*prawo*’ (4) ‘право’, ‘*predyspozycja*’ (4) ‘схильність’, ‘*przechwalanie się*’ (4) ‘хвастливість’, ‘*przestrzeżenie*’ (4) ‘дотримання’, ‘*przykry*’ (4) ‘прикрий’, ‘*przywiązanie*’ (4) ‘прив’язаність’, ‘*rozczulenie*’ (4) ‘розчулення’, ‘*rozkliwienie*’ (4) ‘зворушення’, ‘*samochwalstwo*’ (4) ‘самохвальство’, ‘*słowo*’ (4) ‘слово’, ‘*strach*’ (4) ‘страх’, ‘*świat*’ (4) ‘світ’, ‘*szczególny*’ (4) ‘особливий’, ‘*uszanowanie*’ (4) ‘ушанування’, ‘*utrata*’ (4) ‘втрата’, ‘*uwielbienie*’ (4) ‘любов, поклоніння’, ‘*władza*’ (4) ‘влада’, ‘*wpływ*’ (4) ‘вплив’, ‘*wrodzony*’ (4) ‘вроджений’, ‘*wygórowany*’ (4) ‘непомірний’, ‘*wzruszenie*’ (4) ‘зворушення’, ‘*żarliwość*’ (4) ‘запальність, азарт’, ‘*zgodny*’ (4) ‘згідний, відповідний’. Інші периферійні семи можна побачити у додатку Д.

На периферії перебувають одиниці, у значеннях яких відбитий несправжній, показовий патріотизм. Але переважають лексеми, що референціують у своїх значеннях традиційну систему цінностей: любов до рідного народу і Батьківщини, повагу до них, турботу про їхній добробут, відданість спільноті, піднесеність почуттів. При цьому зменшується у порівнянні з приядерною та напівпериферійною зонами кількість слів, що називають негативні прояви крайнього патріотизму чи недоліки членів спільноти, що не мають достатнього рівня цього почуття. За спостереженням Й. Курчевської, соціологічні опитування, проведені у Польщі протягом 1990-х років, сигналізують про ослаблення романтичного типу патріотизму, в основі якого лежить мартирологічно-героїчна тематика з нараженням життя на небезпеку заради Батьківщини, натомість для більшості поляків патріотизм означає працю на благо власної держави, дбання не про теперішній її стан, а про краще майбутнє [188, с. 419]. Такий тип патріотизму не передбачає значної емоційності, а отже й загострення у своїх виявах. Водночас він зберігає основні характеристики, що є універсальними для різних народів і в різні роки існування поняття патріотизму: любов до рідного краю, відданість

своєму народові, турботу про них, бажання відстоювати їхню, а отже, і власну честь і гідність, повагу, симпатію та піднесення.

2.2.3 Структурна організація лексико-семантичного поля «patriotism» в англійській мові

Лексико-семантичне поле «patriotism» в американському варіанті сучасної англійської мови утворюють 311 лексем, у значеннях яких функціонують 954 семи (загальна кількість компонентів значень 3477). 148 з них мають частотність появи у полі від 6 разів і більше, решта 806 сем виявляють низьку частотність: 32 семи трапляються по 5 разів, 48 сем – по 4 рази, 80 сем – по 3 рази, 169 сем – по 2 рази, 477 сем – по 1 разу.

Ядро лексико-семантичного поля «patriotism» охоплює такі лексичні одиниці: *honor* (42), *nationalism* (34), *sympathy* (34), *love* (33), *devotion* (30), *dedication* (27), *respect* (27), *faithfulness* (26), *chauvinism* (25), *consideration* (25), *devoutness* (24), *dignity* (24), *boldness* (23), *fierceness* (23), *faith* (22), *friendliness* (21), *worship* (21), *ardency* (20), *constancy* (20), *cult* (20), *glory* (20), *racism* (20), *regard* (20), *conceit* (19), *delirium* (19), *homage* (19), *jingoism* (19), *passion* (19), *pompousness* (19), *preference* (19), *segregation* (19), *vanity* (19), *mercy* (18), *affection* (17), *allegiance* (17), *arrogance* (17), *courage* (17), *discrimination* (17), *enthusiasm* (17), *care* (17), *attraction* (16), *daring* (16), *duty* (16), *energy* (16), *greatheartedness* (16), *interest* (16), *partiality* (16), *piety* (16), *prejudice* (16), *pride* (16), *sacrifice* (16), *scorn* (16), *vainness* (16), *veneration* (16). Фрагмент матриці ядерної зони поля показано у додатку В.

Найбільш активними семами є: *'quality'* (85) 'властивість', *'feeling'* (81) 'почуття', *'state'* (57) 'стан', *'strong'* (57) 'сильний', *'act'* (51) 'дія', *'being'* (46) 'буття', *'showing'* (39) 'виявляння, виражання', *'desire'* (36) 'бажання', *'other'* (36) 'інший', *'very'* (34) 'дуже', *'respect'* (31) 'повага', *'self'* (28) 'себе', *'enthusiasm'* (27) 'ентузіазм', *'belief'* (26) 'переконання', *'ability'* (25) 'здатність', *'excitement'* (23) 'збудження', *'interest'* (23) 'інтерес', *'own'* (23) 'власний', *'people'* (23) 'люди', *'behavior'* (22) 'поведінка', *'love'* (22) 'любов', *'loyalty'* (22) 'вірність, лояльність', *'courage'* (21) 'сміливість', *'esteem'* (21) 'повага', *'lack'* (21) 'брак, нестача',

'*kindness*' (19) 'доброта', '*opinion*' (18) 'думка', '*power*' (18) 'сила', '*regard*' (18) 'повага', '*sympathy*' (18) 'симпатія', '*affection*' (17) 'прихильність', '*determination*' (17) 'рішучість', '*devotion*' (17) 'відданість', '*pride*' (17) 'гордість', '*conceit*' (16) 'зарозумілість', '*excessive*' (16) 'надмірний', '*expression*' (16) 'вираз', '*liking*' (16) 'уподобання', '*energy*' (15) 'енергія', '*support*' (15) 'підтримка'.

Ядро лексико-семантичного поля «patriotism» репрезентує універсальні ознаки патріотизму, як-от: любов, симпатію, відданість, гордість, честь, гідність, сміливість, піднесення, жертвовність, повагу і підтримку. На думку Т. Грілло, головними рисами американського патріотизму є відданість спільній меті та згода у суспільстві: «У Сполучених Штатах патріотизм має революційне походження і консервативну історію. «Патріоти» у 1775 р. були членами спільноти переселенців, які походили переважно із Британських островів і які вирішили повстати проти англійської «тиранії». Відштовхуючись від акту непокори, що її самопроголошені «лоялісти» розглядали як зраду, повстання північноамериканських колоністів парадоксально розпочало кар'єру слова *patriotism*, яке зрештою стало визначатися на початку двадцятого століття переважно як відданість і згода» [174, с. 1].

Приядерну зону поля утворюють слова: *affinity* (15), *aggression* (15), *ardor* (15), *desire* (15), *egotism* (15), *grittiness* (15), *haughtiness* (15), *insult* (15), *praise* (15), *sentiment* (15), *stoutness* (15), *tenderness* (15), *authority* (15), *acclamation* (14), *apartheid* (14), *boast* (14), *charity* (14), *determination* (14), *disrespect* (14), *disrespectfulness* (14), *favoritism* (14), *friendship* (14), *generosity* (14), *goodwill* (14), *intrepidity* (14), *intrepidness* (14), *pomp* (14), *privilege* (14), *sensitivity* (14), *support* (14), *courtesy* (14), *compassion* (13), *compulsion* (13), *dependence* (13), *disdain* (13), *fortitude* (13), *kindliness* (13), *liveliness* (13), *pity* (13), *pomposity* (13), *self-importance* (13), *smugness* (13), *steadfastness* (13), *warmness* (13), *will* (13), *awe* (13), *advantage* (12), *altruism* (12), *bias* (12), *brag* (12), *conceitedness* (12), *cordialness* (12), *ego* (12), *fancy* (12), *fascism* (12), *intenseness* (12), *Nazism* (12), *pluck* (12), *promise* (12), *rage* (12), *staunchness* (12), *superiority* (12), *susceptibility* (12), *thoughtfulness* (12), *trustworthiness* (12), *vanity* (12), *virtue* (12),

approval (12), *attachment* (11), *bravery* (11), *contempt* (11), *covetousness* (11), *deliberation* (11), *derision* (11), *domination* (11), *humanity* (11), *keenness* (11), *lordliness* (11), *lukewarmness* (11), *mettle* (11), *militancy* (11), *passionateness* (11), *predominance* (11), *reverence* (11), *spirit* (11), *stalwartness* (11), *tenderheartedness* (11), *unfaithfulness* (11), *vaingloriousness* (11), *vainglory* (11), *valor* (11), *worshipping* (11), *zeal* (11), *zest* (11), *pridefulness* (11). Як в українській і польській мовах, на цьому ієрархічному рівні поля активізується лексика на позначення таких негативних проявів крайнього патріотизму, як-от: агресія, зневага, злість, упередження, марнославність, пиха.

У приядерній зоні функціонують семи: *'attitude'* (14) 'ставлення', *'consideration'* (14) 'уважність, чуйність', *'disposition'* (14) 'диспозиція', *'favor'* (14) 'добродійство, заступництво', *'having'* (14) 'що має', *'intensity'* (14) 'інтенсивність', *'admiration'* (13) 'захоплення', *'emotion'* (13) 'емоція', *'great'* (13) 'великий', *'help'* (13) 'допомога', *'inclination'* (13) 'схильність', *'tendency'* (13) 'тенденція', *'worth'* (13) 'вартий', *'better'* (12) 'кращий', *'group'* (12) 'група', *'honor'* (12) 'честь', *'person'* (12) 'особа', *'sympathetic'* (12) 'співчутливий', *'activity'* (11) 'діяльність', *'approval'* (11) 'схвалення', *'brave'* (11) 'сміливий', *'high'* (11) 'високий', *'idea'* (11) 'ідея', *'worship'* (11) 'поклоніння', *'eager'* (10) 'жадібний', *'extreme'* (11) 'крайній', *'giving'* (11) 'давання', *'God'* (11) 'Бог', *'good'* (11) 'добрий', *'importance'* (11) 'важливість', *'loyal'* (11) 'вірний, лояльний', *'spiritual'* (11) 'духовний', *'thing'* (11) 'рiч', *'achievement'* (9) 'досягнення', *'action'* (9) 'дія', *'anger'* (9) 'гнів', *'bravery'* (9) 'хоробрість', *'compassion'* (9) 'співчуття', *'confidence'* (9) 'впевненість', *'fidelity'* (9) 'вірність', *'more'* (9) 'більше', *'not'* (9) 'не', *'relationship'* (9) 'стосунок', *'special'* (9) 'особливий', *'strength'* (9) 'сила', *'thinking'* (9) 'думаючи', *'too'* (9) 'занадто', *'ardor'* (8) 'запал', *'attention'* (8) 'увага', *'concern'* (8) 'турбота', *'contempt'* (8) 'презирство', *'danger'* (8) 'небезпека', *'fact'* (8) 'факт', *'force'* (8) 'сила', *'important'* (8) 'важливий', *'need'* (8) 'потреба', *'obligation'* (8) 'обов'язок', *'practice'* (8) 'практика', *'religious'* (8) 'релігійний', *'right'* (8) 'право', *'vigor'* (8) 'могутність', *'warmth'* (8) 'тепло'.

Наявність у зоні, близькій до ядра, семантичних компонентів ‘*worship*’ ‘поклоніння’, ‘*God*’ ‘Бог’, ‘*spiritual*’ ‘духовний’, ‘*religious*’ ‘релігійний’, ‘*religion*’ ‘релігія’, ‘*faithful*’ ‘вірний’, ‘*faithfulness*’ ‘вірність’, ‘*lord*’ ‘бог’ засвідчує глибокий зв’язок патріотизму з релігійністю в мовній картині світу англомовних американців. У праці «Пуританські корені американського патріотизму» Дж. МакКена пише: «Іноземні спостерігачі давно звернули увагу на відмінність американського патріотизму. Що їх вражає, так це те, що, на відміну від патріотизму Старого Світу, він не створює зв’язки через кров чи землю, але є динамічною сумішшю юдеохристиянства і політичного лібералізму» [200, с. 5]. Дослідник вважає, що спільна релігія поряд зі спільністю мети і викликів, які довелося подолати, сформували американську націю. Крім того, релігія дала рольову модель для справжнього патріотизму, заснованого на безумовній любові до свого народу, вірності Батьківщині та обожнюванні їх, незважаючи ні на що.

Напівпериферійними елементами поля виступають такі лексеми: *adherence* (10), *aid* (10), *distinction* (10), *emotion* (10), *excitement* (10), *faithlessness* (10), *fealty* (10), *fearlessness* (10), *fidelity* (10), *furor* (10), *glorification* (10), *heroism* (10), *loyalty* (10), *lust* (10), *mania* (10), *obligation* (10), *preoccupation* (10), *prowess* (10), *deference* (10), *account* (9), *adhesion* (9), *admiration* (9), *betrayal* (9), *commitment* (9), *condolence* (9), *craving* (9), *cronyism* (9), *eagerness* (9), *fanaticism* (9), *fever* (9), *fuss* (9), *gusto* (9), *hardiness* (9), *help* (9), *idolization* (9), *impulse* (9), *inclination* (9), *infidelity* (9), *kindness* (9), *manfulness* (9), *nativism* (9), *nepotism* (9), *nerviness* (9), *self-esteem* (9), *self-pride* (9), *self-satisfaction* (9), *spiritedness* (9), *supremacy* (9), *verve* (9), *violence* (9), *whim* (9), *wish* (9), *acquisitiveness* (8), *adoration* (8), *adventuresomeness* (8), *avarice* (8), *benevolence* (8), *benignity* (8), *complacency* (8), *disposition* (8), *doggedness* (8), *doughtiness* (8), *ennui* (8), *gutsiness* (8), *hardihood* (8), *idolatry* (8), *impatience* (8), *liking* (8), *madness* (8), *manliness* (8), *prepossession* (8), *self-admiration* (8), *self-glory* (8), *self-respect* (8), *uproar* (8), *urge* (8), *appetite* (7), *complacence* (7), *courageousness* (7), *creditability* (7), *daringness* (7), *egoism* (7), *fervency* (7), *fervidness* (7), *fervor* (7), *fire* (7), *guts* (7), *hard-heartedness* (7), *heart* (7), *mind* (7),

moxie (7), *notion* (7), *patriotism* (7), *pugnacity* (7), *renown* (7), *ruth* (7), *self-conceit* (7), *self-love* (7), *taste* (7), *trustiness* (7), *warmheartedness* (7), *warmth* (7).

Напівпериферію поля формують також семантичні компоненти: *'advantage'* (7) 'перевага', *'attachment'* (7) 'прив'язаність', *'country'* (7) 'державна', *'craving'* (7) 'тяга', *'deep'* (7) 'глибокий', *'disrespect'* (7) 'неповага', *'duty'* (7) 'обов'язок', *'enjoyment'* (7) 'задоволення', *'exaggerated'* (7) 'перебільшений', *'fear'* (7) 'страх', *'fervor'* (7) 'запал', *'generosity'* (7) 'щедрість', *'generous'* (7) 'щедрий', *'mental'* (7) 'розумовий', *'much'* (7) 'багато', *'praise'* (7) 'похвала', *'prejudice'* (7) 'упередження', *'racial'* (7) 'расовий', *'satisfaction'* (7) 'задоволення', *'superiority'* (7) 'вищість', *'unfair'* (7) 'несправедливий', *'vanity'* (7) 'марнославство', *'wanting'* (7) 'бажання', *'zeal'* (7) 'завзяття', *'arrogance'* (6) 'зухвалість', *'authority'* (6) 'авторитет', *'bold'* (6) 'сміливий', *'capacity'* (6) 'здатність', *'care'* (6) 'догляд', *'condition'* (6) 'умова', *'difficult'* (6) 'складний', *'dignity'* (6) 'гідність', *'disdain'* (6) 'презирство', *'easy'* (6) 'легкий', *'firm'* (6) 'міцний', *'fortitude'* (6) 'стійкість', *'friendly'* (6) 'дружній', *'longing'* (6) 'прагнення', *'manner'* (6) 'спосіб', *'moral'* (6) 'моральний', *'object'* (6) 'об'єкт', *'religion'* (6) 'релігія', *'sorrow'* (6) 'смуток', *'trust'* (6) 'довіра', *'understanding'* (6) 'розуміння', *'wish'* (6) 'бажання', *'adherence'* (5) 'прихильність', *'aid'* (5) 'допомога', *'allegiance'* (5) 'вірність', *'attraction'* (5) 'притягання', *'benevolence'* (5) 'добррозичливість', *'boldness'* (5) 'сміливість', *'careful'* (5) 'обережний', *'daring'* (5) 'сміливий', *'doing'* (5) 'робити', *'effort'* (5) 'зусилля', *'fearlessness'* (5) 'безстрашність', *'impulse'* (5) 'імпульс', *'intense'* (5) 'інтенсивний', *'liveliness'* (5) 'жвавість', *'partiality'* (5) 'частково', *'passion'* (5) 'пристрасть', *'pity'* (5) 'жаль', *'pluck'* (5) 'сміливість', *'pomptous'* (5) 'помпезний', *'position'* (5) 'позиція', *'preference'* (5) 'преференція', *'principle'* (5) 'принцип', *'promise'* (5) 'обіцянка', *'sensitivity'* (5) 'чутливість', *'serious'* (5) 'серйозний', *'standard'* (5) 'стандартний', *'taste'* (5) 'смак', *'tenderness'* (5) 'ніжність', *'treatment'* (5) 'ставлення', *'urgent'* (5) 'раптовий', *'vain'* (5) 'марнославство', *'your'* (5) 'твій'. У цій зоні лексико-семантичного поля «*patriotism*» переважають лексеми, у значеннях яких відображено значне збудження, емоційність, піднесення, захоплення. Вхідження

цих одиниць до напівпериферії, а не ядра чи приядерної зони, може бути зумовлене витоками американського патріотизму: «Європейці визначають себе з погляду їхнього «типу» або національного характеру, але американці, нація іммігрантів, мають так багато різних «типів», що вони б ніколи не змогли об'єднатися. Справжнім єднанням в Америці є дотримання її громадянами принципів, закладених у Декларації незалежності, Конституції та інших установчих документах» [200, с. 5]. Тобто творення американської нації та об'єднання її членів патріотичними почуттями відбувалося зовсім інакше, ніж в Україні та Польщі. Американських громадян пов'язали спільні ідеали, цінності, прагнення та життєві принципи, які вони записали до головних законів та інших юридичних актів, що керують життям країни. У такому підході логічне переважає над емоційним. Щоб стати частиною американського народу, а не просто іммігрантом, який приїхав жити на цій землі, треба було зробити свідомий ціннісний вибір. Звичайно, такий вибір міг викликати навіть на початках формування народу і, безперечно, на сучасному етапі викликає піднесення, збудження та емоційність, тому відповідні лексеми не стали периферійними, а лише напівпериферійними. Водночас семантичні компоненти, що передають відповідні почуття, зафіксовано у ядерній і приядерній зоні поля, що вказує на актуалізацію цих значень у мовній картині світу сучасних англомовних американців.

Периферійна зона представлена одиницями: *accolade* (6), *advisement* (6), *ascendancy* (6), *assistance* (6), *bent* (6), *coldheartedness* (6), *commiseration* (6), *cordiality* (6), *crush* (6), *dauntlessness* (6), *disloyalty* (6), *esteem* (6), *fondness* (6), *gallantry* (6), *humaneness* (6), *inhumanness* (6), *kindheartedness* (6), *largeheartedness* (6), *longing* (6), *necessity* (6), *predilection* (6), *propensity* (6), *racialism* (6), *sensation* (6), *spunk* (6), *yen* (6), *zing* (6), *amity* (5), *estimation* (5), *kinship* (5), *penchant* (5), *pep* (5), *proclivity* (5), *responsiveness* (5), *self-regard* (5), *softheartedness* (5), *thirst* (5), *venturesomeness* (5), *yearning* (5), *acclaim* (4), *appetency* (4), *backing* (4), *bighead* (4), *devotedness* (4), *devotions* (4), *goodheartedness* (4), *hot-bloodedness* (4), *motive* (4), *preconception* (4), *self-assurance* (4),

self-confidence (4), *separatism* (4), *troth* (4), *xenophobia* (4), *bigheartedness* (3), *devotional* (3), *dynamism* (3), *Hitlerism* (3), *parti pris* (3), *vim* (3).

Серед семантичних компонентів, що перебувають на периферії поля, найвищу активність виявляють: *'appearance'* (4) 'вигляд', *'assistance'* (4) 'допомога', *'assurance'* (4) 'гарантія', *'characterized'* (4) 'характеризований', *'constancy'* (4) 'постійність', *'control'* (4) 'контроль', *'cordiality'* (4) 'сердечність', *'decision'* (4) 'рішення', *'dedication'* (4) 'присвята', *'devoted'* (4) 'відданий', *'faithful'* (4) 'вірний', *'faithfulness'* (4) 'вірність', *'firmness'* (4) 'міцність', *'fondness'* (4) 'ніжність', *'friendliness'* (4) 'дружелюбність', *'glory'* (4) 'слава', *'goodwill'* (4) 'доброзичливість', *'government'* (4) 'уряд', *'influence'* (4) 'вплив', *'inspiration'* (4) 'натхнення', *'insult'* (4) 'образа', *'intention'* (4) 'намір', *'judgment'* (4) 'судження', *'kinship'* (4) 'спорідненість', *'lord'* (4) 'бог', *'magnificence'* (4) 'величність', *'mind'* (4) 'розум', *'particular'* (4) 'особливий', *'personal'* (4) 'особистий', *'policy'* (4) 'політика', *'political'* (4) 'політичний', *'process'* (4) 'процес', *'propensity'* (4) 'схильність', *'proper'* (4) 'належний', *'readiness'* (4) 'готовність', *'resolution'* (4) 'рішучість', *'separate'* (4) 'окремий', *'splendor'* (4) 'пишність', *'statement'* (4) 'твердження', *'steadfastness'* (4) 'стійкість', *'sudden'* (4) 'раптовий', *'superior'* (4) 'вищий', *'system'* (4) 'система', *'thought'* (4) 'думка', *'trustworthiness'* (4) 'надійність', *'vassal'* (4) 'васал', *'venturesome'* (4) 'азартний', *'violent'* (4) 'насильницький'. Решта периферійних сем представлена у додатку Е.

Периферійна зона аналізованого поля увиразнює значення вірності, симпатії, захоплення й честі як ознак американського патріотизму.

Отже, лексико-семантичне поле «patriotism» у сучасній англійській мові виявляє активність універсальних елементів, які відображають поняття любові, поваги, відданості, сміливості, піднесення, гордості. Національна специфіка проступає через частотність відповідних лексем і сем, їхню належність до ядра, приядерної зони, напівпериферії чи периферії. Важливою характеристикою американського патріотизму є його співвіднесеність із релігією.

2.3 Зіставлення особливостей системно-структурної організації лексико-семантичних полів

Хоча українське лексико-семантичне поле «патріотизм» формує найбільша кількість лексичних одиниць – 319, – у ньому функціонує найменша кількість сем – 797 (йдеться про якісно-кількісний показник – кількість унікальних назв семантичних компонентів). До порівняння, в англійському полі зафіксовано 311 лексем і 954 семи, а в польському – 308 лексем і 839 сем. Це означає, по-перше, що в українській картині світу поняття патріотизму має меншу кількість характеристик, на відміну від американської та польської; по-друге, що в словниках дефініції окремих слів сформульовано більш уніфіковано, із застосуванням меншої кількості синонімічних компонентів чи меншої кількості сем, що вказують на тип позначуваного явища. Наприклад, у ядрі та приядерній зоні українського поля функціонують такі семи: ‘вияв’ (64), ‘почуття’ (53), ‘стан’ (43), ‘ставлення’ (42), ‘дія’ (37), ‘властивість’ (33), ‘бажання’ (28), ‘думка’ (23), ‘здійснення’ (17), ‘якість’ (17), ‘вчинок’ (16), ‘схильність’ (11), ‘можливість’ (9), ‘погляд’ (9), ‘робити’ (9). У польському полі: ‘stan’ (31) ‘стан’, ‘uczucie’ (26) ‘почуття’, ‘skłonność’ (23) ‘схильність’, ‘chęć’ (20) ‘бажання’, ‘działanie’ (17) ‘дія, діяльність’, ‘stosunek’ (16) ‘ставлення’, ‘zdolność’ (13) ‘здатність’, ‘postawa’ (12) ‘позиція, погляд’, ‘postępowanie’ (12) ‘вчинок’, ‘dążenie’ (11) ‘прагнення, тяжіння’, ‘cel’ (9) ‘мета’, ‘gotowość’ (8) ‘готовність’, ‘objaw’ (8) ‘вияв’, ‘poczucie’ (8) ‘почуття’, ‘przekonanie’ (7) ‘переконання’. В англійському полі: ‘quality’ (85) ‘властивість’, ‘feeling’ (81) ‘почуття’, ‘state’ (57) ‘стан’, ‘act’ (51) ‘дія’, ‘being’ (46) ‘буття’, ‘showing’ (39) ‘виявлення, вираження’, ‘desire’ (36) ‘бажання’, ‘belief’ (26) ‘переконання’, ‘ability’ (25) ‘здатність’, ‘behavior’ (22) ‘поведінка’, ‘opinion’ (18) ‘думка’, ‘expression’ (16) ‘вираз’, ‘attitude’ (14) ‘ставлення’, ‘disposition’ (14) ‘диспозиція’, ‘having’ (14) ‘що має’, ‘emotion’ (13) ‘емоція’, ‘help’ (13) ‘допомога’, ‘tendency’ (13) ‘тенденція’, ‘activity’ (11) ‘діяльність’, ‘idea’ (11) ‘ідея’, ‘giving’ (11) ‘давання’, ‘achievement’ (9) ‘досягнення’, ‘action’ (9) ‘дія’, ‘fact’ (8) ‘факт’. Тобто на 15 сем в українському та польському полях припадає 24 еквівалентні семи в англійському.

Щодо кількісного показника складу компонентів значення (кількість сем помножена на їхню частотність), тут навпаки, українське й англійське поля є ближчими: вони мають 3159 і 3477 компонентів відповідно. Натомість кількість у польському полі значно різниться – 2424 компоненти значення. Це означає, що семи у лексико-семантичному полі «patriotyzm» мають меншу частотність, ніж у полях «патріотизм» і «patriotism». Зокрема, 55,76% сем у польському полі має частотність від 5 і нижче (з них одиничні семи займають 17,4%), в українській мові цей показник становить 41,25% (одиничних – 10,16%), в англійській мові сем із аналогічною частотністю появи 40,46% (одиничних – 13,72%). Отже, попри найбільшу кількість унікальних назв сем в англійській мові, лексико-семантичне поле «patriotism» має більшу щільність через високі показники частотності своїх елементів. Натомість польське поле «patriotyzm», яке займає проміжну позицію між українським та англійським за кількістю назв семантичних компонентів, виявляє найнижчу їхню частотність, а тому більшу розмитість у вербалізації поняття патріотизму. Українське лексико-семантичне поле «патріотизм» характеризується середньою щільністю своїх елементів.

Центральні компоненти значення лексем *патріотизм*, *patriotyzm* та *patriotism* в українському, польському та англійському полях виявляють високу активність, функціонуючи на рівні ядра: ‘любов’ (21), ‘відданість’ (17); ‘miłość’ (17) ‘любов’, ‘poświęcenie’ (16) ‘відданість’; ‘love’ (22) ‘любов’, ‘devotion’ (17) ‘відданість’. Усі три поля, окрім ядерно-периферійної організації, виявляють також членування на еквівалентні семантичні мікрополя, у складі яких функціонують лексеми на позначення любові, відданості, поваги, гордості, сміливості, піднесення, бажання, прихильності та крайніх проявів почуттів до власного народу, Батьківщини і нечленів спільноти. Можливість виокремлення таких мікрополів під час дослідження лексико-семантичних полів дала активність семантичних компонентів: ‘повага’ (32), ‘пристрасть’ (31), ‘піднесення’ (29), ‘бажання’ (28), ‘прагнення’ (28), ‘потяг’ (24), ‘прихильність’ (24), ‘збудження’ (23), ‘захоплення’ (21), ‘запал’ (18), ‘пошана’ (17), ‘сміливість’ (17), ‘доброзичливість’ (16), ‘гідність’ (16) – в українській мові; ‘odwaga’ (21) ‘відвага’,

‘szacunek’ (21) ‘повага’, ‘chęć’ (20) ‘бажання’, ‘podniesienie’ (20) ‘піднесення’, ‘sympatia’ (20) ‘симпатія’, ‘poważanie’ (18) ‘поважання’, ‘życzliwość’ (18) ‘доброзичливість’, ‘pociąg’ (14) ‘потяг’, ‘zapal’ (14) ‘запал’, ‘cześć’ (13) ‘честь’, ‘honor’ (13) ‘гонор, честь’, ‘pewność’ (13) ‘упевненість’, ‘przychylność’ (13) ‘прихильність’, ‘wyższość’ (13) ‘вищість’, ‘czułość’ (12) ‘чуйність’, ‘pragnienie’ (12) ‘прагнення’, ‘przyjaźń’ (12) ‘приятельство’, ‘śmiałość’ (12) ‘сміливість’ – у польській мові; ‘respect’ (31) ‘повага’, ‘enthusiasm’ (27) ‘ентузіазм’, ‘excitement’ (23) ‘збудження’, ‘interest’ (23) ‘інтерес’, ‘courage’ (21) ‘сміливість’, ‘esteem’ (21) ‘повага’, ‘kindness’ (19) ‘доброта’, ‘regard’ (18) ‘повага’, ‘sympathy’ (18) ‘симпатія’, ‘affection’ (17) ‘прихильність’, ‘determination’ (17) ‘рішучість’, ‘pride’ (17) ‘гордість’, ‘conceit’ (16) ‘зарозумілість’, ‘liking’ (16) ‘уподобання’, ‘energy’ (15) ‘енергія’, ‘support’ (15) ‘підтримка’ – в англійській.

Особливістю українського лексико-семантичного поля «патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, що співвідносяться із піднесенням, емоційним збудженням, пристрастю, прагненням і запалом. У центрі лексико-семантичного поля «patriotism» таких сем помітно менше, а лексеми з відповідними значеннями взагалі належать до напівпериферії поля. У польській мові семи, як і в англійській, функціонують на різних ієрархічних рівнях поля, але слова, що називають почуття і стани піднесення, запалу, екстазу, жагучості, належать до приядерної зони.

Характерною рисою лексико-семантичного поля «patriotyzm» є активність компонентів, пов’язаних із семантичним мікрополем «honor», а саме: ‘szacunek’ (21) ‘повага’, ‘poważanie’ (18) ‘поважання’, ‘cześć’ (13) ‘честь’, ‘honor’ (13) ‘гонор, честь’, ‘wyższość’ (13) ‘вищість’, ‘uznanie’ (12) ‘визнання’, ‘wartość’ (12) ‘цінність’. Натомість у ядрі українського поля таких елементів лише три: ‘повага’ (32), ‘пошана’ (17), ‘гідність’ (16). В англійському полі – 4: ‘esteem’ (21) ‘повага’, ‘regard’ (18) ‘повага’, ‘pride’ (17) ‘гордість’, ‘conceit’ (16) ‘зарозумілість’. Почуття національної гордості, необхідність відстоювати й захищати честь і гідність власних народу й Батьківщини є важливою та універсальною складовою патріотизму. Водночас поняття гонору в картині світу

поляків займає особливе місце. Гонор для них є однією з найважливіших цінностей справжнього патріота і запорукою його «polskości».

Активність компонентів, що втілюють зв'язок патріотизму з релігією, є визначальною рисою англійського лексико-семантичного поля «patriotism». До таких елементів належать: 'worship' (11) 'поклоніння', 'God' (11) 'Бог', 'spiritual' (11) 'духовний', 'religious' (8) 'релігійний', 'religion' (6) 'релігія', 'faithful' (4) 'вірний', 'faithfulness' (4) 'вірність', 'lord' (4) 'бог', 'prayer' (2) 'молитва'. Натомість в українському й польському полях таких елементів менше: 'віра' (8), 'релігійний' (4), 'Бог' (4), 'релігія' (3), 'божество' (2) і 'religijny' (12) 'релігійний', 'duchowy' (4) 'духовний', 'wiara' (3) 'віра', 'Bóg' (3) 'Бог'. Меншу кількість цього типу семантичних компонентів, по-перше, можна пояснити кращим розведенням у тлумачних словниках значень відповідних лексем так, щоб світські почуття не перетиналися у дефініціях із релігійними переживаннями. По-друге, можна згадати про спільне радянське минуле, яке впливало на принципи укладання словників у другій половині ХХ ст., а потім (через запозичення словникових статей у нові видання) і на сучасні лексикографічні праці. Але безперечною є й важливість релігійності як риси справжнього американця-патріота.

Інтенсивність прояву почуттів, станів, дій, переконань тощо передають такі семантичні компоненти: 'великий' (22), 'сильний' (20), 'відсутність' (18), 'надмірний' (16), 'високий' (12), 'дуже' (12), 'нестримний' (10), 'глибокий' (7), 'швидкий' (7), 'повний' (6), 'бурхливий' (5), 'занадто' (5), 'надзвичайний' (5), 'палкий' (5), 'підвищений' (5) – в українському полі; 'brak' (19) 'брак', 'silny' (15) 'сильний', 'wielki' (12) 'великий', 'bardzo' (7) 'дуже', 'przesadny' (6) 'надмірний, перебільшений', 'intensywny' (5) 'інтенсивний', 'nadmierny' (5) 'надмірний', 'zbytni' (5) 'надмірний, зайвий', 'duzo' (4) 'занадто', 'głęboki' (4) 'глибокий', 'gwałtowny' (4) 'раптовий' – у польському; 'strong' (57) 'сильний', 'very' (34) 'дуже', 'lack' (21) 'брак, нестача', 'excessive' (16) 'надмірний', 'intensity' (14) 'інтенсивність', 'great' (13) 'великий', 'high' (11) 'високий', 'extreme' (11) 'крайній', 'more' (9) 'більше', 'too' (9) 'занадто', 'deep' (7) 'глибокий', 'exaggerated' (7) 'перебільшений', 'much' (7) 'багато', 'intense' (5) 'інтенсивний' –

в англійському. Якісний склад цього типу сем загалом еквівалентний у всіх трьох полях, але семи англійського поля виявляють більшу частотність.

Необхідність появи семантичних компонентів, що підсилюють значення любові, поваги, відданості, сміливості тощо, пов'язана з тим, що недостатній їхній прояв члени спільноти можуть розглядати як відсутність патріотизму чи навіть зраду. Б. Крейг звертає увагу на дуалізм у сприйнятті патріотизму, коли у свідомості його носіїв існує лише два полюси – мученицький альтруїзм і зрада: «Оскільки патріотизм у цій моделі ідентифікується як любов до групи, критика групи, чи то виражена як критика політики уряду, чи критика соціальних цінностей нації, сприймається як ознака відсутності патріотизму та м'якості до ворога. Осіб, які не демонструють «хардкорової» вірності, що проявляється через нестримне протистояння ворогу, патріоти не вважають реальними членами групи. Гасло «Love It or Leave It» 'Люби або покинь', що з'являється на наклейках під час війни у В'єтнамі, було спрямоване на протестувальників, чию незгоду із зовнішньою політикою уряду сприйняли як зневагу до нації» [160, с. 27]. Тому в мовних картинах світу українців, поляків і американців патріотизм не сумісний із критикою, незгодою, плюралізмом думок і позицій, навпаки, він вимагає постійного підсилення почуттів і дій, що вже притаманні людині.

Протиставлення членів групи та інших людей, тобто поділ на «своїх» і «чужих», як було розкрито у першій частині цього розділу, є основою патріотичних переживань. Таке протиставлення втілюється, передусім, у функціонуванні семантичних компонентів 'свій' (30), 'інший' (25), 'себе' (23), 'особистий' (11), 'чужий' (5), 'власний' (3); 'siebie' (13) 'себе', 'własny' (13) 'власний', 'swój' (12) 'свій', 'inny' (10) 'інший', 'osobisty' (5) 'особистий'; 'other' (36) 'інший', 'self' (31) 'себе', 'own' (23) 'власний'.

І. Приморац вважає, що патріотизм можна схарактеризувати як «тип групового егоїзму», який суперечить вимогам загальної справедливості й людської солідарності: «Суперечність ця полягає в тому, що патріотизм є приховано й небезпечно ексклюзивним (винятковим). Характерно, що любов до своєї країни іде поруч із неприязню та ворожістю до інших країн. Вона схильна заохочувати

мілітаризм, створює міжнародну напругу та конфлікти» [212]. Прояви конфліктної та дискримінаційної сторони патріотизму найкраще видно через лексеми і семи, що функціонують у семантичних мікрополях «націоналізм», «nacionalizm» і «nationalism», але не обмежуються ними. Наприклад, своєрідні «зони семантичного спротиву» виявлено у мікрополях, що об'єднують лексеми зі значенням поваги. Через спільність окремих значеннєвих компонентів до периферії таких мікрополів належать також одиниці, що називають зневагу, відсутність поваги, агресію тощо.

Отже, лексико-семантичні поля «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm» виявляють значну близькість у структуруванні на семантичні мікрополя. У них реалізуються універсальні характеристики патріотизму, національна специфіка проявляється, насамперед, через частотність семантичних компонентів та входження лексем до ядра, приядерної зони, напівпериферії чи периферії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Лексеми *патріотизм*, *patriotyzm*, *patriotism* у сучасному значенні прийшли за посередництва німецької в українську та польську і безпосередньо в англійську мови з французької орієнтовно у XVIII ст., хоча походження своє ведуть ще з давньогрецької. Формування сучасного значення лексем пов'язане з періодом творення націй та національних держав, що відбувався у Європі в XVI – XVII ст. Водночас відсутність лексеми на позначення патріотичних почуттів у ранні періоди існування людства не означає, що вони не були притаманними індивідові як члену певної спільноти. У той час важливо було розрізняти «своїх» і «чужих» та зберігати вірність і прихильність саме до членів своєї групи. Патріотичні почуття або схожі на них переживання виявлялися до об'єктів «свого» світу: власної землі, групи людей, їхніх цінностей, культури тощо. «Чуже» ж викликало спротив. Досі опозиція «свій» і «чужий» проявляється через семантику елементів лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm», а отже, визначає поведінку людини в тій чи тій ситуації, впливає на політичне життя народів, економіку, міждержавні та міжнаціональні відносини. Вона лежить в основі формування національної ідентичності, а також розвитку групового, народного чи національного світосприйняття.

2. У сучасних словниках української, польської та англійської мов дефініції патріотизму розкривають його зв'язок із любов'ю до власних народу й Батьківщини, відданістю їм, їхній історії, культурі, традиціям, цінностям, мові тощо і здатністю йти на жертви заради відстоювання і захисту їх від сторонніх впливів та внутрішніх і зовнішніх ворогів.

3. Багато дослідників звертають увагу на значну близькість націоналізму і патріотизму через спільність об'єктів любові та відданості, інтенсивність оцінного компоненту в обох ідеологіях та загальну спрямованість дій їхніх прибічників на благо власного народу. Деяко навіть розглядає патріотизм у контексті націоналізму як один із його проявів. Але відмінності між цими двома поняттями однозначні. Зокрема, націоналізм схиляється до поділу людей і націй на «кращі» й «гірші»; не припускає можливості існування спільних для всього людства ідеалів, цінностей, мети; часто доходять крайніх форм виразу, коли проявляється агресія та дискримінація щодо тих, хто не є членом спільноти. Ідеологія націоналізму будується на різкому протиставленні «своїх» і «чужих». Натомість патріотизм зорієнтований на «свій» світ, на власну спільноту, Батьківщину, культуру, традиції тощо. Його доміантними характеристиками є любов і відданість. Він завжди пов'язаний не з уявними цінностями чи переконаннями, його основний об'єкт реальний – окреслена територія проживання та її населення. Патріотизм є одним з основних чинників консолідації спільноти, творення громадянського суспільства, соціалізації людини і формування її національної ідентичності. Завдяки патріотизму особистість відчуває власну причетність до історії й сучасності всього свого народу, знаходить своє місце у глобалізованому світі, водночас не вступаючи з ним у конфлікт. Такі характеристики патріотизму впливають на семний і лексемний склад лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm». Переважна більшість їхніх елементів співвідносна з позитивними (у т.ч. за наслідками) почуттями, станами й діями. Зокрема, у всіх трьох лексико-семантичних полях вичленовуються такі мікрополя: «любов», «miłość», «love»; «відданість», «poświęcenie», «devotion»; «повага», «szacunek», «respect»; «смівлівість», «odwaga», «courage»; «піднесення», «podniecenie», «enthusiasm»;

«бажання», «chęć», «desire»; «прихильність», «sympatia», «sympathy». На межі між поміркованим (позитивним) і крайнім патріотизмом (з негативними проявами) перебувають одиниці мікрополів «пиха», «honor», «pride». Через близькість понять патріотизм і націоналізм у позамовній дійсності, у структурі аналізованих лексико-семантичних полів також вичленовано семантичні мікрополя «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism». Їхні значеннєві компоненти активно вказують на можливі негативні прояви цього почуття, на відміну від патріотизму.

4. Лексико-семантичні поля «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» мають такі кількісні показники: українське поле складається із 319 лексичних одиниць і 797 сем; англійське поле з 311 лексем і 954 сем, а польське – з 308 лексем і 839 сем. У структурній організації всіх трьох полів простежується ядро, приядерна зона, напівпериферія та периферія. Центральні компоненти значення лексем *patriotyzm*, *patriotyzm* та *patriotism* в українському, польському та англійському полях виявляють високу активність, функціонуючи на рівні ядра. Загалом, аналізованим полям характерна близькість у репрезентації поняття патріотизму, зафіксовано велику кількість універсальних для будь-якого народу значень. Національна специфіка проявляється через частотність окремих лексичних і семантичних компонентів. Крім того, властивістю українського лексико-семантичного поля «патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, що співвідносяться із піднесенням, емоційним збудженням, пристрасстю, прагненням і запалом. Для польського лексико-семантичного поля «patriotyzm» особливістю є активність компонентів, що позначають гонор, честь і гідність, а в англійському полі проявляється зв'язок патріотизму з релігією, що виник, з одного боку, через історію формування американського патріотизму (об'єднання іммігрантів навколо спільних ідеалів, цінностей, принципів життя і релігії, замість спільності походження, культури, мови тощо), а також тому, що релігія виступає рольовою моделлю, зразком справжньої безумовної любові та глибокої відданості.

Основні положення розділу викладено в окремих публікаціях автора [16; 17; 20; 25; 149].

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «ПАТРІОТИЗМ», «PATRIOTISM», «PATRIOTYZM» В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

3.1 Мікрополе «любов», «miłość», «love»

Головним та універсальним для всіх досліджуваних мов еквівалентом до слова *патріотизм* словники пропонують вираз «любов до Батьківщини». Н. Волошина, розглядаючи соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства, називає основним складником і навіть ядром цього почуття «любов до малої й великої Батьківщини» [33, с. 17]. М. Бжозовська визначає «*miłość do ojczyzny*» найчастотнішою реакцією на стимул *patriotyzm* у вільних асоціативних експериментах, що були проведені в рамках дослідження мови цінностей у Польщі 1990 і 2000 рр. [153, с. 401]. М. Віролі, досліджуючи феномени патріотизму та націоналізму, виводить формулу двосторонньої любові – «*love for country*» та «*love of country*» – і вважає, що патріотизм індивіда виникає і розвивається тільки тоді, коли його власна країна першою виражає до нього любов [234, с. 101]. Отже, патріотизм – це любов, а, точніше, її різновид, об'єктом якого виступають власний народ, Батьківщина, їхні історія, традиції, культура, мова тощо. Саме тому в усіх досліджуваних мовах семантичні мікрополя «любов», «*miłość*» і «*love*» є важливими структурними частинами лексико-семантичних полів «патріотизм», «*patriotyzm*» і «*patriotism*».

В українській мові семантичне мікрополе «любов» утворюють 37 лексем і 189 сем, 106 з яких трапляються лише один раз (загальна кількість семантичних компонентів мікрополя – 432). Ядерна зона мікрополя сформована такими лексемами: *щирість, любов, шанування, милість, пристрасть, пристраєність, чулість, лагідність, схильність, нахил, патріотизм, зачарування*. На периферії поля перебувають одиниці: *жага, жадання, ласка, ніжність, прихильність, бажання, спорідненість, споріднення, відданість, ласкавість, привітність, благоговіння, доброта, людинолюбство, симпатія, хіть, жагучість, люб'язність,*

пестливість, благодіяння, залюбленість, благодать, теплота, пасія, теплінь. Найчастотнішими виступають семи: 'любов', 'вияв', 'почуття', 'пристрасть', 'ласка', 'ставлення', 'ніжність', 'доброзичливість', 'потяг', 'привітність', 'прагнення', 'прихильність', 'інтерес', 'приятель', 'властивість', 'свій', 'бажання', 'великий', 'сповнений', 'повага', 'теплота', 'захоплення', 'здійснення', 'внутрішній', 'схильність', 'нестримний', 'добрий', 'доброта', 'приємний', 'душевний', 'сердечний', 'пройнятий', 'сприймання', 'дія', 'відданість', 'відчуття', 'симпатія', 'ласкавість'.

Центральним елементом мікрополя виступає одиниця *любов*, що через однойменну сему виявляє найбільшу кількість значеннєвих зв'язків з рештою елементів поля. В українській мові названу одиницю використовують на позначення почуття глибокої сердечної прихильності, прив'язаності, приятелі, поваги, шанобливого ставлення, інтересу, потягу та пристрасті, відданості, що супроводжується визнанням гідності й значення об'єкта почуттів тощо. Аналогічні переживання характеризують патріотичні почуття, з тією різницею, що слово *любов* уживається в широкому контексті до різноманітних живих і неживих об'єктів, натомість *патріотизмом* називають *любов*, спрямовану конкретно на власний народ і власну Батьківщину: *А любов до Вітчизни, до свого народу, цебто національний патріотизм в СРСР є найтяжчим злочином* (І. Багрянний).

Любов характеризується позитивним ставленням до об'єкту почуття, дбанням про його добро, щастя, спокій і достаток, що засвідчують семи 'добрий', 'доброта', 'добро', 'приємний', 'душевний', 'сердечний'. Вони формують еквіполентні опозиції між елементами мікрополя *щирість, любов, милість, лагідність, ніжність, привітність, доброта, симпатія, теплота, теплінь, благодать* та забезпечують семантичні зв'язки з іншим мікрополем лексико-семантичного поля «патріотизм» – «прихильність». Зв'язок зазначених елементів із поняттям *любові* та можливість замінити їх у реченнях одиницею *любов* (а часом навіть *патріотизм*) реалізується так: *Відкрий, княже, сей город і одержиши царську милість і любов!* (П. Загребельний). *Небагато ми знайдемо у світовій ліриці зразків такої ніжності, такої інтимності в розмові поета зі своєю Вітчизною, такої цілковитої*

«віддачі» в любові до неї! (І. Дзюба). Годі було шукати у цій купці конвертів хоч найменшого сліду приязні, тепліні, якихось ознак того безперечного факту, що від людини до людини вони послані! (В. Підмогильний).

Додаткові семантичні зв'язки з мікрополем «прихильність» формують семантичні компоненти 'ласка', 'ніжність', 'доброзичливість', 'привітність', 'прихильність', 'приязнь', 'симпатія', 'прив'язаність', що функціонують у значеннях лексем *щирість, любов, милість, ласка, прихильність, ласкавість, лагідність, ніжність, привітність, симпатія, люб'язність*. Загалом, семантичні мікрополя «любов» і «прихильність» в українській мові дуже тісно пов'язані. Названі вище компоненти є активними в обох полях, відрізняється лише їхня частотність. Так, семи 'ласка' і 'ніжність' перебувають на 5-му і 8-му місці за частотністю в мікрополі «любов», тобто належать до його ядра. Натомість у мікрополі «прихильність» трапляються рідше. Сема 'прихильність' є головним інтегральним компонентом однойменного мікрополя, а в аналізованому вона перебуває на 12-му місці за частотністю. Водночас, в українській мовній картині світу простежуємо відмінність між поняттями любові та прихильності. Зокрема, любов характеризується більшою інтенсивністю переживань, сильнішим прагненням відчувати близькість із об'єктом, пристрастю до нього, збудженням і піднесенням.

Семи 'пристрасть', 'прагнення', 'потяг', 'бажання', 'великий', 'сповнений', 'нестримний', 'інтерес', 'жага', 'жадання' утворюють еквіполентні семантичні опозиції між лексемами *пристрасність, пристрасть, хіть, жага, жагучість, жадання, пасія, залюбленість* та реалізують накладання семантики мікрополя «любов» на семантичний простір мікрополя «прагнення». Водночас лексема *залюбленість* виконує функцію інтегратора із мікрополем «піднесення», оскільки, крім сповнення любов'ю, пристрастю, зачаруванням, позначає також захоплення. Крім того, семантичний зв'язок із мікрополем «піднесення» формується через одиниці *пристрасть* і *пристрасність*. Перша з них називає в сучасній українській мові сильне, бурхливе, нестримне або стійке почуття збудження, піднесення, натхнення, потягу, любові й інтересу: *Б. Навроцький бачив певну співзвучність*

«Гайдамаків» Шевченка з «Конрадом Валленродом» Міцкевича, більше того – припускав, що патріотична пристрассть Міцкевичевого героя могла вплинути на трагічну патетику образу Гонти... (І. Дзюба). У значенні елемента пристрасність відображається, окрім сильного, бурхливого й нестримного почуття, також поняття про напруження, хвилювання, неспокій, але також енергійність і жвавий темперамент: *Уста затиснуті, а в погляді і в усій поставі було щось затає, сміливе, вгадувалась внутрішня сила натури, пристрасність, надійність душі* (О. Гончар). Розглянуті лексеми перебувають між собою у відношеннях еквиполентної семантичної опозиції.

Важливою ознакою любові у мовній картині світу українців є повага до об'єкту почуттів. Підтвердженням цьому є функціонування сем 'повага', 'шана', 'шанування', 'пошана', 'визнання', 'шанобливий' у межах мікрополя «любов». Наприклад, семантика безмежної любові, найбільшої та найщирішої поваги, шани, а водночас побожності реалізується у лексемі благоговіння: *Разом з глибокою повагою і навіть благоговінням, більшість мишковитян почували до свого князя та його сестри щось схоже на забобонний страх* (О. Авраменко). Значеннєві зв'язки з мікрополем «повага» виявляють також елементи *любов, шанування, людинолюбство*.

На периферії мікрополя «любов» перебуває центральний елемент мікрополя «відданість». Завдяки семам 'відданість', 'вірність', 'самовідданість', 'постійність', 'жертва' лексичні одиниці *відданість, щирість, любов і патріотизм* забезпечують значеннєві зв'язки між мікрополлями. Так реалізується зв'язок між *любов'ю і відданістю* в реченні: *Спочатку клявся у своїй відданості і любві до іранського народу, а тепер обливає його брудними помями* (П. Загребельний).

Почуття любові для українців може бути звернене до близького для людини об'єкта, що засвідчує функціонування семантичних компонентів 'свій', 'близький', 'споріднення', 'спільність', 'схожість'. Крім того, під час переживання любові будь-який об'єкт починає сприйматися близьким і своїм. У випадку патріотизму, що розвивається від народження, об'єкт почуттів одразу є наближеним для особи.

На відміну від націоналізму, який тісно пов'язаний з етнічністю й генетичною спорідненістю, патріотизм здатен розвиватися у людини й щодо неблиьких від початку об'єктів. Наприклад, представники української діаспори в Канаді цілком можуть бути патріотами Канади, але не мати генетичних зв'язків з місцевим населенням. Отже, вони набувають відчуття близькості разом із появою любові до держави, у якій живуть. Семантика близькості походження, спільності, схожості, відповідності реалізується у лексемах *споріднення* і *спорідненість*, що формують між собою опозицію тотожності, а з елементами *любов* (через семи 'близький' і 'споріднення'), *патріотизм* і *зачарування* (через сему 'свій') – еквіполентну опозицію: *Фактором споріднення утилітаристського і гуманістичного підходів є базова ідея соціально-ціннісної системи державного управління – прагнення до суспільного блага* (Е. Афонін). *Я сказала йому, що любов – це спорідненість дуи, святе почуття до сім'ї, до Батьківщини, до друга...* (М. Чернявський).

Отже, в українській мовній картині світу любов до Батьківщини, як і любов загалом, характеризується тісним зв'язком із почуттями прихильності та симпатії, але також відданості, поваги, піднесення та прагнення. Особа, що переживає це почуття, дбає про добро і щастя об'єкта, який стає для неї близьким, завдяки спільності в чомусь і незалежно від кровної спорідненості.

У польському лексико-семантичному полі «patriotyzm» еквівалентом українському мікрополю «любов» є семантичне мікрополе «miłość», яке утворюють 33 лексеми і 119 сем (з них 77 одиничних, загальна кількість компонентів – 225). У ядерній зоні мікрополя «miłość» функціонують лексеми: *miłość, namiętność, czułość, tkliwość, wrażliwość, pasja, pęd, rozkliwienie, rozczulenie, zamilowanie, czułość, czułości, przyjemność, rozrzewnienie, hobby, żyłka*. Периферія мікрополя сформована одиницями: *autofilia, więź, umiłowanie, pochlebstwo, ukochanie, żywioł, ckliwość, agapa, sielanka, zakochanie, sentymentalizm, ciągoty, predylekcja, zacięcie, kares, powołanie, miłośnictwo*. Найчастотнішими семами є 'zamilowanie' 'любов', 'czułość' 'чуйність', 'miłość' 'любов', 'skłonność' 'схильність', 'tkliwość' 'прихильність, чутливість', 'stan' 'стан', 'silny' 'сильний', 'pasja' 'пристрасть', 'uczucie' 'почуття', 'rozkliwienie' 'зворушення', 'rozczenie'

‘розчулення’, ‘*zainteresowanie*’ ‘зацікавлення’, ‘*przyjemność*’ ‘приємність’, ‘*obiekt*’ ‘об’єкт’, ‘*szczególny*’ ‘особливий’, ‘*upodobanie*’ ‘приємність’, ‘*serdeczność*’ ‘сердечність’, ‘*czuły*’ ‘чуйний’, ‘*wrażliwość*’ ‘вазливість’, ‘*zdolność*’ ‘здатність’, ‘*przesadny*’ ‘надмірний’, ‘*rozzewnienie*’ ‘розчулення’, ‘*wzruszenie*’ ‘зворушення’, ‘*więź*’ ‘зв’язок’, ‘*łączyć*’ ‘пов’язувати’, ‘*bliski*’ ‘близький’, ‘*umiłowanie*’ ‘любов’, ‘*znajdowanie*’ ‘перебування’, ‘*osoba*’ ‘особа’, ‘*pokochany*’ ‘той, кого/що люблять’, ‘*namiętność*’ ‘пристрасть’, ‘*własny*’ ‘власний’, ‘*rzewność*’ ‘ревність’, ‘*uczuciowość*’ ‘емоційність’.

Центральний елемент мікрополя лексема *miłość* у сучасній польській мові називає сильний емоційний, духовний чи інтелектуальний зв’язок, глибокий інтерес, пристрасть, любов, що виникає до кого- чи чого-небудь, особливо між близькими людьми: *Miłość Boga i bliźniego, miłość Ojczyzny ma się wyrażać w uczuciach a z uczuć rodzić się mają czyny* (M. Rękas). ‘Любов до Бога і ближнього, любов до Батьківщини має виражатися в почуттях, а почуття мають породжувати дії’. Як і в українській мові, найтісніші зв’язки в межах лексико-семантичного поля «patriotyzm» мікрополе «*miłość*» має з семантичним мікрополем «*sympatia*». 25 із 33 лексем, що в ньому функціонують, містять у своїх значеннях семи, які також були зафіксовані у елементів мікрополя «*sympatia*»: ‘*zamiłowanie*’ ‘любов’, ‘*czulość*’ ‘чуйність’, ‘*tkliwość*’ ‘чутливість’, ‘*zainteresowanie*’ ‘зацікавлення’, ‘*upodobanie*’ ‘задоволення’, ‘*serdeczność*’ ‘сердечність’. Але в аналізованому мікрополі ці семи є найчастотнішими, натомість у мікрополі «*sympatia*» компоненти ‘*czulość*’ і ‘*tkliwość*’ трапляються лише раз, а ‘*zamiłowanie*’ і ‘*zainteresowanie*’ – двічі. Названі семи поєднують більшість елементів мікрополя «*miłość*» в еквіполентних семантичних опозиціях. Наприклад, такий тип опозиції простежуємо між одиницями *czułośćkowość*, *tkliwość* і *wrażliwość*. Першу з них використовують на позначення надзвичайної чутливості, ніжності, любові, здатності відчувати жаль, афективної, часом навіть хворої сентиментальності: *Czułośćkowość jest czymś innym niż czulość. Bywa wyrazem niepokoju o siebie, mającym źródło w poczuciu własnej niedoskonałości* (M. Szyszkowska). ‘Сентиментальність – це щось інше, ніж чуйність. Іноді це вираз тривоги за себе, що має джерело у відчутті власної

недосконалості'. У семантиці елементу *tkliwość* реалізується значення любові, сердечності, прихильності, чутливості, вразливості та сильного реагування на щонебудь: *Serce zalewa tkliwość i ogromna czułość bratnia za to oddanie się ufne i bezbronne.* (Z. Kossak). 'Серце заливає любов і велика братня ніжність за цю відданість, довірливу і беззахисну'. Лексема *wrażliwość* співвідноситься зі здатністю переживати враження, почуття, чутливістю, емоційністю, вразливістю та сприйнятливістю: *Zawsze miałem niezwykłą wrażliwość na to, jak potworną bestię potrafi w człowieku obudzić totalitarna idea narodu* (A. Michnik). 'Я завжди мав надзвичайну чутливість до того, якого жахливого звіра може пробудити в людині тоталітарна ідея нації'. Семантична опозиція тотожності спостерігається між одиницями *roztkliwienie* і *rozczenie*, що референціують почуття ніжності, чутливості, зворушення, любові, емоційності: *Do Jerzego odczuwam macierzyńskie roztkliwienie i smutek matki, której syn dorósł i oddalił się* (A. Kowalska). 'До Єжи я відчуваю материнське зворушення і смуток матері, чий син виріс і відійшов'. *Żal i strach u Stasia przeszły w dobry humor i na myśl o samotności brata ogarnęło go rozczenie* (J. Iwaszkiewicz). 'Жаль і страх у Стася змінилися гарним настроєм, і на думку про самотність брата його охопило зворушення'.

Одиниці *miłość*, *namiętność*, *tkliwość* і *pasja* містять у своїх значеннях семантичні компоненти 'silny' 'сильний', 'pasja' 'пристрасть', 'siła' 'сила', 'popęd' 'імпульс', через які реалізується перетинання мікрополя «miłość» із мікрополем «rodzienie». Крім того, семантика одиниць *miłość*, *namiętność*, *pasja* і *żyłka* засвідчує зв'язок з мікрополем «chęć», що формується завдяки семам 'namiętność' 'пристрасть', 'pociąg' 'потяг' і 'pragnienie' 'прагнення'. Поєднані відповідними інтегральними семами, названі елементи між собою перебувають у семантичній опозиції еквіполентності. Лексема *namiętność* позначає у польській мові емоційний стан, що характеризується великою силою, раптовістю, швидкістю, пов'язаний із задоволенням любовних та чуттєвих потреб, а також великий інтерес до чогонебудь, схильність і пристрасть: *Na kolejnych stronach powieści znów miesza się wielka polityka i dzika namiętność, krzyżują patriotyczny obowiązek i uśpione żądze* (M. Urbanek). 'На наступних сторінках роману знову змішуються велика

політика і дика пристрасть, схрещуються патріотичний обов'язок і приспані жадання'. Семантика одиниці *pasja* поєднує як сильне захоплення чим-небудь, пристрасть, хобі, так і великий гнів, лютя: *Są tacy, którym nieobca jest harcerska pasja, a hasło: «Bóg, honor i ojczyzna» nie jest wyświechtanym sloganem* (В. Górska). 'Є ті, кому чужа харцерська пристрасть, і гасло: «Бог, гонор і батьківщина» – не банальний слоган'.

Лексема *żyłka* як маркований її член формує привативну опозицію з елементом *powołanie*, називаючи в польській мові вроджені здібності до чого-небудь, талант, прагнення, пристрасть, схильність: *W toku hazardowej walki z nieustępliwą zarazą odezwała się w nim jego żyłka uczonego...* (В. Jasieński). 'Під час запеклої боротьби з непоступливою заразою в ньому відізвалося його покликання вченого...'. Натомість елемент *powołanie* позначає лише схильність, здібності та пристрасть до чогось: *A mimo to pozostał wierny temu, co uważał za swoje powołanie w obrębie polskiej kultury.* (А. Michnik). 'І все ж він залишався вірним тому, що вважав своїм покликанням у польській культурі'. Семи 'więź' 'зв'язок', 'łączyć' 'пов'язувати', 'bliski' 'близький', 'spokrewniony' 'кровно пов'язаний', 'własny' 'власний' вказують на близькість, спорідненість між суб'єктом та об'єктом почуттів.

Отже, у сучасній польській мові семантика мікрополя «miłość» відображає поняття пристрасті, чуттєвості, емоційності, а водночас здібності та схильності. Любов у мовній картині світу поляків пов'язана з симпатією, прихильністю, прагненням і піднесенням.

В англійському лексико-семантичному полі «patriotism» виокремлюється еквівалентне розглянутим українському й польському мікрополям – семантичне мікрополе «love», що утворене з 32 лексем і 192 сем (загальна кількість семантичних компонентів – 382, 125 з них одиничні). Ядро семантичного мікрополя «love» у сучасній англійській мові складають такі лексичні одиниці: *love, devotion, worship, passion, affection, attraction, tenderness, sentiment, ardor, praise, generosity, charity*. Периферія мікрополя сформована одиницями: *kindliness, fancy, tenderheartedness, attachment, worshiping, kindness, idolization, benignity, liking, benevolence, adoration, heart, patriotism, self-love, crush, fondness, kinship, good-*

heartedness, devotedness, bigheartedness. Найчастотнішими семами мікрополя виявилися ‘love’ ‘любов’, ‘feeling’ ‘почуття’, ‘strong’ ‘сильний’, ‘affection’ ‘прихильність’, ‘quality’ ‘властивість’, ‘act’ ‘дія’, ‘state’ ‘стан’, ‘kindness’ ‘доброта’, ‘devotion’ ‘відданість’, ‘generous’ ‘щедрий’, ‘loyalty’ ‘лояльність’, ‘God’ ‘Бог’, ‘worship’ ‘поклоніння’, ‘admiration’ ‘захоплення’, ‘liking’ ‘уподобання’, ‘being’ ‘буття’, ‘disposition’ ‘диспозиція’, ‘tenderness’ ‘ніжність’, ‘other’ ‘інший’, ‘regard’ ‘повага’, ‘emotion’ ‘емоція’, ‘fondness’ ‘ніжність’, ‘respect’ ‘повага’, ‘benevolence’ ‘добррозичливість’, ‘ardor’ ‘запал’, ‘attachment’ ‘прив’язаність’, ‘deep’ ‘глибокий’, ‘good’ ‘добрий’, ‘generosity’ ‘щедрість’, ‘gentleness’ ‘ніжність’, ‘favor’ ‘добродійство’, ‘desire’ ‘бажання’, ‘interest’ ‘інтерес’, ‘personal’ ‘особистий’, ‘believe’ ‘вірити’, ‘enthusiasm’ ‘ентузіазм’, ‘excessive’ ‘надмірний’, ‘intensity’ ‘інтенсивність’.

Центральна одиниця мікрополя – лексема *love* – в американському варіанті сучасної англійської мови називає почуття сильної або постійної прихильності, захоплення, доброзичливості, ніжності, також спільність інтересів, ентузіазм, відданість, занепокоєння, турботу, обожнювання і велику симпатію: *Patriotism was measured by three items that tap into the core elements of patriotic attachment: love of country and pride in the nation* (У. Реґа). ‘Патріотизм вимірювався трьома ознаками, що належать до центральних елементів патріотичної прихильності: любові до країни і гордості за націю’.

Як і мікрополя української та польської мов, семантичне мікрополе «love» виявляє тісні значеннєві зв’язки з мікрополем «sympathy», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «patriotism». Цей факт засвідчують семи ‘affection’ ‘прихильність’, ‘kindness’ ‘доброта’, ‘generosity’ ‘щедрість’, ‘interest’ ‘інтерес’, ‘sympathy’ ‘симпатія’, які функціонують у значеннях 17 із 32 лексичних елементів мікрополя. Наприклад, одиниця *affection* позначає почуття любові, турботи, ніжності, прихильності, симпатії, піклування, глибокої прив’язаності, а водночас у її значенні містяться вказівки на схильність до чого-небудь: *We can not test the degree of a man’s affection for his country by the birthplace of his grandfather* (В. Briggs). ‘Ми не можемо визначати ступінь прихильності людини до

своєї країни через місце народження її діда'. В еквіполентній семантичній опозиції з одиницею *affection* перебуває лексема *sentiment*, що референціює значення любові, симпатії, доброти, пристрасті, чуттєвості, емоційності, ідеалізму, а також може називати романтичні, ностальгійні, сентиментальні почуття: *Twenty years of inculcating multiculturalist cliches into people has made the old expressions of patriotic sentiment seem taboo and even racist to some ears* (J. O'Sullivan). 'Двадцять років насадження мультикультурних кліше поміж людей перетворили старі прояви патріотичних почуттів на табуйовані й навіть расистські для деяких вух'.

У мовній картині світу англомовних американців почуття любові, окрім симпатії, також тісно пов'язане з відданістю, що проявляється через функціонування у значеннях елементів мікрополя «love» таких сем: '*devotion*' 'відданість', '*loyalty*' 'лояльність', '*God*' 'Бог', '*worship*' 'поклоніння', '*attachment*' 'прив'язаність', '*praying*' 'молитовний', '*religious*' 'релігійний', '*dedication*' 'присвята', '*devoted*' 'відданий', '*fidelity*' 'вірність', '*loyal*' 'лояльний'. 12 лексичних елементів утворюють семантичні зв'язки з мікрополем «devotion», серед них, наприклад, одиниця *worship*, що містить у своєму значенні вказівки на любов, відданість, повагу, честь, обожнювання об'єкту почуттів, захоплення: *Americans love their religion. They worship money and business* (A. Hart). 'Американці люблять свою релігію. Вони поклоняються грошам і бізнесу'. Загалом, варто відзначити, що в англійській мові почуття любові асоціюється із релігією. Як ми писали у розділі 2.2.3 американський патріотизм веде своє походження значною мірою від спільної релігії, тому поява відповідних семантичних компонентів у мікрополі є закономірною. З іншого боку, це не означає, що любов американців є переважно релігійною (пуританською чи християнською). На нашу думку, релігія може ставати зразком безумовної любові, підтримки, відданості, поваги й захоплення, що спрямовані на будь-який об'єкт почуттів. У випадку патріотичної любові таким об'єктом будуть власні народ і Батьківщина.

Інший різновид любові у поєднанні з відданістю та пристрастю називає лексема *passion*, що також позначає сильні, інтенсивні, палкі та глибокі почуття, прихильність, прагнення, інтерес до чогось, романтичні переживання тощо: *We*

must rediscover passion for America (K. Foster). ‘Ми повинні знову відкрити пристрасть до Америки’. Через інтегральну сему ‘*desire*’ ‘бажання’ зазначена одиниця формує еквіполентну семантичну опозицію з лексемами *love* та *attraction*. Усі три лексеми реалізують пересікання семантики мікрополя «love» з мікрополем «desire», розкриваючи таким чином зв’язок між любов’ю та прагненням. Крім того, через семантику лексем *love, passion, attachment, idolization, ardor, adoration, heart, crush, devotion, devotedness* відбувається перетин мікрополя «love» із мікрополем «enthusiasm». Інтегральними виступають семи ‘*strong*’ ‘сильний’, ‘*ardor*’ ‘запал’, ‘*enthusiasm*’ ‘ентузіазм’, ‘*intensity*’ ‘інтенсивність’, ‘*excitement*’ ‘збудження’ та ‘*energy*’ ‘енергія’. Між названими лексемами завдяки спільності семантичних компонентів формуються еквіполентні опозиції. Зокрема, одиниця *ardor* співвідноситься в американській мовній картині світу як із переживанням надзвичайної сили, енергії, інтенсивності, завзятості, жару, так і з сильним прагненням до чогось, любов’ю і лояльністю: *As the Legenda minor puts it, the saint was so inflamed with the ardor of love that he was softened, like wax* (G. LaNave). ‘Як розповідає Legenda minor, святий був настільки розпалений жаром любові, що він зм’як, ніби віск’. Натомість у семантиці елементу *heart* реалізується значення любові, жару, але також прихильності, співчуття: *It is one of the most beautiful of public fountains, and does equal credit to the taste and heart of the patriotic citizen who erected it...* (P. Niell). ‘Це один з найкрасивіших публічних фонтанів, і він однаково тішить смак і серце патріотичного громадянина, який спорудив його...’.

На відміну від польського мікрополя «miłość», де не зафіксовано інтенсивних значеннєвих зв’язків з мікрополем «szacunek», англійське мікрополе «love» є ближчим до свого українського еквіваленту, оскільки також виявляє семантичну близькість із мікрополем «respect» через наявність сем ‘*regard*’ ‘повага’, ‘*respect*’ ‘повага’ та ‘*esteem*’ ‘повага’, що функціонують у значеннях лексем *self-love, liking, attachment, worshiping, kindness, praise, tenderness, worship*. Так, одиниця *self-love* співвідноситься з любов’ю і повагою до себе самого, дбанням про власне щастя, але водночас із пихою: *Self-love is the most powerful gift we can give to ourselves and to the planet.* (C. Corbett). ‘Любов до себе є найпотужнішим подарунком, який ми

можемо дати собі і планеті'. Еквіполентну опозицію з нею утворює елемент *tenderness*, у семантиці якого реалізується значення ніжності, м'якості, турботи, вразливості, емоційності, зацікавленості, уваги, любові й поваги: *For example, patients judge quality of care by whether nurses display tenderness and demonstrate respect toward them* (K. Darr). 'Наприклад, пацієнти оцінюють якість медичної допомоги, залежно від того, чи медсестри проявляють ніжність і демонструють повагу до них'.

Особливістю семантичного мікрополя «love», що відрізняє його від еквівалентних українського й польського мікрополів, є майже повна відсутність вказівок на близькість, спорідненість, наділення статусом «свого» об'єкта любові. Сема '*personal*' 'особистий' повторюється лише тричі, а сема '*own*' 'власний' трапляється двічі.

Отже, у мовній картині світу американців любов тісно пов'язана з симпатією та відданістю. Американський патріотизм як любов до Вітчизни частково заснований на спільних християнських цінностях, але в переживанні любові релігія більше відіграє роль зразка поведінки й ставлення до об'єкту почуттів.

Для усіх трьох мікрополів спільною виступає близькість любові з симпатією, прихильністю, прагненням і піднесеним станом. Найменшу кількість звязків з іншими мікрополями творить мікрополе «*miłość*», натомість українське й англійське мікрополя співвідносяться також із повагою й відданістю. При цьому повага у поєднанні з любов'ю є важливішою для української мовної картини світу, натомість для американської – відданість. У польському ж мікрополі актуалізується значення чуттєвості, ніжності, турботи.

3.2 Мікрополе «відданість», «*poświęcenie*», «*devotion*»

Семантичне мікрополе «відданість» як структурну частину лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові репрезентує 46 мовних одиниць, що референціюють уявлення українців про віддану поведінку, ставлення до об'єкту цього почуття, переживання, з ним пов'язані, вчинки та дії, властиві для вірних та відданих осіб. Ядерну зону аналізованого мікрополя формують лексеми *відданість, вірність, любов, віра, певність, жертва, офіра, подвиг, дружба,*

пожертва, пожертвування, послідовність, дружність, патріотизм, твердість, фанатизм, клятва, незмінність, прихильність, самовідданість. Периферійну зону семантичного мікрополя «відданість» утворюють лексеми *зрада, солідарність, героїзм, невпинність, незламність, неминучість, неодмінність, непорушність, переконаність, самопожертва, самопосягання, симпатія, впевненість, полум'яність, правдивість, віросповідання, доблесть, довір'я, ідейність, присвята, безперервність, жертвовність, незрадливість, прив'язаність, неперервність.* Щодо семного складу мікрополя, то у його межах функціонують 208 сем (загальна кількість семантичних компонентів – 464, з них 114 одиничні), до ядерної зони входять семи: 'свій', 'відданість', 'постійність', 'вірність', 'віра', 'погляд', 'незмінність', 'інтерес', 'самопожертва', 'особистий', 'довір'я', 'почуття', 'дія', 'жертва', 'переконання', 'твердість', 'самовідданість', 'прихильність', 'відмова', 'жертвування', 'симпатія', 'любов', 'властивість', 'себе', 'ставлення', 'стійкість', 'інший', 'упевненість', 'дар', 'добровільний', 'внесок', 'користь', 'пожертвування', 'вигода', 'безперервність', 'неодмінність', 'обов'язковий'.

Одиниця *відданість* є центральним елементом мікрополя. Вступаючи в найбільшу кількість семантичних відношень з іншими його складниками через сему 'відданість', вона використовується також для називання вірності, постійності, присвяти себе чому-небудь, симпатії та любові до когось або чогось: *Екіпаж транспортника складався винятково з надійних людей, вірність і відданість яких були перевірені в багатьох ситуаціях* (В. Єшкілев). Елемент *вірність* перебуває в еквіполентній опозиції до лексеми *відданість*, адже його семантика, крім вказівок на відданість, вірність і постійність, охоплює також поняття незмінності, незрадливості, неминучості й властивості бути вартим довір'я: *Тут виявляється українська мораль, яка підносить на п'єдестал вірність Україні, як найвищий обов'язок перед нацією* (О. Шугай). Сема 'вірність' є четвертою за частотністю в межах мікрополя, тому виступає важливим інтегральним компонентом для його складників.

Лексема *дружба* формує еквіполентну семантичну опозицію з елементом *дружність*, називаючи стосунки, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів: *Македонський цар майже клянеється скіфському цареві в дружбі та вірності* (В. Чемерис). Натомість *дружність* використовується на позначення доброзичливості й дружелюбності, злагожденості, одночасності та бурхливості у виконанні спільних дій: *Величність, свобода і щастя всіх, основане на святій дружності та на братерстві одиниць, так само як і народів* (І. Франко). Обидві лексеми входять до складу семантичного мікрополя «прихильність», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм».

Семантика одиниці *певність* відображає поняття вірності, стійкості, наполегливості, постійності, чіткості, вірогідності, неминучості, відсутності сумнівів, твердої віри у щось, здатності бути вартим повного довір'я: *Не бійтеся «спокою» готовності й певності. Такий спокій має в основі мужність і відданість* (О. Бердник). Тобто, одиниця *певність* перебуває в еквіполентних відношеннях з іншими елементами ядра, як і лексема *постійність*, що репрезентує незмінність, безперервність, стабільність, обов'язковість, а також вірність чому-небудь: *Тобі б трохи постійності, друже, хоч якусь децицію. Про вірність я вже не кажу – це, далєбі, було б смішно* (О. Авраменко). Через функціонування у їхніх тлумаченнях сем 'стійкість', 'постійність', 'незмінність' і 'наполегливість' зазначені лексеми також належать до мікрополя «смівлівість». Додатковий зв'язок цим мікрополем реалізується через семантику лексеми *послідовність*, що крім вказівок на вірність своїм принципам, переконанням, уподобанням тощо, наполегливість у виконанні своїх рішень, охоплює, передусім, поняття логічності мислення, відповідності певним завданням чи настановам, системності та обґрунтованості світогляду, вчення, теорії тощо.

Елементи *віра* і *довір'я* формують між собою привативну опозицію, в якій другий елемент є немаркованим, оскільки обидві одиниці можуть співвідноситися зі ставленням, що виникає на основі віри в чию-небудь правоту, чесність і щирість: *Затим пішов цілий ряд маленьких досвідів і жертв, котрі припадали порівну і на*

ученицю, й на учителя і зміцнювали їх взаємне довір'я і прихильність (І. Франко). Та семантика одиниці *віра* є набагато ширшою й охоплює також упевненість у чомусь, відсутність сумнівів щодо правильності, розумності, позитивності когось чи чого-небудь, а з релігійного погляду – визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні надприродного, може позначати релігійне вчення чи віровизнання: *Ті, що zostалися, були загартовані, сильні духом і тілом, непереможні вірою в побудову незалежної Української Держави* (М. Андрусяк).

Важливим елементом мікрополя «відданість» є одиниця *самовідданість*, що використовується на позначення готовності пожертвувати собою, поступитися своїми особистими інтересами для блага інших: *Війна дала світові небачені зразки героїзму, самовідданості, і цей героїзм був явищем масовим, загальнонародним* (М. Ільницький). Вона формує еквіполентну опозицію з одиницями *самопожертва* і *самопосвята*, що функціонують у значенні жертвування собою, своїми особистими інтересами заради блага інших, та перебувають між собою у семантичній опозиції тотожності. Здатність до самовідданості у дбанні про добробут свого народу, безпеку й незалежність Батьківщини тощо також референціюють одиниці *героїзм*, *доблесть* та *подвиг*. Перша з них позначає найвищий вияв самовідданості й мужності (особливо у виконанні громадського обов'язку). Одиниця *доблесть* співвідноситься з поняттям відваги, мужності, героїства і самовідданості у діяльності, а слово *подвиг* уживається в українській мові на позначення героїчного, самовідданого вчинку, здійсненого у важких і небезпечних умовах, важливого своїм значенням. Ці елементи мікрополя «відданість» забезпечують його перетинання з мікрополем «смівлівість». В українській мовній картині світу відданість характеризується не тільки прихильністю до когось або чого-небудь і здатністю бути вірним, не зраджувати об'єкт своїх почуттів, а й героїзмом та мужністю, які часом необхідно виявляти, щоб не порушувати свою позицію і дотримуватися вибраної системи поглядів, незважаючи на перепони й небезпеки.

Самовідданість та героїзм часто пов'язані з необхідністю йти на жертви заради досягнення своєї мети. Здатність до самопожертви і самовідданості відобразилася

у семантиці лексеми *жертвовність*: Вони спалювали себе в полум'ї любові до України, а Україна за таку жертвовність приймала їх як диваків, а то й вбачала у них своїх ворогів (О. Шугай). Через інтегральну сему 'жертва' вона вступає у відношення еквіполентної опозиції з одиницями *жертва*, *офіра*, *пожертва*, *пожертвування*. У структурі мікрополя вони утворюють своєрідну семантичну групу, що засвідчує зв'язок поняття відданості у мовній свідомості українців з поняттями жертвовності, готовності йти на втрати, зречення, відмову від своїх інтересів заради об'єкту цього почуття. Лексеми *жертва* та *офіра* є синонімами, що перебувають в опозиції тотожності й позначають відмову від особистих прав, вигід, самопожертвування; *пожертвування*: Він ділиться з нею своїми зисками з переконанням, що патріотизм без жертви – це порожній звук... (В. Верига). *Жорстоке життя потребує офір* (С. Єфремов). Елементи *пожертва* і *пожертвування* також виявляють між собою семантичні відношення тотожності, оскільки у їхній семантиці реалізується значення добровільного відречення від своїх вигід, чого-небудь потрібного; жертви, самопожертви; дарунку чи внеску на користь якоїсь особи, установи тощо. Інтегральна сема 'віра' вводить до периферійної зони аналізованого мікрополя одиниці *правовірність* і *віросповідання*. Їхні прями значення, зафіксовані словником, пов'язані з поняттям релігійної відданості, але в переносному значенні їх використовують також для називання почуттів, ставлення, позиції, спрямованих на інші, нерелігійні об'єкти: Батьківщину і власний народ.

Еквіполентні семантичні відношення формуються між лексемами *любов*, *симпатія*, *прихильність* і *прив'язаність*, що є елементами як аналізованого мікрополя, так і мікрополів «любов» і «прихильність». Крім того, одиниця *любов* реалізує семантичний зв'язок із мікрополем «повага», а разом з одиницею *прихильність* забезпечує перетинання мікрополя «відданість» із мікрополем «бажання». Семантика елемента *любов* є дуже широкою і з поняттям відданості її пов'язують вказівки на внутрішній духовний потяг до чогось, відчуття глибокої відданості та прив'язаності, симпатії, що виникає через визнання великого значення, гідності. Поняття любові та відданості є тісно пов'язаними

навіть у позамовній дійсності, що відзначають психологи, називаючи відданість особливим різновидом любові, постійною і незмінною прихильністю до об'єкта цього почуття [54, с. 425]. С. Воркачов розглядає відданість як одну з семантичних ознак лінгвокультурного концепту ЛЮБОВ і зараховує її до «каритативного блоку» характеристик поряд із жертовністю, повагою, ніжністю, піклуванням, поблажливістю та ін. [34, с. 60].

Одним із проявів відданості у мовній картині світу українців постає *незрадливість*. Семантика цієї лексеми містить вказівки на вірність і нездатність піти на зраду: *Калевала – земля сонця і працюючих людей, які відзначаються незрадливістю, любов'ю до свого краю, вірністю роду своєму, мові своїй, врешті, свободі, що було для них найбільшим дарунком предків* (В. Чемерис). Семи 'вірність' і 'зрада' виступають інтеграторами одиниці *незрадливість* із антонімічною за значенням лексемою *зрада*, уводячи її до складу семантичного мікрополя «відданість». На зв'язок між концептами ЗРАДА і ВІРНІСТЬ в українській мовній картині світу звертає увагу Н. Скрипник, відзначаючи, що найголовнішим у семантиці зради є порушення вірності, яке піддається різкому осудові [121, с. 149].

Із негативними наслідками може бути пов'язаний інший різновид відданості – *фанатизм*. Цей елемент мікрополя репрезентує уявлення про сліпу, пристрасну відданість певним ідеям, поглядам, вірі тощо, нетерпимість до інших, не схожих на власні ідеї, погляди і т. ін.: *Самий фашизм, це насамперед націоналізм – любов до власної батьківщини й патріотичне почування, доведені до самопожертви й культу жертовного фанатизму* (М. Сціборський). Він забезпечує перетинання мікрополя «відданість» із мікрополем «націоналізм». Головною відмінністю фанатизму від відданості постає наявність двох об'єктів: перший (власний) викликає прихильність, бажання підтримувати його, захищати, а інший (чужий) провокує вороже ставлення, неприйняття або навіть агресію. Для поняття відданості в українській мовній картині світу актуальною є наявність одного (першого) об'єкта, концентрація сил і прагнень щодо нього, що підтверджує семантика решти елементів мікрополя «відданість».

Важливою характеристикою поняття відданості у мовній свідомості українців є постійність. Інтегральні семи 'постійність' і 'постійно' функціонують у значеннях таких одиниць, як *незмінність, невпинність, неминучість, неодмінність, неперервність*. Разом із лексемами, поєднаними інтегральною семою 'стійкість', зазначені одиниці забезпечують перетинання мікрополя «відданість» із мікрополем «смількість». Зокрема, компонент 'стійкість' поєднує в екіполентні опозиції лексеми *незламність, непорушність і твердість*. Перша з них називає стійкість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках, діях; вірність своїм переконанням, непохитність; завзятість, наполегливість; непереможність, нескореність, незламність, міцність; здатність не зазнавати змін: *Залізна військова дисципліна вимагала воїнських чеснот – мужності, вірності, стійкості, суворості незламності, гордої гідності* (В. Полікарпов). Крім того, сема 'завзятість' засвідчує зв'язок зазначеної лексеми з мікрополем «піднесення». Одиниця *твердість* використовується в українській мові не лише для характеристики фізичних властивостей предметів, у переносному значенні вона маніфестує поняття душевної стійкості, непохитності, рішучості, непохитності, незламності, цілеспрямованості, надійності, постійності у своїх рішеннях, переконаннях, поглядах; фізичної витривалості й сили; суворості; відсутності або нездатності до лагідності, чуйності та сердечності: *Тільки велика любов до людини і Батьківщини, тільки незборима твердість і невгнутість велетня, тільки справжність і природність великої рози'ятої, але непідкореної України покликали і послали Його – співця Певності – до життя і до смерті* (О. Рань). Значення елемента *непорушність*, перш за все, маніфестує стан відсутності руху, але також містить вказівки на міцність, непохитність, нездоланність, велику стійкість, твердість (у її переносному значенні), незмінність і постійність: *Непорушність зв'язків між людьми може засвідчити лише готовність разом померти* (Г. Пагутяк). Отже, поняття відданості у мовній картині світу українців є тісно пов'язаним зі стійкістю фізичною і духовною у різних її проявах.

Семантичне мікрополе «відданість» як складова частина лексико-семантичного поля «патріотизм» відображає уявлення українців про відданість власним народу й

Батьківщині як постійну і стійку прихильність, вірність, готовність до жертв, дотримання обіцянок і непохитність позиції, пов'язані з мужністю і пристрастю.

Семантичне мікрополе «*poświęcenie*» утворюють 39 лексичних одиниць. На рівні ядра мікрополя перебувають одиниці: *poświęcenie, oddanie, zaparcie, prometeizm, lojalność, upór, idealista, wyzwanie, fundamentalizm, ofiara, ofiarowanie, czyn, wiara, ortodoksja, wierność, danina, konsekwencja, patriotyzm, patriota, lojalizm*. Периферійна зона сформована елементами: *cierpliwość, gorliwość, nieustępliwość, samozaparcie, bohaterstwo, pracoholizm, służba, altruizm, przywiązanie, zapamiętanie, ideowość, ofiarność, trybut, wyrzeczenie, pracowitość, upartość, dedykacja, dań, wytrwałość*. У межах мікрополя функціонують 204 семи (138 з них – одиничні, загальна кількість семантичних компонентів – 342). Найчастотнішими семами є ‘*poświęcenie*’ ‘відданість, вірність’, ‘*wytrwałość*’ ‘витривалість’, ‘*ofiara*’ ‘жертва’, ‘*gotowość*’ ‘готовність’, ‘*oddanie*’ ‘відданість’, ‘*wierność*’ ‘вірність’, ‘*postępowanie*’ ‘вчинок’, ‘*dobro*’ ‘добро’, ‘*postawa*’ ‘позиція’, ‘*zgodny*’ ‘відповідний’, ‘*zasada*’ ‘принцип’, ‘*idea*’ ‘ідея’, ‘*praca*’ ‘праця’, ‘*czyn*’ ‘чин, дія’, ‘*ofiarny*’ ‘жертвовний’, ‘*ponoszenie*’ ‘зазнавання’, ‘*gorliwość*’ ‘завзяття’, ‘*wyrzeczenie*’ ‘зречення’, ‘*cel*’ ‘мета’, ‘*coś*’ ‘щось’, ‘*danina*’ ‘данина’, ‘*upór*’ ‘упертість’, ‘*działanie*’ ‘дія’, ‘*rzetelność*’ ‘надійність’, ‘*zaciętość*’ ‘затятість’, ‘*religijny*’ ‘релігійний’, ‘*dar*’ ‘дар’, ‘*ogólny*’ ‘загальний’, ‘*przestrzeganie*’ ‘дотримання’.

Мовна одиниця *poświęcenie*, що виступає словом-назвою аналізованого семантичного мікрополя, вживається у польській мові на позначення жертвовного акту, повного героїзму і самовідданості, здатності до самопожертви чи готовності йти на жертви заради когось- або когось-небудь, об'єкт пожертви: *Podobnie jak w wielu dotychczasowych walkach wykazali oni swój patriotyzm, poświęcenie i zaangażowanie* (H. Figura). ‘Як і в багатьох попередніх боях, вони демонстрували свій патріотизм, відданість і вірність’. Інтегральна сема ‘*ofiara*’ ‘жертва’ реалізує семантичні зв'язки елементу *poświęcenie* з одиницями *ofiarność, ofiarowanie, ofiara, wyrzeczenie, trybut, danina* та *zaparcie*. Слово *ofiarność* у польській мові має значення відданості кому- або чому-небудь, готовності до пожертви: *Mówiąc o trudnych, tragicznych nawet losach ostatnich pokoleń, trzeba wskazać z całą siłą*

*patriotyzm, ofiarność i poświęcenie ludzi, którzy budowali, umacniali, modernizowali, cywilizowali Polskę tu, nad Wisłą i Odrą, w całym okresie PRL (Z. Morawski). ‘Коли розповідаємо про складні, навіть трагічні долі останніх поколінь, треба з повною силою вказати на патріотизм, жертвність і відданість людей, які будували, зміцнювали, модернізували і цивілізували Польщу тут, над Віслою й Одрою, протягом усього періоду ПНР’. Натомість у семантиці одиниці *ofiara* реалізується поняття відданості, жертвування чимось цінним заради когось або через щось, а також сам об’єкт пожертви: *Chociaż w dzisiejszych czasach myślimy raczej o kanonie najzupełniej świeckim, to nasza pełna adoracji postawa wymaga pewnej gotowości do ofiar, co łączy się także z aktem wierności (J. Tomkowski). ‘Хоча сьогодні ми думаємо про цілком світський канон, та наше повне обожнювання ставлення вимагає певної готовності до жертвопринесення, що також пов’язана з актом вірності’. Елемент *wyrzeczenie* референціює значення відданості, вірності, відмови від чогось або жертвування чимось заради когось- або когось-небудь: *Często chwalano Paryż za odwagę, poświęcenie, wyrzeczenia i patriotyzm (A. Bobkowski). ‘Париж часто вихваляли за сміливість, вірність, жертвність і патріотизм’. Одиниці *danina* і *trybut* називають об’єкт пожертви, те, що віддається заради досягнення певної мети, тому за певних умов утворюють між собою семантичну опозицію тотожності.***

Семантичний компонент ‘*samożarcie*’ ‘самозречення’ забезпечує утворення еквиполентної семантичної опозиції між лексемами *poświęcenie*, *żarcie* та *samożarcie*. Слово *żarcie* у польській мові називає жертвну, стійку, повну зусиль діяльність, відданість та самозречення: *Podziwu godne jest jego żarcie się siebie, z jakim znosił dotąd bez słowa buntu czy goryczy te psie warunki pracy (B. Obertyńska). ‘Варте захоплення його самозречення, з яким він терпів без слова бунту або гіркоти ті собачі умови праці’. Одиниця *samożarcie* співвідноситься зі значенням наполегливості й відданості у досягненні певної власної мети, відданості вищій меті: *Prawdziwa wiedza wymaga poświęceń, samożarcia, a płaci się za nią pełną cenę życia (L. Gomolicki). ‘Істинне знання вимагає жертви, самозречення, і за нього виплачується повна ціна життя’.**

Поняття повної відданості кому- або чому-небудь, завзяття, ентузіазму у виконанні чогось, покірності, глибокої прихильності до когось або чогось реалізується в лексемі *oddanie*: *W czasie Wiosny Ludów Ludwik Mierosławski przejeżdżał ulicami Berlina w stroju narodowym, podkreślając w ten sposób swoje oddanie sprawie polskiej* (A. Chwalba). ‘У часи Весни народів Людвік Мерославський проїхав вулицями Берліна в національному костюмі, підкреслюючи таким чином свою відданість польській справі’. Інтегральні семи ‘*oddanie*’ ‘відданість’ та ‘*przywiązanie*’ ‘прив’язаність’ утворюють еквіполентну опозицію між лексемами *wierność* і *oddanie*, оскільки слово *wierność* у польській мові використовується на позначення вірності, вияву віри кому або чому-небудь, відданості, прихильності: *Korona i miecz, które żołnierze tatuowali sobie na nadgarstkach nie były tylko próżnymi znakami, wyrażały prawdziwą wierność i gotowość do poświęceń* (I. Surmik). ‘Корона і меч, які воїни татуювали на своїх зап’ястях, були не просто порожніми знаками, вони виражали правдиву вірність і готовність до самопожертви’.

На периферії аналізованого мікрополя перебуває лексема *bohaterstwo*, що через інтегральну сему ‘*bohaterstwo*’ ‘героїзм’ утворює еквіполентну опозицію з одиницею *poświęcenie*. При цьому елемент *bohaterstwo* називає відвагу, мужність, дії або ставлення, характерні герою, і виконує важливу функцію, забезпечуючи пересікання мікрополя «*poświęcenie*» з семантичним мікрополем «*odwaga*», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «*patriotyzm*». Іншим елементом периферійної зони мікрополя є лексема *wytrwałość*, що утворює еквіполентну опозицію з ядерними компонентами *konsekwencja* та *upór*, відображаючи поняття наполегливості та послідовності: *Przez swoją wytrwałość i przez bezkompromisową wierność swej idei, dodał on nowego blasku i sławy swojej ojczyźnie* (T. Bloch). ‘Через свою витривалість і безкомпромісну вірність своїй ідеї, він додав нову пишність і славу своїй батьківщині’. Семантичний компонент ‘*wytrwałość*’ ‘витривалість’ виступає інтегратором одиниць *wytrwałość*, *zaparcie* і *samozaparcie* із лексемою *gorliwość*, значення якої репрезентує велику наполегливість, палкість, чесність та сумлінність у чомусь: *Znana jest ogromna*

gorliwość czerwonych komisarzy z roku 1920 w tępieniu polskości (S. Witkowski). ‘Відома запеклість червоних комісарів 1920 року до винищення польськості’. Елемент *gorliwość* реалізує накладання семантичного простору мікрополя «poświęcenie» на семантику мікрополів «chęć» і «podniesienie». Лексема *upór* вступає в еквіполентну опозицію з одиницею *nieustępliwość*, що засвідчує інтегральна сема ‘*zaciętość*’ ‘затятість’, зафіксована в лексикографічних тлумаченнях обох елементів мікрополя. Лексема *nieustępliwość* використовується у польській мові на позначення опору, непоступливості, затятості, безкомпромісності, непохитності та непорушності: *Siła duchowa powstańców, ich determinacja, nieustępliwość zasługują na uwagę i szacunek* (J. Dudycz). ‘Духовна сила повстанців, їхня рішучість, наполегливість заслуговують на увагу і повагу’.

Сема ‘*wierność*’ ‘вірність’ забезпечує зв’язок лексеми *wierność* з одиницями *lojalność* і *wiara* та утворює між ними еквіполентні опозиції. Семантика першої одиниці охоплює поняття вірності, чесності у стосунках із людьми, дій відповідно до закону й визнання його верховенства, лояльності: *Nie wszyscy obywatele polscy odczuwali jednakową lojalność wobec państwa, co rodziło dodatkowe podziały, napięcia i pola konfliktów* (M. Kozłowski). ‘Не всі польські громадяни відчували рівну лояльність до держави, що створювало додаткові розбіжності, напруженість і зони конфліктів’. Щодо лексеми *wiara*, то вона містить у своєму тлумаченні компоненти на позначення вірності кому- або чому-небудь, надійності та чесності, а також впевненості, що щось є правдивим, слухним, цінним тощо, крім того, це слово може називати релігію або віросповідання, переконання в існуванні Бога: *Polski patriotyzm – wiara, że jest się Narodem Obiecanym Europie, Świata* (M. Gretkowska). ‘Польський патріотизм – це віра в те, що поляки є Богообраним Народом Європи, Світу’.

Одиниця *czyn* використовується у польській мові переважно на позначення вчинку, того, що було зроблене, але також може позначати працю заради спільного добра, яку виконують з гордістю: *Powstanie Warszawskie, poprzez masowy w nim udział mieszkańców Stolicy, w świadomości Narodu istnieje przede wszystkim jako patriotyczny czyn bohaterski, a nie jako martyrologia* (S. Jankowski). ‘Варшавське

повстання, через масову участь мешканців столиці, у свідомості нації існує, насамперед, як патріотичний героїчний вчинок, а не як мучеництво'. Завдяки елементу *czyn* реалізується перетинання семантичного мікрополя «*poświęcenie*» з мікрополем «*honor*». Відчуття симпатії, відданості, сильної емоційної прив'язаності репрезентує лексема *przywiązanie*, поєднана інтегральними семами 'oddanie' 'відданість' та 'przywiązanie' 'прив'язаність' з одиницями *wierność* і *oddanie*. Одиниця *przywiązanie* утворює семантичні зв'язки аналізованого мікрополя з мікрополлями «*sympatia*» та «*miłość*».

Отже, аналіз семантичного мікрополя «*poświęcenie*» показує, що у польській мові почуття відданості описується як переживання прихильності до певного об'єкта, дотримання вірності йому, діяльність заради нього, пов'язана з жертовністю та мужністю, що супроводжується ентузіазмом і потребує наполегливості, рішучості й стійкості.

Семантичне мікрополе «*devotion*» утворюють 42 лексеми і 241 сема (з них одиничних – 149 одиничні, загальна кількість семантичних компонентів – 556). До ядра мікрополя належать такі лексичні одиниці: *devotion, dedication, love, faithfulness, devoutness, faith, worship, constancy, cult, allegiance, piety, veneration, duty, sacrifice, altruism, dependance, steadfastness, staunchness*. Периферія мікрополя сформована одиницями: *promise, trustworthiness, attachment, worshipping, unfaithfulness, faithlessness, adherence, fealty, fidelity, loyalty, obligation, adhesion, commitment, infidelity, betrayal, doggedness, patriotism, idolatry, trustiness, disloyalty, devotedness, troth, devotions, devotional*. Найчастотнішими семами мікрополя виступають: 'loyalty' 'вірність, лояльність', 'being' 'буття', 'devotion' 'відданість', 'quality' 'властивість', 'act' 'дія', 'person' 'особа', 'loyal' 'вірний, лояльний', 'feeling' 'почуття', 'belief' 'переконавання', 'fidelity' 'вірність', 'state' 'стан', 'strong' 'сильний', 'God' 'Бог', 'religious' 'релігійний', 'worship' 'поклоніння', 'duty' 'обов'язок', 'love' 'любов', 'support' 'підтримка', 'obligation' 'обов'язок', 'lack' 'брак, нестача', 'trust' 'довіра', 'other' 'інший', 'very' 'дуже', 'people' 'люди', 'adherence' 'прихильність', 'attachment' 'прив'язаність', 'firm' 'міцний', 'allegiance' 'вірність', 'promise' 'обіцянка', 'devoted' 'відданий', 'object' 'об'єкт',

‘constancy’ ‘постійність’, ‘group’ ‘група’, ‘admiration’ ‘захоплення’, ‘steadfastness’ ‘стійкість’, ‘religion’ ‘релігія’, ‘showing’ ‘виявлення, вираження’, ‘respect’ ‘повага’, ‘faithful’ ‘вірний’, ‘fact’ ‘факт’, ‘faithfulness’ ‘вірність’, ‘trustworthiness’ ‘надійність’.

Центральний елемент аналізованого мікрополя – лексема *devotion* – референціює поняття сильної та глибокої любові, прихильності й вірності, благочестивості, релігійного захоплення, також може позначати об’єкт відданості, акт або стан, пов’язаний з цим почуттям, факт релігійного поклоніння, молитви. Елемент *devotion* як маркований її член утворює привативну опозицію з лексемою *devotedness*, що містить у своєму тлумаченні лише компоненти на позначення глибокої відданості, вірності й любові. Порівняймо їхнє вживання у реченнях: *Patriotism means devotion to one’s country, and in America, I think that devotion comes from the opportunities available to people here* (R. Nedra). ‘Патріотизм означає відданість своїй країні, і в Америці, я думаю, що відданість виходить з можливостей, доступних для людей тут’. *It was not a loving house; it was a house that required service from a devoted lover, and perhaps, the limits of devotedness having been tested and reached, it would return regard* (M. Gordon). ‘Це не був люблячий дім; це був дім, який потребував служіння з відданої любові, і, можливо, межі відданості були випробувані і досягнуті, натомість він би віддячив повагою’. Так само привативну опозицію одиниця *devotion* формує з елементом периферійної зони мікрополя – лексемою *devotions*. Крім того, семантичний компонент ‘ardently’ ‘гаряче’ у значенні слова *devotion* реалізує перетинання мікрополя «devotion» з мікрополем «enthusiasm».

Зі словом *devoutness* одиниця *devotion* поєднується інтегральними семами ‘devotion’ ‘відданість’, ‘loyalty’ ‘лояльність’, ‘piety’ ‘благочестя’, ‘religious’ ‘релігійний’ і утворює еквіполентну опозицію, оскільки перша, крім значення відданості, містить у своїй семантиці вказівки на глибоку набожність, слідування релігійним обов’язкам, а також серйозність і щирість у своєму ставленні до когочого-небудь. Друга ж, крім відданості, позначає благочестивість, захоплення і глибоку любов. Семантичний компонент ‘dedication’ ‘присвята’ лексеми *devotion*

забезпечує її зв'язок з мовними одиницями *dedication* і *veneration* так, що між ними утворюються еквіполентні опозиції. Значення жертовної й надзвичайно сильної відданості, дуже великої підтримки й прихильності, а також присвяти на чиюсь пошану реалізуються в лексемі *dedication: Their talent, commitment, and dedication to making this country a better place are a constant inspiration* (G. L. Mehaffy). 'Їхні таланти, відданість і самопожертва, щоб зробити цю країну кращим місцем, є постійним натхненням'. Натомість семантика одиниці *veneration* відображає почуття поваги й благоговіння, навіяні переживаннями відданості, глибокої пошани, що виникають до мудрої, гідної, талановитої людини або до цінної реліквії, забезпечуючи таким чином значеннєвий зв'язок аналізованого мікрополя з мікрополем «respect».

Лексема *devotion* утворює еквіполентну опозицію з одиницею *love*, що засвідчують інтегральні семи 'strong' 'сильний', 'deep' 'глибокий', 'love' 'любов', 'loyalty' 'лояльність' та 'devotion' 'відданість', які функціонують у їхніх тлумаченнях. Обидві лексеми можуть позначати відданість, прихильність, прив'язаність до кого- або чого-небудь, захоплення об'єктом почуття; водночас одиниця *love* також відображає поняття турботи, доброзичливості й ніжності, спрямованих на кого- чи що-небудь: *The Muslim duma members were reminded by a preacher that devotion to the throne and love of the motherland are ordered by God himself and by his Prophet Muhammad* (Ch. Emmerson). 'Проповідник нагадав представникам Мусульманської думи, що відданість трону і любов до батьківщини вимагають сам Бог і його пророк Мухаммед'. Одиниця *love* формує семантичний зв'язок мікрополя «devotion» з мікрополями «love» і «sympathy». Поняття вірності, прихильності, прив'язаності, сильних і ласкавих почуттів до когось чи чогось реалізується у лексемі *attachment*, що забезпечує накладання мікрополя «devotion» з мікрополями «love» і «desire».

Елемент *loyalty* через інтегральні семи 'loyalty' 'лояльність' та 'fidelity' 'вірність' утворює еквіполентну семантичну опозицію з лексемами *fidelity*, *fealty* і *troth*, маніфестуючи значення сильної та постійної відданості й підтримки для когось чи чого-небудь: *Loyalty to the country always; loyalty to the government when it*

deserves it (M. Twain). ‘Вірність країні – завжди; лояльність до влади – коли вона цього заслуговує’. Крім того, семи ‘loyalty’ та ‘fidelity’ виступають інтеграторами для таких лексем, як *allegiance, attachment, constancy, faith*, утворюючи між ними еквіполентні опозиції.

Семантика лексеми *constancy* включає значення вірності, лояльності, сили духу, а також незмінності й непохитності у своїх переконаннях чи ставленні до кого- або чого-небудь: *The White House has served as our nation’s anchor to windward, a vision of constancy, a fortress of freedom, the repository of a billion American dreams* (B. Kerr). ‘Білий дім служив якорем від поривів нашої нації, баченням сталості, фортецею свободи, сховищем мільярдів американських мрій’. Сема ‘steadfastness’ ‘стійкість’ у тлумаченні елементу *constancy* засвідчує його зв’язок та формує еквіполентні опозиції з одиницями *steadfastness, staunchness, adherence, adhesion* та *faithfulness*. Перші дві найчастіше позначають здатність бути надзвичайно відданим і лояльним до певної особи, ідеї, стійкість та незмінність у переконаннях. Натомість лексеми *adherence* та *adhesion* референціюють поняття стійкої та незмінної прив’язаності, вірності, чіткого дотримання встановлених правил або переконань. Сема ‘firm’ ‘міцний’ у тлумаченнях лексем *constancy, adhesion, steadfastness* та *faithfulness* реалізує перетин семантики мікрополя «devotion» із семантичними компонентами мікрополя «courage».

Лексема *faithfulness* використовується в англійській мові на позначення істинної та постійної підтримки, стійкої прихильності, сумлінності й правдивості, здатності дотримуватися обіцянок і бути вартим довіри: *Dogs symbolize faithfulness, protection and companionship* (E. Finan). ‘Собаки символізують вірність, захист і товаришування’. Одиниця *faithfulness* перебуває у відношеннях еквіполентної опозиції з елементом *faith*, що позначає сильну віру в кого- або що-небудь, довіру до нього, вірність обов’язку чи певній особі, дотримання своїх обіцянок, прихильність, а також релігійні почуття й переконання, систему релігійних вірувань: *She is an incredibly patriotic person who has a tremendous amount of faith in our democracy* (S. Michaels). ‘Вона неймовірно патріотична людина, яка має величезну віру в нашу демократію’. Регулярні вказівки на релігію в семантиці

елементів мікрополя «devotion» пов'язані з тим, що релігія служить основою й орієнтиром для людських дій і мислення, пропонує набір пояснень і цінностей, які допомагають в осмисленні того, що відбувається навколо нас, а також ставить людину перед чимось вищим, вартим обожнювання, що й стає об'єктом відданості. Через почуття відданості до спільного об'єкта поклоніння між людьми формуються ментальні й духовні зв'язки, які забезпечують відчуття єдності, належності до певного колективу, відмінності від інших соціальних груп, а також допомагають подолати самотність і переживання незалученості до зовнішнього світу [171, с. 89]. Семантичні компоненти 'religious' 'релігійний' і 'devotion' 'відданість' засвідчують зв'язок лексем *faith* та *devotion* з одиницями *worship*, *cult*, *idolatry* й *piety*, в яких реалізується поняття релігійної відданості, поклоніння об'єкту своєї вірності та обожнювання його. Зокрема, елемент *worship*, з одного боку, називає акт виявлення любові й поваги до Бога, молитву й поклоніння йому, а з іншого – надмірне захоплення кимось, надзвичайну пошану й відданість кому-або чому-небудь, честь і повагу: *The Nation became an object of worship, a form of secular religion* (H. Fazlic). 'Нація стала об'єктом поклоніння, формою світської релігії'. Лексема *cult* позначає занадто сильне захоплення чи піклування про когось або що-небудь, глибоку відданість особі, ідеї, рухові чи праці, об'єкт такої відданості, групу людей, що її виявляє, а також систему релігійних вірувань і ритуалів: *The continuing emphasis on the cult of secrecy was demonstrated in the Gulf War* (G. Wills). 'Постійний акцент на культурі секретності був продемонстрований під час війни у Перській затоці'. У семантиці одиниці *idolatry* реалізується значення непомірної прихильності й відданості чому-небудь і поклоніння певному об'єктові, як Богу: *The chief of these was the idolatry of the nation-state, causing individuals to forget the higher law commanding them to disobey unjust orders* (M. Ignatieff). 'Головним було поклоніння національній державі, що змусило людей забути про вищий закон і не підкорятися несправедливим наказам'. Лексема *piety* співвідноситься з поняттям про благочестивість, вірність своїм зобов'язанням і відданість Богові: *Washington throughout his public life was a staunch supporter of the view that religious piety was essential to the well-being of the country* (M. Evans).

‘Вашингтон протягом усього свого суспільного життя був переконаним прихильником думки, що релігійне благочестя має важливе значення для добробуту країни’.

На периферії семантичного мікрополя «devotion» перебуває лексема *altruism*, що позначає відданість благополуччю інших, безкорисливе бажання допомагати їм. Завдяки семантичному компоненту ‘*help*’ ‘допомога’ у значенні одиниці *altruism* встановлюється зв’язок мікрополя «devotion» з мікрополем «sympathy», а через компонент ‘*regard*’ ‘повага’ – із мікрополем «respect».

Отже, семантика мікрополя «devotion» відображає почуття відданості, вірності, прихильності й прив’язаності до певного об’єкта, який може ідеалізуватися, вважатися вищим і кращим, вартим глибокої пошани й захоплення. Компоненти значення, що позначають обожнювання й поклоніння кому- або чому-небудь, переважно функціонують у складі лексем, що можуть називати релігійну відданість. Крім того, зафіксовано вказівку, що почуття відданості часом не лише виникає через внутрішні переживання індивіда, а й вимагається ззовні – державою чи суспільством. Поняття відданості як специфічного різновиду любові, не прямо пов’язаного з інтимністю чи закоханістю, але такого, що проявляється у міцному зв’язку, прихильності, прагненні підтримувати й захищати об’єкт свого почуття, знайшло широке відображення у семантиці елементів лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism». У всіх трьох мовах відданість характеризується виведенням об’єкта цього почуття як когось або чогось надзвичайно позитивного, вартого пошани і поклоніння у центр картини світу індивіда. Відданість може бути як світською, так і релігійною: їй однаково будуть властиві жертвність, захоплення своїм об’єктом і виконання обов’язків перед ним. Для збереження емоційного зв’язку з об’єктом відданості людина готова не тільки йти на значні витрати своїх енергій, часу, грошей, а іноді навіть жертвувати власним життям. Тому переживання відданості не обов’язково приносить задоволення, але втрати, яких зазнає особа, допомагають їй надати ще більшої значущості об’єкту й глибше інтегрувати його у свою ідентичність. Усі три мікрополя формують семантичні зв’язки з мікрополлями на позначення любові, поваги, симпатії,

смівливості та бажання. Водночас виявлено, що в українській мовній картині світу радикальна відданість може співвідноситися з мікрополем «націоналізм». Натомість польське семантичне мікрополе «*poswiecenie*» виявляє зв'язок із мікрополем «*honor*». Для англомовних американців складовою і зразком відданості державі стає релігійність.

3.3 Мікрополе «повага», «*szacunek*», «*respect*»

Почуття поваги поряд із відданістю та любов'ю є однією з центральних ознак патріотизму, саме тому семантичні мікрополя «повага», «*szacunek*» і «*respect*», елементи яких відображають уявлення відповідних народів про повагу, було виявлено у складі лексико-семантичних полів «патріотизм», «*patriotyzm*» та «*patriotism*».

В українській мові семантичне мікрополе «повага» формують 43 лексеми і 191 сема (з них 99 одиничних, загальна кількість семантичних компонентів – 488). Ядерна зона мікрополя наповнена такими одиницями: *повага, пошана, шанування, шана, шаноба, любов, статечність, серйозність, чесність, гордість, честь, величність, поважність, признання, пошанівок, солідність, ушанування*. На периферії поля перебувають елементи: *зневага, зневаження, покора, поклоніння, зухвалість, поважання, почесні, пошанування, авторитет, благоговіння, ввічливість, людинолюбство, гідність, цинізм, презирство, цінування, авторитетність, погорда, культ, пієтет, чемність, данина, поштивість, преклоніння, самоповага, гречність*. Найчастотнішими семами мікрополя є 'повага', 'пошана', 'ставлення', 'вияв', 'почуття', 'визнання', 'позитивний', 'гідність', 'якість', 'значення', 'шанобливий', 'увага', 'шана', 'авторитет', 'поважність', 'вага', 'властивість', 'зневага', 'серйозність', 'заслуга', 'великий', 'почесні', 'дія', 'честь', 'глибокий', 'чеснота', 'суспільний', 'прихильність', 'високий', 'чемність', 'ввічливість', 'відсутність', 'презирство', 'виконання'.

Одиниця *повага* є центральним елементом мікрополя. Вступаючи в найбільшу кількість семантичних відношень з іншими його складниками, вона відображає поняття про почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чий-небудь заслуг, високих позитивних якостей кого- або чого-небудь, його авторитету,

солідності та серйозності: *Повага до державних символів є невід'ємною ознакою патріотизму та високої політико-правової культури* (А. Головченко). У привативній опозиції з одиницею *повага* перебуває елемент *поважання*, що референцією поняття поваги, шани, прихильного ставлення до кого- або чого-небудь: *Пани вітали козаків з поважанням; козаки показували на словах прихильність до короля й Польщі* (І. Нечуй-Левицький).

Шанобливе ставлення і почуття поваги, глибокої, надзвичайної, щирої, безмежної, позначають одиниці *пістет*, *преклоніння*, *шанування*, *благоговіння*, що перебувають у відношеннях еквіполентної опозиції з лексемою *повага*. Водночас семантика елементу *благоговіння* містить вказівки на побожність, схиляння перед божеством, встановлюючи зв'язки з одиницями *культ* і *поклоніння*. Мовні одиниці *шанування* і *пістет* формують привативну опозицію, де перша з них виступає маркованим членом. Одиниця *шанування*, крім глибокої поваги і пошани, називає цінування, вшанування, турботу, піклування, увагу, дбайливість, ніжність, що виявляються до об'єкта почуття. Вона забезпечує перетинання мікрополя «повага» з мікрополем «любов». Щодо лексеми *преклоніння*, то вона містить у своєму значенні сему 'захоплення', що встановлює значеннєвий зв'язок із мікрополем «піднесення». Еквіполентну опозицію з одиницею *повага* утворює лексема *поштивість*, що використовується в українській мові на позначення чемності, ввічливості, виявів поваги і пошани: *Слуга повів їх нагору дерев'яними сходами, попередньо прийнявши від доктора відеокамеру і з глибокою поштивістю сховавши її до якоїсь ніші* (Ю. Андрухович).

Мовні одиниці *шана* і *шаноба* є синонімічними, утворюючи між собою семантичну опозицію тотожності. Їхні тлумачення відображають поняття про почуття поваги, що ґрунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого- чи чого-небудь, вияви цього почуття, шанобливе ставлення, пошесті, частування: *Немає в черствих серцях, які не здатні по-земному кохати, шани до батьківщини* (Р. Іванчук). *Він низько, з традиційною шанобою схилив голову перед генералом, потім так само поштиво кивнув членам трибуналу* (О. Бердник). Як немаркований член у відношеннях привативної

опозиції з елементами *шана* і *шаноба* перебуває одиниця *пошана*, що не містить у своєму значенні семи 'частування': *Всього сього вона досягла не нарушенням прав інших народів, а пошаною до них* (В. Винниченко). Семантичні відношення еквіполентної опозиції спостерігаються між елементами *шана*, *шаноба*, *пошана* та *пошанівок*, *пошанування*. Перший із них містить у своєму значенні вказівки на добрий догляд за об'єктом поваги, а другий може також позначати виконання обрядових пісень.

Значення сукупності вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці; громадської, станової, професійної гідності людини; хорошої, незаплямованої репутації, авторитету людини; поваги, пошани, визнання кого-, чого-небудь; виявів уваги, пошани реалізуються в мовній одиниці *честь*: *Вони були справжніми патріотами, для яких кодекс честі – не порожній звук.* (Є. Положій). У семантичних відношеннях еквіполентної опозиції з нею перебуває елемент *ушанування*, що використовується на позначення виявів поваги і пошани до кого- або чого-небудь, влаштування урочистих зібрань на честь об'єкту почуттів, віддавання честі своєю увагою, присутністю: *З рабським ушануванням розступилися монголи перед незнайомим приїжджим, що говорив їх мовою...* (І. Франко). Еквіполентну опозицію з одиницею *честь* утворює також лексема *гідність*, що називає сукупність рис, які характеризують позитивні моральні якості людини та усвідомлення нею власної громадської ваги, громадського обов'язку: *У словах Професора було стільки гідності й статечності, що гості йому повірили* (М. Руденко). Через одиниці *честь*, *гідність*, *ушанування* семантика мікрополя «відданість» накладається на семантику мікрополя «пиха».

Повага проявляється в українській мовній картині світу як *цінування*, тобто визнання цінності, значення кого- або чого-небудь, високе ставлення до цього об'єкта. Також *повага* може прирівнюватися до *покори* як беззаперечної готовності виконувати чужі накази, розпорядження, вимоги; шанобливої підлеглості; поступливості, слухняності, покірливості; непротивлення долі; смиренності.

Вартим поваги є той об'єкт, який характеризується авторитетом і серйозністю, що засвідчують одиниці *авторитет*, *авторитетність*, *поважність*, *признання*, *серйозність*, *солідність*, *статечність*. Перші дві з них утворюють між собою привативну опозицію, де елемент *авторитет* виступає немаркованим членом, називаючи загальновизнане значення, вплив, поважність або особу, що користується впливом, повагою, заслугоує повного довір'я. Одиниця *авторитетність* є маркованим членом опозиції, що може вживатися також на позначення нетерпимості до заперечень, владності. Решта одиниць перебуває у відношеннях еквіполентних семантичних опозицій.

На периферії семантичного мікрополя «повага» також перебувають лексеми, у значеннях яких містяться вказівки на повагу суб'єкта переживань не до зовнішніх об'єктів, а до себе – *самоповага* і *гордість*. Між ними утворюються відношення привативної опозиції, де перший член є немаркованим і позначає повагу до самого себе, до своєї особи, а другий – маркованим. В українській мові слово *гордість* використовується на позначення почуття особистої гідності, самоповаги; почуття задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів, переваги в чому-небудь; об'єкт цього почуття; часом *гордістю* називають надмірно високу думку про себе і зневагу до інших; пихатість. Таким чином, лексема *гордість* є одночасно елементом семантичних мікрополів «повага» та «пиха», забезпечуючи їхнє перетинання у структурі лексико-семантичного поля «патріотизм». Додаткові зв'язки із зазначеним мікрополем реалізуються також завдяки лексемам, що формують зону «семантичного спротиву» в межах мікрополя «повага». Зокрема, на периферії аналізованого мікрополя через наявність у їхніх тлумаченнях комбінації сем 'відсутність' + 'поваги' перебувають елементи *зневага*, *зухвалість*, *погорда* і *цинізм*, що є елементами мікрополя «пиха». Крім того, лексема *зухвалість* входить до складу семантичного поля «сміливість», оскільки, крім неповаги, грубості й нахабності, може позначати відчайдушну сміливість.

Через елементи *любов*, *прихильність* і *признання* реалізується перетинання мікрополя «повага» із мікрополлями «любов» та «прихильність», крім того, одиниця

любов разом із лексемою *чесність* встановлює зв'язки з мікрополем «відданість», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм».

Отже, семантичне мікрополе «повага» як складова частина лексико-семантичного поля «патріотизм» відображає уявлення українців про повагу до власних Батьківщини, народу, традицій, історії тощо. Повага у мовній картині світу українців пов'язана з суспільним визнанням, розумінням значення, ваги, авторитетності кого- чи чого-небудь.

У семантичному мікрополі «*szacunek*» функціонують 37 лексем і 154 семи (загальна кількість семантичних компонентів – 296, 101 – одиничний). Ядро мікрополя формують лексеми *powaga, dostojęstwo, liberalizm, godność, kult, cześć, asertywność, dbałość, nabożeństwo, uznanie, majestat, poszanowanie, szacunek*. До периферійної зони належать одиниці: *honor, pietyzm, prestiż, tolerancja, ważność, chwala, nietolerancja, humanitaryzm, nabożność, wzgarda, autorytet, dostojność, rewerencja, uwielbienie, atencja, hold, mir, nieposzanowanie, uszanowanie, estyma, poważanie, znaczenie, respekt, uważanie*. Найбільш частотними семантичними компонентами мікрополя виступають '*szacunek*' 'повага', '*poważanie*' 'поважання', '*cześć*' 'честь', '*powaga*' 'повага', '*znaczenie*' 'значення', '*uznanie*' 'визнання', '*poszanowanie*' 'пошанування', '*godność*' 'гідність', '*swój*' 'свій', '*uszanowanie*' 'ушанування', '*zaszczyt*' 'честь', '*honor*' 'гоно́р', '*uwielbienie*' 'любов', '*zachwyt*' 'захоплення', '*sposób*' 'спосіб', '*uczucie*' 'почуття', '*autorytet*' 'авторитет', '*ważność*' 'важливість', '*wartość*' 'цінність', '*dostojęstwo*' 'гідність', '*brak*' 'брак', '*tolerancja*' 'толерантність', '*pogląd*' 'погляд', '*religijny*' 'релігійний'.

Семантика центральної лексеми *szacunek* охоплює поняття пошани, поваги, честі, вдячності й визнання: *Patriota to ktoś, kto okazuje szacunek i miłość wobec swojej ojczyzny, a także – w razie potrzeby - gotowość poniesienia dla niej ofiar i wyrzeczeń* (M. Dziewiecki). 'Патріот – це той, хто проявляє повагу і любов до своєї батьківщини, а в разі потреби – готовність іти на жертви і зречення для неї'. У семантичній опозиції тотожності з нею перебувають одиниці *estyma, poszanowanie, poważanie, respekt, uszanowanie, uważanie*, тобто вони у польській мові є синонімічними й можуть вживатися більш-менш взаємозамінно у різних

контекстах: ...*nikt nie ważył się tknąć generałów. Potęga i estyma mundurów wydawały się nie do ruszenia* (P. Wroński). ‘...ніхто не наважувався зачепити генералів. Сила і повага до мундира здавалися недоторканими’. *Żeby zdobyć u ludzi mir, poważanie, a nawet budzić respekt, trzeba wiele umieć* (E. Jakubowska). ‘Щоб отримати від людей шанування, поважання і навіть повагу, потрібно багато що вміти’. *Człowiek jest podmiotem rozwoju i dlatego najważniejszym zadaniem każdej istoty ludzkiej jest uszanowanie jego godności* (J. Mastalski). ‘Людина є суб’єктом розвитку, і тому найважливішим завданням кожної людини є шанування його гідності’. *Szedł wolno, gdyż co chwila ktoś go witał pokornie, ktoś całował w rękaw, ktoś podejmował pod kolana, miał bowiem uwagę i miłość chłopstwa* (W. Reymont). ‘Ішов повільно, коли весь час хтось вітав його смиренно, хтось поцілував його в рукав, хтось обіймав за коліна, бо він мав селянську повагу і любов’. Компоненти значення названих вище лексем виявляють високу активність у семантиці мікрополя «szacunek».

Значення авторитету, важливості, поважності й престижу поряд із повагою, пошаною й визнанням референціоє лексема *powaga*: *Autorytet i powaga ojca były podkreślane na każdym kroku i uzewnętrzniały się w różnych obyczajach rodzinnych* (A. Chwalba). ‘Авторитет і поважність батька підкреслювалися на кожному кроці та проявлялися в різних сімейних звичаях’. Тобто у її значенні зафіксовано критерій необхідності бути важливим і впливовим, щоб стати об’єктом поваги. Це підтверджують також мовні одиниці, *autorytet* і *prestiz*.

Не лише з повагою чи пошаною, а й із поняттями гордості й гідності у мовній свідомості поляків пов’язана мовна одиниця *cześć*: *Dawnym postaciom, które wykazały się odwagą, mądrością i innymi szlachetnymi cechami, należy się cześć, szacunek i pamięć* (R. Ryszka). ‘Давні постаті, що проявили мужність, мудрість та інші шляхетні риси, належать честь, повага і пам’ять’. Вона засвідчує, а лексеми *chwała*, *dostojeństwo*, *dostojność*, *godność*, *honor*, *majestat* закріплюють семантичні зв’язки мікрополя «szacunek» із мікрополем «honor», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «patriotyzm». Ці зв’язки реалізуються через спільні для обох мікрополів семантичні компоненти ‘*godność*’ ‘гідність’, ‘*dostojeństwo*’ ‘гідність’, ‘*dostojność*’ ‘гідність’, ‘*duma*’ ‘гордість’ і ‘*honor*’ ‘гонор’.

Семантичний компонент ‘*zachwyt*’ ‘захоплення’ доповнює вказівки на релігійні обов’язки й практики у поєднанні з великими повагою й пошаною, зафіксовані у значеннях лексем *nabożeństwo* і *nabożność*, і формує між ними опозицію тотожності: *Szczególne nabożeństwo mieli do niej warszawiacy, pamiętający jej wybitne role sprzed wojny* (Т. Kwiatkowski). ‘Особливу пошану до неї мали варшав’яни, пам’ятаючи про її визначні ролі ще до війни’. *Polonia zrobiła poecie ołtarz, nie dwór. Na dobre i słabsze wiersze ta sama nabożność* (М. Gretkowska). ‘Полонія зробила поету вівтар, а не суд. На хороші й слабкі вірші однакова шана’. В еквіполентній опозиції до них перебуває одиниця *hold*, що вживається в польській мові на позначення виразу поклоніння, шанування, данину, обожнювання, захоплення чимось або чимось: *Tak chciałem wyrazić szacunek i hold Polaków dla Powstania i heroizmu Żydów walczących przeciwko hitleryzmowi* (К. Burnetko). ‘Так я хотів висловити повагу і данину поляків для Повстання і героїзму євреїв, що боролися проти гітлеризму’. Зв’язок поняття поваги із Богом, божеством, вищими силами або просто обожнювання об’єкту цього почуття підтверджується також через семантику лексем *kult* і *pietyzm*.

Лексема *uznanie*, крім сем ‘*uznanie*’ ‘визнання’, ‘*szacunek*’ ‘повага’, ‘*poszanowanie*’ ‘пошанування’, ‘*poważanie*’ ‘поважання’, містить у своєму тлумаченні компоненти ‘*pochwała*’ ‘похвала’, ‘*decyzja*’ ‘рішення’, ‘*zdanie*’ ‘думка’: *Sąd w uzasadnieniu podkreślił, że jego postawa jako człowieka i Polaka zasługuje na najwyższy szacunek i uznanie* (К. Moczarski). ‘У своєму обґрунтуванні суд наголосив, що його позиція як людини і поляка заслуговує найвищої поваги та визнання’. Із умінням виражати свої думки, позиції, потреби й почуття, враховуючи й поважаючи думки і почуття інших, навіть коли вони відмінні від власних, у польській мові асоціюється одиниця *asertywność*. Інший елемент *tolerancja* називає повагу до чужих поглядів, вірувань і вподобань, що відрізняються від своїх. Лексема *liberalizm* референціює поняття толерантності до поглядів, ставлень і дій інших людей, але також може вживатися на позначення політики поваги й забезпечення свободи окремої особистості чи національної меншими у суспільстві. Отже, у польській мовній картині світу зафіксована потреба поважати інших, їхні

почуття, рішення, позиції, незалежно від того, чи схожі вони на традиційні для певної спільноти або конкретної особи, чи відмінні.

Лексеми *atencja* і *mir*, поєднуючись інтегральними семами ‘*szacunek*’ ‘повага’ і ‘*poważanie*’ ‘поважання’, утворюють еквіполентну опозицію, оскільки перша з них також може позначати сприяння, що надається комусь або чомусь, а друга – згоду, спокій, покору і послух перед ким- або чим-небудь. Елемент *dbałość* відображає поняття поваги, турботи й дбання про когось чи щось. А слово *humanitaryzm* вживають на позначення пошани й бажання вберегти об’єкт цього почуття від страждань. Отже, повага не є просто переживанням, у польській мовній картині світу це поняття пов’язується із певними діями, спрямованим на покращення становища його об’єкту. Важливу функцію виконує лексема *uwielbienie*, через яку реалізується перетинання з мікрополем «*miłość*» і яка відображає поняття глибокої поваги, честі, любові, захоплення і схиляння перед кимось або чимось.

Отже, у польській мові семантичне мікрополе «*szacunek*», крім універсальних ознак поваги, шани, честі, гідності тощо, також відображає поняття вдячності, гордості, значення та визнання.

До складу семантичного мікрополя «*respect*» входять 46 лексем і 279 сем (178 з яких одиничні, загальна кількість семантичних компонентів – 610). У ядерній зоні мікрополя функціонують такі лексичні одиниці: *respect, honor, dignity, consideration, worship, glory, regard, homage, care, veneration, pride, authority, praise, courtesy, esteem, awe, altruism*. До периферії мікрополя належать елементи: *thoughtfulness, attachment, self-esteem, worshipping, reverence, derision, contempt, deliberation, pridefulness, deference, insult, scorn, disrespect, disrespectfulness, disdain, vanity, distinction, glorification, admiration, account, self-conceit, self-respect, creditability, renown, accolade, advisement, estimation, self-regard, acclaim*. До найчастотніших семантичних компонентів аналізованого мікрополя належать: ‘*respect*’ ‘повага’, ‘*esteem*’ ‘повага’, ‘*act*’ ‘дія’, ‘*regard*’ ‘повага’, ‘*quality*’ ‘властивість’, ‘*honor*’ ‘честь’, ‘*state*’ ‘стан’, ‘*feeling*’ ‘почуття’, ‘*consideration*’ ‘уважність, чуйність’, ‘*showing*’ ‘виявлення, вираження’, ‘*worth*’ ‘вартий’,

‘*admiration*’ ‘захоплення’, ‘*lack*’ ‘брак, нестача’, ‘*other*’ ‘інший’, ‘*behavior*’ ‘поведінка’, ‘*contempt*’ ‘презирство’, ‘*high*’ ‘високий’, ‘*praise*’ ‘похвала’, ‘*self*’ ‘себе’, ‘*expression*’ ‘вираз’, ‘*dignity*’ ‘гідність’, ‘*people*’ ‘люди’, ‘*conceit*’ ‘зарозумілість’, ‘*worship*’ ‘поклоніння’, ‘*special*’ ‘особливий’, ‘*important*’ ‘важливий’, ‘*approval*’ ‘схвалення’, ‘*thinking*’ ‘думаючи’, ‘*careful*’ ‘обережний’, ‘*opinion*’ ‘думка’, ‘*good*’ ‘добрий’, ‘*own*’ ‘власний’, ‘*God*’ ‘Бог’, ‘*pride*’ ‘гордість’, ‘*disdain*’ ‘презирство’, ‘*insult*’ ‘образа’, ‘*disrespect*’ ‘неповага’, ‘*authority*’ ‘авторитет’.

Центральна лексема *respect* вербалізує в англійській мовній картині світу поняття поваги, пошани, високого й особливого ставлення до когось або чогось, приділення особливої уваги, вдумливості й поміркованості, почуття замилювання кимось або чимось хорошим, цінним, важливим тощо: *My patriotism, respect for my fellow citizen, and respect for my community and country have never been questioned, as I have never given anyone reason* (D. Habecker). ‘Мій патріотизм, повага до моїх співвітчизників і повага до моєї спільноти та країни ніколи не піддавалися сумніву, оскільки я ніколи не давав жодних причин’.

Одиниця *respect* утворює еквіполентну опозицію з лексемою *regard*, що в англійській мові позначає догляд або турботу про когось чи щось, повагу, пошану, захоплення, увагу, прихильність, гідність, основу для позиції, наміру, мотив, оцінку і вдумливість: *A fundamental problem in contemporary America is lack of regard for the individual* (P. Cooper). ‘Фундаментальною проблемою сучасної Америки є відсутність поваги до особистості’. У привативній опозиції з нею перебувають елементи *esteem* і *deference*, що виступають синонімами й називають повагу, пошану, прихильність, турботу, увагу і гідність: *More than any time since 1945, America today enjoys the esteem of the world – because of our championship of freedom, free markets, and free elections* (M. J. Horowitz). ‘Більше, ніж у будь-який час з 1945 р., Америка сьогодні тішиться повагою світу – через наше чемпіонство у свободі, вільних ринках і вільних виборах’. *I said this very delicately, with great deference, and he appreciated my respect* (J. Grisham). ‘Я сказав це дуже делікатно, з великою пошаною, і він оцінив мою повагу’. Усі три мовні одиниці містять у своїх

значеннях інтегральну сему 'affection' 'прихильність', через яку реалізується пересікання з мікрополем «sympathy», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «patriotism». Еквіполентна опозиція спостерігається між розглянутими лексемами й елементом *estimation*, семантика якого відображає, насамперед, поняття судження й позиції, акту формування думки про кого- чи що-небудь, але також містить вказівки на пошану, честь і гідність.

Сема 'admiration' 'захоплення' виступає інтегратором одиниці *respect* з елементами *admiration*, *honor*, *worship* і *worshipping*, утворюючи між ними еквіполентні опозиції. У семантиці лексеми *admiration* реалізується значення почуття великої поваги і схвалення, об'єкту пошани, захопленої та враженої похвали: *The warriors we honor today have earned the love, the respect, and the admiration of a grateful nation* (E. Shins). 'Воїни, яких ми сьогодні вшановуємо, заслужили любов, повагу та захоплення вдячної нації'. Сема 'approval' у складі словникового тлумачення лексеми забезпечує її зв'язки з іншими елементами, що перебувають на периферії поля і встановлює перетинання із семантикою мікрополя «sympathy». Одиниці *worship* і *worshipping* формують між собою еквіполентну опозицію. Елемент *worshipping* називає в сучасній англійській мові акт виявлення любові й поваги до Бога, молитву й поклоніння йому, надмірне захоплення кимось або чимось. Лексема *worship* містить у своєму значенні також вказівки на честь, велику пошану й відданість кому- або чому-небудь. Через сему 'love' 'любов' у значеннях обох лексем відбувається накладання семантично простору аналізованого мікрополя на семантику мікрополя «love», що є одним із центральних мікрополів лексико-семантичного поля «patriotism». Крім того, одиниця *worship* разом з іншою ядерною лексемою *veneration*, що використовується на позначення поваги й благоговіння, навіяних переживанням відданості, глибокої пошани, які виникають до мудрої, гідної, талановитої людини або до цінної реліквії, забезпечують перетинання з мікрополем «devotion»: *His appearance and manner produced in everyone, even the greatest personages, an unconscious veneration and respect* (C. Goldstein). 'Його зовнішність і поведінка викликали в усіх, навіть у найвизначніших людей, несвідому пошану і повагу'.

Мовна одиниця *honor* має широку семантику, адже співвідноситься з поняттями поваги, захоплення, позитивної репутації, хорошої якості або характеру, високих моральних норм поведінки, доброго імені, гідності, честі, пошани, визнання, привілеїв, високого становища в суспільстві, популярності, етичності, цноти тощо. Лексема *reverence* маніфестує поняття поваги, пошани, честі: *It appears that there is a great deal of reverence and honor for the pope himself* (N. Connan). ‘Здається, що до самого папи є велика пошана і честь’. Еквіполентну опозицію з обома лексемами формує одиниця *homage*, що в англійській мові використовується на позначення як поваги, пошани, честі й гідності, так і церемонії визнання себе васалом або стосунків між васалом і феодалом: *We pay homage to a Cuban hero, like Antonio Maseo or Che Guevara, and we have a joint ceremony with Cuban veterans on Nov. 11* (A. Ellin). ‘Ми вшановуємо кубинських героїв, як Антоніо Массео або Че Гевара, і маємо спільну церемонію з кубинськими ветеранами 11 листопада’. Зазначені три одиниці реалізують семантичне перетинання аналізованого мікрополя з мікрополем «pride».

Додаткові зв'язки з мікрополем «pride» утворюють одиниці *self-respect, dignity, pride, self-esteem, self-regard, self-conceit*. Перша з них вказує на поняття поваги, пошани, честі й гідності, що не просто стосуються окремої особи, а виявляються нею щодо себе самої. Одиниця *self-regard* у своєму значенні містить вказівки на повагу до власних інтересів. А семантичні компоненти слова *self-conceit* вказують на повагу до себе як людини. Із негативними наслідками асоціюється у свідомості носіїв англійської мови лексема *self-esteem*, що позначає перебільшену думку про власні якості або здібності, марнославство. Отже, зазначені три периферійні елементи мікрополя «respect» формують між собою еквіполентні семантичні відношення. Одиниця *pride* референціює поняття самоповаги, гордості, часом, марнославства, але водночас радість, захват або презирство, зверхність.

Інтегральна сема ‘*consideration*’ ‘уважність, чуйність’ поєднує між собою в еквіполентні опозиції лексеми *respect, regard, account, consideration, courtesy, favor, self-regard*, актуалізуючи в англійській мовній картині світу поряд із поняттям поваги, поняття ввічливості, запобігливості, уважності, прихильності, важливості.

Повага, похвала і гордість виражаються щодо тих осіб, об'єктів, позицій, думок, яким властиві важливість, значущість і авторитет, що підтверджує семантика таких лексем, як *authority*, *awe*. Перетинання із мікрополем «devotion» забезпечує слово *altruism*, що позначає відданість благополуччю інших, повагу до них і безкорисливе бажання допомагати.

Отже, у мовній картині світу носіїв англійської мови поняття поваги асоціюється із особливим ставленням до когось або чогось дуже цінного, хорошого, важливого, замилюванням і захопленням ним, водночас із вдумливістю й поміркованістю, підтримкою, піклуванням, ввічливістю, уважністю та відданістю. Хоча може мати негативні прояви через відсутність поваги до інших, неподібних до власних поглядів, ідей тощо, а також через надмірну гордість і марнославство.

Усі три проаналізовані мікрополя засвідчують наявність універсальних характеристик поваги як почуття, що виникає через визнання цінності, значення, авторитетності, вищості його об'єкта. Водночас, в українському мікрополі досить активними були семантичні компоненти, що вказували на суспільну й громадську вагу об'єкта поваги. Натомість у польській якісно виділяються елементи на позначення честі й гідності. В англійській мові особливістю почуття поваги є його зв'язок із релігійними переживаннями й досвідом.

3.4 Мікрополе «пиха», «honor», «pride»

Семантичне мікрополе «пиха» в українській мові формує 31 лексема і 117 сем (з них одиничних – 44, загальна кількість семантичних компонентів – 396). Ядерна зона мікрополя сформована лексемами: *пиха*, *пихатість*, *зверхність*, *гонор*, *гордовитість*, *гордість*, *спесивість*, *гордощі*, *привілей*, *самолюбивість*, *самолюбність*, *самолюбство*. На периферії поля перебувають такі мовні одиниці: *приниження*, *гординя*, *самовпевненість*, *важливість*, *винятковість*, *перевага*, *бундючність*, *зазнайство*, *зарозумілість*, *зарозуміння*, *неповажливість*, *погорда*, *чванливість*, *вихваляння*, *вищість*, *чванство*, *хвастощі*, *неповага*, *неповажання*. Найчастотнішими компонентами значення в аналізованому мікрополі української мови є такі: 'себе', 'інший', 'думка', 'надмірний', 'пихатість', 'свій', 'перевага',

‘ставлення’, ‘зневага’, ‘гордість’, ‘гідність’, ‘високий’, ‘вияв/прояв’, ‘зарозумілість’, ‘чванливість’, ‘вищість’, ‘усвідомлення’, ‘пиха’, ‘сила’, ‘зверхність’, ‘поведінка’, ‘почуття’, ‘властивість’, ‘здібність’, ‘можливість’, ‘самолюбство’, ‘погорда’.

У привативній семантичній опозиції перебувають елементи *гонор* і *гординя*. Одиниця *гонор* виступає маркованим членом і використовується на позначення чванливості, пихи, перебільшеного поняття про свою гідність (це значення відсутнє в тлумаченні слова *гординя*), рідше того самого, що *гордість*, *честь* і *гідність*: *До партнерства надається (і то – не завжди) тільки розвинена національна держава, для якої певні визначені та сталі інтереси (і гонор, якщо хоче) важливіші за скороминуці вигоди* (С. Грабовський). *Адже Костянтин змусив нас три місяці сидіти на Суді не токо щоб вразити честь і гординю нашу, а паче щоб у безвихідь завести* (С. Скляренко). Також привативну опозицію утворюють лексеми *гордість* і *гордовитість*. Маркованим членом (через наявність семи ‘піднесення’ у тлумаченні) є елемент *гордовитість*. У зазначеній лексемі вербалізовано почуття сповненості особистою гідністю, самоповагою, відчуття задоволення від чого-небудь, усвідомлення досягнутих успіхів, переваги у чомусь, *гордість*, *піднесення*, але водночас *зневагу* до інших, *пихатість*: *Мій руський патріотизм – то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі* (І. Франко). *Пропала самовпевнена, дурнувата радість, яка мене найбільше бісить, зникнула ота дебільна гордовитість, яку люблять напускати на себе вузьколобі, коли корчать із себе не знати що* (А. Дністровий). Семи ‘гідність’ і ‘самоповага’, виявлені у значеннях аналізованих лексем, забезпечують перетинання мікрополя «пиха» із семантичним мікрополем «повага». Водночас сема ‘піднесення’ формує семантичний зв’язок із мікрополем «піднесення», семи ‘гідність’ і ‘задоволення’ – із мікрополем «любов», а семи ‘перевага’ і ‘зневага’ – із мікрополем «націоналізм», що також є структурними частинами лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові.

Почуття власної гідності, зумовлене усвідомленням важливості своїх дій, вчинків, роду занять, загострене підвищеною чутливістю до думок оточення

називають лексичні одиниці *самолюбивість*, *самолюбність* і *самолюбство*, між якими утворюється семантична опозиція тотожності, тобто вони є синонімічними: *Він мусив удавати бататишого, ніж був справді; се дразнило ненастанно його високорозвиту самолюбність* (І. Франко). *У громадянському вимірі Пушкін залишається людиною імперії з усіма емоціями задоволеного національного самолюбства...* (І. Дзюба). В еквіполентній семантичній опозиції з ними перебуває елемент *самовпевненість*, що репрезентує занадто велику впевненість у собі, своїх можливостях і здібностях: *Він виходив від полковника з обличчям зовсім таким, яке мав на педагогічній раді, де було підсічено мої реформаторські затяги, пістолет у кишені додавав йому сміливості й самовпевненості* (В. Шевчук).

У зв'язку з такими переживаннями часом розвивається негативне явище, коли оцінка себе перестає бути адекватною, особа/народ починає приписувати собі більші звершення й кращі риси, ніж є насправді. Саме тому в семантичному мікрополі «пиха» функціонують лексеми *бундючність*, *гордоці*, *пиха*, *пихатість*, *спесивість*. Елементи *пиха* і *пихатість* перебувають між собою в семантичній опозиції тотожності, референціюючи надмірно високу думку про себе і надмірну впевненість у своїх силах, гордість, погорду, зарозумілість, зазнайство, зверхність, бундючність, чванливість і вихваляння, багатство, розкіш, урочистість, а також вразливе ставлення до думок навколишніх про себе: *Матері у спадок нам передають не чваньковитість, не пиху та захланність, а почуття честі, гідності й волелюбства – це ж чогось варто!* (О. Гончар). *Ми читали російські газети, книжки, революційну літературу, написану російськими підпільниками, і могли уявити собі справжні розміри імперіалістичної пихатості, зарозумілості і божевільної претензійності царського уряду...* (Р. Андріяшик). Лексема *спесивість* утворює привативну опозицію з елементами *пиха* і *пихатість* як немаркований її член, оскільки називає лише надмірно високу думку про себе, зверхність, погорду, зарозумілість, зазнайство і самовпевненість: *Гай-гай, де й поділося нахабство Козуріна, на тхорячій мордоці ні сліду спесивості й зневаги, які він завжди виставляв проти тебе, ніби козирні карти своєї зверхності* (П. Загребельний). Натомість мовні одиниці *бундючність* і *гордоці*

перебувають в еквіполентних опозиціях між собою та з лексемами *пиха*, *пихатість* і *спесивість*. Перша з них, крім надмірною чванливості, пихатості й розкішності, може позначати пишномовність: *Звідки в нього зневага до козаків, ота пиха, бундючність, котрою так і нашипований, як смажене поросся хроном?* (В. Чемерис). Друга ж, крім надмірно високої думки про себе, пихатості й зневаги, містить у своєму значенні також вказівки на почуття задоволення від досягнутих успіхів і переваги над ким-небудь чи в чому-небудь: *Тут нічого не вдієш із тими гордощами національними, а гасло емансипації від руських впливів нині таки застаріло* (В. Коряк). Прояви таких переживань, ставлень і позицій утворюють ще одну групу в межах семантичного мікрополя «пиха». Вербалізовані вони у таких лексичних одиницях *чванливість*, *чванство*, *зазнайство*, *вихваляння*, *хвастоці*, *зарозумілість*, *зарозуміння*, *неповага*, *неповажання*, *неповажливість*, *зверхність*, *приниження*. Лексеми *чванливість*, *чванство* і *зазнайство* через спільну сему ‘чванство’ формують еквіполентну семантичну опозицію. При цьому семантика одиниці *чванливість* охоплює значення схильності до чванства і пихи, пихатості: *Їх дивувало, що в ношах царевича сидить світловолосий, кремезний чужинець без чванливості й гордовитості* (М. Василенко). Лексема *чванство* використовується на позначення бундючності, зарозумілості й виставляння власних переваг: *Бачте – сказав я, – за всім, що несе ця мова («язык»), багато бутафорії, чванства, пихи та ще дечого – того, для чого, як на мене, у неї немає вагомих підстав* (О. Шугай). А *зазнайство* називає рису людини, що ставиться до інших із погордою, зневагою та чванливістю: *Воно виходило в нього якось само собою, рутинно, він ніколи не хизувався, його не бралася потерть пихи й зазнайства, що часто вивищує одних людей над іншими, підставно і безпідставно* (Т. Гаврилів). Наголошування на власних перевагах зафіксоване у семантиці лексем *вихваляння* і *хвастоці*. Через наявність у їхніх значеннях семи ‘вихваляння’ вони вступають в еквіполентну опозицію, описуючи дії різної інтенсивності. Елемент *вихваляння* використовується в українській мові на позначення дій, спрямованих на те, щоб похвалити й підкреслити хорошу якість кого- чи чого-небудь: *Микола завжди поблажливо ставився до тих вихвалянь, його навіть тішили наївні вияви*

патріотизму, на які слабував не тільки Ашот (В. Шкляр). Натомість лексична одиниця *хвастоці* референціоє надмірне вихваляння себе і своїх вчинків: *Коли ви почуєте ці слова, – а ви їх почуєте обов'язково і не один раз! – ніколи не відчуєте в них хвастоців та пихи, – ні! – бринить у тих словах тільки або ніжна гордість, або гордовита ніжність* (Остап Вишня). Семантична опозиція тотожності спостерігається між елементами *зарозумілість* і *зарозуміння*, чийі значення репрезентують гордовиту, пихату, самовпевнену поведінку того, хто переконаний у власній вищості в порівнянні з іншими: *В поезії Конопницької ми не помітили досі ні жодного фальшивого тону, ні сліду цієї національної зарозумілості, нетерпимості, ні зневажливого ставлення до інших народів, що так яскраво проступає в історичних романах Сенкевича (І. Франко). В своєму зарозумінні і нездоровому шовінізмі вони не могли погодитись з думкою про ріст національної свідомості українських мас, їх вимог політичних і громадських прав* (Р. Петренко).

Також опозицію тотожності утворюють лексеми *неповага* і *неповажання*, що називають зневажливе і нечемне ставлення, відсутність поваги до кого- чи чого-небудь: *Сумно, що така неповага народу до рідної мови в церкві тягне за собою й неповагу до себе самих, до своєї нації, – нерозуміння своєї національної гідності* (В. Липківський). *Богобояца Таїса Андріївна була зобиджена Меласиною легковажністю, неповажанням епітрахилів та орарів і насутилась* (І. Нечуй-Левицький). В еквіполентній семантичній опозиції з одиницями *неповага* і *неповажання* перебуває елемент *неповажливість*, оскільки він референціоє відсутність виявів поваги й чемності у ставленні до інших.

Із пихою в українській мовній картині світу пов'язане відчуття власної вищості, переваги над іншими, з якого виникають зверхність та очікування привілеїв, виняткового ставлення до себе. Відповідно семантичні компоненти 'особливий', 'вищий', 'винятковий', 'перевага', 'зверхність', 'привілей' виступають інтеграторами й забезпечують утворення еквіполентних семантичних опозицій між лексичними одиницями *вищість*, *зверхність*, *перевага*, *винятковість* і *привілей*. Елемент *вищість* співвідноситься у мовній картині світу українців із наявністю кращих рис, якостей, перевагою в чомусь: *Слова ті сказані були різким гордим*

голосом, котрим боярин, очевидно, хотів показати громаді свою вищість (І. Франко). У семантиці лексеми *винятковість* реалізується значення виразної своєрідності, особливості, переваги й вищості у чомусь. Водночас поряд із такими нібито позитивними характеристиками виникають зверхність, відособленість і привілейованість, що не завжди бувають підкріплені реальними досягненнями, заслугами і цінністю здійсненого. Одиниця *перевага* використовується на позначення якості, властивості, що вигідно відрізняє кого- або що-небудь, є вищою і більш гідною в порівнянні з іншими, крім того, вона може називати виключне, особливе право на щось, привілей: *У рисах його лиця, крім мужеської енергії, добродушного, але й гордого усміху, що означав свідомість його переваги над іншими, не можна було вичитати ніяких ворожих намірів* (І. Франко). *Привілесм* в українській мові називають особливу перевагу, пільгу, право на виняткове ставлення до себе порівняно з іншими: *Усі ті нації користувалися свободами і привілеями, яких не могли добитись автохтонні українці* (А. Чайковський). Часто таку перевагу окремій особі, групі людей, прошарку суспільства, нації тощо надає й закріплює закон держави, у якій вони проживають. Найширшу семантику серед згаданих лексичних одиниць має слово *зверхність*, оскільки в українській мові воно, по-перше, вказує на провідну роль особи/групи/народу в чому-небудь, право керувати й наказувати; по-друге, у його значенні містяться вказівки на наявність особливих і вищих якостей, перевагу; по-третє, воно співвідноситься із надмірною впевненістю в собі, власних силах, можливостях і здібностях, зарозумілістю, гордістю й пихою, а також зневагою та презирством до інших: *І побачив, що національна зверхність державної багатовікової імперської нації так глибоко просякла свідомість російських людей, що нерівність вони сприймають за рівність, а рівність сприймають за нерівність* (Л. Лук'яненко). Для більшої маніфестації власної вищості й винятковості, крім вихваляння, чванства, зумисного підкреслення своїх переваг і привілеїв, можуть застосовуватися дії щодо іншого, щоб увиразнити його нижчий статус, слабкість, підпорядкованість, применшити здібності й досягнення, схилити до покірності та смирення перед кимось авторитетнішим і сильнішим. На

позначення таких дій, а також становища, яке виникає внаслідок них, в українській мові використовується лексема *приниження*: *У ній я писав, що заборона займатися творчою роботою, постійне приниження моєї людської і національної гідності, стан, за якого я чую себе річчю, державним майном, яке КГБ вписало на своє конто; ситуація, за якої моє почуття українського патріотизму відведено на ранг державного злочину...* (В. Стус).

Отже, почуття гордості, честі й гідності асоціюються в українців із поняттям патріотизму. Характерною особливістю українського мікрополя є висока активність елементів, що позначають негативні прояви гордості: пиху, зверхність, зневагу, зарозумілість тощо.

Семантичне мікрополе «honor» у польській мові складається із 40 лексем і 147 сем (з них одиничні – 88, загальна кількість семантичних компонентів – 299). Ядерними у мікрополі є лексеми: *duma, ambicja, godność, cześć, wartość, honorowość, niepokorność, triumfalizm, przechwalanie się, honor, honory, chwala, splendor, sława, nadęcie*. Периферія поля виглядає так: *chluba, pycha, zarozumiałość, buta, napuszoność, nadętość, triumf, samochwalstwo, zaszczyt, wyróżnienie, wyniosłość, lepszość, besserwischerstwo, przechwałka, hańba, niehonor, wyższość, fanfaronada, bufonada, chojractwo, gloria, dyshonor, zarozumialstwo, chępliwość, przewaga*. Найбільшу активність виявляють семи: ‘*honor*’ ‘гонор’, ‘*duma*’ ‘гордість’, ‘*godność*’ ‘гідність’, ‘*dobry*’ ‘добрий’, ‘*zaszczyt*’ ‘честь’, ‘*siebie*’ ‘себе’, ‘*wartość*’ ‘цінність’, ‘*zarozumiałość*’ ‘зарозумілість’, ‘*poczucie*’ ‘почуття’, ‘*osobisty*’ ‘особистий’, ‘*cześć*’ ‘честь’, ‘*sława*’ ‘слава’, ‘*chluba*’ ‘слава’, ‘*pycha*’ ‘пиха’, ‘*przesada*’ ‘перебільшення’, ‘*chępliwość*’ ‘хвалькуватість’, ‘*uznanie*’ ‘визнання’, ‘*chwala*’ ‘хвала’, ‘*swój*’ ‘свій’, ‘*wyniosłość*’ ‘гордовитість’, ‘*przechwalanie się*’ ‘хвастилівість’, ‘*samochwalstwo*’ ‘самохвальство’, ‘*popisywanie się*’ ‘хвастилівість’, ‘*imię*’ ‘ім’я’, ‘*szacunek*’ ‘повага’, ‘*lepsy*’ ‘кращий’, ‘*wygórowany*’ ‘непомірний’, ‘*powód*’ ‘причина’, ‘*wyższość*’ ‘вищість’, ‘*nadętość*’ ‘бундючність’, ‘*nienaturalność*’ ‘штучність’, ‘*chwalenie się*’ ‘вихваляння’.

Лексема *honor* у сучасній польській мові називає почуття особистої гідності, честі, доброго імені, гордості й визнання. Вона асоціюється із найвищими

моральними цінностями й дотриманням норм, принципів, вірністю ідеалам, виявами поваги тощо: *Jesteśmy ludźmi honoru, a kolega, jako żołnierz podziemia i powstania warszawskiego oraz syn przedwojennego oficera nosi we krwi honor i godność i brzydzi się kłamstwem* (W. Korczyńska). ‘Ми люди честі, а наш друг, як солдат підпілля і Варшавського повстання, син передвоєнного офіцера має честь і гідність у крові й ненавидить брехню’.

М. Грещак у статті «Польський ГОНОР у світлі словникових даних» [179] проаналізувала тлумачення слова *honor* та його дериватів і дійшла висновку, що для польської мовної картини світу головними характеристиками гонору є особиста гідність, почуття власної цінності, повага до себе й до інших, авторитет, визнання, вираження честі та дотримання певних засад, кодексу поведінки. Схожі семантичні ознаки гонору називає М. Бжозовска, аналізуючи дані опитувань поляків у 1990 і 2000 роках [151, с. 125]. Асоціативний експеримент показав, що головною реакцією на стимул *honor* виступають власна гідність та її відчуття (*własna godność, poczucie godności*). Водночас іншими часто згадуваними словами у респондентів 1990 р. є *słowność, uczciwość, prawdomówność, poczucie własnej wartości*, тобто гонор вони асоціюють із надійністю, чесністю, правдивістю, а також відчуттям власної цінності. Натомість у респондентів 2000 р. частотними були відповіді: *zgodność z zasadami, słowność, odpowiedzialność, uczciwość, poczucie własnej wartości* і *szacunek do samego siebie*. Тобто з часом до ознак гонору додалися відповідальність, відповідність засадам і повага до самого себе. На думку дослідниці, семантичне ядро гонору з часом стає розмитим, оскільки частотність його центральних елементів зменшується, натомість більш частотними стають інші реакції, що раніше перебували на периферії [151, с. 126]. Отже, значення мовної одиниці *honor* розширюється і стає менш чітким, ніж раніше.

Слово *cześć* має значення поваги, гонору, доброго імені та прихильності. Воно рідко вживається на позначення честі у широкому розумінні, як слово *honor*, частіше на нього можна натрапити у сполучі *oddawać cześć*, тобто віддавати честь: *Troska o osobistą cześć i społeczny przymus godnego postępowania stale towarzyszyły członkom stanu rycerskiego* (D. Piwowarczyk). ‘Турбота про особисту честь і

соціальний примус гідної поведінки завжди супроводжували членів лицарського ордену'. Одиниця *zaszczyt* позначає честь, причину для гордості, джерело честі та гідності, виокремлення: *Być chrześcijaninem to zaszczyt i honor – największe wyróżnienie, jakiego człowiek może na świecie dostąpić* (Z. Maciejewski). 'Бути християнином – це честь і гонор (честь) – найбільша відзнака, яку людина може отримати у світі'. Отже, воно називає не саме почуття чи рису особистості, а стимул їхньої появи.

Інтегральна сема 'duma' 'гордість' функціонує у значеннях одиниць *duma, ambicja, godność, triumfalizm, chluba, pycha, napuszoneść*. Крім того, у тлумаченнях названих одиниць зафіксовано семантичні компоненти 'zarozumialość' 'зарозумілість', 'chluba' 'слава', 'pycha' 'пиха', 'wyniosłość' 'гордовитість' та інші, що характеризують негативні прояви гордості, завеликої впевненості в собі, гордовитості.

Іншою важливою характеристикою гонору є те, що його дія звернена безпосередньо на людину-носія цього почуття. На думку М. Кулі: «Гонор є дуже індивідуальною цінністю. Часто говорять про гонор/честь групи, народу, нації, але приниження честі своєї спільноти ми відчуваємо тільки тоді, коли воно стосується нас безпосередньо (навіть якщо стосується нас власне тому, що ми є членами цієї групи)» [214]. Саме тому частотними у межах семантичного мікрополя «honor» є семи 'siebie' 'себе', 'swój' 'свій', 'sam' 'сам'.

Прояви гонору є ще одною значною частиною аналізованого семантичного мікрополя. Вони діляться на два види. Перший – хвастливість, бажання гонорової людини розказати про свої досягнення, можливо, прикрасивши, перебільшивши їх, чи навіть прибрехавши. Вербалізовано такі прояви гонору в лексичних одиницях: *przechwalanie się, samochwalstwo, przechwałka, fanfaronada, bufonada*. Інший прояв гонору – більш позитивний – це слава і честь, які визнають й віддають людині або спільноті за їхні реальні досягнення, подвиги, вчинки, що є гідні захвату й пошани. До елементів, які передають таке значення, належать *honory, chwała, splendor, sława, chluba, gloria* тощо.

Через наявність у їхніх тлумаченнях семи ‘honor’ ‘гонор’ до периферії аналізованого семантичного мікрополя належать мовні одиниці, що виступають антонімами до слова *honor* і описують умови та дії, за яких честь особи або спільноти може бути заплямованою чи взагалі втраченою. Так, одиниця *niehonor* вживається у польській мові на позначення чогось несправедливого, нечесного, негідного, такого, що не відповідає гонору: *Potem uznano, że to niehonor robić dyktando na egzaminie wstępnym na wyższą uczelnię* (М. Kwaśniewski). ‘Тоді було вирішено, що писати ликтант на вступному іспиті до університету – ганьба’. Лексема *dyshonor* називає приниження чиєїсь честі (гонору), зневагу та образу: *Nikt nie chce nieść czerwonej szturmówki – bo to dyshonor* (J. Kurski). ‘Ніхто не хоче носити червоний пропар – бо це ганьба’. В еквіполентній семантичній опозиції до лексеми *dyshonor* перебуває елемент *hańba*, оскільки, крім приниження чиєїсь честі, позначає також великий сором і знеславлення: *Hańba by to, prawi, była i zmaza na honorze niepokalanym rycerzy plugawą i nędzną zemstą się parać* (S. Żeromski). ‘То була б ганьба і пляма на чистому лицарському гонорі, огидною і жалюгідною помстою забруднитися’.

Аналіз семантичного мікрополя підтверджує домінування у ньому мовних одиниць на позначення честі, гідності, гордості, визнання, цінності, але відкриває також ширшу семантику гонору: пиху, славу, хвалькуватість тощо.

Семантичне мікрополе «pride» складається із 38 лексем і 157 сем (з них 82 – одиничні, загальна кількість семантичних компонентів – 440). Його ядро сформоване лексемами: *dignity, vanity, conceit, pompousness, arrogance, pride, vainness, egotism, haughtiness, boast, pomp, disdain, self-importance, pomposity, smugness, conceitedness, pridefulness, ego* і *superiority*. На периферії поля перебувають такі лексичні одиниці: *brag, self-esteem, vainglory, vaingloriousness, glorification, self-pride, self-satisfaction, self-admiration, self-conceit, self-respect, self-glory, complacency, egoism, self-love, complacence, self-regard, bighead, self-confidence, self-assurance*. Найчастотнішими семами в межах аналізованого мікрополя виступають ‘self’ ‘себе’, ‘own’ ‘власний’, ‘conceit’ ‘зарозумілість’, ‘pride’ ‘гордість’, ‘quality’ ‘властивість’, ‘importance’ ‘важливість’, ‘ability’ ‘здатність’,

‘*esteem*’ ‘повага’, ‘*excessive*’ ‘надмірний’, ‘*respect*’ ‘повага’, ‘*opinion*’ ‘думка’, ‘*exaggerated*’ ‘перебільшений’, ‘*too*’ ‘занадто’, ‘*achievement*’ ‘досягнення’, ‘*feeling*’ ‘почуття’, ‘*behavior*’ ‘поведінка’, ‘*vanity*’ ‘марнославство’, ‘*satisfaction*’ ‘задоволення’, ‘*better*’ ‘кращий’, ‘*high*’ ‘високий’, ‘*much*’ ‘багато’, ‘*showing*’ ‘виявляння, виражання’, ‘*act*’ ‘дія’, ‘*worth*’ ‘вартий’, ‘*disdain*’ ‘презирство’, ‘*pompous*’ ‘помпезний’, ‘*arrogance*’ ‘зухвалість’, ‘*confidence*’ ‘впевненість’, ‘*vain*’ ‘марнославство’, ‘*belief*’ ‘переконання’, ‘*more*’ ‘більше’, ‘*attitude*’ ‘ставлення’, ‘*other*’ ‘інший’, ‘*state*’ ‘стан’, ‘*regard*’ ‘повага’, ‘*admiration*’ ‘захоплення’, ‘*dignity*’ ‘гідність’, ‘*position*’ ‘позиція’, ‘*glory*’ ‘слава’, ‘*appearance*’ ‘вигляд’, ‘*vainglory*’ ‘марнославство’, ‘*boast*’ ‘хвастощі’, ‘*ego*’ ‘его’, ‘*very*’ ‘дуже’, ‘*splendor*’ ‘пишність’, ‘*magnificence*’ ‘величність’, ‘*pomp*’ ‘пишність’, ‘*smarter*’ ‘розумніший’, ‘*people*’ ‘люди’, ‘*superiority*’ ‘вищість’, ‘*manner*’ ‘спосіб’, ‘*honor*’ ‘честь’.

Лексична одиниця *pride* в сучасній англійській мові (американський варіант) використовується на позначення властивості або стану гордості, поміркованої та виправданої самоповаги, завищеної самооцінки, зарозумілості, пихи, зневаги, вищості, а також радості й захоплення, що виникають внаслідок певних дій, здобутків, стосунків чи зв’язків: *Since the Vietnam War, in the American psyche, to defeat an enemy is very important for national pride* (Т. Bartlett). ‘З часу війни у В’єтнамі, в американській психіці заклалося, що перемога над ворогом дуже важлива для національної гордості’. Через семантику лексеми *pride* реалізується перетин із мікрополем «nationalism». Зв’язок почуттів гордості, честі й гідності із націоналістичними переживаннями відзначає Т. Сміт: «Національна гордість співіснує з патріотизмом і є передумовою націоналізму, але націоналізм виходить за межі національної гордості, а відчуття національної гордості не є рівнозначним націоналістичному» [225, с. 127].

Одиниці *egotism* і *egoism* формують у сучасній англійській мові привативну семантичну опозицію, в якій маркованим членом виступає перша лексема, називаючи відчуття і переконання в тому, що хтось є кращим, більш талановитим і важливим, ніж інші, завищену самооцінку, марнославство і намагання говорити про себе занадто багато. Натомість слово *egoism* має вужче значення, що

відображає посилене піклування про себе, яке може бути пов'язане або не пов'язане із завищеним почуттям власної цінності.

Почуття гордості й пиhi у мовній картині світу англомовних американців характеризується надзвичайною індивідуалізованістю, оскільки двома найчастотнішими семами мікрополя є 'self' (30) 'себе' та 'own' 'власний' (16), крім того, елементами мікрополя є велика кількість слів, що починаються з частки self-, натомість присутність «іншого» в мікрополі обмежена: сема 'other' 'інший' (4) була зафіксована лише 4 рази. Цей факт вказує на те, що для переживання почуття, що в англійській мові позначається словом *pride* і семантично пов'язаними з ним одиницями, важливо звертати увагу на свої досягнення й дії, таланти й властивості, а також на власні відчуття й переживання, що при цьому виникають, натомість порівняння себе з іншими чи думка інших мають мінімальне значення.

Щодо значеннєвих відношень між одиницями, які вербалізували індивідуалізованість почуття гордості й пиhi, то через наявність у їхніх значеннях семи 'self' 'себе' вони творять між собою еквіполентні опозиції. Водночас елементи *self-admiration* та *self-conceit* перебувають у семантичній опозиції тотожності, тобто є синонімічними: *I feel a glimmer of self-admiration at my courage* (P. Johnson). 'Я відчуваю проблиск самозахоплення у моїй мужності'. *Self-conceit can be defined as a reluctance of professionals to admit that a belief that they have held dearly is wrong* (P. Morrissette). 'Самозахоплення можна визначити як небажання фахівців визнати, що переконання, за які вони тримаються, помилкові'. Обидві лексеми використовуються на позначення перебільшеної думки про свої властивості чи здібності, марнославства. Опозиція тотожності простежується також між одиницями *self-confidence* і *self-assurance*, у семантиці яких зафіксовано впевненість у собі, власних силах та здібностях: *Encouragement through their positive acts, statements, and expressions of caring support enhanced participants' self-confidence and self-assurance that they could achieve college success* (M. Arzy). 'Заохочення за допомогою позитивних дій, висловлювань і виразів турботливої підтримки сприяло підвищенню в учасників упевненості в собі та переконання, що вони можуть досягти успіху в коледжі'.

Почуття гордості в англійській мові, як і в українській та польській, пов'язане із самоповагою, що засвідчено входженням лексем *self-respect*, *self-esteem* та *self-regard* до складу аналізованого мікрополя, водночас вони забезпечують його перетинання з мікрополем «respect». Зазначені одиниці між собою перебувають в еквіполентних семантичних опозиціях. Найширша семантика у лексеми *self-esteem*, що співвідноситься з самоповагою, самовпевненістю, задоволенням собою, повагою до своїх здібностей і себе самого, впевненістю в собі: *The unkindest cut in our national self-esteem and security was this: the terrorists targeted us for what some of us may have done but for which they deem all of us responsible* (W. Willimon). 'Гайгіршим ударом по нашій національній самооцінці та безпеці було це: терористи націлювали нас за те, що могли зробити деякі з нас, але за що вони вважають відповідальними нас усіх'. У семантиці мовної одиниці *self-respect* реалізується значення належної поваги до себе як людини: *National pride is the political equivalent of self-respect* (P. Lawler). 'Національна гордість – це політичний еквівалент самоповаги'. Елемент *self-regard* називає повагу до себе та своїх інтересів: *Here they like to think of themselves as the truest meritocracy ever to work for the people of the United States, a level of self-regard that some on Capitol Hill find annoying* (J. Richardson). 'Тут вони люблять думати про себе як про справжню меритократію, що коли-небудь працювала для народу Сполучених Штатів, рівень самоповаги, який дехто на Капітолійському пагорбі вважає дратівливим'. Крім зазначених одиниць, додаткові зв'язки із мікрополем «respect» через наявність у їхніх значеннях сем 'esteem' 'повага', 'respect' 'повага' і 'regard' 'повага' встановлюють такі елементи мікрополя: *dignity, conceit, pride, self-importance, self-pride, self-glory, disdain, pridefulness, ego* та *self-love*.

Семантика мікрополя «pride» відображає уявлення американців про гордість як подвійну характеристику: з одного боку, вона означає самоповагу, захист честі й гідності, визнання, авторитетність тощо, а з іншого – пихатість, зарозумілість, марнославство.

У всіх трьох семантичних мікрополях виявилися активними компоненти значення, що вказують на зверненість почуттів, дій, ставлень на себе, що

відображає індивідуалізованість понять честі, гідності, гордості й пихи. Суб'єкт, який їх переживає, конкретна особа, група, чи цілий народ, передовсім концентрує свою увагу на собі. Його цікавлять власні досягнення, статус, доля. Образ іншого з'являється в умовах протиставлення й додаткового підтвердження власної переваги й вищості.

3.5 Мікрополе «смівлівість», «odwaga», «courage»

Семантичне мікрополе «смівлівість» в українській мові утворюють 42 лексеми і 152 семи (87 із них – одиничні, загальна кількість семантичних компонентів – 364). Ядро мікрополя формують лексеми: *смівлівість*, *шал*, *подвиг*, *мужність*, *відчайдушність*, *міць*, *твердість*, *рішучість*, *запеклість*, *звитяга*, *зухвалість*, *зухвальство*, *витримка*, *смівлість*, *бравування*, *юнацтво*, *хоробрість*, *героїзм*, *молодецтво*, *незламність*. На периферії функціонують мовні одиниці *безумство*, *відважність*, *дерзання*, *наполегливість*, *стійкість*, *безстрашність*, *бравурність*, *доблесть*, *випробуваність*, *неухильність*, *стоїцизм*, *звитяжність*, *невблаганність*, *богатырство*, *бравада*, *відвага*, *невмоливість*, *непохитність*, *геройство*, *енергія*, *дерзновенність*, *лихацтво*. Найвищу активність у мікрополі мають семи 'смівлівість', 'хоробрість', 'стійкість', 'вияв', 'рішучість', 'відвага', 'непохитність', 'відсутність', 'дія', 'твердість', 'героїзм', 'страх', 'мужність', 'завзяття', 'наполегливість', 'сила', 'небезпека', 'незламність', 'нестримність', 'відчайдушність', 'молодецтво', 'безстрашність', 'фізичний', 'почуття', 'смівливий', 'самовідданість', 'бравада', 'поведінка', 'надійність', 'напруження', 'дуже', 'сильний', 'незмінність'.

Словники фіксують повний збіг значень елементів *смівлівість* і *смівлість*, у семантиці яких реалізуються поняття смівливої поведінки, рішучості, хоробрості, відваги, дерзання, відсутності страху перед небезпекою, труднощами й невдачами: *Смівлівість, відчайдушність і готовість померти за віру, царя та вітчизну будуть врівноважені бажанням прагматиків жити й боротися за найвищі ідеали* (А. Кокотюха). *Численно згромаджений на вулиці народ додавав їм смівлості і заохочував до витривалості, і сам знов від них переймався обуренням* (І. Франко). Лексема *хоробрість* репрезентує мужність, рішучість у вчинках, уміння побороти

в собі страх та сміливість, формуючи привативну опозицію з одиницями *сміливість* і *смілість*: *Лицарі-братчики воювали з безмежною хоробрістю, бо знали обов'язок: обороняти народ від мучителів* (В. Барка). Також в еквіполентній опозиції до елементів *сміливість* і *смілість* перебувають лексеми *безстрашність*, *відважність* та *відвага*. Перша з них позначає насамперед відсутність страху, але може вживатися і як синонім *відважності* та *хоробрості*: *В боях на Дніпрі і пізніше, уже по цей бік, в степовій Україні, я бачив його безстрашність, байдужу якусь, ніби фатальну, але безстрашність* (О. Гончар). Семантика лексеми *відважність* містить вказівки на *сміливість*, *безстрашність* та *хоробрість*, тобто з одиницею *безстрашність* вона перебуває в опозиції тотожності: *Старець шукав у мужчині в силі віку, яким був 35-літній Орлик, тої сміливості й відважності, якою звичайно визначається мужеський вік, сподівався почути вислів подиву й захоплення, що гетьман для народного добра кидає на вагу своє значіння і маєток* (Б. Лепкий). Елемент *відвага* співвідноситься з поняттям про відсутність страху перед небезпекою: *У нашій державі значно більше патріотів, для яких найголовнішими в житті є поняття честі, совісті, відваги, любові до Батьківщини* (Є. Тищук).

Одиниця *мужність* перебуває в еквіполентних відношеннях з лексемами *сміливість* і *смілість*, оскільки, крім сем, що характеризують *хоробрість* і *рішучість*, містить у своєму тлумаченні також семи 'втримка', 'зможність', 'зрілість', 'загартованість': *20 років тому сповнений духовної сили й мужності, в умовах лютування репатріації, він своїм палким натхненним словом згрупує сотні інших патріотів і борців* (Є. Федоренко).

Еквіполентні опозиції також спостерігаються між лексемами *героїзм*, *геройство* і *доблесть*. При цьому *героїзм* референціює значення найвищого виявлення самовідданості й мужності у виконанні громадського обов'язку: *Вони з незрівняним героїзмом умирали за ті кличі, за ту любов і братерство на багатьох фронтах, перемагаючи всіх і вся, немовби їм у руки було вкладено небесний меч* (І. Багрянний). *Геройство* може бути виявом героїзму, але також співвідноситься з мужністю і хоробрістю: *Ми описуємо геройство та терпіння усіх українців – в цьому суть концепції Інституту національної*

пам'яті (І. Юхновський). Одиниця *доблесть* позначає, з одного боку, відвагу, мужність, геройство, а з іншого – самовідданість у праці, в якій-небудь діяльності: *Він поважав їх за військову доблесть, за непохитну волю, палке прагнення вижити й відродити колишню велич власної раси* (О. Авраменко).

Крім значення сміливості й відваги, у складі тлумачень одиниць *безумство* і *лихацтво* зафіксовано семи 'нерозсудливість' і 'безглуздість': *Він – сама сміливість, найчистіша, найщиріша, найпалкіша, яка, здається, межує з безумством, але саме тому так приваблює й збуджує світлі думи і настрої* (М. Сиротюк). *З листопада лихацтво на дорогах стане дорогим задоволенням* (А. Лаврик) Лексема *богатирство* може використовуватися на позначення великої сили і богатырських вчинків: *Русь із давна богатырством славиться, героями та хоробрими воїнами* (В. Чемерис). Елементи *зухвалість* і *зухвальство* репрезентують як відчайдушну сміливість, так і нахабність, грубість, відсутність поваги: *Але вже не світилися його очі зухвалістю, присмирніла в них парубоцька відчайдушність* (Г. Тютюнник). *Восени минулого року цей же Грек Мудролюб відповів, що то небачене зухвальство – просити за скіфського архонта-язичника руку царевої сестри: багрянородної дочки й онуки багрянородних батька й діда* (І. Білик). Лексема *бравада* співвідноситься з удаваними сміливістю та молодечтвом: *За зовнішньою молодецькою бравадою, за стилізованою гусарською хвацькістю часом чути тривогу й розгубленість* (І. Дзюба). Натомість одиниці *молодецтво* та *юнацтво*, крім значеннєвих компонентів 'хоробрість', 'сміливість' і 'молодість', містять у своїй семантиці вказівки на нестримність і завзяття, чим забезпечують пересікання семантичного мікрополя «сміливість» із мікрополем «піднесення», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм»: *Золотий шолом блищав, як сонце, очі сяяли молодецтвом, а міцна рука вирвала з піхов меча і показала ним на схід, за Донець, туди, де в землі незнаній пливув великий синій Дон* (В. Малик). *Важна суть, а не форма. Суть же — це співаючі сили, танцююча кров, жадоба за пануванням над усім світом, одважність, нахабність, безмежність юнацтва* (В. Винниченко). Додатковий зв'язок із мікрополем «піднесення» утворює лексема *дерзновенність* через

наявність у її значенні семи 'поривання': *Перед юнацтвом розкрилася запаморочлива за своєю дерзновенністю можливість виходу людства у космос* (М. Дашкієв). Натомість серед семантичних компонентів слова *дерзання* виокремлюється сема 'прагнення', що реалізує зв'язок із мікрополем «бажання»: *Хай молодецьке дерзання, хай вічна відвага всюди супроводжують нас* (О. Гончар).

Одиниця *шал* має широку семантику, котра охоплює поняття відчайдушної відваги, стрімкого руху, запалу, гніву, але також збудження і хвилювання, чим формує точку збігу із семантичними компонентами мікрополя «піднесення»: *Безперервно виривалися з їхніх розпалених горлянок бойові кличі, горіли шалом і звитягою очі, а міцні руки ні на мить не стомлювалися вражати ворогів* (В. Малик). У семантиці лексем *рішучість* і *стойцизм* відображається зв'язок сміливості зі стійкістю, непохитністю, твердістю, які ширше у лексико-семантичному полі «патріотизм» репрезентують складники мікрополя «відданість»: *За рішучість і сміливість у бою, за чесність його поважали в загоні, а дружби глибокої, наслідувачів поки що знаходилося небагато* (М. Чернявський).

Отже, у мовній картині світу українців мікрополе «сміливість» має універсальні для всіх мов значення – сміливість, мужність, хоробрість, безстрашність. З іншого боку, крім основних значень, уже на рівні ядра помічаємо додаткові: рішучість, витримка, загартованість, самовідданість і громадський обов'язок також асоціюються зі сміливістю для носіїв української мови.

Семантичне мікрополе «*odwaga*» у польській мові складається із 39 лексем і 157 сем (105 одиничних, загальна кількість семантичних компонентів – 317).

У ядерній зоні мікрополя функціонують одиниці: *śmiałość, serce, męstwo, pewność, bohaterstwo, duch, odwaga, wojowniczość, arogancja, junactwo, brawura, rezolucja, waleczność, rozmach, bitność, rezon, tupet, zniechęcenie, bohaterstwo*. Периферія мікрополя утворена такими лексемами: *tchórzostwo, nieśmiałość, nieulekłość, fantazja, męskość, bojowość, bezczelność, buńczuczność, dzielność, fason, nieustraszonosc, animusz, chojractwo, czelność, zuchowatość, zuchwałość, fanfaronada, heroizm, kontenans, kuraż*. Серед семантичних компонентів найчастотнішими виступають 'odwaga' 'відвага', 'śmiałość' 'сміливість', 'pewność' 'упевненість',

‘*siebie*’ ‘себе’, ‘*męstwo*’ ‘мужність’, ‘*dzielność*’ ‘звитяга’, ‘*zuchwałość*’ ‘зухвалість’, ‘*nieustraszoność*’ ‘безстрашність’, ‘*waleczność*’ ‘звитяга’, ‘*walka*’ ‘боротьба’, ‘*bezczelność*’ ‘зухвалість’, ‘*brak*’ ‘брак’, ‘*strach*’ ‘страх’, ‘*bohaterstwo*’ ‘героїзм’, ‘*fantazja*’ ‘фантазія’, ‘*animusz*’ ‘бадьорість’, ‘*chęć*’ ‘бажання’, ‘*arogancja*’ ‘зарозумілість’, ‘*charakter*’ ‘характер’, ‘*sila*’ ‘сила’, ‘*zbytni*’ ‘надмірний’, ‘*niebezpieczeństwo*’ ‘небезпека’, ‘*właściwy*’ ‘правильний’, ‘*zapal*’ ‘запал’, ‘*cecha*’ ‘риса’, ‘*człowiek*’ ‘людина’, ‘*rezolucyjność*’ ‘рішучість’, ‘*działanie*’ ‘дія’, ‘*tupet*’ ‘самовпевненість’, ‘*energia*’ ‘енергія’.

Елементи *męstwo*, *odwaga* та *nieustraszoność* перебувають у відношеннях еквіполентної опозиції. Третій з них має досить вузьке значення, називаючи безстрашність, сміливість, здатність не бути наляканим: *Wiele osób podkreśla jej odwagę, zwłaszcza cywilną, ale też jej nieustraszoność* (S. Leder). ‘Багато людей підкреслюють її відвагу, особливо цивільну, але також її безстрашність’. Лексична одиниця *odwaga* використовується на позначення мужності, сміливості, безстрашності, здатності опанувати страх і свідомо ставитися до небезпечної ситуації: *Dla uczniów tarnowskiego gimnazjum miarą dorosłości była wtedy gotowość upomnienia się o nieistniejącą Polskę, odwaga konspirowania, nawet jeśli w Galicji konspiracja nie wiązała się z tak wielkim ryzykiem jak w Królestwie, pod rosyjskim zaborem* (M. Urbanek). ‘Для учнів Тарнувської середньої школи мірою дорослого життя була готовність нагадувати про неіснуючу Польщу, смiливiсть конспірування, навіть якщо конспірація в Галичині не передбачає такого ризику, як у Королівстві, під російською владою’.

Натомість лексема *męstwo* називає мужність, відвагу (особливо в боротьбі), безстрашність, героїзм, а також силу духу і здатність протистояти негараздам, тому перебуває в еквіполентних відношеннях з одиницею *odwaga*: *Niech męstwo najlepszych z nas nigdy więcej nie musi być monetą, jaką Naród płaci za brak dalekowzroczności oraz polityczną naiwność swoich przywódców* (C. Skrzyposzek). ‘Нехай хоробрість кращих із нас ніколи не буде монетою, якою нація платить за брак далекоглядності й політичну наївність її лідерів’.

Значення сміливості, відваги, доблесті і водночас винахідливості та спритності реалізується у лексемі *dzielność*: *Louis Antoine Caraccioli, piszący pod wpływem polskim, z entuzjazmem przedstawiał patriotyzm, dzielność i umiłowanie wolności w Polsce* (M. Serejski). ‘Луї Антуан Караччолі, що писав під польським впливом, з ентузіазмом представляв патріотизм, звитягу і любов до свободи в Польщі’.

Інтегральна сема ‘*bohaterstwo*’ ‘героїзм’ поєднує в еквіполентній опозиції елементи *bohaterstwo*, *heroizm* і *bohaterszczyzna*. Перші два називають героїзм, відвагу, мужність і доблесть: *Na plan pierwszy wysunęły się takie cechy jak: bohaterstwo, heroizm, poświęcenie w imię idei nadrzędnej – ojczyzny* (M. Czerwonka). ‘На перший план вийшли такі риси: героїзм, доблесть, жертовність заради вищої ідеї – батьківщини’. *Papież zwraca uwagę nie na oprawców, okrucieństwo i krzywdę, ale na wierność, heroizm i przebijanie się świadectwa chrześcijańskiego nawet w tych bolesnych czasach* (M. Zięba). ‘Папа звертає увагу не на винуватців, жорстокість і шкоду, а на вірність, героїзм і здатність християнських свідчень пробитися навіть у ці болісні часи’. Слово *bohaterszczyzna* у польській мові використовується на позначення фальшивої відваги, непотрібного героїзму, що легковажно може наразити людське життя на небезпеку: *Ale wojna to nie tyle bohaterszczyzna, co mięso armatnie rzucone do okopów z marną szansą na przeżycie* (A. Żebrowska). ‘Але війна – це не стільки героїство, скільки гарматне м’ясо, кинене в окопи з низьким шансом на виживання’.

Семантичний компонент ‘*waleczność*’ ‘сміливість, звитяга’ виступає інтегратором лексем *bitność* і *waleczność*, що співвідносяться із поняттями відваги, мужності, доблесті, що виявляються у битві, боротьбі: *Armia Austro-Węgier biorąc pod uwagę jej liczbę, bitność i uzbrojenie przewyższała armię piątego mocarstwa kontynentalnego, to znaczy Włoch* (H. Wereszycki). ‘Австро-угорська армія, враховуючи її кількість, войвничість і зброю, перевершила армію п’ятої континентальної держави, тобто Італії’. *Niesamowita waleczność dumnych Afgańczyków i ich «barbarzyńskie przywiązanie do wolności» – jak pisał pewien szwedzki pisarz, sprawiły jednak, że nikomu nie udało się na długo zawładnąć Afganistanem* (W. Jagielski). ‘Неймовірна хоробрість гордих афганців і їхня

«варварська тяга до свободи» – як писав шведський письменник, стали причиною того, що ніхто не зміг захопити Афганістан надовго». Широку семантику має лексема *śmiałość*, що репрезентує відвагу, мужність, рішучість, безстрашність, упевненість в собі, здатність приймати важкі, ризиковані рішення, протистояти небезпеці: *W nim natomiast jak w swego rodzaju szklanej soczewce skupia się bojowa przebiegłość, taktyczna chytrność, szybka reakcja na zachodzące gwałtownie zmiany w sytuacji, racjonalne ryzyko ale także śmiałość i odwaga* (J. Gotowała). ‘У ньому, однак, як у своєрідному скляному об’єктиві зосереджується бойова підступність, тактична хитрість, швидка реакція на раптові зміни ситуації, раціональний ризик, а також сміливість і відвага’. Лексема *zuchowatość* референціює значення мужності, відваги, доблесті, бадьорості й хвацькості: *Nagle opuściła go wesołość, pierzchnęła gdzieś zuchowatość, pozostał nagi starch* (A. Bahdaj). ‘Раптом його веселість залишила його, десь зникла хвацькість, залишився голий страх’.

Одиниці *brawura, czelność, kontenans, rezolucja, rezon* і *tupet* через інтегральні семи ‘*zuchwałość*’ ‘зухвалість’ і ‘*pewność*’+’*siebie*’ ‘упевненість у собі’ забезпечують перетинання аналізованого мікрополя з мікрополем «honor»: *Bohaterowie ostatniej godziny, którzy o niepodległość, wolność i demokrację zaczęli walczyć po likwidacji PRL, mieli czelność podważać patriotyczne intencje KOR* (A. Szostkiewicz). ‘Герої останньої години, які почали боротьбу за незалежність, свободу і демократію після ліквідації ПНР, мали сміливість підірвати патріотичні наміри KOR’. *Rudy Sierżant był nieśmiały i kompletnie tracił kontenans wobec audytorium* (A. Stasiuk). ‘Рудий сержант був сором’язливим і повністю втрачав витримку перед аудиторією’. *Pogoda ducha, pełna nadziei rezolucja, swoista nawet euforia – słowem światło prawdziwego życia i w peerelowskiej masarni świeci* (J. Pilch). ‘Погода духу, повна надії рішучість, навіть своєрідна ейфорія – одним словом, світло реального життя світить і на пеерелівській бійні’. *Nieborak zrazu stracił rezon i zmartwił, a gdy znalazł się w ciemnym szybie, ogarnęło go takie przerażenie, że zaczął głośno lamentować* (Z. Kosidowski). ‘Неборак відразу втратив самовпевненість і завмер, і коли він опинився в темній виробці, його охопив такий жах, що він почав голосно репетувати’. *Iw, ty boisz się ich młodości,*

przeraża cię ich zapalczliwość, zachłanność, wiara we własne możliwości, tupet i brawura (A. Zaniewski). ‘Ів, ти боїшся їхньої молодості, лякає тебе їхня імпульсивність, жадібність, віра у власні можливості, нахабство і нерозсудливість’. Лексема *junactwo*, позначаючи риси характеру, властиві юнакові, а саме: відвагу, мужність, ризиковість, нахабність і хвастливість – також формує точку дотику з мікрополем «honor»: *Nieustraszona odwaga młodego dowódcy, jego radosne, pełne fantazji, junactwo, intuicyjna znajomość psychologii przeciwnika, błyskawiczna zdolność orientacji dokonywały szaleństw, graniczących z cudownością* (Z. Kossak). ‘Безстрашна мужність молодого командира, його радісне, повне фантазії юнацтво, інтуїтивне знання психології суперника, блискавична здатність до орієнтації здійснювали шаленства на межі з чудом’.

Іншим структурним елементом лексико-семантичного поля «patriotyzm», що виявляє тісні значеннєві зв'язки з мікрополем «odwaga», є семантичне мікрополе «rodniecenie». Накладання реалізується через компоненти значень таких лексем, як *animusz, duch, fason, kuraż*. У їхніх тлумаченнях зафіксовано семи ‘*zapal*’ ‘запал’ та ‘*animusz*’ ‘бадьорість’, що означають запал, піднесення і бадьорість духу: *On jest blady jak ściana, ale trzyma fason i sztuczny uśmiech* (M. Cegielski). ‘Він блідий, як стіна, але тримає фасон (обличчя) і штучну посмішку’. *Mówił, że napił się dla kurażu przed napadem* (Z. Mikołajko). ‘Він сказав, що випив для куражу перед атакою’. Водночас мовна одиниця *duch* через наявність семи ‘*chęć*’ ‘бажання’ встановлює відношення з однойменним мікрополем «chęć»: *Bo nic jej nie zostało po złej poniewierce, tylko duch nieugięty i niezłomne serce* (K. Makuszyński). ‘Бо нічого не залишилося їй після поганой напасти, лише дух непохитний і незломне серце’.

Через своє переносне значення, пов'язане з великою моральною силою, відвагою, мужністю, сміливістю, але також прагненням чогось, одиниця *serce* реалізує пересікання з семантичним мікрополем «chęć»: *W istocie «wielkie serce» (gr. megas thymos) jest tym, co stanowi właściwą arete homeryckich wojowników. To «wielkie serce», to ich odwaga, zapal, poryw bojowy, zapalczliwość w walce, siła woli i uczuć...* (M. Zowisło). ‘Насправді, «велике серце» (грец.: *megas thymos*) є

правильною ареною гомерівських воїнів. Це «велике серце» – це їх відвага, запал, бойовий порив, запеклість у бою, сила волі та почуттів...»

Отже, семантика мікрополя «odwaga» у польській мові охоплює, перш за все, значення сміливості, відваги, хоробрості, але також відображає поняття винахідливості, спритності, сили духу, впевненості у собі, хвацькості, здатності приймати ризиковані рішення і свідомо ставитися до небезпеки. Крім того, поняття відваги є тісно пов'язаними з упевненістю в собі, самовпевненістю, зухвалістю, а часом – нахабністю.

Семантичне мікрополе «courage» представлене у сучасному американському варіанті англійської мови лексемами, що відображають поняття сміливості, сформоване у свідомості громадян США. На думку С. Ренсона, «американська національна психологія сформувалася на мотиваційній основі тих, хто першим іммігрував до Сполучених Штатів» [216, с. 112]. Реалії тогочасного життя вимагали від переселенців сміливості, незалежності, впевненості у своїх силах, таланту й працьовитості. Лише тим, хто був наділений усіма цими рисами вдалося вижити й налагодити життя у складних умовах перших десятиліть заселення Америки європейцями. Тому сміливість як така, не прив'язана до дій і подвигів заради Батьківщини, але зумовлена необхідністю адаптуватися до нового для людини світу, була одною з визначальних ознак справжнього американця від самого початку формування народу США. Виникнення почуття національної сміливості, мужності, пов'язаних із патріотизмом і спрямованих на захист Батьківщини, дослідники американської історії й культури датують періодом Американської війни за незалежність. Так, Дж. Шеффер називає першими зразками сучасної сміливості Дж. Вашингтона, Ч. Лі, І. Патнема, тобто діячів того періоду [222, с. 151]. Отже, семантика мікрополя «courage» зумовлена реаліями, у яких відбувалося формування народного розуміння поняття сміливості, а саме: заселенням Американського континенту і Війною за незалежність.

Аналізоване мікрополе формують 37 лексем і 167 сем (з них одиничні – 99, загальна кількість семантичних компонентів – 389). Ядерну зону аналізованого семантичного мікрополя утворюють такі компоненти: *boldness, courage, daring,*

greatheartedness, grittiness, stoutness, intrepidity, intrepidness, determination, fortitude, pluck, virtue, bravery, mettle, valor, stalwartness. У периферійній зоні семантичного мікрополя «courage» в англійській мові функціонують лексеми: *fearlessness, heroism, prowess, hardiness, nerviness, spiritedness, manfulness, doughtiness, hardihood, gutsiness, manliness, adventuresomeness, heart, moxie, courageousness, daringness, guts, dauntlessness, gallantry, spunk, venturesomeness.* Найвищу активність у мікрополі виявляють семи ‘courage’ ‘сміливість’, ‘quality’ ‘властивість’, ‘brave’ ‘сміливий’, ‘very’ ‘дуже’, ‘being’ ‘буття’, ‘bravery’ ‘хоробрість’, ‘strength’ ‘сила’, ‘determination’ ‘рішучість’, ‘showing’ ‘виявлення, вираження’, ‘danger’ ‘небезпека’, ‘ability’ ‘здатність’, ‘spirit’ ‘дух’, ‘bold’ ‘сміливий’, ‘difficult’ ‘складний’, ‘having’ ‘що має’, ‘fear’ ‘страх’, ‘fearlessness’ ‘безстрашність’, ‘fortitude’ ‘стійкість’, ‘pluck’ ‘сміливість’, ‘strong’ ‘сильний’, ‘boldness’ ‘сміливість’, ‘daring’ ‘сміливий’, ‘state’ ‘стан’, ‘firmness’ ‘міцність’, ‘thing’ ‘рiч’, ‘characterized’ ‘характеризований’, ‘vigor’ ‘могутність’, ‘venturesome’, ‘resolution’, ‘doing’, ‘dangerous’, ‘difficulty’, ‘resolute’, ‘mind’, ‘feeling’, ‘endurance’ ‘азартний’, ‘continue’ ‘продовжувати’, ‘valor’ ‘звитяга’, ‘intrepidity’ ‘безстрашність’, ‘manly’ ‘мужній’, ‘risk’ ‘ризик’.

Одиниця *bravery* виступає формою привативну опозицію з елементами *courage* і *valor*, називаючи мужність, хоробрість, здатність робити щось небезпечно чи таке, що викликає страх: *Black leaders urged black servicemen to show the white world the best of their bravery, intelligence and patriotism to add to the public pressure to end segregation in the military* (J. Williams). ‘Чорні лідери закликали чорних військовослужбовців якнайкраще продемонструвати білому світові свою хоробрість, розум і патріотизм, щоб підсилити громадський тиск за припинення сегрегації військових’. Лексема *courage* використовується на позначення мужності, хоробрості, здатності робити щось складне і небезпечно, ментальну й моральну силу ризикувати, протистояти страху, небезпеці й труднощам, наполегливість і стійкість: *Patriotism is the courage to fight for those things that strengthen and defend our nation* (J. Kerry). ‘Патріотизм – це мужність боротися за те, що зміцнює і захищає нашу націю’. Семантика одиниці *valor* є дещо вужчою, тому, будучи

гіперонімом відносно слова *bravery*, вона все ж виступає гіпонімом щодо *courage*, референціюючи значення мужності, хоробрості, духовних і розумових сил, що дозволяють людині протистояти небезпеці: *None paused to think that honor, valor, and vengeance are sapped of all significance by death* (M. Sahu). ‘Ніхто не зробив паузи, щоб подумати, що честь, доблесть і помста піддаються смерті’.

В еквіполентних відношеннях із зазначеними лексемами та між собою перебувають одиниці *daring*, *doughtiness* і *pluck*. Перша з них позначає сміливість, азартну відважність, зухвалість, безстрашність, готовність ризикувати і робити щось небезпечно та складне: *A velvet board displays the medals awarded for bravery, daring and endurance* (T. Bartimus). ‘Оксамитова дошка показує медалі, присуджені за хоробрість, сміливість і витривалість’. У семантиці лексеми *doughtiness* реалізується значення доблесті, хоробрості, рішучості, сили й безстрашності: *But of all the things I admired about him, none was as great as the esprit, the cheerfulness, the doughtiness he showed during his years in the wilderness* (S. Lipsky). ‘Але з усіх речей, якими я в ньому захоплювався, жодна не була така велика дотепність, як бадьорість, відвага, яку він проявляв протягом своїх років у пустелі’. Елемент *pluck* співвідноситься з мужністю, сміливістю, рішучістю, готовністю боротися й робити щось складне, не зважаючи ні на що: *An infusion of federal funds and insurance money, paired with the same determination and pluck that enabled generations of Charlestonians to recover from wars and earthquakes and floods, brought a whole new flowering to the city* (H. Weiss). ‘Вливання федеральних фондів і страхових коштів, у поєднанні з такою самою рішучістю і відвагою, що дозволила поколінням Чарльстонців оговтатися від воєн, землетрусів і повеней, принесли місту новий розквіт’.

Поняття хоробрості, мужності, стійкості, здатності протистояти небезпеці й труднощам, а водночас – щедрість і великодушність репрезентує лексема *greatheartedness*. В еквіполентній опозиції з нею перебуває одиниця *stoutness*, чия семантика є досить широкою й охоплює вказівки на хоробрість, мужність, сильний характер, стійкість і рішучість, безкомпромісність і впертість, енергійність, міцність і переконаність. Опозиція тотожності спостерігається між лексемами *intrepidity* та *intrepidness*, що маніфестують поняття безстрашності, сміливості,

мужності, стійкості та витривалості: *To fight the enemy bravely with the prospect of victory is nothing, but to fight with intrepidity under the constant impression of defeat, and to inspire irregular troops to do it, is a talent peculiar to yourself* (J. Gray). ‘Перемогти ворога хоробро з перспективою перемоги – це ніщо, але безстрашно боротися, постійно відчуваючи поразку, і надихати нерегулярні війська на це – ось талант, властивий тобі’. *The film industry, a notoriously liberal community, had rallied around the Obama candidacy assuming that the president would bolster the country with a Rooseveltian intrepidness* (N. Gabler). ‘Кіноіндустрія, відома ліберальна громада, зібралася навколо кандидатури Обама, припускаючи, що президент зміцнить країну з безстрашністю Рузвельта’. Водночас обидві лексеми вступають в еквіполентні відношення з одиницею *hardiness*, що репрезентує складні умови, силу й здатність прийняти їх, сміливість, мужність і зухвалість.

Семантичне мікрополе «courage» у своїй центральній зоні сформоване лексемами, семантика яких відображає поняття сміливості, мужності, хоробрості. Водночас наголошується на необхідності мати розумові й духовні сили, готовність і рішучість, щоб протистояти небезпечним ситуаціям, страху, складним умовам. Д. Патмен зауважує: «Чому ми не завжди буваємо сміливими? З одного боку, ми можемо бути переможені страхом... З іншого, ми можемо злякатися через нестачу впевненості або в собі, або в меті наших дій. У цьому разі рівень страху може не бути надто сильним, але сприйняття нас самих чи важливості того, що ми робимо, здатне змусити нас відмовитись від діяльності, що викликає страх» [213, с. 463]. Тобто для того, щоб бути сміливим, не достатньо лише безстрашності, але потрібно мати внутрішню силу, здатність, стійкість і рішучість протистояти небезпеці, труднощам і страху. З іншого боку, на думку Дж. Ліндермана, досвід воєн у ХХ сторіччі зумовив розрив між сміливістю й безстрашністю, оскільки страх перестав бути забороненою територією для солдатів [193, с. 18–19]. Якщо у роки Громадянської війни відчувати страх означало бути боягузом, то після I і II Світових воєн, війни у В’єтнамі визнання страху стало вважатися нормальним. Сміливість перестала бути безстрашністю, навпаки, тепер вона – це здатність робити свою справу попри відчуття страху.

За певних умов опозиція тотожності утворюється між одиницями *dauntlessness*, *fearlessness* і *gallantry*, які не розширюють семантику мікрополя, а лише додатково її конкретизують, відображаючи поняття хоробрості та безстрашності: *But in addition to strength and sustenance, there was something else she gave Ashe; something possibly more precious than her devotion, her dependability, her dauntlessness in the face of death* (L. Randolph). ‘Але на додаток до сили і життєдіяльності, щось іще вона дала Ешу; щось, можливо, дорожче, ніж її відданість, її надійність, її безстрашність перед смертю’. *Some Afghan forces have been accused of making side deals with the Taliban, yet many others have exhibited a sense of national pride and fearlessness in battle* (D. Riechmann). ‘Деякі афганські сили були звинувачені в тому, що вони займалися боротьбою з талібами, проте багато інших проявили почуття національної гордості і безстрашності в бою’. *We welcome all the international support that has come in and also salute the gallantry of our military that have done excellently in recording the successes we have seen in the past few weeks* (A. Zirulnick). ‘Ми вітаємо всю надану міжнародну підтримку і також хоробрість наших військових, що відмінно справилися із записом успіхів, які ми бачили протягом останніх кількох тижнів’.

Важливим для носіїв англійської мови є зв'язок поняття сміливості, мужності з силою (фізичною, розумовою та духовною), що засвідчує наявність сем ‘*strength*’ ‘сила’ та ‘*vigor*’ ‘могутність’ у семантиці лексем *fortitude*, *hardihood* і *mettle*: *At the sites of notable discoveries and battles, Kitcher planned to erect monuments to his bravery and fortitude* (J. Lowder). ‘На місцях важливих відкриттів і битв, Кітчер планував поставити пам'ятники його хоробрості й стійкості’. *Brave and pure, Dastan proves his mettle through his efforts to save the world from dark forces intent on destruction and domination* (C. Puig). ‘Сміливий і чистий, Дастан доводить свою хоробрість намаганням урятувати світ від темних сил, спрямованих на знищення і панування’. Крім того, елемент *hardihood* разом з одиницями *grittiness* та *moxie* забезпечують перетин мікрополя «courage» із мікрополем «determination», оскільки у своїй семантиці мають вказівки на рішучість, стійкість, упевненість у собі. Н. Кемпбел, аналізуючи твори американського мистецтва кінця ХХ ст.,

зауважує: «Індивідуальна мужність, наполегливість і рішучість, сфокусовані на ідеалізмові та «мрії», сформували між собою сильний зв'язок у вираженні «американськості» [156, с. 34]. Автор називає ці три риси визначальними характеристиками ідентичності сучасного громадянина США.

Інтегральні семи 'energy' 'енергія', 'liveliness' 'жвавість' і 'ardor' 'запал', що функціонують у складі тлумачень одиниць *heart*, *moxie*, *nerviness*, *spiritedness* та *spunk*, реалізують накладання значень аналізованого мікрополя на семантичний простір мікрополя «enthusiasm»: *Some days later, when a young couple who lived down the road came by asking whether they had seen their cat, he didn't have the heart or the courage to tell them* (M. Slouka). 'Через кілька днів, коли молода пара, що жила нижче по дорозі, запитувала, чи бачили вони їхню кішку, він не мав мужності чи сміливості, щоб сказати їм'. *Wendy, with more spunk and courage than brothers Michael and John, also stands in the ranks of classic characters* (N. Allen). 'Венді, з більшою сміливістю та мужністю, ніж брати Майкл і Джон, також належить до низки класичних персонажів'. Також лексема *nerviness* може позначати знервованість і збудження, тому створює точку дотику з мікрополем полем «excitement»: *Koch addresses racial minorities with exactly the same nerviness and candor that characterize his behavior wherever he goes and whatever he does* (N. Podhoretz). 'Кох звертається до расових меншин з такою самою знервованістю і відвертістю, які характеризують його поведінку, куди б він не йшов і чим би не займався'.

Отже, семантичне мікрополе «courage» як фрагмент мовної картини світу відображає важливе для американців поняття сміливості, що сформувалося у свідомості народу під впливом трьох найвизначніших історично зумовлених чинників: психології перших переселенців, ідеалізованого образу патріотів періоду Американської війни за незалежність і переживань, яких зазнали ветерани воєн ХХ і ХХІ ст.. Саме тому семантика аналізованого мікрополя містить вказівки на сміливість, мужність, хоробрість, безстрашність, стійкість, рішучість, духовну, фізичну й розумову силу та здатність протистояти небезпечним чи складним

ситуаціям, страху, витривалість, енергійність, зухвалість, ризикованість, знервованість і піднесення.

3.6 Мікрополе «піднесення», «podniesenie», «enthusiasm»

До семантичного мікрополя «піднесення» як структурної частини лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові входять 55 лексем і 172 семи (загальна кількість семантичних компонентів – 525, з них одиничних – 89).

Одиниці *сила, шал, пристрасть, захват, порив, снага, завзятість, пал, запал, величність, тривога, нервовість, урочистість, поривання, піднесеність, піднесення, шаленство, наснага, переживання, гарячка, завзяття, напруження, шаленість* функціонують у ядрі мікрополя. Периферія складається з таких одиниць: *горіння, захоплення, знемога, нестяма, тривожність, жар, жвавість, натхнення, гнів, захопленість, бадьорість, напруженість, полум'яність, занепокоєння, пафос, збудження, афект, моторність, хвилювання, ентузіазм, окрилення, афектація, патетичність, підйом, неспокій, азарт, енергія, патетика, занепокоєність, знервованість, хобі, дерзновенність*. Семи 'стан', 'піднесення', 'збудження', 'запал', 'хвилювання', 'пристрасть', 'захоплення', 'почуття', 'вияв', 'енергія', 'сила', 'завзяття', 'сильний', 'нервовий', 'неспокій', 'душевний', 'напруження', 'великий', 'натхнення', 'внутрішній', 'порив', 'тривога', 'потяг', 'швидкий', 'бурхливий', 'дія', 'горіння', 'дуже', 'жвавість', 'палкий', 'жар', 'нестримний', 'фізичний' виявляють найбільшу активність.

В українській мовній картині світу семантика лексема *піднесення* називає запал, ентузіазм, душевний підйом, натхнення, а також стан нервового збудження: *Петра й Романа смерть уперто минала, і Роман був у надзвичайному піднесенні, розпалений і несамовитий* (І. Багряний). Одиниця *піднесення* вступає у відношення семантичної опозиції тотожності з елементом *піднесеність*: *Геродота не полишало відчуття легкості, якоїсь піднесеності, бажання жити й жити, але жити не заради того, щоб жити, а щоб здійснити задумане, написати свою – СВОЮ! – «Історію»* (В. Чемерис). Також опозицію тотожності утворюють елементи *порив і поривання*, поєднані спільними семами 'піднесення', 'запал', 'енергія', 'збудження', 'прагнення', 'бажання' та деякими іншими: *О цій порі нам дуже*

потрібне свято, яке об'єднає всіх нас в неподільному пориві творення і будування (Ю. Андрухович). Серед знедолених низів плебейства можливі навіть й високі ідеалістичні поривання й жертвенність (О. Шугай).

Інтегральними семами 'захоплення' та 'піднесення' засвідчено зв'язок між лексеми захоплення і захопленість, що формують еквіполентну опозицію, адже попри спільні компоненти значення, вони водночас відрізняються між собою диференційними семами. Так, у тлумаченні одиниці захоплення функціонують компоненти 'задоволення', 'замилування', 'інтерес' і 'потяг', натомість в елементі захопленість – 'збудження', 'хвилювання' і 'радість': *Але ми були багаті на довіря мас, на революційний запал нашого народу, на велике захоплення всіх течій його (В. Винниченко). Вона говорила захоплено і пристрасно, вона вся була у тій розмові, вона вся аж світилася, аж променіла настроєм, почуттям, захопленістю, майже завороженістю (Ю. Покальчук).*

Між лексемами завзяття і завзятість спостерігається привативна опозиція, де член завзяття є немаркованим. Інтегральними для них виступають семи 'запал', 'наполегливість', 'енергійність', 'захоплення', 'пристрасть' і 'напруження', а диференційними, характерними тільки для другого члена опозиції є такі компоненти значення, як 'бадьорість', 'жвавість', 'запеклість' і 'непохитність': *Ми думали, що саме в нашому місті крутиться центр революції, що на нас дивиться цілий світ і чекає від нас такого, що його й у казках не чувано, всесвітнього героїства, революційного завзяття (Ю. Яновський). Новий приплив енергії, шалена відвага поїняли її волю, і вона кинулась уперед, розхляючи й ламаючи очерет зі сліпою завзятістю зраненого оленя (Ю. Яновський). Крім того, семи 'наполегливість' і 'непохитність' забезпечують зв'язок аналізованого мікрополя з семантичним мікрополем «відданість», яке теж є складовою частиною лексико-семантичного поля «патріотизм».*

Семантичний компонент 'піднесення' забезпечує перетинання значення лексеми піднесення з одиницями запал, натхнення, підйом, формуючи між ними еквіполентну опозицію, оскільки у тлумаченні першої з них зафіксовано компоненти на позначення потягу, пристрасті, горіння, напруження, друга

співвідноситься з поняттям активізації творчих сил і психічних процесів, а третя – з ростом і розвитком: *Його запал досяг такого високого градусу пристрасті, що тільки втративши майже всю кров, він якось немовби втратив злість, засумував, і, танучи, як віск на сонці, упав* (О. Довженко). *Він був у тому настрої діяльного натхнення, що завжди так осяває, красить людину перед боєм* (О. Гончар). *Ні мадярська пропаганда, ні чеські гальма, ні польські провокації в прикордонні не збили народного підйому* (М. Дочинець). Значення сильного внутрішнього збудження, піднесення, завзяття, пристрасного захоплення, гарячкового стану, викликаного хвилюванням чи страхом, реалізується у лексемі *пал*, що вступає у привативну опозицію з одиницею *жар*, яка також позначає збуджений стан людини, зумовлений хвилюванням або страхом, запальність і пристрасність: *З незвичайним палом та завзяттям кинувся він до наук* (І. Нечуй-Левицький). *Коли вдруге підняли завісу й на сцену вийшли, низько вклоняючись, Саксаганський з артистами, жар загального піднесення дійшов апогею* (Б. Антоненко-Давидович). Семантика цієї пари лексем засвідчує, що почуття чи стан піднесення виявляє зв'язки не лише з позитивними переживаннями, а й з негативними, зокрема страхом і хвилюванням.

Інтегральна сема 'захоплення' поєднує в еквіполентну опозицію з відповідною лексемою *захоплення* одиниці *ентузіазм* та *захват*, які водночас між собою виявляють привативні відношення. Член *захват* виступає маркованим, референціуючи поняття піднесення, збудження, запалу, пориву, захоплення, інтересу, пристрасті й напруження: *Народ здійняв такий крик од радості та захвату, що аж мама вибігла до воріт* (В. Винниченко). Натомість слово *ентузіазм* містить у своєму значенні лише вказівка на запал, піднесення і захоплення: *Щоб зрозуміти причини такого всенародного ентузіазму, треба спробувати хоч трохи уявити себе українцем 2004-го, -а для цього доведеться пригадати децю з історії* (О. Забужко). Крім того, лексема *захват* утворює еквіполентну опозицію з одиницею *пристрасть*, що називає збудження, піднесення, захоплення, інтерес, але також натхнення, потяг і любов: *Це не листівка, це – вогонь їхнього серця, вогонь пристрасті й вірності, вогонь правди й поклику до боротьби* (К. Гриб).

Важливою функцією лексеми *пристрасть* у складі семантичного мікрополя «піднесення» є забезпечення значеннєвого зв'язку з іншою структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм» – мікрополем «любов».

Семантика слова *дерзновенність* є досить вузькою й відображає поняття про виняткову сміливість і поривання, таким чином формуючи еквіполентну опозицію з елементом *поривання* та водночас реалізуючи перетинання аналізованого мікрополя з семантичним мікрополем «сміливість», що також виокремлюється в межах лексико-семантичного поля «патріотизм»: *Перед юнацтвом розкрилася запаморочлива за своєю дерзновенністю можливість виходу людства у космос* (М. Дашкієв).

Отже, аналіз семантичного мікрополя «піднесення» засвідчив, що в українській мовній картині світу відповідне почуття співвідноситься із запалом, енергією, сильним збудженням, нестримними й бурхливими почуттями.

Семантичне мікрополе «*podniecenie*» складають 47 лексем і 154 семи (з них одиничних – 86, загальна кількість компонентів значення – 359). Ядро мікрополя сформоване зі слів: *podniecenie, natchnienie, szaleństwo, słabość, niepokój, euforia, mania, duch, uniesienie, siła, gniew, gorączka, napięcie, zapal, ekstaza, oddanie, poryw*. Периферію мікрополя утворюють одиниці: *gorliwość, inspiracja, dynamiczność, dynamizm, prężność, żarliwość, frustracja, gorączkowość, emocja, entuzjazm, energia, bojowość, naprężenie, podrażnienie, poruszenie, ferwor, irytacja, żar, ochota, ożywienie, podekscytowanie, upojenie, wzburzenie, rozdrażnienie, animusz, ekscytacja, odurzenie, rausz, rozjątrzenie, rozgorączkowanie*. Найбільшу активність виявляють семантичні компоненти ‘*stan*’ ‘стан’, ‘*podniecenie*’ ‘піднесення’, ‘*zapal*’ ‘запал’, ‘*działanie*’ ‘дія’, ‘*napięcie*’ ‘напруга’, ‘*energia*’ ‘енергія’, ‘*siła*’ ‘сила’, ‘*uniesienie*’ ‘тріумф’, ‘*wzburzenie*’ ‘неспокій’, ‘*zdenerwowanie*’ ‘знервованість’, ‘*wielki*’ ‘великий’, ‘*zdolność*’ ‘здатність’, ‘*ożywienie*’ ‘жвавість’, ‘*zachwył*’ ‘захоплення’, ‘*pobudzenie*’ ‘стимул’, ‘*chęć*’ ‘бажання’, ‘*silny*’ ‘сильний’, ‘*emocja*’ ‘емоція’, ‘*radość*’ ‘радість’, ‘*intensywny*’ ‘інтенсивний’, ‘*niepokój*’ ‘неспокій’, ‘*gniew*’ ‘гнів’, ‘*żarliwość*’ ‘запальність’, ‘*gorliwość*’ ‘завзяття’.

Слово-ім'я мікрополя *podniecenie* використовується у сучасній польській мові на позначення стану нервового напруження, роздратування, збудження, надмірної активності, хвилювання, оживленості й стимулювання: *Tymczasem euforia ulicy i powszechne podniecenie, jakie się nam, żyjącym wówczas, udzieliło, było tamtej pamiętnej nocy z 21 na 22 października co najmniej przedwczesne* (J. Rolicki). 'Тим часом, ейфорія вулиці і загальне піднесення, яке нам, що жили в той час, було подароване, було тієї пам'ятної ночі 21-22 жовтня принаймні передчасним'. Одиниця *podniecenie* формує еквіполентну семантичну опозицію з елементом *zapal*, що називає стан великого захоплення, хвилювання, готовність діяти; ентузіазм, пристрась: *Entuzjazm i zapal dodawały mu blasku, sprawiały, że wszyscy byli nim zafascynowani* (T. Mirkowicz). 'Ентузіазм і запал додавали йому блиску, змушували всіх захоплюватися ним'.

Лексеми *oddanie* і *żarliwość* формують семантичний зв'язок із мікрополем «рошвієсеніє» через сему 'oddanie' 'відданість': *Powstanie Szejka Saida łączyło muzułmański zapal i oddanie wieśniaków dla sufickiego przywódcy z żołnierskim profesjonalizmem* (M. Cegielski). 'Повстання Шейха Саїда поєднало мусульманський ентузіазм і відданість селян суфійському лідерові з військовим професіоналізмом'. *Żarliwość agitacji króla Filipa, jego apele o jedność w działaniu odnosiły pewien pozytywny skutek* (Z. Terlicki). 'Запальність агітації короля Філіпа, його заклики до єдності в діяльності мали певний позитивний ефект'. Крім того, семантичний компонент 'przywiązanie' 'прив'язаність' у значенні лексеми *oddanie* реалізує пересікання з мікрополем «sympatia».

Семи 'chęć' 'бажання', 'żądza' 'хіть', 'dążenie' 'прагнення', 'pociąg' 'потяг', 'pragnienie' 'прагнення' забезпечують входження лексичних одиниць *duch*, *gorączka*, *bojowość*, *ochota*, *natchnienie*, *mania*, *słabość* до семантичного простору мікрополя «chęć»: *W ich sposobie bycia coś zwraca uwagę: są skupieni, jest w nich jakaś intensywność, gorączka, gotowość do skoku* (R. Kapuściński). 'В їхньому способі буття щось привертає увагу: вони зосереджені, у них є якась інтенсивність, лихоманка, готовність до стрибка'. *Jednakże oczy jej nie były rozszerzone przerażeniem, odbijało się w nich jakieś podniecenie, ożywienie, nawet natchnienie* (J. Iwaszkiewicz). 'Проте її

очі не були розширені з жаху, відбивалося в них якесь піднесення, жвавість, навіть натхнення'. *Opadł pierwszy zapal, minęła krwawa ochota* (Т. Kołodziejczak). 'Спав перший запал, минула кривава охота'.

Водночас значення лексем *duch* і *słabość* містять семи ' *upodobanie* ' та ' *zamiłowanie* ', що відіграють роль інтеграторів з мікрополем « *miłość* »: *Ale na szali Polaków był duch, była miłość ojczyzny, była wola okupienia wolności własną miazgą, był zapal, było poświęcenie* (W. Gąsiorowski). 'Але на кону в поляків був дух, була любов до батьківщини, була воля заплатити за волю власним тілом, був запал, була жертівність'. Також лексема *duch* разом із елементом *animusz* реалізує перетин мікрополя « *podniecenie* » з мікрополем « *odwaga* » завдяки семантичним компонентам ' *odwaga* ' 'відвага' і ' *męstwo* ' 'мужність': *Przypuszczał, że w czasie wspinaczki mój animusz zmniejszy się, ambicje okażą się ambicjami na wyrost i zmęczona trudnościami, przerażona tym, co nas czeka, zawołałam w końcu: «Krzysiu, ratuj!»* (W. Rutkiewicz). 'Він підозрював, що під час підйому моя бадьорість зменшиться, мої амбіції будуть завеликі і, втомлена труднощами, злякана тим, що на нас чекає, нарешті закричу: «Кшисю, рятуй!»'.

Отже, почуття піднесення у польській мовній картині світу пов'язане з ентузіазмом, запалом, великою силою та енергією, роздратуванням, нервовістю, радістю, що можуть розвиватися у т. ч. під час активної діяльності.

Семантичне мікрополе « *enthusiasm* » в англійській мові містить 44 лексеми і 183 семи (з них одиничних – 113, загальна кількість семантичних компонентів – 479). Центральна зона мікрополя складається з лексем: *enthusiasm, energy, ardor, liveliness, devotion, fierceness, ardency, delirium, passion, acclamation, love, warmness, intenseness, rage, zeal, zest, keenness, lukewarmness, passionateness* . До периферійної зони входять одиниці: *emotion, excitement, furor, mania, nerviness, fever, fanaticism, fuss, gusto, lust, verve, violence, madness, eagerness, ennui, uproar, fervency, fervidness, fervor, fire, zing, sensation, pep, hot-bloodedness, vim* .

Найвищу активність серед семантичних компонентів проявляють такі: ' *enthusiasm* ' 'ентузіазм', ' *feeling* ' 'почуття', ' *excitement* ' 'збудження', ' *strong* ' 'сильний', ' *intensity* ' 'інтенсивність', ' *quality* ' 'властивість', ' *state* ' 'стан', ' *energy* '

‘енергія’, ‘*activity*’ ‘діяльність’, ‘*interest*’ ‘інтерес’, ‘*anger*’ ‘гнів’, ‘*ardently*’ ‘гаряче’, ‘*eager*’ ‘жадібний’, ‘*zeal*’ ‘завзяття’, ‘*expression*’ ‘вираз’, ‘*emotion*’ ‘емоція’, ‘*fervor*’ ‘запал’, ‘*showing*’ ‘виявляння, виражання’, ‘*great*’ ‘великий’, ‘*very*’ ‘дуже’, ‘*being*’ ‘буття’, ‘*extreme*’ ‘крайній’, ‘*having*’ ‘що має’, ‘*love*’ ‘любов’, ‘*vigor*’ ‘могутність’, ‘*mental*’ ‘розубовий’, ‘*warmth*’ ‘тепло’, ‘*violent*’ ‘насильницький’, ‘*enjoyment*’ ‘задоволення’, ‘*passion*’ ‘пристрасть’, ‘*spirit*’ ‘дух’, ‘*liking*’ ‘уподобання’, ‘*loyalty*’ ‘вірність, лояльність’, ‘*affection*’ ‘прихильність’, ‘*act*’ ‘дія’, ‘*wild*’ ‘дикий’, ‘*devotion*’ ‘відданість’, ‘*desire*’ ‘бажання’, ‘*deep*’ ‘глибокий’, ‘*furiously*’ ‘люто’, ‘*determination*’ ‘рішучість’, ‘*liveliness*’ ‘жвавість’.

Лексична одиниця *enthusiasm* у сучасній англійській мові використовується на позначення сильного хвилювання, відчуття активного інтересу, вподобання, насолоди, а також хвилювання, захоплення, ентузіазму, піднесення, запалу, фанатизму (у т. ч. релігійного), збудження: *We need not glorify the conflict in Vietnam or indulge in outpourings of patriotic enthusiasm in order to justify it* (R. Schroth). ‘Нам не потрібно прославляти конфлікт у В’єтнамі або віддаватися потокам патріотичного ентузіазму, щоб виправдати його’. Лексема *enthusiasm* вступає у відношення еквіполентної опозиції з елементом *excitement*, чия семантика містить вказівки на відчуття палкого та нестримного ентузіазму, піднесення, інтересу, стан збудження, захоплення, активності: *There’s a lot of excitement, a lot of enthusiasm. America is ready for change* (R. Brown). ‘Є дуже багато хвилювання, багато ентузіазму. Америка готова до змін’.

Важливою характеристикою піднесення в мовній картині світу американців є його інтенсивність. Відповідна інтегральна сема ‘*intensity*’ ‘інтенсивність’ поєднує між собою 14 елементів поля, серед них три слова перебувають у семантичній опозиції тотожності. Елементи *fervency*, *fervidness* та *fervor* називають почуття або вираження сильного, інтенсивного запалу, хвилювання, піднесення: *The bitterness of the sacrifice was past; her step was firm, her eye bright, and her brow calm with the fervency of devotion* (D. Salter-Bacon). ‘Гіркота жертви минула; її крок був твердий, її очі ясні, а брови заспокоєні завзятістю відданості’. *He has none of that glow, fervidness and rapidity, which are the result of ardor of temperament, rather than of*

vividness of poetic feeling (W. Bryant). 'Він не має того осяяння, запалу і прудкості, що є результатами жару темпераменту, а не яскравості поетичного почуття'. *The public mind had been wrought to an unusual degree of patriotic fervor by the celebration of the anniversary of the nation's birth* (J. Parton). 'Громадська свідомість була доведена до незвичайного ступеня патріотичного запалу святкуванням річниці народження нації'.

Еквіполентну опозицію з ними формує лексема *fierceness*, що позначає нестримне завзяття, активність, рішучість, але також агресивність, жорстокість, ворожість: *He threw himself into the fray with a fierceness that was rough-edged and merciless even for him* (J. Carroll). 'Він кинувся в бійку із люттям, яка була занадто груба і нещадною навіть для нього'. Таким чином формується зона «семантичного спротиву» в лексико-семантичному полі «patriotism», оскільки основними його характеристиками є любов, симпатія, відданість, прихильність. Негативні дії та ставлення у випадку патріотичних почуттів можуть спрямовуватися на «інших», тих, хто не є членом спільноти, або на неповноцінних представників власного народу.

Через компоненти 'interest' 'інтерес', 'ardently' 'гаряче', 'fervor' 'запал', 'love' 'любов' семантичне мікрополе «enthusiasm» реалізує значеннєвий зв'язок із мікрополем «love». Наприклад, однією з лексем, у чийх значеннях містяться названі семи, є одиниця *zeal*, що референціює поняття сильних, палких та гострих відчуттів, інтересу, піднесення, запалу, завзяття, рішучості, прагнення: *He did not see that zeal for his party, love of power, hatred, and self-love are corrupters as dangerous as the thirst for gold, ministerial ambition and the taste for pleasures* (M. Linton). 'Він не бачив, що завзяття заради своєї партії, любов до влади, ненависть і самолюбство є такими самими небезпечними корупціонерами, як жага золота, міністерські амбіції і любов до задоволення'.

Інтегральні семантичні компоненти 'passion' 'пристрасть', 'liking' 'уподобання', 'affection' 'прихильність', 'desire' 'бажання' формують еквіполентні опозиції між лексичними одиницями *passion, enthusiasm, love, warmness, rage, passionateness, emotion, lust, eagerness, fire*, а також реалізують перетин семантики

мікрополя «enthusiasm» із мікрополем «desire». Зокрема, лексема *eagerness* співвідноситься із завзяттям, запалом, відчуттям сильного і нетерплячого бажання щось зробити, дуже сильним хвилюванням та інтересом: *They still made their way through life with enthusiasm and an eagerness to embrace all the joy the world had to offer* (W. Johnstone). 'Вони все ще йшли життям з ентузіазмом і прагненням прийняти всю радість, яку світ міг запропонувати'. Одиниця *fire* називає запал, пристрасть, завзяття, жвавість уяви, натхнення та ентузіазм: *Mostly, he was just fun to be with, nonjudgmental (except about social sins), quick to see the humor in daily life, and full of enthusiasm and fire* (M. Novak). 'Здебільшого, з ним було просто весело, неупереджений (крім соціальних гріхів), швидкий, щоб побачити гумор у повсякденному житті, і сповнений ентузіазму та запалу'.

Семи 'loyalty' 'вірність' і 'devotion' 'відданість', що функціонують у значеннях лексем *devotion, fierceness, ardor, love, intenseness, zeal*, зумовлюють накладання мікрополя «enthusiasm» та мікрополя «devotion». Одиниця *ardor* співвідноситься із запалом, прагненням, любов'ю, завзяттям, лояльністю, вірністю, інтенсивністю, сильними почуттями та надзвичайною енергією: *She had an easygoing demeanor, yet she approached challenges with enthusiasm and ardor* (K. Chapman). 'Вона мала безтурботну манеру поведінки, а втім, вона долала виклики з ентузіазмом і запалом'.

Стан піднесення в усіх трьох мовах асоціюється зі збудженням, запалом, відчуттям припливу енергії та сили. Для мікрополів «podniecenie» і «enthusiasm» характерна висока частотність елементів, що референціюють появу відповідних почуттів під час активної діяльності, натомість для мікрополя «піднесення» вони частіше співвідносяться з хвилюванням чи пристрастю.

3.7 Мікрополе «бажання», «chęć», «desire»

Патріотизм викликає в людини бажання дбати про добробут і щастя своїх народу й Батьківщини, прагнення ставати на їхній захист, пристрасні почуття до них, захоплення ними тощо. Відповідні переживання та дії вербалізовано у мікрополях «бажання», «chęć» і «desire».

Семантичне мікрополе «бажання» як структурний елемент лексико-семантичного поля «патріотизм» формують 49 лексичних одиниць і 177 сем (з них 101 одинична, загальна кількість семантичних компонентів – 483). До ядра мікрополя належать одиниці: *пристрасть, воля, пристрастність, порив, захват, снага, запал, схильність, тяга, потяг, задоволення, нахил, поривання, хист, жадоба, мрія, зацікавлення, інтерес, жага, жадання, настрій, бажання, манія, цікавість*. Лексеми *стремління, потреба, байдужість, захоплення, жагота, пожадання, хіть, бажаність, хотіння, прохання, зацікавленість, прагнення, побажання, одержимість, хвороба, готовність, дерзання, вподобання, нелюбов, покликання, тяжіння, гонитва, намір, охота, побудження* функціонують у периферійній зоні.

Семантичні компоненти «бажання», «прагнення», «потяг», «пристрасть», «внутрішній», «інтерес», «здійснення», «стан», «почуття», «великий», «вияв», «зацікавленість», «любов», «захоплення», «піднесення», «сильний», «схильність», «мета», «нестримний», «збудження», «потреба», «дія», «робити», «запал», «порив», «хотіння», «цікавість», «настрій», «бажаність», «вимога», «воля», «властивість», «бурхливий» виявляють найвищу активність.

Найбільшу кількість семантичних відношень з 27 елементами поля через інтегральну сему «бажання» виявляє однойменна лексема, що позначає в українській мові прагнення, потяг до здійснення чого-небудь, пристрасть, побажання та хотіння: *Певна річ, мене штовхає на цей крок не жадоба знань чи патріотичне бажання безкорисливо і самовіддано прислужитися дмитеркознавству* (В. Симоненко).

Іншою лексемою, компоненти якої виявляють надзвичайну активність, є одиниця *прагнення*, що співвідноситься із сильним бажанням, потягом до здійснення чого-небудь і хотінням: *Також робити ставку на молодь, на студентів, які самі виявляють ініціативу, прагнення до знань* (Р. Павленко). Одиниця *прагнення* формує привативну опозицію з елементом *бажання*, як немаркований її член. Водночас лексеми *бажання* і *прагнення* перебувають у відношеннях еквиполентної опозиції з одиницею *потяг*, чия однойменна сема є третьою за

активністю в межах мікрополя, формуючи зв'язки з 21 лексемою. У семантиці зазначеної одиниці відображено сильні, непереборні, настійні, часом інстинктивні та напівсвідомі прагнення до чого чи кого-небудь, потребу, зацікавленість і схильність: *I ніколи холод не виморозить в людських душах прагнення до волі, ніякі невдачі не вб'ють у ній потягу до боротьби* (В. Чемерис).

У межах лексико-семантичного поля «патріотизм» семантичне мікрополе «прагнення» перетинається із мікрополями «піднесення», «любов», «прихильність», «смівість».

Семантичне мікрополе «chęć» у межах лексико-семантичного поля «patriotyzm» у польській мові утворюють 32 лексеми і 126 сем (85 одиничних, загальна кількість семантичних компонентів – 245). Одиниці *mania, słabość, ambicja, wola, duch, żądza, gorączka, popęd, skłonność, pożądanie, aspiracja, chęć, ciekawość, pragnienie* функціонують у центральній зоні мікрополя. Периферію формують лексеми *uznanie, brawura, bojowość, dążenie, gust, ochota, pokusa, upodobanie, zainteresowanie, gotowość, inklinacja, intencja, zamierzenie, zamysł, pociąg, uczynność, zamiar, niechęć*.

Найбільшу активність серед семантичних компонентів проявляють 'chęć' 'бажання', 'pociąg' 'потяг', 'pragnienie' 'прагнення', 'skłonność' 'схильність', 'zamiar' 'намір', 'upodobanie' 'задоволення', 'żądza' 'хіть', 'wola' 'воля', 'ochota' 'охота', 'zapał' 'запал', 'dążenie' 'тяжіння', 'zainteresowanie' 'зацікавлення', 'zamiłowanie' 'любов', 'sympatia' 'симпатія', 'silny' 'сильний', 'pożądanie' 'прагнення', 'namiętność' 'пристрасть', 'trudny' 'складний', 'opanowanie' 'контроль', 'fizyczny' 'фізичний', 'cel' 'мета', 'intencja' 'намір', 'postanowienie' 'рішення', 'postępowania' 'вчинок', 'plan' 'план', 'zamysł' 'намір', 'ambicja' 'амбіція', 'poczucie' 'почуття'.

Мовна одиниця *chęć*, утворює найбільшу кількість значеннєвих зв'язків з рештою елементів поля через сему 'chęć' 'бажання'. У сучасній польській мові лексема *chęć* референціє поняття потягу, прагнення, волі, охоти, замислу і наміру: *Na początku 1950 r. ojciec Tomasz zostaje aresztowany i oskarżony o chęć obalenia ustroju Polski Ludowej* (Z. Chabowski). 'На початку 1950 р. отець Томаш був

заарештований і звинувачений у бажанні повалити систему Народної Республіки Польщі'. Між лексемою *chęć* та одиницями *rościąg* і *pragnienie* формується еквіполентна опозиція, оскільки перша з них використовується на позначення бажання, схильності до чого-небудь та вподобання, а друга – палкого бажання, потягу, прагнення, спрямованості й жадоби: *Pociąg do ideału, pragnienie upodobnienia się do niego, dążenia do stania się kimś jednym z nim, jest potrzebny* (Z. Kijas). 'Потяг до ідеалу, прагнення стати подібним до нього, бажання стати з ним кимось єдиним, є потрібним'. *Traktując militarystykę, rasizm, nacjonalizm i patriotyzm jako tożsame, a także myśląc pragnienie niepodległości z agresją, Żuradzki wylał dziecko z kąpielą* (A. Graff). 'Розглядаючи мілітаризм, расизм, націоналізм і патріотизм як ідентичні, а також сплутуючи прагнення до незалежності з агресією, Журадзький вилив дитину з вводую'.

Семантика мікрополя «*chęć*» як структурної частини лексико-семантичного поля «*patriotyzm*» накладається на семантичний простір мікрополів «*miłość*», «*rodzicielstwo*», «*sympatia*», «*odwaga*», «*szacunek*».

Відповідним розглянутим вище семантичним мікрополем, елементи яких відображають уявлення про почуття прагнення, бажання, потягу тощо, в англійській мові є мікрополе «*desire*», що складається із 41 лексеми і 154 типів сем (загальна кількість компонентів значення – 368, з них одиничних – 87). Ядерну зону мікрополя «*desire*» утворюють такі мовні одиниці: *consideration, passion, desire, will, determination, compulsion, altruism, compassion, fancy, militancy, covetousness, spirit, whim, wish, impulse, lust, craving, eagerness, inclination*. На рівні периферійної зони мікрополя перебувають елементи: *impatience, urge, acquisitiveness, avarice, disposition, notion, appetite, mind, pugnacity, taste, longing, necessity, yen, bent, propensity, thirst, yearning, penchant, proclivity, appetency, motive, dynamism*.

У ході дослідження встановлено, що найчастотнішими семами аналізованого мікрополя є '*desire*' 'бажання', '*strong*' 'сильний', '*inclination*' 'схильність', '*feeling*' 'почуття', '*liking*' 'уподобання', '*craving*' 'тяга', '*quality*' 'властивість', '*state*' 'стан', '*tendency*' 'тенденція', '*longing*' 'прагнення', '*very*' 'дуже', '*wanting*' 'бажання', '*wish*' 'бажання', '*impulse*' 'імпульс', '*urgent*' 'раптовий', '*act*' 'дія',

‘*disposition*’ ‘диспозиція’, ‘*showing*’ ‘виявляння, виражання’, ‘*other*’ ‘інший’, ‘*having*’ ‘що має’, ‘*force*’ ‘сила’, ‘*intense*’ ‘інтенсивний’, ‘*eager*’ (10) ‘жадібний’, ‘*need*’ ‘потреба’, ‘*power*’ ‘сила’, ‘*will*’ ‘бажання’, ‘*whim*’ ‘примха’, ‘*mood*’ ‘настрій’, ‘*idea*’ ‘ідея’, ‘*propensity*’ ‘схильність’, ‘*taste*’ ‘смак’, ‘*preference*’ ‘преференція’, ‘*request*’ ‘запит’, ‘*appetite*’ ‘апетит’.

Найактивніша сема мікрополя ‘*desire*’ ‘бажання’ поєднує між собою 31 з 41 лексеми. Семантика однойменної лексичної одиниці охоплює такі значення: бажання, прагнення, імпульс до чого-небудь, що може принести задоволення і насолоду; туга за чимось; потреба і тяга до чого-небудь: *They saw Nazism as tapping into the desire of many German Catholics to be seen as patriotic Germans...* (D. Cremer). ‘Вони вбачали у нацизмі бажання багатьох німецьких католиків вважатися патріотичними німцями...’

Семантичний компонент ‘*sympathetic*’ ‘співчутливий’ виступає інтегратором між лексемами *consideration* і *compassion*, що також функціонують також у складі семантичного мікрополя «*sympathy*». Семантика першої з них охоплює поняття уважності, вдумливості, співчутливості, поваги, пошани (тому вона також реалізує перетин з мікрополем «*respect*»), бажання уникнути того, що може засмутити чи розсердити іншу людину, детального обдумування та зваженого рішення: *Women gained power and achieved greater levels of respect and consideration* (T. Deveny). ‘Жінки здобули владу і досягли більшого рівня поваги та уваги’.

Елемент *compassion* позначає бажання допомогти людині в біді, симпатію та усвідомлення потреб інших і прагнення їх задовольнити: *Solid and capable, he had served his nation with a distinction and compassion that belied the ferocious history of his Race* (K. Krause). ‘Твердий і здібний, він служив своїй нації винятково й зі співчуттям, що суперечило жажливій історії його Раси’.

Семантика мікрополя «*desire*» перетинається із семантикою елементів мікрополів «*love*», «*sympathy*», «*devotion*», «*enthusiasm*».

У мікрополях «бажання», «*chęć*», «*desire*» серед найчастотніших семантичних компонентів три головні співвідносяться з бажанням, прагненням і потягом. У

польській та англійській мовах високочастотною є сема на позначення схильності, в українській – пристрасті.

3.8 Мікрополе «прихильність», «sympatia», «sympathy»

Патріотизм нерозривно пов'язаний із почуттям симпатії, прихильності до власних народу і Батьківщини, що підтверджує описаний у розділі 3.1 тісний зв'язок між мікрополями, до складу яких входять лексеми на позначення різних проявів любові та симпатії. Водночас, на відміну від любові, яка характеризується значною інтенсивністю переживань, великою прив'язаністю до об'єкта почуттів, чуттєвістю, пристрасністю, симпатія є більш нейтральною. Вона не потребує постійної й безумовної фіксації всіх прагнень, думок і дій на своєму об'єкті. Їй не властиві бурхливість і нестримність. Саме тому симпатія може краще характеризувати поміркований патріотизм, а також прояви любові до власних народу й Батьківщини у періоди, коли піднесення спадає. Наприклад, Ч. МакМелон і М. Лонг, досліджуючи нью-йоркські газети після теракту 11 вересня 2001 р. виявили, що автори найчастіше (поряд із очікуваними висловами суму й злості) відображають у текстах почуття патріотизму й прихильності, симпатії до жертв, їхніх близьких і всього американського народу [201, с. 5]. Отже, семантичні мікрополя на позначення симпатії та прихильності є важливою структурною частиною лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism».

Семантичне мікрополе «прихильність» в українській мові формують 35 лексем і 186 сем (загальна кількість семантичних компонентів 388, з них 106 одиничних). Ядерна зона мікрополя утворена лексемами *щирість, милість, слабість, запобігливість, піклування, повага, турбота, дружба, признання, доброзичливість, дружність, клопіт, поблажливість, вболівання, прихильність, співчування, співчуття*. На периферії перебувають одиниці: *поважання, відданість, приємність, приязнь, співчутливість, добродушність, доброта, симпатія, турботливість, опіка, благодушність, дружлюбність, прив'язаність, тяжіння, дбайливість, опікунство, опікування*. Найчастотнішими семами мікрополя є 'прихильність', 'ставлення', 'почуття', 'доброзичливість', 'піклування', 'вияв', 'приязнь', 'симпатія', 'властивість', 'відданість', 'турбота',

‘повага’, ‘пристрасть’, ‘любов’, ‘визнання’, ‘привітність’, ‘догляд’, ‘співчуття’, ‘дія’, ‘потяг’, ‘хвилювання’, ‘увага’, ‘неспокій’, ‘задоволення’, ‘позитивний’, ‘схильність’, ‘ласка’, ‘добрий’, ‘тривога’, ‘дружній’, ‘людина’, ‘потреба’, ‘переживання’, ‘чуйність’, ‘взаємний’, ‘дбайливість’, ‘клопіт’, ‘прив’язаність’, ‘схвалення’.

Центральний елемент мікрополя – лексема *прихильність*, що через однойменну сему встановлює найбільшу кількість значеннєвих зв’язків з рештою елементів поля. У її семантиці реалізується значення приязні, доброзичливості, симпатії, любові до кого- чи чого-небудь, схильності, прагнення й нахилу до чого-небудь: *З цих лаконічних, але дуже характерних штрихів виразно проступають обшири держави, патріотизм її правителів, їхня прихильність до національних надбань* (Остап Вишня). Лексема *симпатія* вступає у відношення еквіполентної семантичної опозиції з одиницею *прихильність*, називаючи в українській мові теплі та ніжні почуття, приязнь, прихильність і доброзичливість: *Це, звісно, не означає, що слов’янофіли були нецирими у своєму патріотизмі, у своїх симпатіях до слов’ян та в інших своїх пристрастях і ідеях...* (І. Дзюба). Обидві лексеми разом з іще 22 одиницями мікрополя через функціонування у їхніх значеннях семантичних компонентів ‘*прихильність*’, ‘*доброчливість*’, ‘*приязнь*’, ‘*симпатія*’, ‘*відданість*’, ‘*турбота*’, ‘*повага*’, ‘*пристрасть*’, ‘*любов*’ та інших, встановлюють зв’язок з мікрополем «любов».

Крім того, *прихильність* в українській мовній картині світу пов’язана з повагою, що засвідчує наявність сем ‘*повага*’, ‘*визнання*’, ‘*значення*’, ‘*авторитет*’, ‘*шана*’ у значеннях одиниць *любов*, *повага*, *признання*, *поважання*. Водночас лексеми *відданість*, *любов*, *дружба*, *дружність*, *вболівання*, *прив’язаність* через інтегральну сему ‘*відданість*’ формують перетин мікрополя «*прихильність*» із мікрополем «*відданість*». А одиниці *любов*, *вболівання*, *слабкість* і *тяжіння* завдяки компонентам ‘*пристрасть*’ і ‘*потяг*’ реалізують накладання семантики аналізованого мікрополя на семантичний простір мікрополя «*бажання*».

Важливими ознаками прихильності для українців є *турбота* і *піклування* про об’єкт почуттів, на що вказує семантика одиниць *піклування*, *турбота*, *клопіт*,

доброзичливість, турботливість, опіка, опікунство, опікування і дбайливість. Поєднані інтегральною семою 'піклування', вони утворюють між собою еквіполентні відношення. Але між одиницями опіка, опікунство та опікування простежується привативна семантична опозиція, де перший член виступає маркованим щодо решти двох, а другий – маркованим щодо третього, оскільки опікуванням в українській мові називають піклування і догляд, натомість опікунство – це також нагляд і контроль: Йому хотілося теж мати брата, щоб ним опікуватися (тільки не вельми), щоб всі бачили його опікування і його любов (Ю. Мушкетик). Як з-під руського князя переходили під угорське опікунство, як ставали під польського короля, як, нарешті, опинилися під австрійським цісарем, – чи знали, що з ними робиться? (Г. Хоткевич). Натомість слово опіка, окрім узагальненого піклування, догляду, контролю й нагляду за ким- або чим-небудь, може також називати організований і контрольований державою чи певною установою, організацією нагляд, піклування про чийсь особисті та майнові права, інтереси, а також позначає офіційних осіб та установи, на які покладено відповідні обов'язки: Утворення митрополії під опікою Візантії – найважливіша інституційна ознака офіційного входження Київської Русі у християнський світ (Б. Гудзяк). Поряд із піклуванням і турботою про об'єкт почуттів у суб'єкта можуть виникати хвилювання, неспокій, тривога, переживання, що засвідчує семантика лексем піклування, турбота і клопіт: Останнім часом нахлинуло стільки роботи, стільки турбот і хвилювань, що на трьох здорових чоловіків би вистачило, а він все на собі тягне... (М. Рернявський). Цар почав скаржитись на всілякі державні клопоти, яким не видно було кінця, про суддівський же Дім більше навіть не згадував (І. Білик).

Із прихильністю та симпатією в українській мовній картині світу асоціюють також співчуття, з яким співвідносні одиниці *співчуття, співчування і співчутливість*. Перші дві перебувають в опозиції тотожності й називають чуйне ставлення і жаль до чужого нещастя, горя, переживань, доброзичливість, прихильність, підтримку та схвалення: *І, може, коли б на місці Рогова був хтось інший, найцілющим, найпотрібнішим видалося б щире співчуття, чуйна дружба*

підтримка (М. Дашкієв). *Атей на похороні не був, але синові через посланця висловив своє співчування...* (В. Чемерис). У семантиці лексеми *співчутливість*, що утворює еквіполентну опозицію з елементами *співчуття* і *співчування*, реалізується значення чуйності, співчуття, доброзичливого і прихильного ставлення: *Воно (відчуття самоти) оберталось й особливою чуйністю до дівочої уваги, бажанням бути привітаним, а водночас відкритістю й співчутливістю до дівочого серця, чим сповнена Шевченкова поезія* (І. Дзюба).

Отже, в українській мовній картині світу почуття прихильності й симпатії пов'язані з доброзичливістю, турботою, піклуванням, підтримкою і співчуттям. Крім того, семантика мікрополя «прихильність» перетинається із семантичними компонентами мікрополів «любов», «прагнення», «повага» і «відданість».

У польській мові семантичне мікрополе «*sympatia*» утворене 41 лексемою і 150 семами (загальна кількість семантичних компонентів 304, із них одиничних – 104). На ядерному рівні мікрополя функціонують такі лексичні одиниці: *przyjaźń, przychylność, uczucie, uprzejmość, łaska, skłonność, przyjaciel, niełaska, internacjonalizm, życzliwość, afekt, podbój, nieprzychylność, sympatia, serdeczność, związek*. У периферійній зоні мікрополя перебувають елементи: *względy, kochanie, polonofilstwo, przywiązanie, sentyment, niesympatyczność, zainteresowanie, upodobanie, chłód, dobroć, dobroduszność, fawor, gościnność, łaskawość, niegościnność, nieżyczliwość, błogosławieństwo, inklinacja, pozdrowienia, serdeczności, braterstwo, zbliżenie, sympatyk, feblik, ksenofilia*. Найчастотнішими семантичними компонентами в межах аналізованого мікрополя виступають: ‘*sympatia*’ ‘симпатія’, ‘*życzliwość*’ ‘доброзичливість’, ‘*przyjaźń*’ ‘приятельство’, ‘*przychylność*’ ‘прихильність’, ‘*stosunek*’ ‘ставлення’, ‘*życzliwy*’ ‘доброзичливий’, ‘*uczucie*’ ‘почуття’, ‘*okazywanie*’ ‘виявлення’, ‘*przyjazny*’ ‘приятельський’, ‘*serdeczny*’ ‘сердечний’, ‘*serdeczność*’ ‘сердечність’, ‘*objaw*’ ‘вияв’, ‘*miłość*’ ‘любов’, ‘*brak*’ ‘брак’, ‘*skłonność*’ ‘схильність’, ‘*względy*’ ‘прихильність’, ‘*usposobienie*’ ‘прихильність’, ‘*pociąg*’ ‘потяг’, ‘*upodobanie*’ ‘приємність’, ‘*bliski*’ ‘близький’, ‘*przychylny*’ ‘прихильний’, ‘*łaska*’ ‘ласка’, ‘*zaufanie*’ ‘довіра’, ‘*osoba*’ ‘особа’, ‘*sprzyjanie*’ ‘сприяння’, ‘*postawa*’

‘позиція’, ‘*stan*’ ‘стан’, ‘*emocjonalny*’ ‘емоційний’, ‘*namiętność*’ ‘пристрасть’, ‘*chęć*’ ‘бажання’, ‘*zainteresowanie*’ ‘зацікавлення’, ‘*zamilowanie*’ ‘любов’.

Інтегральна сема ‘*sympatia*’ ‘симпатія’ поєднує між собою 20 лексичних елементів: *uczucie, uprzejmość, skłonność, przyjaciel, afekt, podbój, sympatia, serdeczność, względy, kochanie, polonofilstwo, przywiązanie, sentyment, niesympatyczność, zainteresowanie, upodobanie, inklinacja, sympatyk, feblik, ksenofilia*. Словом *sympatia* поляки називають доброзичливість, приязнь, прихильність, дружність: *Od pierwszych dni hitlerowskiego najazdu na Polskę sympatia społeczeństwa amerykańskiego była zdecydowanie po stronie polskiej* (К. Stefan). ‘Від перших днів нацистського вторгнення до Польщі, симпатії американського суспільства були безумовно на польській стороні’.

У польській мовній картині світу симпатія невіддільно пов’язана із доброзичливим, приязним, прихильним і сердечним ставленням до об’єкта почуттів, що підтверджує активність відповідних семантичних компонентів. Між лексемами *przyjaźń, przychylność, uprzejmość, życzliwość, względy, sympatia, łaska i serdeczność* простежуються відношення еквіполентної семантичної опозиції. Одиниця *przyjaźń* містить у своєму значенні вказівки на близьке й сердечне ставлення, засноване на взаємній доброзичливості, щирості, довірі, можливості покладатися один на одного: *Poprzez przyjaźń dzieci dochodzi do integracji dorosłych na poziomie różnych parafii i różnych wyznań* (Е. Bugno). ‘Завдяки приязні дітей інтеграція дорослих відбувається на рівні різних парафій та різних віросповідань’. Лексема *przychylność*, окрім прихильного, приязного і доброзичливого ставлення, може позначати його вирази, а також відповідність до бажань, пристойність, корисність: *Był czas, kiedy Niemcy próbowali pozyskać przychylność Polaków pewnymi ustępstwami* (К. Bilica). ‘Були часи, коли німці намагалися завоювати прихильність поляків певними поступками’. Значення ввічливості, доброзичливості, симпатії, гречності та приязного ставлення реалізується у слові *uprzejmość*: *Nie umiał, wprost nie umiał zdobyć się w stosunku do niej na nic więcej, jak tylko na uprzejmość, na poprawność, na oficjalną narzeczeńską serdeczność* (Т. Dołęga-Mostowicz). ‘Він не вмів, просто не міг спромогтися щодо неї на щось більше, ніж просто ввічливість,

правильність, офіційну сердечність нареченого'. У семантиці елементу *życzliwość* відображено поняття доброзичливості, приязні, прихильності, хорошого ставлення до чого- чи кого-небудь, виявів таких почуттів: *Szczera rozmowa, wzajemna życzliwość, gotowość niesienia pomocy konkretnemu człowiekowi, często cierpiącemu – oto zwyczajne cechy każdego wolontariatu* (J. Chrapek). 'Щира розмова, взаємна доброзичливість, готовність допомогти конкретній людині, часто тій, що страждає – ось звичайні риси кожного волонтерства'.

Лексема *względy* референціоє значення доброзичливого ставлення, прихильності, симпатії та доказів цих переживань: *Małgorzata, jej łaski, względy i sympatia nie były prawdziwą stawką braterskiej rywalizacji a tylko wyznaczały jej zakres i pole* (D. Piwowarczyk). 'Малгожата, її ласка, прихильність і симпатія не були насправді частиною братерського суперництва, а лише визначали її сферу та поле'. Одиниця *łaska* використовується на позначення прихильності, щедрості, благодаті, фаворитизму, вирізнення кого- чи чого-небудь, надавання переваг, милості, вибачення: *Gdyby on nam powiedział, że na Polskę spłynie taka łaska, że to będzie kraina złotem i szczęściem płynąca, tobyśmy chyba wyjechali zadowoleni, że dostaliśmy dobrą przepowiednię.* (B. Dobroczyński). 'Якщо б він нам сказав, що на Польщу зійде така благодать, що це буде земля, де тече золото і щастя, ми б, напевно, виїхали задоволені, що отримали гарне пророцтво'.

Лексема *serdeczność* співвідноситься із сердечним ставленням до кого- або чого-небудь, доброзичливістю, чутливістю, ніжністю та симпатією: *Jest dobra i ładna, ma w sobie jakąś urzekającą serdeczność* (A. Minkowski). 'Вона добра і гарна, у ній є якась захоплива сердечність'. Через семантичні компоненти '*sympatia*' 'симпатія', '*życzliwość*' 'доброзичливість', '*serdeczny*' 'сердечний', '*serdeczność*' 'сердечність', '*miłość*' 'любов' формується значеннєвий зв'язок між мікрополями «*sympatia*» та «*miłość*». А семи '*pociąg*' 'потяг', '*namiętność*' 'пристрасть', '*chęć*' 'бажання', що функціонують у значеннях одиниць *uczucie, skłonność, zainteresowanie, upodobanie* та *inklinacja*, реалізують перетин з мікрополем «*chęć*». Так, наприклад, лексема *skłonność* співвідноситься із прихильністю, симпатією, любов'ю, тривалим уподобанням, закоханістю, потягом, потенційною властивістю,

характерною рисою, схильністю, тенденцією: *Brak realizmu politycznego, nieuzasadniony optymizm i skłonność do toczenia jałowych sporów to najważniejsze zarzuty stawiane tym, którzy, jak to dosadnie określa główny bohater, «przesrali Polskę»* (J. Owczarek). 'Брак політичного реалізму, невиправданий оптимізм і схильність до ведення безплідних суперечок є найважливішими звинуваченнями проти тих, хто, як визначає головний герой, «просрав Польщу»'.

Отже, семантичне мікрополе «sympatia» у польській мові охоплює семантику прихильності, доброзичливості, приязні, симпатії, сердечності й чутливості. на відміну від свого українського відповідника, виявляє семантичні зв'язки лише з мікрополями «miłość» і «chęć».

Еквівалентне розглянутим українському й польському мікрополям на позначення прихильного та приязного ставлення в англійській мові є семантичне мікрополе «sympathy», що складається з 36 лексем і 174 семи (108 одиничних, загальна кількість значенневих компонентів – 386). Лексичні одиниці *sympathy, friendliness, mercy, interest, goodwill, consideration, affinity, support, friendship, sensitivity, cordialness, compassion, pity, warmth, approval, susceptibility* функціонують у ядерній зоні мікрополя «sympathy». Натомість одиниці *humanity, aid, help, condolence, ruth, warmth, hard-heartedness, warmheartedness, inhumanness, assistance, cordiality, coldheartedness, largeheartedness, kindheartedness, humaneness, commiseration, amity, responsiveness, softheartedness, backing* перебувають на його периферії. Найбільш частотними семантичними компонентами у межах мікрополя «sympathy» є 'sympathy' 'симпатія', 'feeling' 'почуття', 'sympathetic' 'співчутливий', 'kindness' 'доброта', 'help' 'допомога', 'support' 'підтримка', 'quality' 'властивість', 'act' 'дія', 'other' 'інший', 'interest' 'інтерес', 'state' 'стан', 'warmth' 'тепло', 'friendly' 'дружній', 'compassion' 'співчуття', 'showing' 'виявляння, виражання', 'relationship' 'стосунок', 'aid' 'допомога', 'sorrow' 'смуток', 'sensitivity' 'чутливість', 'favor' 'добродійство, заступництво', 'lack' 'брак, нестача', 'approval' 'схвалення', 'affection' 'прихильність', 'cordiality' 'сердечність', 'assistance' 'допомога', 'understanding' 'розуміння', 'friendliness' 'дружелюбність', 'pity' 'жаль', 'generosity' 'щедрість', 'regard' 'повага', 'tendency'

‘тенденція’, ‘*expression*’ ‘вираз’, ‘*friendship*’ ‘дружба’, ‘*easy*’ ‘легкий’, ‘*cheerful*’ ‘веселий’, ‘*strong*’ ‘сильний’, ‘*disposition*’ ‘диспозиція’, ‘*opinion*’ ‘думка’.

Центральний елемент *sympathy* референціоє значення турботи про когось, жалості й співчуття йому в біді, горі та нещасті, підтримки, спільності інтересів, думок і цілей, гармонійність і єдність у діях і думках, схильність відчувати щонебудь однаково, лояльність: *Ever since the shock of the 1995 bombing, Oklahoma families have felt the sympathy and support of an entire nation* (J. Lampman). ‘Після шоку від бомбардування у 1995 році, сім’ї з Оклахоми відчули співчуття і підтримку всієї нації’. Через семи ‘*sympathy*’ ‘симпатія’ і ‘*loyalty*’ ‘лояльність’ елемент встановлює зв’язок із мікрополями «love» і «respect». Крім того, зв’язок з мікрополем «love» реалізується через семантичні компоненти одиниці *mercy*, що називає доброзичливість, здатність вибачати, допомогу в скруті, співчуття й терпіння: *Each juror may consider mercy and sympathy for Holmes, as long as the jury base their deliberations on the evidence* (J. Steffen). ‘Кожен присяжний може розглядати милосердя і співчуття до Холмса, доки журі базуватиме свої обговорення на доказах’. Важливою характеристикою симпатії в американській мовній картині світу є підтримка й допомога, що можуть позначатися лексемою *support*: *After September 11th, we went out to try to find a flag so we could show our patriotism and our support of the victims, and we couldn’t find one, so we ended up painting the entire front of our house as the American flag* (M. Aberle). ‘Після 11 вересня ми спробували знайти прапор, щоб показати свій патріотизм і нашу підтримку жертвам, і ми не змогли знайти жодного, тому ми зрештою пофарбували всю передню стіну нашого будинку як американський прапор’. Інтегральна сема ‘*help*’ ‘допомога’ формує між одиницями *support* та *mercy* еквіполентну семантичну опозицію

Ще однією ознакою симпатії, зафіксованою в аналізованому семантичному мікрополі, є тепло у ставленні до когось. Інтегральна сема ‘*warmth*’ ‘тепло’ зумовлює утворення еквіполентних опозицій між елементами *warmth*, *warmness* і *warmheartedness*. Перший із них використовується на позначення доброзичливості, дружності, теплового ставлення, ніжності, сильних почуттів: *The overwhelming*

warmth and sympathy that Israel received from President Clinton and other American and world leaders following Rabin's assassination enabled Israel to make the decision without unduly worrying about the consequences (P. Kumaraswamy). 'Величезні теплота і симпатія, що їх Ізраїль отримав від президента Клінтона та інших американських і світових лідерів після вбивства Рабіна, допомогли Ізраїлю прийняти рішення, не турбуючись про наслідки'. Значення дружби, прихильності, сильних почуттів, збудження, запалу, теплоти, сердечності і співчуття реалізується в одиниці *warmness: When African American students are able to be a part of an institution, which promotes institutional warmness, they achieve at higher levels and successfully matriculate through their programs of study* (D. Lett). 'Коли афроамериканські студенти можуть бути частиною установи, що пропагує інституційну теплоту, вони досягають вищих рівнів та успішно долають свої навчальні програми'. Прояви доброзичливості, симпатії, прихильності, любові, сердечності, щедрості відображено у семантиці елементу *warmheartedness: He has been known to be distant and reclusive; at other times he reveals his warmheartedness and magnanimity* (D. Blum). 'Його знали як далекого і закритого; часом він виявляє свою сердечність і великодушність'.

Отже, в усіх трьох мікрополях на позначення симпатії виявлено лексеми й семи, що відображають прихильне, тепле, сердечне ставлення до кого- чи чого-небудь, турботу, догляд, підтримку. Водночас в українській мові актуалізується значення хвилювання, у польській – зацікавлення, а в англійській – співчуття.

3.9 Мікрополе «націоналізм», «nacionalizm», «nationalism»

Попри свою близькість патріотизм і націоналізм не є тотожними. Однією з підстав для такого твердження стала спрямованість націоналізму на протиставлення «своїх» як кращих і «чужих» як гірших з усіма оцінками, позиціями, діями, що з цього випливають. Водночас, на думку Е. Пеня та Дж. Сіданіуса, що досліджували зв'язки патріотизму з ідеологіями групового домінування, «через сильну ієрархічну соціальну систему як націоналістична прихильність, так і патріотична симпатія однаково пов'язані з ідеологіями групового домінування. Тому що надзвичайно ієрархічно структуровані соціальні

системи зазвичай створюються через військові завоювання та подальше підпорядкування або навіть поневолення переможених груп (наприклад, США, Австралія, Південна Африка), концепція націоналізму зазвичай визначається як вираження цінностей, культурної та расової ідентичності домінантної групи. Народи часто підпадають під непропорційний контроль домінантної групи, коли саме їй, а не підкореним, виділяють більшу частину своїх значущих ресурсів. У результаті члени домінантних груп переживають особливо гостре відчуття власності щодо всього народу і його символів» [210, с. 783]. Тобто, домінантний етнос чи народ навіть у випадку патріотичних почуттів має схильність вибудовувати чітку ієрархію, а отже, розставляти у ній об'єкти зовнішнього світу від найцінніших, найважливіших та найкращих до найменш цінних і важливих, виявляючи до них різні за мірою позитивності ставлення. Звідси поява у попередньо проаналізованих мікрополях лексем, значеннєві компоненти яких містять вказівки на дискримінацію, агресію, зверхність тощо. У семантичних мікрополях «націоналізм», «nacionalizm», «nationalism» така семантика домінує.

Семантичне мікрополе «націоналізм» як структурну частину лексико-семантичного поля «патріотизм» формують 31 лексема і 144 семи (з них одиничних – 80, загальна кількість семантичних компонентів – 280). Ядро мікрополя наповнюють лексеми *націоналізм, фашизм, нацизм, шовінізм, расизм, патріотизм, апартеїд, великодержавництво, ксенофобія, сепаратизм*. Периферійна зона мікрополя сформована одиницями: *гнів, злість, вождизм, ненависть, пригноблення, неприязнь, джінгоїзм, гітлеризм, сегрегація, ворогування, ворожість, ворожнеча, гніт, переслідування, пригнічення, нелюбов, немилість, антагонізм, антипатія, відраза, огида*. Найчастотніші семи: 'ворожнеча', 'почуття', 'політика', 'ненависть', 'реакційний', 'буржуазний', 'національний', 'ворожість', 'неприязнь', 'країна', 'шовінізм', 'інтерес', 'народ', 'інший', 'сильний', 'стан', 'недоброзичливість', 'пригноблення', 'ідеологія', 'расовий', 'державний', 'расизм', 'найбільш', 'диктатура', 'знищення', 'розпалювання', 'неприхильність', 'огида', 'відраза', 'ставлення', 'утиск', 'німецький', 'фашизм', 'течія', 'капіталістичний', 'криза', 'агресивний', 'терористичний',

‘демократичний’, ‘свобода’, ‘загарбницький’, ‘війна’, ‘самостійність’, ‘націоналізм’, ‘патріотизм’, ‘рух’, ‘культ’.

У словниках української мови, що були видані у ХХІ ст., зафіксовано таку дефініцію націоналізму: ідеологія та політика, що ґрунтується на ідеях національної гідності, інтересів та патріотизму; рух пригнобленої нації, народу за незалежність, державну самостійність: *З одного боку, український націоналізм, позбувшись старокозацької закраски, розширяється та поглиблюється в правдивий український патріотизм, у правдиву «громадянську скорбь» над теперішньою сумною долею України, в могутній гнів на її гнобителів* (І. Франко). Одиниця *фашизм* тлумачиться в українській мові так: німецький фашизм; політична течія, що виражає інтереси найбільш агресивних імперіалістичних сил, шовінізм, расизм, знищення демократичних свобод, розв’язування загарбницьких воєн: *...фашизм – це ідеологія нації, яка має свою державу, і тому він не має нічого спільного з українським націоналізмом, який лише бореться за створення незалежної держави* (Г. Гордасевич). У відношеннях привативної опозиції як маркований її член з одиницею *фашизм* перебуває лексеми *нацизм*, що називає німецький різновид фашизму: *Властиво, для українців немає великої різниці між більшовизмом і нацизмом: обидва – вороги; якщо є різниця, то тільки та, що знищення народу більшовиками розтягнуте на довший час [...]; нацистами це знищення розплановане на короткий час, при значно більшій байдужості до внутрішнього життя народу–жертви, в якого грабують «життєвий простір»* (В. Барка). *Шовінізмом* в українській мові називають форму націоналізму, що пропагує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами: *Знаєте, у мене з дитинства, поряд з глибокою любов’ю до батьківщини [...] розвинулась якась гидливість до національних хвастоців і будь-якого шовінізму* (О. Іваненко). Лексема *расизм* називає антинаукову ідеологію, що має на меті обґрунтувати і виправдати соціальну і національну нерівність у суспільстві приналежністю людей до «вищих» і «нижчих» рас: *Як відомо, погляд полігеністів, котрий заперечувала передова європейська наука, став псевдонауковою теорією, що на неї спиралась імперіалізм*

і расизм: мовляв, сама природа створила людей різними – вищими расами й нижчими, з яких одним судилось панувати, а другим – підкорятись (Б. Антоненко-Давидович).

В еквівалентному семантичному мікрополі «націоналізм» сучасної польської мови функціонують 32 лексеми і 139 сем (з них одиничні – 73, загальна кількість семантичних компонентів – 276). Ядро мікрополя формують слова: *nacjonalizm, szowinizm, faszyzm, rasizm, nazizm, hitleryzm, apartheid, dyskryminacja, lekceważenie, ważność*. Периферія поля складається із таких лексем: *natywizm, separatyzm, pogarda, uprzywilejowanie, ideologia, patriotyzm, segregacja, suwerenność, antysemityzm, wyższość, niezależność, wyniosłość, niechęć, nienawiść, supremacja, panowanie, górowanie, ksenofobia, dominacja, przewaga, pierwszeństwo, protekcyjność*. До найчастотніших сем належать: ‘*wyższość*’ ‘вищість’, ‘*przewaga*’ ‘превага’, ‘*polityka*’ ‘політика’, ‘*własny*’ ‘власний’, ‘*naród*’ ‘нація’, ‘*społeczny*’ ‘суспільний’, ‘*rasowy*’ ‘расовий’, ‘*państwo*’ ‘державна’, ‘*religijny*’ ‘релігійний’, ‘*inny*’ ‘інший’, ‘*ideologia*’ ‘ідеологія’, ‘*niechęć*’ ‘неприятельство’, ‘*grupa*’ ‘група’, ‘*uczucie*’ ‘почуття’, ‘*stosunek*’ ‘ставлення’, ‘*dominacja*’ ‘домінування’, ‘*uznanie*’ ‘визнання’, ‘*doktryna*’ ‘доктрина’, ‘*dyskryminacja*’ ‘дискримінація’, ‘*faszyzm*’ ‘фашизм’, ‘*nacjonalizm*’ ‘націоналізм’, ‘*nazizm*’ ‘нацизм’, ‘*dążenie*’ ‘тяжіння’, ‘*świat*’ ‘світ’, ‘*wartość*’ ‘цінність’, ‘*suwerenny*’ ‘суверенний’, ‘*partyjny*’ ‘партійний’, ‘*przekonanie*’ ‘переконання’, ‘*antysemityzm*’ ‘антисемітизм’, ‘*wrogość*’ ‘ворожість’, ‘*pogarda*’ ‘презирство’, ‘*panowanie*’ ‘панування’, ‘*lekceważenie*’ ‘зневажання’, ‘*górowanie*’ ‘домінування’, ‘*zwierzchnictwo*’ ‘верховенство, домінування’.

У польській мові слово *nacjonalizm* називає соціально-політичне ставлення та ідеологію, що визнає благо своєї нації як найвищу цінність, проголошуючи, що суверенна національна держава є найбільш правильною формою організації громади, об’єднаної спільністю походження, мови, історії, культури: *Polski nacjonalizm ma też inne oblicze, z pozoru szlachetniejsze, bo patriotyczne; jest reakcją na arogancki nacjonalizm wielkich narodów, zwraca się przede wszystkim przeciw trzem zaborcom...* (J. Surdykowski). ‘Польський націоналізм має також інше обличчя, здавалось би, благородніше, бо патріотичне; він є реакцією на зарозумілий

націоналізм великих націй, перш за все, проти трьох поділів...’ Натомість елемент *faszyzm* позначає політичний рух крайнього націоналістичного характеру, сформований після Першої світової війни в Італії, пізніше теж в деяких інших країнах, або форму тоталітарної націоналістичної диктатури, засновану на принципі лідерства, з ієрархічним партійним апаратом, використанням терору проти політичних опонентів: *Faszyzm oznacza wojnę, komory gazowe i krematoria.* (Cz. Miłosz). ‘Фашизм означає війни, газові камери і крематорії’. Польські лексикографічні видання, на відміну від українських, конкретизують значення одиниці *nazizm* і пропонують таку її дефініцію: учення німецької фашистської партії, що ґрунтувалося на переконанні про перевагу німецького народу над іншими, безжальний антисемітизм, прагненні до завоювання світу: *Nazizm niemiecki z nienawiści do Żydów, z pogardy wobec Słowian, z niechęci wobec «plutokracji» budował spójność społeczną, której fundamentem był agresywny nacjonalizm.* (B. Geremek). ‘Нацизм німецький з ненависті до євреїв, презирства до слов’ян, зневаги до «плутократії» будував соціальну спільноту, основою якої був агресивний націоналізм’. Семантика лексеми *rasizm* вказує на погляди, які базуються на тезі про біологічну, соціальну та інтелектуальну нерівність людських рас, зазвичай пов’язані з вірою в природжену перевагу тієї чи іншої раси, визнають право панувати над іншими, формуючи основу ідеології нацизму, апартеїду та ін.: *Nie popierajmy grup, które w imię hasła «Polska dla Polaków» zachwalają rasizm, antysemityzm czy nienawiść do cudzoziemców* (J. Życiński). ‘Не підтримуємо груп, які в ім’я гасла «Польща для поляків» вихваляють расизм, антисемітизм чи ненависть до іноземців’. Одиниця *szowinizm* використовується на позначення, по-перше, дискримінації інших людей і надання одній групі привілейованого становища, а по-друге, екстремальної форми націоналізму, ідеології та світовідчуття, що виражається в некритичному ставленні до власної нації, в презирстві і ненависті до інших народів та визнанні права на їхнє поневолення: *Czyli szkodliwe bywa nie tyle kochanie swoich, co kochanie swoich kosztem innych (patriotyzm a szowinizm)* (A. Gąsecki). ‘Тобто шкідливим бува не стільки любов до своїх, скільки любов до своїх ціною інших (патріотизм і шовінізм)’.

Складниками семантичного мікрополя «nationalism» є 37 лексем і 199 сем (серед них одиничних – 106, загальна кількість – 450). Ядерну зону мікрополя формують лексеми *nationalism, chauvinism, racism, segregation, jingoism, preference, discrimination, arrogance, prejudice, partiality, aggression, apartheid, privilege, favoritism*. На периферії мікрополя перебувають лексичні одиниці: *fascism, Nazism, superiority, advantage, bias, predominance, lordliness, domination, preoccupation, nativism, nepotism, supremacy, cronyism, prepossession, patriotism, racialism, ascendancy, predilection, separatism, xenophobia, preconception, Hitlerism, parti pris*. Найчастотнішими семами мікрополя є ‘people’ ‘люди’, ‘other’ ‘інший’, ‘belief’ ‘переконання’, ‘being’ ‘буття’, ‘state’ ‘стан’, ‘power’ ‘сила’, ‘better’ ‘кращий’, ‘group’ ‘група’, ‘race’ ‘раса’, ‘favor’ ‘добродійство, заступництво’, ‘feeling’ ‘почуття’, ‘unfair’ ‘несправедливий’, ‘prejudice’ ‘упередження’, ‘practice’ ‘практика’, ‘superiority’ ‘вищість’, ‘act’ ‘дія’, ‘your’ ‘твій’, ‘own’ ‘власний’, ‘country’ ‘державна’, ‘more’ ‘більше’, ‘quality’ ‘властивість’, ‘giving’ ‘давання’, ‘principle’ ‘принцип’, ‘political’ ‘політичний’, ‘separate’ ‘окремий’, ‘right’ ‘право’, ‘attitude’ ‘ставлення’, ‘partiality’ ‘частково’, ‘treatment’ ‘ставлення’, ‘thing’ ‘річ’, ‘predominance’ ‘переважання’, ‘supremacy’ ‘верховенство’, ‘difference’ ‘різниця’, ‘discrimination’ ‘дискримінація’, ‘special’ ‘особливий’, ‘advantage’ ‘перевага’, ‘tendency’ ‘тенденція’, ‘idea’ ‘ідея’, ‘preconceived’ ‘упереджений’, ‘opinion’ ‘думка’, ‘liking’ ‘уподобання’, ‘government’ ‘уряд’, ‘control’ ‘контроль’, ‘behavior’ ‘поведінка’, ‘important’ ‘важливий’.

Лексична одиниця *nationalism* у сучасній англійській мові має дуже широке значення, називаючи почуття, що люди мають бути лояльними та гордими своєю країною часто з переконанням, що вона краща і важливіша, ніж інші країни; бажання великої групи людей (поєднаних спільністю мови, культури, історії) сформуванню самостійну та незалежну націю; вірність і відданість нації; почуття національної самосвідомості, що висуває один народ вище від усіх інших і зосереджує першорядний акцент на пропаганді його культури та інтересів, що можуть бути протилежними інтересам інших націй або наднаціональних груп: *Nationalism is about creating a hierarchical society, and then syncing everybody's*

individuality into militarism, and then going to war against other people, and stereotyping and vilifying foreigner (J. Raskin). ‘Націоналізм полягає у створенні ієрархічного суспільства, а потім у синхронізації індивідуальності кожного з милітаризмом, а далі – до війни з іншими людьми, стереотипізацію та зневаги до іноземців’. Лексема *chauvinism*, на відміну від своїх українського та польського еквівалентів, позначає переконання, що представники нашої власної статі є кращими, ніж представники протилежної; віру в те, що власна країна, раса тощо кращі, ніж будь-які інші; надмірний або сліпий патріотизм: *In addition to being against the West, chauvinism could find domestic targets such as the national minorities and the millions of guest workers* (W. Laqueur). ‘Крім протидії Заходу, шовінізм міг би знайти внутрішні цілі, такі як національні меншини і мільйони гостьових робітників’. Елемент *fascism* референціоє спосіб організації суспільства, де уряд, яким керує диктатор, контролює життя людей і в якому люди не можуть розходитися з урядом: дуже жорсткий контроль або влада: *So people at the time really saw fascism not just as an evil but as an aggressive evil that seemed to be spreading* (T. Gross). ‘Отже, люди в той час дійсно бачили фашизм не просто як зло, а як агресивне зло, яке, здавалося, поширювалося’. Американські лексикографи, як і польські, пропонують повноцінну дефініцію для одиниці *Nazism*. Ця лексична одиниця вказує на політичну та економічну доктрину, які створили та поширили німецькі фашисти з 1933 по 1945 рр.; тоталітарний принцип правління, переважання германських груп, що вважалися расовими кращими, верховенство фюрера: *These movements culminated in Nazism, which passed laws segregating Jews, confiscating their property, expelling them, and finally seeking to exterminate them* (R. Ruether). ‘Ці рухи завершилися нацизмом, який ухвалив закони про сегрегацію євреїв, конфіскацію їхньої власності, вигнання і, зрештою, намагання винищити їх’. Семантика лексеми *racism* відображає віру в те, що раса є першочерговим фактором людських рис і можливостей і що расові відмінності формують перевагу тієї чи іншої раси; доктрину або політичну програму, засновану на припущенні про расизм; расові забобони або дискримінацію: *Racism can be defined as negative beliefs, attitudes, actions, or behaviors that are based on phenotypic*

characteristics or ethnic affiliations (L. M. Pachter). 'Расизм можна визначити як негативні переконання, погляди, дії або поведінку, які ґрунтуються на фенотипових характеристиках або етнічних приналежностях'.

Отже, семантика мікрополів «націоналізм», «nacionalizm» і «nationalism» містить вказівки на переконання у вищості, більшій гідності, успішності, цінності власної нації у порівнянні з іншими. Завдяки таким позиціям аналізовані мікрополя виявляють семантичні зв'язки з мікрополями «пиха», «honor», «pride». Водночас вона відображає негативні прояви такого переконання. Національна специфіка проявляється більше у значеннях окремих лексичних елементів, ніж у загальному семному наповненні мікрополів.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз семантичних мікрополів лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» показав, що українці, поляки та американці мають схожі уявлення про патріотизм у найзагальніших його рисах. Поля усіх трьох мов членуються на 9 еквівалентних семантичних мікрополів, що засвідчує спільність поняттєвого базису в мовних картинах світу відповідних народів. Водночас ядерно-периферійна структура мікрополів, активність семантичних компонентів або їхня відсутність, значеннєві зв'язки, що утворюються між мікрополями у мові, відображають національну специфіку лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism».

2. Почуття любові до власних народу й Батьківщини відображені в елементах мікрополів «любов», «miłość», «love», що вказують на добре, сердечне ставлення, доброзичливість, прихильність і симпатію до об'єкта почуттів. В українській і англійській мовах важливими характеристиками любові є повага і відданість. Водночас відданість в американській мовній картині світу асоціюється із поклонінням і обожнюванням об'єкта, релігійністю. В українській і польській мовах підсилюється зв'язок між суб'єктом і об'єктом через називання останнього «своїм», «власним», натомість в англійській мові вказівки на «освоєння» об'єкта нечасті. Крім того, мікрополя англійської та польської мов засвідчують співвіднесення любові з інтересом, зацікавленістю. Характерною рисою

польського мікрополя є активність компонентів, що вказують на чутливість, вразливість, турботу, яку виявляє суб'єкт щодо власних Батьківщини й народу.

3. Мікрополя, утворені лексемами, співвідносними з поняттям відданості, в усіх трьох мовах відображають уявлення про вірність, непохитність, наполегливість, прихильність і любов. Особливістю мікрополя «відданість» є висока частотність компонентів, що позначають жертвність, самовідданість, зречення заради спільного блага. В інших двох мікрополях наявні еквівалентні компоненти, але їхня частотність нижча. Для носіїв української й англійської мов із відданістю асоціюється повага. Польське й англійське мікрополя виявляють споріднення через активність компонентів, що вказують на релігійність, віру, поклоніння, Бога. Мікрополе «devotion» засвідчує, що відданість в американській мовній картині світу є обов'язком, який закріплюють обіцянкою. Натомість мікрополе «roświecenie» відображає відданість як працю, дію, діяльність.

4. Мікрополя «повага», «szacunek», «respect» засвідчують, що для носіїв усіх трьох мов найважливішими ознаками об'єкта поваги виступають його авторитетність, важливість, значення, честь і гідність. Надмірне захоплення об'єктом викликає пиху й гордовитість. Елементи мікрополів «szacunek» і «respect» відображають уявлення про повагу, пов'язану з релігійними переживаннями або схожими на них почуттями. В українському й англійському мікрополях активними є компоненти, що вказують на негативні прояви відсутності поваги: презирство, зневагу. У носіїв англійської мови повага асоціюється також зі схваленням та задоволенням, у поляків – із захопленням, а в українців – із ввічливістю та піднесенням.

5. Мікрополе «honor» репрезентує надзвичайно важливу характеристику не тільки польського патріотизму, а й польськості загалом. У картині світу поляків гонор (особистий і національний) є обов'язковою умовою належності до їхньої нації. Для української та американської картин світу одиниці мікрополів «пиха» і «pride» також відображають важливу складову патріотичних переживань – національну гордість. Водночас у всіх трьох мікрополях зареєстровано негативні прояви крайнього патріотизму, реалізовані через відсутність поваги, зверхність,

віру у власну вищість. В українському й англійському мікрополях виявлено високу активність компонентів, що передають інтенсивність почуттів і їхніх проявів, також актуалізована опозиція «свого» і «чужого». Натомість у польському мікрополі активними є лише компоненти на позначення «свого». Крім того, властивостями гонору виступають чванство і хвастливість. У мікрополі «pride» містяться вказівки на величність і, водночас, марнославство суб'єкта почуттів.

6. Найчастотніші семи українського мікрополя «сміливість», окрім тих, що передають хоробрість і сміливість, вказують на самовідданість, завзяття, браваду і молодецтво. Елементи польського мікрополя «odwaga» відображають запал, бадьорість, енергійність, гонор, бойовитість і самовпевненість сміливих патріотів. Натомість у мікрополі «courage» частотними виступають компоненти, що втілюють доблесть і здатність ризикувати. Спільними ознаками сміливості для всіх трьох мікрополів є рішучість, сила, піднесення і зухвалість.

7. Стан піднесення в усіх трьох мовах асоціюється зі збудженням, запалом, напруженням, прагненням, потягом, бажанням, любов'ю, відчуттям припливу енергії та сили. Мікрополя «podniecenie» і «enthusiasm» властива частотність елементів, які референціюють почуття злості, агресивності, але варто зауважити, що у польському мікрополі вони трапляються рідше. В українському й англійському мікрополях акцентована інтенсивність, глибина, сила, надмірність почуттів і дій. Для українського й польського мікрополів спільною властивістю виступає активність компонентів, що вказують на хвилювання і неспокій. Важливою рисою піднесення у мовній картині світу українців є натхнення, а в носіїв англійської мови – рішучість.

8. У мікрополях «бажання», «chęć», «desire» найчастотніші семантичні компоненти вказують на такі характеристики: прагнення, бажання, потяг, воля, схильність, любов, прихильність і піднесення. Близькість українського й англійського мікрополів простежується через активність компонентів на позначення інтенсивності, бурхливості, раптовості, нестримності поривів, а також потреб. Натомість із польським мікрополем українське поєднується через активність елементів, що відображають зацікавлення й інтерес. Особливістю

мікрополя «бажання» є частотність вказівок на збудження й захоплення, мікрополя «сћęć» – спрямованість на конкретну мету, ідею, план, задум, а мікрополя «desire» – тенденцію, надавання переваги.

9. Семантика мікрополя «прихильність» в українській мові містить вказівки на турботу, догляд, піклування, увагу, дбайливість і клопіт. Польське мікрополе «sympatia» відображає поняття про підтримку і довіру. Натомість в англійському мікрополі «sympathy», окрім допомоги й підтримки, активними є вказівки на розуміння й теплоту. Спільними ознаками прихильності для всіх трьох мікрополів постають доброзичливість, приязнь, симпатія, співчуття, повага і дружнє ставлення.

10. Переважно негативні за своїми наслідками дії, вчинки, позиції, переконання, ідеї референціюють елементи мікрополів «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism», що засвідчує істотну відмінність між патріотизмом і націоналізмом. Хоча ці два поняття можуть бути близькими, патріотизм все ж більше орієнтований на членів власної спільноти, любов до них, відданість їм, дбання про їхні добробут і щастя. Натомість для системи цінностей націоналізму важливе протиставлення «своїх» як кращих, а тому вартих любові й поваги, та «чужих» як гірших. Семантика елементів мікрополя «націоналізм» відображає огиду, відразу, неприязнь, ворожнечу, утиски, знищення, гноблення, диктатуру як головні характеристики відповідного поняття. Натомість лексеми, що входять до складу мікрополя «nacjonalizm», референціюють поняття вищості, переваги, зверхності, зневажання, дискримінації, панування і ворожнечі. Елементи мікрополя «nationalism» вказують на несправедливість і упередженість відповідних позицій чи почуттів, а також на дискримінацію, вищість, виокремлення і привілеювання.

Основні положення розділу висвітлено у публікаціях автора [12; 13; 14; 15; 18; 19; 20; 22; 23; 24; 150].

ВИСНОВКИ

1. Значення слова залежить від парадигматичних і синтагматичних відношень, у які воно вступає, контексту вживання, історії й культури народу – носія відповідної мови, а також від зв'язків з елементом дійсності, який це слово позначає. Одним із продуктивних способів дослідження лексичного рівня мови є аналіз лексико-семантичних полів, адже саме протиставлення близьких за семним складом одиниць розкриває найтонші відтінки їхніх значень, можливості взаємозаміни у відповідних контекстах та використання у різних мовленнєвих ситуаціях. Лексико-семантичне поле – це сукупність лексем, пов'язаних інтегральними семами, що відображають інформацію про певне явище, реалію, об'єкт навколишньої дійсності. Елементи поля вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс. Структура поля подвійна: з одного боку, воно має ядерно-периферійну організацію, а з іншого – ділиться на мікрополя. Лексико-семантичні поля можуть співвідноситися з тематичними групами або полями, концептами і їхніми концептуальними полями, але ніколи не будуть їм тотожними. Дослідження лексико-семантичних полів і їхніх структурних частин, семантичних мікрополів, є дієвим засобом проникнення у мовні картини світу народів. Аналіз лексико-семантичних полів «патріотизм», «*patriotyzm*» і «*patriotism*» дозволяє простежити особливості вербалізації почуттів любові та відданості до власної Батьківщини у національних мовних картинах світу українців, поляків й американців.

2. Центральні компоненти значення лексем *patryotyzm*, *patriotyzm* та *patriotism* в українському, польському та англійському полях виявляють високу активність, утворюючи ядерні зони. Щодо самих лексем на позначення патріотизму, то формування сучасного їхнього значення пов'язане з періодом творення націй та національних держав, що відбувався у Європі в XVI – XVII ст., і з Французькою революцією зокрема. Саме з французької мови лексема *patriotism* перейшла в англійську, а одиниці *patryotyzm* і *patriotyzm* з'явилися в українській

і польській мовах за посередництва німецької. У всіх трьох мовах зазначені лексеми позначають любов до власної Батьківщини, народу і відданість їм.

3. Лексико-семантичні поля «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm» мають типову структурну організацію: в них виокремлюються ядро з найчастотнішими семами і найбільш полісемічними лексемами, які виявляють значну семантичну близькість між собою та називають найважливіші для мовної картини світу відповідного народу риси позначуваного поняття; приядерна зона, що розширює і конкретизує набір актуальних ознак патріотизму; напівпериферія – зона, до якої потрапляють елементи, що втрачають свої високі позиції чи навпаки рухаються в напрямку до ядра у процесі розвитку мови та змін у мовній картині світу народу, втрачаючи актуальність чи, навпаки, актуалізуючись; периферія – набір віддалено пов'язаних із ядрними компонентами сем та лексем із найвужчими значеннями, що, з одного боку, підтверджують характеристики патріотизму, визначені на вищих ієрархічних рівнях, а з іншого – створюють перехідну зону між лексико-семантичними полями «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm» та іншими елементами лексичних систем української, англійської та польської мов.

4. Властивістю українського лексико-семантичного поля «патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, що співвідносяться із піднесенням, емоційним збудженням, пристрастю, прагненням і запалом. Для польського лексико-семантичного поля «patriotyzm» особливістю є активність компонентів, що позначають гонор, честь і гідність. А в англійському полі проявляється зв'язок патріотизму з релігією, що виник, з одного боку, через історію формування американського патріотизму (об'єднання іммігрантів навколо спільних ідеалів, цінностей, принципів життя і релігії, замість спільності походження, культури, мови тощо), а також тому, що релігія виступає рольовою моделлю, зразком справжньої безумовної любові та глибокої відданості.

5. Найважливіші ознаки патріотизму втілилися у семантичних мікрополях, що функціонують у складі лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism». Усього таких мікрополів було виокремлено 9 у кожній мові. Аналіз лексичного і семного складу всіх мікрополів показав, що носії української,

польської та американського варіанту англійської мов мають схожі уявлення про патріотизм. Причиною цього є спільність походження як самого поняття, так і української, польської й англійської мов, оскільки усі три належать до індоєвропейської сім'ї.

6. Лексичні одиниці мікрополів «любов», «miłość», «love» референціюють любов, ніжність, пристрасть та інтерес до власних народу й Батьківщини як головні ознаки патріотизму. Обов'язковими його складниками є також відданість своєму народові, його ідеалам, принципам (проявляється через мікрополя «відданість», «poświęcenie», «devotion»), повага до нього та його історії, традицій, культури тощо (засвідчують елементи мікрополів «повага», «szacunek», «respect»), доброзичливість, прагнення допомагати, підтримувати й піклуватися про свою Батьківщину (втілилися у семантиці мікрополів «прихильність», «sympatia», «sympathy»). Патріотизм здатний викликати піднесення, емоційне збудження, бурхливі та інтенсивні почуття, нестримні пристрасті та прагнення, на що вказують одиниці мікрополів «піднесення», «podniesienie», «enthusiasm» та «бажання», «chęć», «desire». Справжньому патріотові притаманне почуття національних честі та гідності, що розкривають мікрополя «пиха», «honor», «pride». Крім того, він повинен бути готовим стати на захист своїх народу й Батьківщини, їхніх незалежності й добробуту, мови й культури, цінностей та принципів життя, на що вказують елементів мікрополів «смівливість», «odwaga», «courage».

7. Особливістю українських і англійських мікрополів є регулярні вказівки на підвищену інтенсивність, нестримність, бурхливість, надзвичайність почуттів, реакцій і дій. У мікрополях польської мови було також зафіксовано схожі семи, але їхня частотність нижча. Носії англійської мови асоціюють любов, повагу і відданість із релігійними переживаннями. Відповідні семантичні компоненти менш активні у польських мікрополях, але все ж трапляються досить часто. У мікрополях української мови вказівок на релігійність, віру, Бога майже немає. Втім без детального дослідження інших джерел мовного матеріалу, а не тільки словників, не вважаємо, що можна говорити про невластивість відповідних значень для

української мови, оскільки відсутність вказівок на релігію може бути пов'язана з політичними умовами в часи укладання «Словника української мови» в 11 томах.

8. Патріотизм виявляє зв'язок із націоналізмом, на що звертають увагу багато дослідників. Саме тому в структурі лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» виявлено семантичні мікрополя «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism». Семантика одиниць, що формують мікрополя «націоналізм», «nacjonalizm», «nationalism», є антонімічною до значень решти елементів. Це пов'язано з тим, що націоналізм виявляє тенденцію до поділу людей і націй на «кращих» й «гірших», в крайніх формах свого виразу викликає агресію та дискримінацію щодо тих, хто не є членом спільноти. Натомість доміnantними характеристиками патріотизму є любов і відданість. Він виступає одним з основних чинників консолідації спільноти, творення громадянського суспільства, соціалізації людини і формування її національної ідентичності. Завдяки патріотизму особистість відчуває власну причетність до історії й сучасності всього свого народу, знаходить своє місце у глобалізованому світі, водночас не вступаючи з ним у конфлікт. Такі характеристики патріотизму визначають особливості семного і лексичного складу аналізованих лексико-семантичних полів.

9. Перспективи подальшого дослідження лексико-семантичних полів «патріотизм» в українській, «patriotism» в англійській і «patriotyzm» у польській мовах полягають у детальнішому аналізі складу й організації мікрополів, що відкриє можливості для глибшого зіставлення. Продуктивним буде застосування контекстуального аналізу, який дозволить простежити реалізацію зафіксованих словниками значень у текстах, а також покаже додаткові семантичні компоненти, актуальні для відповідної мовної спільноти, але ще не внесені у лексикографічні видання. Метод асоціативного експерименту виявить найсучасніші відтінки значень лексем *patriotyzm*, *patriotyzm* і *patriotism*. Аналіз інших лексико-семантичних полів української, польської й англійської мов із застосуванням описаної методики дозволить упорядкувати їхні лексико-семантичні системи, що полегшить зіставний аналіз і переклад словникового складу цих мов, а також закладе підґрунтя для укладання семантичного словника української мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке. М. : Флинта : Наука, 2005. 416 с.
2. Альтер П. Націоналізм: Проблема визначення // *Націоналізм : теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера : антологія* / упоряд.: О. Проценко, В. Лісовий ; Наук. т-во ім. В. Липинського. К. : Простір : Смолоскип, 2010. С. 85–88.
3. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика: синонимические средства языка. М. : Наука, 1974. 366 с.
4. Апресян Ю. Д. Современные методы изучения значений и некоторые проблемы структурной лингвистики // *Проблемы структурной лингвистики* / Ред. С. К. Шаумян. М. : Наука, 1963. С. 102–149.
5. Аракин В. Д. Сопоставительная типология скандинавских языков. М. : Высшая школа, 1984. 135 с.
6. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике. М. : Высш. шк., 1991. 140 с.
7. Ахманова О. С. Мельчук И. А. Глушко М. М. Основы компонентного анализа / под. ред. Э. М. Медниковой. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. 34 с.
8. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : Советская энциклопедия, 1969. 607 с.
9. Базелл Ч. Е. Лингвистическая типология // *Принципы типологического анализа языков различного строя* / сост. О. Г. Ревзина. М. : Наука, Главная редакция восточной литературы, 1972. С. 15–30.
10. Безкоровайная Г. Т. Семантические поля как способ систематизации лексических единиц: попытка обобщения основных положений теории поля // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. №1 (3). Дніпропетровськ, 2012. С. 172–180.
11. Бельская Н. С. Применение аналитико-описательных методов в решении сравнительных задач судебного лингвистического исследования речевых

произведений // *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 381 (апрель). С. 5–10.

12. Близнюк К. Р. Аналіз опозицій як метод дослідження лексичної семантики // *«Граматичні студії» : збірник наукових праць / Донецький національний університет імені Василя Стуса / редактор А. Загнітко*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 3. С. 70–74.

13. Близнюк К. Р. Етнокультурна специфіка лексико-семантичних мікрополів «szacunek» і «respect» у сучасних польській та англійській мовах // *Наукові праці: наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. П. Могили*. Миколаїв, 2017. Т. 294. Вип. 282. Серія: Філологія. Мовознавство. С. 13–16.

14. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне мікрополе «відданість» у сучасній українській мові // *STUDIA PHILOLOGICA (Філологічні студії): зб. наук. пр. К. :* Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 42–50.

15. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі семантичного мікрополя «соураге» в англійській мові) // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Т. III (188). Вип. 20. С. 52–58.

16. Близнюк К. Р. Лексико-семантичні поля концепту ПАТРІОТИЗМ в українській, російській і польській мовах // *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки, 2013. Кн. 3. С.125–128.

17. Близнюк К. Р. Опозиція «свій» і «чужий» у лексико-семантичному полі «патріотизм» української, російської та польської мов // *Мови й культури: між Сходом і Заходом (Пам'яті Омеляна Пріцака) / відп. ред. В. Лучик*. К., 2015. С. 152–160.

18. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації лінгвоконцепту СМІЛИВІСТЬ в українській і польській мовах // *Наукові записки*. Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2017. Вип. 153. Серія: Філологічні науки. С. 504–509.

19. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації почуття прагнення у лексико-семантичних полях «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» в українській,

польській та англійській мовах // *Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей III Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених*. 2017. С. 12–14.

20. Близнюк К. Р. Польський гонор у лексико-семантичному полі «patriotyzm» // *Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей IV Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених*. 2018. С. 48–52.

21. Близнюк К. Р. Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень : (на прикладі концепту ПАТРІОТИЗМ в українській мові) // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2013. Вип. 50. С. 4–7.

22. Близнюк К. Р. Системно-структурна організація семантичного мікрополя «roświecenie» у польській мові // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2017. Вип. 66. С. 21–25.

23. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація лексико-семантичного мікрополя «повага» у сучасній українській мові // *Мова: класичне – модерне – постмодерне* / НаУКМА. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. Вип. 3. С. 132–139.

24. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація мікрополя «devotion» у структурі лексико-семантичного поля «patriotism» (на матеріалі англійської мови) // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Вип.10 / гол.ред. М.Є. Скиба; відповідальний за випуск М. М. Торчинський. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016 Том 1 (А-І). С. 56–62.

25. Близнюк К. Р. Формування семантики лексеми **патріотизм** в українській, англійській і польській мовах // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2016. Вип. 62. С. 15–17.

26. Бублейник Л. В. Міжмовні співвідношення в лексичній синоніміці (на матеріалі східнослов'янських мов) // *Мовознавство*. № 6. 2007. С. 20–25.

27. Будагов Р. А. Слово и его значение. М. : Добросвет, 2003. 64 с.

28. Бутковська О. С. Структурно-семантичні особливості термінів соціолінгвістики в українській, польській та англійській мовах : дис. канд. філ. наук : 10.02.15. Львів, 2016. 301 с.

29. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. М. : Высш. шк., 1990. 176 с.
30. Вассиян Ю. До головних засад націоналізму // *Націоналізм : теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера : антологія / упоряд.:* О. Проценко, В. Лісовий ; Наук. т-во ім. В. Липинського. К. : Простір : Смолоскип, 2010. С. 76–84.
31. Вержбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / пер. с англ. А. Д. Шмелева. М. : Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
32. Виноградов М. Ф. Равнозначность в лексикографии. (На материале толковых словарей современного английского языка). Автореф. дисс. канд. филол. наук. М., 1975. 34 с.
33. Волошина Н. М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
34. Воркачев С.Г. Любовь как лингвокультурный концепт. М. : Гнозис, 2007. 288 с.
35. Воркачев С. Г. Идея патриотизма в русской лингвокультуре: паремика и метафорика // *Образование. Наука. Творчество.* № 3, 2007. С. 89–90.
36. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. 3 изд. М. : «Просвещение», 1989. 288 с.
37. Герцовська-Вайнагій Н. О. Зіставний лексико-семантичний аналіз слів на позначення успіху в англійській та українській мовах // *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. пр. / відп. ред. М. П. Фабіан ; МОН України, Ужгород. нац. ун-т. Ужгород : Папірус-Ф, 2009. Вип. 7. С. 69–74.*
38. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження // *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини.* Буков. держ. мед. ун-т, Сучас. ун-т ім. Штефана Великого. Чернівці : БДМУ, 2014. № 2 (2). С. 73–78.

39. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира. Монография. К. : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. 293 с.
40. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2004. 38 с.
41. Горошко Е. И. Языковое сознание : гендерная парадигма. Харьков : Инжэк, 2003. 437 с.
42. Греймас А.-Ж. Структурная семантика: Поиск метода / пер. Л. Зиминной. М. : Академический проект, 2004. 368 с.
43. Гумбольдт В. фон О различии строения человеческих языков и его влиянии на развитие человечества // *Избранные труды по языкознанию* / пер. Г. В. Рамишвили. М. : Прогресс, 1984. С. 37–300.
44. Гумбольдт В. фон Язык и философия культуры. / общ. ред. Гулыги А. В., Рамишвили Г. В. М. : Прогресс, 1985. 449 с.
45. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція ‘Свій - Чужий’ в українській мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» . Київ, 2009. 24 с.
46. Есмурзаева Ж. Б. Понятия «языковая картина мира» и «концептуальная картина мира» в современных исследованиях // *Альманах современной науки и образования*. Тамбов: Грамота, 2008. № 2. Ч. 3. С. 56–58.
47. Жаботинская С. А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети // *Slovo z perspektywy jezykoznawcy i tlumacza*. Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. S. 53–62.
48. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси К. : Довіра, 2007. 262 с.
49. Жилко Ф. Т. Про семантичні поля української мови // *Українська мова і література в школі*. 1972. № 12. С. 25–32.
50. Жлуктенко Ю. Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження // *Нариси з контрастивної лінгвістики*: Зб. наук. праць. К. : Наукова думка, 1979. С. 5–11.

51. Загнітко А. П. Сучасні типології концептів : когнітивний, лінгвокультурологічний, прагматичний аспекти // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. Вип. XI. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. С. 33–46.

52. Загородня О. Ф. Асоціативні портрети українця й патріота в мовній картині світу українців // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія Філологія*. Одеса, 2017. Вип. 27, Т. 1. С. 133–138.

53. Засанська Н. Д. Лексико-семантичне поле «криза» в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти : дис. канд. філ. наук : 10.02.21. Кіровоград, 2016. 283 с.

54. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб. : Питер, 1999. 464 с.

55. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле «добро» в українській та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 ; Київський національний лінгвістичний університет. К. : КНЛУ, 2007. 20 с.

56. Іващенко В. Л. Семантика ментальності концепту // *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 37–43.

57. Кавинкина И. Н. Психолінгвістика. Гродно : ГрГУ, 2010. 284 с.

58. Кантино Ж. П. Сигнификативные оппозиции // *Принципы типологического анализа языков различного строя* / ред. Б. А. Успенский. М., 1972. С. 61–94.

59. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М. : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.

60. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля // *Филологические науки*. 1972. №1. С. 57–68.

61. Карпенко В. О. Інформаційна політика та безпека. К. : Нора-Друк, 2006. 320 с.

62. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія. К. : Либідь, 1999. 352 с.

63. Кильдибекова Т. А. Структура семантического поля глаголов целесообразной деятельности // *Исследования по семантике: Межвузовский научный сборник*. Уфа: Башкирский госуниверситет им. 40-летия октября, 1975. Вып. 1. С. 73–86.
64. Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. К. : Наукова думка, 1982. 250 с.
65. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика. М. : Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
66. Ковальова Г. Опозиція «свій» – «чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філософія. 2009. Вип. 5. С. 84–91.
67. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Отв. ред. А. М. Шахнарович. Изд. 2-е, доп. М. : Едиториал УРСС, 2005. 128 с. (Лингвистическое наследие XX века.)
68. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті // *Мовознавство*. 2006. № 2/3. С. 111–117.
69. Коптілов В. В. Про використання дихотомічного принципу для опису системи відмінків українського іменника // *Структурно-математичні дослідження української мови* / редкол. І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, О. С. Мельничук та ін. ; АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1964. С. 36–46.
70. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики // *Проблеми зіставної семантики*, (11). 2013. С. 9–15.
71. Космеда Т. А., Плотнікова Н. В. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера Святки в українському мовному просторі : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 407 с.
72. Кочерган М. П. Лексична сполучуваність і семна структура слова // *Мовознавство*. 1984. № 1. С. 25–32.
73. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу // *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 12–22.

74. Кочерган М. П. Про семантичний принцип контрастивних лінгвістичних досліджень // *Проблеми зіставної семантики* : [зб. наук. статей]. К. : КДЛУ, 2003. С. 3–7.

75. Краснобаєва-Чорна Ж. Идеографічна класифікація фразеологічних одиниць у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови // *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 22. С. 289–298.

76. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці) // *Українська мова*. 2009. № 1. С. 41–52.

77. Кронгауз М. А Семантика. 2-е изд. М. : Издательский центр «Академия», 2005. 352 с.

78. Кузнецов А. М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / ред. В. Н. Ярцева ; Академия наук СССР, Научный совет «Теория советского языкознания», Институт языкознания. М. : Наука, 1986. 123 [2] с.

79. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. 2-е изд. М. : Высшая школа, 1989. 216 с.

80. Кузнецова Т. В. Концепт «свій» – «чужий» у лінгвокультурологічних дефініціях // *Вісник Сумського державного університету*. Серія Філологія. 2007. № 2. С. 37–40.

81. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение. Языки славянской культуры, 2003. 400 с.

82. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. М. : Смысл, 1999. 287 с.

83. Лильо Г. Концепт патріотизм у системі бінарних концептів свій/чужий в українському соціокомунікативному дискурсі 2014–2016 років // *Вісник Львівського університету*. Серія : Журналістика. 2016. Вип. 41. С. 172–181.

84. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу // *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.

85. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Харків : Вища школа, 1976. 108 с.

86. Лоскутова Н. М. Кінематографічна термінологія: структура та семантика (на матеріалі французької та української мов) : дис. канд. філ. наук : 10.02.17. Одеса, 2016. 339 с.

87. Лучик А. А. Еквіваленти слова в українській і російській мовах : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 ; 10.02.02 / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. К., 2001. 34 с.

88. Лучик А. А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць // *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. пр. / [відп. ред. М.П. Фабіан] ; МОН України, Ужгород. нац. ун-т. Ужгород : [Папірус-Ф], 2009. Вип. 7. С. 258–262.

89. Лучик А. А. Українська лінгвістика ХХІ ст. у координаті зіставного методу дослідження // *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки* : Кн. 3 / Відп. ред. Г. В. Самойленко ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. С. 7–12.

90. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.17. Кіровоград, 2007. РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка. 23 с.

91. Майноуг К. Анатомія націоналізму // *Націоналізм : теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера : антологія* / упоряд.: О. Проценко, В. Лісовий ; Наук. т-во ім. В. Липинського. К. : Простір : Смолоскип, 2010. С. 119–155.

92. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К. : Знання, 2004. 326 с.

93. Маркус С. Логический аспект лингвистических оппозиций // *Проблемы структурной лингвистики. 1963* / отв. ред. С. К. Шаумян. М. : Изд-во АН СССР, 1963. С. 47–74.

94. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания. М. : Высшая школа, 1974. 202 с.

95. Найда Ю. А. Процедуры анализа компонентной структуры референционного значения // *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XIV.

Проблемы и методы лексикографии / ред. Б. Ю. Городецкий. М. : «Прогресс», 1983. С. 61–74.

96. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. 819 с.

97. Новак В. Структура дефініцій назв овочів у тлумачних словниках англійської мови // *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. / редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін. ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. № 1. С. 212–221.

98. Павлишенко О. А. Квантитативні характеристики лексико-семантичних полів дієслова в авторських текстах англomовної художньої літератури : дис. канд. філ. наук : 10.02.04. Львів, 2017. 211 с.

99. Павлюк С. Драматичність процесу самоідентифікації українців у сучасних умовах: Влада і суспільство. // *Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство*. Львів, 2003. С. 6 – 12.

100. Палевская М. Ф. Проблема синонимического ряда, его границ и возможности выделения доминанты // *Лексическая синонимия*. М. : Издательство «Наука», 1967. С. 94–104.

101. Пантелеева І. Бінарні концепти комунікації у контексті культурних взаємовідносин у суспільстві (на прикладі опозиції «свій – чужий») // *Схід*. 2009. № 5 (96). С. 94–97.

102. Пац Л. І. Словесні семантичні опозиції в системі парадигматичних відношень // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 60. С.209–212.

103. Пещак М. М. Про один із підходів до вивчення словотвору топонімів // *Структурно-математична лінгвістика* : республіканський міжвідомчий збірник / відп. ред. В. С. Перебийніс ; АН Української РСР. К. : Наукова думка, 1965. С. 84–106. (Питання мовознавства).

104. Пламенац Дж. Два типи націоналізму // *Націоналізм : теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера* : антологія / упоряд.:

О. Проценко, В. Лісовий ; Наук. т-во ім. В. Липинського. К. : Простір : Смолоскип, 2010. С. 483–494.

105. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. 314, [6] с. (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).

106. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и национальная картина мира. Воронеж : Истоки, 2002. 59 с.

107. Поршнева Б. Ф. Понятия «пара» и «чужие» в социальной психологии // *Тезисы 2-го Международного colloquium по социальной психологии*. Тбилиси, 1970. С. 14–18.

108. Посох А. В. Компонентный анализ семантики // *Методы изучения лексики* / под ред. А. Е. Супруна. Минск : Изд-во БГУ, 1975. С. 38–47.

109. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія. Проблематика досліджень : монографія / Інститут української мови НАН України. К. ; Симферополь : Б.и., 1997. 252 с.

110. Реформатский А. А. Лингвистика и поэтика. Академия наук СССР. Институт языкознания. М. : Наука, 1987. 262 с.

111. Савельева А. Образ врага: от биологии к политологии // *Расовый смысл русской идеи* / ред. В. Б. Авдеева и А. Н. Савельева. 2002. Вып. 2. С. 134–197.

112. Саматова А. Р. Проблема установления сем при компонентном анализе лексики // *Вестник Челябинского государственного университета*. Филология. Искусствоведение. Вып. 41 (№7). Челябинск, 2009. С. 133–136.

113. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : (монография). К. : Фитосоцицентр, 2000. 247 с.

114. Селиверстова О. Н. Труды по семантике. М. : Языки славянской культуры, 2004. 960 с.

115. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). К. : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.

116. Селіванова О. О. Опозиція свій/чужий в етносвідомості // *Мовознавство*. 2005. №1. С. 26–34.

117. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. 656 с.

118. Сердега Р. Л. Семантичний аналіз ідеологем суспільно-політичної сфери (нацизм, націоналізм, расизм, фашизм, шовінізм) // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 963. Сер. : Філологія. Вип. 62. С. 98–103.

119. Серебренников Б. А., Кубрякова Е. С., Постовалова В. И. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1988. 216 с.

120. Середницька А. Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса, 2016. № 21, т. 1. С. 69–71.

121. Скрипник Н. І. Концепт ЗРАДА в українському фольклорі // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. Вип. 7. С. 146–150.

122. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. К. : Темпора, 2009. 312 с.

123. Снісаренко Я. С. Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на розвиток суспільно-політичної лексики та суспільно-політичної термінології // *Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. К. : ІУМ НАНУ*, 2013. Вип 2(2). С. 88–93.

124. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. 824с.

125. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. М. : Наука, 1975. 312 с.

126. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 170 с.

127. Такумбетова Л. М. Межполевые связи // *Теория поля в современном языкознании*. Тезисы докладов. Уфа: Башкирский ун-т, 1994. С. 39–54.

128. Тараненко О. О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінці ХХ – початку ХХІ ст.) // *Мовознавство*. 2013. № 6. С. 3–26.

129. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М. : Языки русской культуры, 1996. 288 с.

130. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1986. С. 173–204.

131. Трубецкой Н. С. Основы фонологии / пер. с нем. А. А. Холодовича ; ред. С. Д. Кацнельсона. М. : Изд. иностр. лит., 1960. 372 с.

132. Украинский семантический словарь. Проспект (Машинный формат базы данных и принципы его автоматизированного составления) / М. М. Пещак, Н. Ф. Клименко, Е. А. Карпиловская и др. ; отв. ред. М. М. Пещак. К. : Наукова думка, 1990. 264 с.

133. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

134. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях // *Проблеми зіставної семантики*. 10 (1), 2011. С. 206–211.

135. Федорюк Л. В. Концепт *смерть* в українській когнітивно-мовній картині світу : структура, статика і динаміка : дис. канд. філ. наук : 10.02.01 – українська мова. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. 220 с.

136. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-их років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз): автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Кіровоград, 2004. 20 с.

137. Шведова Н. Ю. Об активных потенциях, заключенных в слове // *Слово в грамматике и словаре* / под ред. В. Н. Ярцевой, Ю. Н. Караулова, А. М. Бабкина и В. П. Нерознака. М. : Наука, 1984. С. 7–15.

138. Шурма С. Г., Головня А. В. Опозиція Свій / Чужий у англійських та українських перекладах статей про Україну // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи* / НАН України. Центр наукових досліджень

і викладання іноземних мов; редкол.: А. Д. Бєлова (голов. ред.) та ін. К., 2014. С. 46–53.

139. Шутова М. О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: Реконструкція і типологія : дис... докт. філ. наук : 10.02.17. К. , 2016. 433 с.

140. Щур Г. С. Теории поля в лингвистике. М. : Наука, 1974. 255 с.

141. Atkins B. T. S., Rundell M. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. New York : Oxford University Press, 2008. xii + 540 p.

142. Babik W. *Słowa kluczowe*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010. 242 s.

143. Barsalou L. Frames, concepts, and conceptual fields // *Frames, fields, and contrasts : new essays in semantic and lexical organization* / ed. by Adrienne Lehrer, Eva Feder Kittay. Hillsdale, New Jersey : L. Erlbaum Associates, 1992. P. 21–74.

144. Bartmiński J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. 328 s.

145. Bartmiński J. Pojęcie językowego obrazu świata i sposoby jego operacjonalizacji // *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa?* / red. P. Czapliński, A. Legeżyńska, M. Telicki. *Poznańskie Studia Polonistyczne*, 2010. S. 155–178.

146. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata // *Językowy obraz świata : praca zbiorowa* / pod red. J. Bartmińskiego. Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. S. 109–127.

147. Baumgartner K. Die Struktur des Bedeutungsfeldes // *Satz und Wort im heutigen Deutsch* / ed. H. Moser. Düsseldorf : Pedagogischer Verlag Schwann, 1967. S. 165–197.

148. Bem E. Termin «ojczyzna» w literaturze XVI i XVII wieku : refleksje o języku // *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*. T. 34. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989. S. 131–156.

149. Blyzniuk K. R. American patriotism: the specifics of verbalization in the form of the lexical-semantic field // *European Journal of Literature and Linguistics*. Vienna. №3. 2018. P. 3–6.

150. Blyzniuk K. R. Verbal representation of the concept of enthusiasm in the lexical-semantic fields of patriotism // *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. European Scientific Conference. Theory. Practice».* (30.07.2017-31.07.2017) / Szczecin, 2017. S. 20–24.

151. Brzozowska M. Honor // *Język, wartości, polityka : zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce : raport z badań empirycznych /* pod red. J. Bartmińskiego ; oprac. zespół J. Bartmiński [et al.]. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 122–126.

152. Brzozowska M. Nacjonalizm // *Język, wartości, polityka : zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce : raport z badań empirycznych /* pod red. J. Bartmińskiego ; oprac. zespół J. Bartmiński [et al.]. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 403–406.

153. Brzozowska M. Patriotyzm // *Język, wartości, polityka : zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce : raport z badań empirycznych /* pod red. J. Bartmińskiego ; oprac. zespół J. Bartmiński [et al.]. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 399–402.

154. Brzozowska M. Szowinizm // *Język, wartości, polityka : zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce : raport z badań empirycznych /* pod red. J. Bartmińskiego ; oprac. zespół J. Bartmiński [et al.]. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 407–411.

155. Budyta-Budzyńska M. Socjologia narodu i konfliktów etnicznych. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010. 317 s.

156. Campbell N., Kean A. American Cultural Studies: An Introduction to American Culture. London ; New York : Routledge, 2016. 317 p.

157. Campbell P. The language of patriotism in France, 1750-1770 [Електронний pecypc] // *e-France: an online journal of French studies*, Vol. 1. 2007. Режим доступу: https://www.reading.ac.uk/web/files/e-france/Campbell_-_Language_of_Patriotism.pdf.

158. Concise Encyclopedia of Semantics / eds. Keith Allan, Keith Brown. Oxford : Elsevir Ltd, 2009. 848 p.

159. Coseriu E., Geckeler H. Trends in structural semantics. Tübingen: Narr, 1981. 158 p.
160. Craige B. J. American Patriotism in a Global Society. State University of New York Press, 1996. 197 p.
161. Cruse A. Lexical Semantics. Cambridge University Press, 1987. 310 p.
162. Czachur W. Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji // *Text und Diskurs*, nr 4. 2011. S. 79–97.
163. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 października 1943 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1937 r. o znakach wojska i marynarki wojennej [Електронний ресурс] // 1943. Режим доступу до ресурсу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=LDU19430100027>.
164. Duchacek O. Champ conceptuel de la beauté en français moderne // *Praha : Vox Romanica*. 1959. № 18. P. 297–323.
165. Ehlich K. Sprache und sprachliches Handeln: Band 1: Pragmatik und Sprachtheorie. Band 2: Prozeduren des sprachlichen Handelns. Band 3: Diskurs–Narration–Text–Schrift. Walter de Gruyter, 2007. 1707 s.
166. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / pod redakcją Kazimierza Polanskiego ; opracowali Marian Jurkowski... [et al.]. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993. 671 p.
167. Evans N. Semantic typology // *The Oxford Handbook of Typology* / ed. by J. J. Sung. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 504–533.
168. Evans V. How words mean: Lexical concepts, cognitive models, and meaning construction. New York : Oxford University Press, 2009. xv+377 p.
169. Evans V. Lexical Concepts, Cognitive Models and Meaning-construction // *Cognitive Linguistics*. 2006. Vol. 17 (4). P. 491–534.
170. Faber P., Usón R. M. The paradigmatic and syntagmatic structure of the lexical field of feeling. *Cuadernos de Investigación Filológica*, 1997. P. 35–60.
171. Fromm E. Die Kunst des Liebens. Zürich : Manesse Verlag, 2000. 190 s.
172. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. New York : Oxford University Press, 2010. 362 p.

173. Goodenough W. H. Yankee Kinship Terminology: A Problem in Componential Analysis // *American Anthropologist*. New Series, Vol. 67, No. 5. Part 2: Formal Semantic Analysis, 1965. P. 259–287.

174. Grillot T. First Americans: U. S. Patriotism in Indian Country after World War I. Yale University Press, 2018. 288 p.

175. Grochowski M. Konwencje semantyczne a definiowanie wyrażen językowych. Warszawa : Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego : Znak-Język-Rzeczywistość : Polskie Tow. Semiotyczne, 1993. 116 s.

176. Grzegorzczkova R. Pojęcie językowego obrazu świata // *Językowy obraz świata : praca zbiorowa* / pod red. J. Bartminkiego. Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. S. 41–50.

177. Grzegorzczkova R. Teoretyczne i metodologiczne problemy semantyki w perspektywie tzw. kognitywnej teorii języka // *Studia Semantyczne* / pod red. naukową R. Grzegorzczkovej i Z. Zaron. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1993. S. 9–22.

178. Grzegorzczkova R. Wprowadzenie do semantyki językoznawczej. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. 182 s.

179. Grzeszczak M. Polski HONOR w świetle danych słownikowych // *Etnolingwistyka* (25). Lublin, 2013. S. 23–38.

180. Hock H., Joseph B. D. Language History, Language Change and Language Relationship : An Introduction to Historical and Comparative Linguistics. 2nd rev. ed. Berlin : Mouton de Gruyter, 1996. 602 p.

181. Jaskułowski K. Co to jest nacjonalizm? // *Sprawy Narodowosciowe*. Seria Nowa (18), 2001. S. 81–92.

182. Johnson-Laird P. N., Oatley K. The language of emotions: An analysis of a semantic field // *Cognition & Emotion*. Vol. 3, Issue 1. 1989. P. 81–123.

183. Karamysheva I. D. Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages : Textbook. Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2012. 320 p.

184. Kedourie E. Nationalism and Self-Determination // *Nationalism* / ed. by J. Hutchinson, A. D. Smith. New York : Oxford University Press, 1994. P. 49–55.

185. Kittay E. F., Lehrer A. *Frames, fields, and contrasts : new essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, New Jersey : L. Erlbaum Associates, 1992. 464 p.
186. Kopińska M. Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata // *Mundu bat begirada anitz. Un mundo michas miradas*, nr 2. 2009. S. 53–76.
187. Kurcz I. *Język a reprezentacja świata w umyśle*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. 364 s.
188. Kurczewska J. Patriotyzm społeczeństwa polskiego lat 90. – między wspólną kulturą a wspólną obywateli // *Elementy nowego ładu* / Red. H. Domański, A. Rychard. Warszawa : Wydawnictwo IFiS PAN, 1997. S. 419–445.
189. Lehrer A. J. The Influence of Semantic Fields on Semantic Change // *Historical semantics, historical word formation* / ed. Jacek Fisiak. Berlin : Mouton de Gruyter, 1985. P. 283–296.
190. Lehrer A. J. Meaning in linguistics // *Theory of meaning* // ed. by A. Lehrer and K. Lehrer. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Engewood, 1970. 216 p.
191. Lehrer A. J., Lehrer K. Networks, fields, and vectors // *Grammar and Meaning: Essays in honor of Sir John Lyons* / ed. F. Palmer. Cambridge : Cambridge University Press, 1994 P. 26–47.
192. Lehrer A. J., Lehrer K. Semantic Fields and Vectors of Meaning // *Lexical Semantics, Cognition, and Philosophy* / ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk. Łódź : Łódź University Press, 1998. P. 123–137.
193. Linderman G. *Embattled Courage: The Experience of Combat in the American Civil War*. New York: The Free Press, 1987. 359 p.
194. Lipka L. *An Outline of English Lexicology: lexical structure, word semantics, and word formation*. 2nd edition. Tübingen: Niemeyer, 1992. 218 p.
195. Maćkiewicz J. Kategoriezacja a językowy obraz świata // *Językowy obraz świata : praca zbiorowa* / pod red. J. Bartmińskiego. Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. P. 51–60.
196. Majid A., Jordan F., Dunn M. Semantic systems in closely related languages // *Language Sciences*, 49. 2015. P. 1–18.

197. Markowski A. Wykłady z leksykologii. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. 200 s.
198. Martin L. Lexical fields and stepwise lexical decomposition in a contrastive English-Spanish verb valency dictionary // *Proceeding from the I International Conference on lexicography* / R. R. K. Hartman (ed.). Tübingen : Max Niemeyer, 1984. Vol. II. P. 226–236.
199. McCrone D. The sociology of nationalism : tomorrow's ancestors. London ; New York : Routledge, 1998. 207 p.
200. McKenna G. The Puritan Origins of American Patriotism. New Haven & London: Yale University Press, 2008. 448 p.
201. McMellon Ch. A., Long M. Sympathy, Patriotism and Cynicism: Post-9/11 New York City Newspaper Advertising Content and Consumer Reactions // *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 28:1, 2006. P. 1–18.
202. Miodunka W. Podstawy leksykologii i leksykografii. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1989. 269 s.
203. Miodunka W. Teoria pól językowych : społeczne i indywidualne ich uwarunkowania. Warszawa ; Kraków : Wydawnictwo Naukowe PWN : nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1980. 180 s.
204. Najder Z. Honor i Ojczyzna [Електронний ресурс] // Polska Zbrojna / nr 1. 4 stycznia 2009 r. Режим доступу до ресурсу: <http://www.cultureave.com/honor-i-ojczyzna/>.
205. Nathanson S. Patriotism, Morality, and Peace. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1993. 227 p. (Studies in Social, Political, and Legal Philosophy).
206. Nida E. A. Analysis of Meaning and Dictionary Making // *International Journal of American Linguistics*. 24, no. 4., 1958. P. 279–292.
207. Nida E. A. Componential analysis of meaning; an introduction to semantic structures. The Hague : Mouton publishers, 1975. 272 p.
208. Ogden Ch. K., Richards I. A. The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism. New York : A Harvest Books, 1989. 396 p.

209. Öhman S. Theories of the «linguistic field» // *Word*. Vol. 9.2, 1953. P. 123–134.
210. Peña Y., Sidanius J. U.S. Patriotism and Ideologies of Group Dominance : A Tale of Asymmetry // *The Journal of Social Psychology*. 142:6. 2002. P. 782–790.
211. Popowska-Taborska H. Językowe wykładniki opozycji swój – obcy w procesie tworzenia etnicznej tożsamości świata // *Językowy obraz świata : praca zbiorowa / pod red. J. Bartminkiego*. Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. S. 61–68.
212. Primoratz I. Patriotism [Електронний ресурс] // *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition)* / Edward N. Zalta (ed.). Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/patriotism/>>
213. Putman D. The Emotions of Courage // *Journal of Social Philosophy*. Vol. 32 No. 4. Blackwell Publishers, 2001. P. 463–470.
214. Radziwiłł A., Kula M., Najder Z. Zagubiona cnota honoru [Електронний ресурс] // *WIEŻ*, 9 (491). 1999. Режим доступу до ресурсу: http://www.wiez.pl/czasopismo/;s,czasopismo_szczegoly,id,83,art,3663.
215. Rediger J. Toward a psychology of our time : The evolution of global identities // *Unity and Diversity in Religion and Culture : Exploring the Psychological and Philosophical Issues underlying Global Conflict; International Readings on Theory, History and Philosophy of Culture*. St. Petersburg : Eidos, 2006. P. 487–498.
216. Renshon S. Dual citizenship and american democracy: Patriotism, national attachment, and national identity // *Social Philosophy & Policy*. 21 (1). Printed in the USA, 2004. P. 100–120.
217. Riemer N. *Introducing Semantics*. Cambridge University Press, 2010. 460 p.
218. Ross J. F. Semantic contagion // *Frames, fields, and contrasts : new essays in semantic and lexical organization / ed. by Adrienne Lehrer, Eva Feder Kittay*. Hillsdale, New Jersey : L. Erlbaum Associates, 1992. P. 143–170.
219. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* // translated and edited by G. Trauth and K. Kazzazi. London-New York, 1996. 1304 p.
220. Schaff A. *Język a poznanie*. Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 1964. 275 s.

221. Seiler H. Zur Erforschung des lexikalischen Feldes // *Sprachnorm, Sprachpflege, Sprachkritik. Jahrbuch* / ed. H. Moser. Düsseldorf : Pedagogischer Verlag Schwann, 1967. S. 268–286.

222. Shaffer J. Performing Patriotism. National Identity in the Colonial and Revolutionary American Theater. University of Pennsylvania Press : Philadelphia, 2007. 240 p.

223. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. A model and a methodology for the study of pragmatic markers: the semantic field of expectation // *Journal of Pragmatics*. Volume 36, Issue 10. 2004. P. 1781–1805.

224. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs. New York : Mouton de Gruyter, 2007. 396 p.

225. Smith T. W., Kim S. National Pride in Comparative Perspective: 1995/96 and 2003/04 // *International Journal of Public Opinion Research*. Vol. 18, Issue 1, 1 March 2006. P. 127–136.

226. Spagińska-Pruszk A. Język emocji : studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim i serbsko-chorwackim. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1994. 191 s. (Rozprawy i Monografie – Uniwersytet Gdański).

227. Tazbir J. Przemiany polskiego patriotyzmu // *Nauka*. Warszawa : Biuro Upowszechniania i Promocji Nauki, 2004. S. 47–53.

228. Tokarczyk R. Współczesne doktryny polityczne. Kraków : Kantor Wydaw. Zakamycze, 1998. 582 s.

229. Tokarski R. Językowy obraz świata w metaforach potocznych // *Językowy obraz świata : praca zbiorowa* / pod red. J. Bartmińskiego. Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. S. 69–86.

230. Tytko M. Wychowanie patriotyczne w Polsce współczesnej : (wybrane zagadnienia) // *Pedagogia Ojcostwa* 10 (1). 2015. S. 75–114.

231. Ulicka G. Tendencje w rozwoju języka polityki // *Lingwistyka a polityka : słownik pojęć politycznych i społecznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej* / red.

Stanisław Dubisz ... [et al.] ; Pracownia Językoznawstwa Stosowanego, Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa : Elipsa, 2007. S. 84–115.

232. Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19190690416>.

233. Ustawa z dnia 19 lutego 1993 r. o znakach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. [Електронний ресурс]. 1993. Режим доступу до ресурсу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19930340154>.

234. Viroli M. For Love of Country: An Essay On Patriotism and Nationalism. New York : Oxford University Press, 1995. 206 p.

235. Vycinas V. Our Cultural Agony. Springer Science & Business Media, 2012. 204 p.

236. Waldenberg M. Kwestie narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992. 419 s.

237. Wiatr J. Naród i państwo : Socjologiczne problemy kwestji narodowej. Warszawa : Książka i wiedza, 1969. 443 s.

238. Wierzbicka A. Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. 535 s.

239. Wierzbicka A. Universal semantic primitives as a basis for lexical semantics // *Folia Linguistica*. 1995. № 1–2. P. 149–169.

240. Żuk G. Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków // *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku* / red. Małgorzata Karwatowska i Adam Siwiec. Chełm : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2010. S. 239–257.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

241. Багмет А. Словник синонімів української мови / ред. Г. Лужницький, Л. Рудницький ; Наукове т-во ім. Т. Шевченка. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1982. Т. 1. 465 с.

242. Етимологічний словник української мови : в семи томах / ред. О. Мельничук, В. Коломієць, О. Ткаченко ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 4 / Уклад. Р. Болдирєв та ін.; ред. тому: В. Коломієць, В. Скляренко. К. : Наукова думка, 2003. 656 с.

243. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 17 000 синонімічних рядів. К. : Українська книга, 2000. 480 с.

244. Словник синонімів української мови : у двох томах / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. К. : Наукова думка, 1999-2000.

245. Словник української мови / В. М. Білоноженко, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін. ; відп. ред. В. В. Жайворонок ; НАН України, Ін-т укр. мови, Всеукр. т-во «Просвіта» імені Т. Шевченка. К. : Просвіта, 2012. 1316 с.

246. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 1 : / ред. тому: П. Й. Горєцький та ін.. К. : Наукова думка, 1970. 799 с.

247. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 2 : / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. К. : Наукова думка, 1971. 550 с.

248. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 3 : / ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. К. : Наукова думка, 1972. 744 с.

249. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 4 : / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. К. : Наукова думка, 1973. 840 с.

250. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 5 : / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. К. : Наукова думка, 1974. 840 с.

251. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 6 / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. К. : Наукова думка, 1975. 832 с.

252. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 7. К. : Наукова думка, 1976. 723 с.

253. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 8 / ред. тому: В. О. Винник та ін.. К. : Наукова думка, 1977. 927 с.

254. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 9 / ред. тому: І. С. Назарова та ін.. К. : Наукова думка, 1978. 916 с.

255. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 10 / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. К. : Наукова думка, 1979. 658 с.

256. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 11 / ред. тому: С. І. Головащук. К. : Наукова думка, 1980. 699 с.

257. Тлумачний словник української мови у 20-ти томах. Томи 1-6. [Електронний ресурс] / В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. М. Білятинська // Український мовно-інформаційний фонд НАН України. 2016. Режим доступу до ресурсу: <http://lcorp.ulif.org.ua/LSlist/>

258. Dąbrówka A., Geller E., Turczyn R. Słownik synonimów. Warszawa : MCR, 1993. XXIII, [1], 489, [1] s.

259. Merriam-Webster Online Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс] // Merriam-Webster, Incorporated. Режим доступу до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/>.

260. Merriam-Webster's collegiate dictionary. 11th ed. Springfield, Mass. : Merriam-Webster, Inc., 2005. 1623 p.

261. Nowy słownik języka polskiego / red. E. Sobol. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 1311 p.

262. Rodale J. I. The synonym finder; completely revised by Laurence Urdang, editor in chief, and Nancy LaRoche, managing editor, editors, Faye C. Allen ... [et al.]. New York : Warner Books, 1986. 1361 p.

263. Słownik języka polskiego PWN [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sjp.pwn.pl>

264. Słownik synonimów polskich / Z. Kurzowa, Z. Kubiszyn-Medrała, M. Skarzynski, J. Winiarska. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2000. – 530 s.

265. Słownik synonimów [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://synonimy.uh.pl/>

266. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / Edited by T. F. Hoard. New York : Oxford University Press, 1996. 552 p.

267. Uniwersalny słownik języka polskiego PWN / pod red. Stanisława Dubisza. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.knigka.su/other_lang/polish/237873-PWN_Uniwersalny_s_322_ownik_j_281_zyka_polskiego_2004.html

268. Webster's New Dictionary of Synonyms: G.&C. Merriam Company. Springfield, Mass, 1984. 942 p.

269. Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. 1012 s.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ

270. Український національний лінгвістичний корпус [Електронний ресурс] // Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Режим доступу до ресурсу: http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/

271. Corpus of Contemporary American English (COCA) [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://corpus.byu.edu/coca>.

272. Narodowy Korpus Języka Polskiego [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://nkjp.pl/>

ДОДАТКИ

**Фрагмент ядерної зони матриці лексико-семантичного поля «patriotism»
в англійській мові**

Лексема \ Сема	quality	feeling	state	strong	act	being	showing	desire	other	very	respect	self	enthusiasm	belief	ability	excitement	interest	own
honor	1						1		1		1							
nationalism		1				1		1	1					1			1	1
sympathy		1	1		1				1								1	
love		1		1				1	1				1				1	
devotion	1	1	1	1	1	1			1									
dedication	1	1	1	1	1	1				1								
respect	1	1	1		1						1							
faithfulness	1			1														
chauvinism									1					1				1
consideration					1			1	1									
devoutness	1					1								1				
dignity	1		1			1					1							
boldness							1			1								
fierceness	1			1		1	1			1								
faith		1												1				
friendliness	1	1															1	
worship					1				1		1							
ardency	1	1	1	1		1	1			1								
constancy	1		1			1								1				
cult										1				1				
glory	1		1															
racism														1				1
regard		1									1						1	
conceit	1						1					1			1			1
delirium			1													1		
homage					1		1		1		1							
jingoism		1			1				1					1				1
passion		1		1				1					1			1	1	
pompousness	1								1	1		1						
preference		1	1		1	1			1									
segregation			1		1	1												
vanity	1											1		1	1			1
mercy					1													
affection		1	1															
arrogance									1					1				
courage															1			

**Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «патріотизм»
в українській мові**

Частотність	Семи
4	<p>‘бажаність’, ‘безперервність’, ‘безстрашність’, ‘близький’, ‘Бог’, ‘бундючність’, ‘ввічливість’, ‘велич’, ‘винятковість’, ‘вихваляння’, ‘вищий’, ‘внесок’, ‘впевненість’, ‘вразливий’, ‘горіння’, ‘громадський’, ‘добровільний’, ‘досягнутий’, ‘дотримання’, ‘жар’, ‘зазнайство’, ‘країна’, ‘крайній’, ‘культ’, ‘люб’язність’, ‘молодецтво’, ‘народ’, ‘недоброзичливість’, ‘неодмінність’, ‘обов’язковий’, ‘обов’язок’, ‘погорда’, ‘правдивість’, ‘презирство’, ‘пригноблення’, ‘радість’, ‘релігійний’, ‘розвиток’, ‘самовпевненість’, ‘самоповага’, ‘спокій’, ‘сприймання’, ‘ступінь’, ‘суспільний’, ‘товариський’, ‘уподобання’, ‘характер’, ‘хвороба’, ‘хотіння’, ‘цікавість’, ‘чеснота’, ‘шовінізм’, ‘багатство’, ‘енергійність’, ‘кохання’</p>
3	<p>‘батьорість’, ‘байдужість’, ‘безкорисливість’, ‘благо’, ‘благодіяння’, ‘божєвілля’, ‘бравада’, ‘взаємний’, ‘висловлений’, ‘відвертість’, ‘відповідність’, ‘відраза’, ‘війна’, ‘вік’, ‘віровчення’, ‘влада’, ‘власний’, ‘вшанування’, ‘гордовитість’, ‘горе’, ‘готовність’, ‘дбайливість’, ‘державний’, ‘диктатура’, ‘духовний’, ‘жага’, ‘жадоба’, ‘жаль’, ‘життєвий’, ‘загострений’, ‘занепокоєння’, ‘знищення’, ‘зосередження’, ‘зухвалий’, ‘ідеологія’, ‘інтенсивність’, ‘клопіт’, ‘лагідність’, ‘милість’, ‘моральний’, ‘надійність’, ‘найбільш’, ‘найвищий’, ‘намір’, ‘насильство’, ‘неминучість’, ‘необхідність’, ‘непереборний’, ‘неприхильність’, ‘неунікність’, ‘нечемний’, ‘обрядовий’, ‘огида’, ‘патетичний’, ‘підтримка’, ‘побажання’, ‘подвиг’, ‘порушення’, ‘посилений’, ‘послуга’, ‘потрібний’, ‘правда’, ‘правота’, ‘привабливість’, ‘прив’язаність’, ‘приниження’, ‘принцип’, ‘природний’, ‘приятелювання’, ‘прохання’, ‘расизм’, ‘расовий’, ‘релігія’, ‘ріст’, ‘рішення’, ‘роздратування’, ‘розпалювання’, ‘свобода’, ‘сміливий’, ‘споріднення’, ‘становище’, ‘старанність’, ‘схвалення’, ‘творчий’, ‘товаришування’, ‘тривання’, ‘труднощі’, ‘уважність’, ‘утиск’, ‘хист’, ‘частування’, ‘шаленство’, ‘шанування’, ‘розкіш’</p>
2	<p>‘агресивний’, ‘активний’, ‘безрозсудливий’, ‘благоговіння’, ‘близькість’, ‘божество’, ‘болісний’, ‘буяння’, ‘важкий’, ‘вболівання’, ‘ввічливий’, ‘вдумливість’, ‘вигідно’, ‘витривалість’, ‘витримка’, ‘відвертий’, ‘відносини’, ‘відокремлення’, ‘відповідальність’, ‘владність’, ‘вождизм’, ‘володіння’, ‘гарячковий’, ‘гідний’, ‘гострий’, ‘готовий’, ‘грубість’, ‘далекий’, ‘демократичний’, ‘дискримінація’, ‘доблесть’, ‘добро’, ‘добродушність’, ‘догмати’, ‘допомога’, ‘дружелюбність’, ‘ентузіазм’, ‘жагучість’, ‘жадання’, ‘життєздатність’, ‘загально визнаний’, ‘загарбницький’, ‘задум’, ‘заняття’, ‘зачарування’, ‘збентеження’, ‘зв’язка’, ‘звичний’, ‘зв’язок’, ‘згода’, ‘здобувати’, ‘злагоджєність’, ‘значущість’, ‘зневажливий’, ‘зрада’, ‘капіталістичний’, ‘кольоровий’, ‘контроль’, ‘криза’, ‘лють’, ‘міцність’, ‘могутність’, ‘молодість’, ‘м’який’, ‘навмисний’, ‘нагляд’, ‘наказ’,</p>

	<p>‘намагання’, ‘наполегливість’, ‘насолота’, ‘настійний’, ‘нахабність’, ‘націоналізм’, ‘нація’, ‘наявність’, ‘невблаганність’, ‘незалежність’, ‘незрадливість’, ‘немолодий’, ‘нерозсудливість’, ‘несамовитість’, ‘нестямність’, ‘нетерпимість’, ‘німецький’, ‘новий’, ‘обмеження’, ‘образа’, ‘обряд’, ‘особливість’, ‘охота’, ‘панування’, ‘патріотизм’, ‘пафос’, ‘певність’, ‘перемога’, ‘переслідування’, ‘підйом’, ‘поводження’, ‘покірність’, ‘поклоніння’, ‘порядність’, ‘послідовність’, ‘потрібність’, ‘походження’, ‘правильність’, ‘привілей’, ‘пригнічення’, ‘призначення’, ‘приплив’, ‘присяга’, ‘пристойність’, ‘причина’, ‘приятельський’, ‘прямота’, ‘раптовий’, ‘ритуал’, ‘розважливість’, ‘роль’, ‘рух’, ‘рухливість’, ‘самотійність’, ‘слабкість’, ‘служіння’, ‘смак’, ‘солідарність’, ‘солідність’, ‘соціальний’, ‘співзвучність’, ‘спонування’, ‘справляти’, ‘статечність’, ‘суспільство’, ‘схожість’, ‘терористичний’, ‘течія’, ‘удаваний’, ‘уміння’, ‘упертість’, ‘фашизм’, ‘цінування’, ‘чванство’, ‘чесність’, ‘чуливість’, ‘юнацтво’, ‘помпезність’</p>
1	<p>‘темперамент’, ‘гарячий’, ‘стійкий’, ‘Адольф’, ‘Гітлер’, ‘активізація’, ‘антинауковий’, ‘африканський’, ‘батьківщина’, ‘безглуздість’, ‘безмежний’, ‘безсилля’, ‘безсоромність’, ‘безсторонність’, ‘бій’, ‘білий’, ‘блаженство’, ‘богатырський’, ‘бойовий’, ‘боротьба’, ‘важливий’, ‘вдячність’, ‘Велика Британія’, ‘величність’, ‘весь’, ‘взаємодопомога’, ‘видатний’, ‘викликаний’, ‘виключний’, ‘вимогливість’, ‘випробування’, ‘виразний’, ‘виставляння’, ‘витвір’, ‘витівка’, ‘виховання’, ‘віддавання’, ‘відзначення’, ‘відкриття’, ‘відомість’, ‘відособленість’, ‘відособлення’, ‘відрізнати’, ‘віровизнання’, ‘вірогідність’, ‘віроломство’, ‘вірування’, ‘войовничий’, ‘втіха’, ‘втрата’, ‘глибина’, ‘гнітючий’, ‘гнобитель’, ‘гостинність’, ‘грандіозність’, ‘граничний’, ‘група’, ‘гуманізм’, ‘гучність’, ‘дерзання’, ‘дізнатися’, ‘догідливість’, ‘догодити’, ‘дозвіл’, ‘доля’, ‘домагання’, ‘допитливість’, ‘дорогий’, ‘дорослість’, ‘досада’, ‘досвідченість’, ‘достаток’, ‘друг’, ‘душевний’, ‘жалість’, ‘жорстокість’, ‘завжди’, ‘загартованість’, ‘загроза’, ‘задаток’, ‘задушевність’, ‘заклопотаність’, ‘закон’, ‘залежний’, ‘замилування’, ‘замішання’, ‘заможність’, ‘запевнення’, ‘запеклість’, ‘заперечення’, ‘заслужувати’, ‘заспокоєння’, ‘заступництво’, ‘затягість’, ‘заява’, ‘збагачення’, ‘звертання’, ‘звичка’, ‘згадування’, ‘зібрання’, ‘злоба’, ‘зможність’, ‘значний’, ‘зосередженість’, ‘зрадництво’, ‘зрілість’, ‘ідеал’, ‘ізоляція’, ‘індиферентність’, ‘іноземний’, ‘інстинктивний’, ‘інтелектуальний’, ‘існування’, ‘категоричність’, ‘кваліфікованість’, ‘керівник’, ‘керувати’, ‘клопотання’, ‘корінний’, ‘короткочасний’, ‘кращий’, ‘легкий’, ‘легковажність’, ‘логічність’, ‘людяність’, ‘межа’, ‘меншина’, ‘метушність’, ‘милосердя’, ‘милування’, ‘мимовільний’, ‘мислення’, ‘місце’, ‘міцний’, ‘млість’, ‘мова’, ‘молодий’, ‘нав’язливий’, ‘надприродний’, ‘нажива’, ‘найбільший’, ‘найповніший’, ‘найциріший’, ‘належність’, ‘напівсвідомий’, ‘напрям’, ‘народність’, ‘населення’, ‘нацистський’, ‘національність’, ‘небуденність’, ‘невдача’, ‘невимогливий’, ‘невідворотність’, ‘невпинність’, ‘недосяжний’, ‘недружелюбний’, ‘незаперечний’, ‘незвичайність’, ‘нездатність’, ‘нездійснений’</p>

<p> ‘нездоланність’, ‘незнайомий’, ‘немає’, ‘неминучий’, ‘ненажерливість’, ‘ненаситність’, ‘непідробність’, ‘неповноцінний’, ‘непорушність’, ‘непривітність’, ‘непримиренний’, ‘неприродний’, ‘неприродність’, ‘нереальний’, ‘нерівність’, ‘нерівноцінність’, ‘несоромливий’, ‘несприйняття’, ‘нетерплячість’, ‘нехтування’, ‘нижчий’, ‘обґрунтованість’, ‘обдарованість’, ‘об’єкт’, ‘обіцянка’, ‘обрядовість’, ‘обурення’, ‘одержимість’, ‘однаковий’, ‘одночасність’, ‘окремий’, ‘офіційний’, ‘оцінка’, ‘очевидність’, ‘перебільшений’, ‘перевіреність’, ‘передумова’, ‘переполох’, ‘перешкода’, ‘пестощі’, ‘пильність’, ‘питання’, ‘пишний’, ‘пишномовність’, ‘підкорення’, ‘підкреслення’, ‘підлеглість’, ‘підлесливість’, ‘пільга’, ‘пісня’, ‘побожність’, ‘побороти’, ‘повноцінний’, ‘погодженість’, ‘подив’, ‘поділ’, ‘подолання’, ‘пожсвавлення’, ‘показний’, ‘покарання’, ‘покладатися’, ‘полон’, ‘помилування’, ‘помисл’, ‘поневолення’, ‘поняття’, ‘поривчастий’, ‘постійний’, ‘поступатися’, ‘поступка’, ‘поступливість’, ‘потурання’, ‘правило’, ‘презирливий’, ‘претензія’, ‘прибуток’, ‘привертання’, ‘привілейованість’, ‘привілля’, ‘пригода’, ‘приготування’, ‘применшення’, ‘принизливий’, ‘присутність’, ‘присяга’, ‘провідний’, ‘проворність’, ‘пропаганда’, ‘пропозиція’, ‘протистояти’, ‘процес’, ‘психіка’, ‘психічний’, ‘раса’, ‘реальний’, ‘репутація’, ‘ризик’, ‘різкий’, ‘різновид’, ‘розгубленість’, ‘розлюченість’, ‘розмах’, ‘розпорядження’, ‘розслаблення’, ‘розумності’, ‘самовладання’, ‘свідомість’, ‘свідчення’, ‘своєрідний’, ‘своєрідність’, ‘священний’, ‘система’, ‘сліпий’, ‘слухняність’, ‘смирення’, ‘співробітництво’, ‘співчутливість’, ‘спокуса’, ‘справжній’, ‘спритність’, ‘спрямування’, ‘стабільність’, ‘стриманість’, ‘суворий’, ‘суворість’, ‘сум’, ‘сумирний’, ‘суперечність’, ‘США’, ‘талант’, ‘теорія’, ‘терпимість’, ‘тихий’, ‘тон’, ‘точність’, ‘туга’, ‘турботливість’, ‘тягар’, ‘тяжкий’, ‘угамування’, ‘улюблений’, ‘умова’, ‘урочистий’, ‘усталений’, ‘уява’, ‘уявлення’, ‘фантазія’, ‘характерність’, ‘хворобливий’, ‘хороший’, ‘церемоніальний’, ‘цілеспрямованість’, ‘цінність’, ‘час’, ‘чесний’, ‘шарпанина’, ‘широкий’, ‘штучність’, ‘щастя’, ‘юність’ </p>

Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «patriotyzm»

у польській мові

Частотність	Семи
3	<p>‘ambicja’ ‘амбіція’, ‘antysemityzm’ ‘антисемітизм’, ‘bezinteresowność’ ‘самовідданість’, ‘bińszczyźność’ ‘самовпевненість’, ‘Bóg’ ‘Бог’, ‘chwalenie się’ ‘вихваляння’, ‘coś’ ‘щось’, ‘czułość’ ‘сентиментальність’, ‘czułość’ ‘чутливість’, ‘czuły’ ‘чуйний’, ‘danina’ ‘данина’, ‘dar’ ‘дар’, ‘decyzja’ ‘рішення’, ‘dobry’ ‘добрий’, ‘dobroć’ ‘доброта’, ‘dynamiczność’ ‘динамічність’, ‘dyskryminacja’ ‘дискримінація’, ‘ekscytacja’ ‘збудження’, ‘emocjonalny’ ‘емоційний’, ‘faszyzm’ ‘фашизм’, ‘górowanie’ ‘домінування’, ‘imię’ ‘ім’я’, ‘jednostka’ ‘одиниця, особа’, ‘łaska’ ‘ласка’, ‘lęk’ ‘страх’, ‘moc’ ‘сила’, ‘nacjonalizm’ ‘націоналізм’, ‘nadętość’ ‘бундючність’, ‘nazizm’ ‘нацизм’, ‘nerwowość’ ‘нервовий’, ‘nienaturalność’ ‘штучність’, ‘nieprzychylność’ ‘неприятність’, ‘norma’ ‘норма’, ‘obiekt’ ‘об’єкт’, ‘odurzenie’ ‘сп’яніння’, ‘ofiarny’ ‘жертвний’, ‘partyjny’ ‘партійний’, ‘plan’ ‘план’, ‘podbój’ ‘підкорення’, ‘podekscytowanie’ ‘збудження’, ‘ponoszenie’ ‘зазнавання’, ‘porząd’ ‘імпульс’, ‘poryw’ ‘порив’, ‘postępek’ ‘вчинок’, ‘powód’ ‘причина’, ‘pożądanie’ ‘прагнення’, ‘prężność’ ‘гнучкість’, ‘projekt’ ‘проект’, ‘przedmiot’ ‘предмет’, ‘przejęcie się’ ‘переймання’, ‘przeżycie’ ‘досвід’, ‘przychylny’ ‘прихильний’, ‘przyjemność’ ‘приємність’, ‘przyjemny’ ‘приємний’, ‘pyszalkowość’ ‘пихатість’, ‘rezolucyjność’ ‘рішучість’, ‘rozdrażnienie’ ‘роздратування’, ‘rozrzewnienie’ ‘розчулення’, ‘ruch’ ‘рух’, ‘rzetelność’ ‘надійність’, ‘samozaparcie’ ‘самозречення’, ‘sprawność’ ‘ефективність’, ‘środowisko’ ‘середовище’, ‘stanowisko’ ‘становище’, ‘sukces’ ‘успіх’, ‘suwerenny’ ‘суверенний’, ‘sytuacja’ ‘ситуація’, ‘tolerancja’ ‘толерантність’, ‘tupeć’ ‘самовпевненість’, ‘uczuciowość’ ‘емоційність’, ‘umiejętność’ ‘вміння’, ‘upór’ ‘упертість’, ‘wiara’ ‘віра’, ‘więź’ ‘зв’язок’, ‘właściwy’ ‘правильний’, ‘wrażenie’ ‘враження’, ‘wrażliwość’ ‘вазливість’, ‘wrogość’ ‘ворожість’, ‘wyróżnienie’ ‘відмінність’, ‘wyrzeczenie’ ‘зречення’, ‘wysiłek’ ‘зусилля’, ‘zaciętość’ ‘затятість’, ‘zwierzchnictwo’ ‘верховенство, домінування’, ‘złaszcza’ ‘переважно’, ‘zwykle’ ‘зазвичай’</p>
2	<p>‘aktywność’ ‘активність’, ‘bezkrytyczny’ ‘некритичний’, ‘bezwzględny’ ‘абсолютний’, ‘biologiczny’ ‘біологічний’, ‘bitwa’ ‘битва’, ‘bufonada’ ‘буфонада’, ‘buta’ ‘зарозумілість’, ‘całkowity’ ‘цілий’, ‘choroba’ ‘цвроба’, ‘ciekawość’ ‘інтерес’, ‘cierpienie’ ‘страждання’, ‘cudzoziemiec’ ‘іноземець’, ‘często’ ‘часто’, ‘dbałość’ ‘дбайливість’, ‘doniosłość’ ‘важливість’, ‘dostojność’ ‘гідність’, ‘dowiaduwanie’ ‘запит’, ‘doznanie’ ‘досвід’, ‘duch’ ‘дух’, ‘dziarskość’ ‘зухвалість’, ‘dzielenie’ ‘поділ’, ‘entuzjizm’ ‘ентузіазм’, ‘fanfaronada’ ‘фанфаронада’, ‘faworyzowanie’ ‘фаворитизм’, ‘forma’ ‘форма’, ‘fundamentalizm’ ‘фундаменталізм’, ‘furia’ ‘шаленство’, ‘gość’ ‘гість’, ‘gościnność’ ‘гостинність’, ‘haracz’ ‘данина’, ‘hart’ ‘гарт’,</p>

	<p> <i>'hitleryzm'</i> 'гітлеризм', <i>'hobby'</i> 'хобі', <i>'ideał'</i> 'ідеал', <i>'intelektualny'</i> 'інтелектуальний', <i>'intencja'</i> 'інтенція, намір', <i>'irytacja'</i> 'роздратування', <i>'każdy'</i> 'кожний', <i>'kierowanie (się)'</i> 'керування, спрямування', <i>'konsekwencja'</i> 'наслідок', <i>'kult'</i> 'культ', <i>'kultura'</i> 'культура', <i>'łączyć'</i> 'пов'язувати', <i>'łagodność'</i> 'ніжність, лагідність', <i>'lojalizm'</i> 'лояльність', <i>'lojalność'</i> 'лояльність', <i>'los'</i> 'доля', <i>'mężczyzna'</i> 'чоловік', <i>'możliwość'</i> 'можливість', <i>'nabożeństwo'</i> 'набожність', <i>'najwyższy'</i> 'найвищий', <i>'natchnienie'</i> 'натхнення', <i>'niemiecki'</i> 'німецький', <i>'nienawiść'</i> 'ненависть', <i>'nieuściepliwność'</i> 'непоступливість', <i>'niezachwiany'</i> 'непохитний', <i>'niezależność'</i> 'незалежність', <i>'niezawisłość'</i> 'незалежність', <i>'ojczyzna'</i> 'батьківщина', <i>'osłabienie'</i> 'ослаблення', <i>'oszołomienie'</i> 'приголомшення', <i>'otoczenie'</i> 'оточення', <i>'oznaka'</i> 'ознака', <i>'patetyczność'</i> 'патетичність', <i>'patriotyzm'</i> 'патріотизм', <i>'pełny'</i> 'повний', <i>'pierwszeństwo'</i> 'першість', <i>'pieszczoty'</i> 'пестощі', <i>'pietyzm'</i> 'пітет', <i>'pochodzenie'</i> 'походження', <i>'podatność'</i> 'піддатливість, схильність', <i>'podrażnienie'</i> 'подразнення', <i>'pokochany'</i> 'той, кого/що люблять', <i>'poruszenie'</i> 'збудження, рухливість', <i>'posiadanie'</i> 'володіння', <i>'pośpiech'</i> 'поспіх', <i>'postanowienie'</i> 'рішення', <i>'poświęcony'</i> 'присвячений', <i>'poważny'</i> 'поважний', <i>'powiązanie'</i> 'зв'язок', <i>'pozbawienie'</i> 'позбавлення', <i>'praworządność'</i> 'правомірність', <i>'respekt'</i> 'повага', <i>'rezon'</i> 'самовпевненість', <i>'ruchliwość'</i> 'рухливість', <i>'rygorystyczny'</i> 'ригористичний', <i>'ryzykanctwo'</i> 'ризиковість', <i>'rzeczywistość'</i> 'реальність', <i>'rzewność'</i> 'ревність', <i>'sam'</i> 'сам', <i>'ściskość'</i> 'точність', <i>'segregacja'</i> 'сегрегація, поділ', <i>'sentymentalność'</i> 'сентиментальність', <i>'skrajny'</i> 'крайній', <i>'słabość'</i> 'слабкість', <i>'śmiały'</i> 'сміливий', <i>'sprawa'</i> 'справа', <i>'sprzyjanie'</i> 'сприяння', <i>'świadomy'</i> 'свідомий', <i>'świątliwość'</i> 'чудовість', <i>'swoboda'</i> 'свобода', <i>'szczęście'</i> 'щастя', <i>'szlachetność'</i> 'шляхетність', <i>'szlachetny'</i> 'шляхетність', <i>'sztuczność'</i> 'штучність', <i>'talent'</i> 'талант', <i>'tendencja'</i> 'тенденція', <i>'triumf'</i> 'тріумф', <i>'troskliwość'</i> 'турботливість', <i>'twórczy'</i> 'творчий', <i>'uczciwość'</i> 'ввічливість', <i>'uczuciowy'</i> 'чуттєвий', <i>'ufność'</i> 'довіра', <i>'ujma'</i> 'приниження', <i>'uległość'</i> 'покірність', <i>'umiłowanie'</i> 'любов, потяг', <i>'uprzedzenie'</i> 'упередження', <i>'uprzywilejowanie'</i> 'привілейованість', <i>'urząd'</i> 'уряд, влада', <i>'waga'</i> 'вагомість', <i>'werwa'</i> 'жвавість', <i>'wspaniałomyślność'</i> 'великодушність', <i>'wspaniałość'</i> 'величність', <i>'wspólnota'</i> 'спільнота', <i>'wstyd'</i> 'сором', <i>'wszystko'</i> 'все', <i>'wypełnienie'</i> 'виконання', <i>'wysoki'</i> 'високий', <i>'zadanie'</i> 'завдання', <i>'zajęcie'</i> 'заняття', <i>'zalety'</i> 'переваги', <i>'zamierzenie'</i> 'намір', <i>'zamysł'</i> 'намір', <i>'zaparcie'</i> 'вперність', <i>'zasługa'</i> 'заслуга', <i>'zaufanie'</i> 'довіра', <i>'zdecydowanie'</i> 'рішучість', <i>'zgodność'</i> 'сумісність', <i>'znajdowanie'</i> 'перебування', <i>'znajomość'</i> 'знання', <i>'zuchwalstwo'</i> 'зухвалість', <i>'zwycięstwo'</i> 'звитяга', <i>'życiowy'</i> 'життєвий', <i>'życzenie'</i> 'бажання' </p>
1	<p> <i>'afektowany'</i> 'афектований', <i>'agresywność'</i> 'агресивність', <i>'agresywny'</i> 'агресивний', <i>'alkohol'</i> 'алкоголь', <i>'alterocentryzm'</i> 'альтруїзм', <i>'antypatyczność'</i> 'антипатичність', <i>'aparatus'</i> 'апарат', <i>'apartheid'</i> 'апартеїд', <i>'atmosfera'</i> 'атмосфера', <i>'autor'</i> 'автор', <i>'bardziej'</i> 'більше', </p>

<p> <i>'bezkompromisowy'</i> 'безкомпромісний', <i>'bezstronny'</i> 'неупереджений', <i>'biały'</i> 'білий', <i>'bitność'</i> 'звитяга', <i>'blask'</i> 'блиск', <i>'bohater'</i> 'герой', <i>'bój'</i> 'бій', <i>'bojaźliwość'</i> 'боязкість', <i>'bojowość'</i> 'бойовитість', <i>'braterski'</i> 'братерський', <i>'celowy'</i> 'цілеспрямований', <i>'cenny'</i> 'цінний', <i>'chrześcijański'</i> 'християнський', <i>'chwackość'</i> 'хвацькість', <i>'ciągłość'</i> 'тяглість', <i>'cieszący się'</i> 'той, що насолоджується', <i>'cudzoziemszczyzna'</i> 'закордон', <i>'cudzy'</i> 'чужий', <i>'czarny'</i> 'чорний', <i>'czas'</i> 'час', <i>'czupurność'</i> 'войовничість', <i>'darowanie'</i> 'дарування', <i>'długotrwały'</i> 'тривалість', <i>'dobrodziejstwo'</i> 'добродійність', <i>'dobrotliwość'</i> 'доброта', <i>'dochowywanie'</i> 'витривалість', <i>'dokładność'</i> 'точність', <i>'dokonanie'</i> 'здійснення', <i>'dosłowny'</i> 'буквальний', <i>'doświadczenie'</i> 'досвід', <i>'dotkliwy'</i> 'серйозний, сильний', <i>'dowód'</i> 'доказ', <i>'doznawanie'</i> 'переживання', <i>'drobny'</i> 'дрібний', <i>'dyktatura'</i> 'диктатура', <i>'dynamika'</i> 'динаміка', <i>'dziedzina'</i> 'сфера', <i>'dzieło'</i> 'праця', <i>'efekciarstwo'</i> 'позерство', <i>'egzekwowanie'</i> 'правозастосування', <i>'elegancja'</i> 'елегантність', <i>'estetyczny'</i> 'естетичний', <i>'estyma'</i> 'повага', <i>'etniczny'</i> 'етнічний', <i>'euforia'</i> 'евфорія', <i>'falszywy'</i> 'фальшивий', <i>'fanatyczny'</i> 'фанатичний', <i>'fascynacja'</i> 'захоплення', <i>'ferwor'</i> 'запал', <i>'funkcja'</i> 'функція', <i>'gest'</i> 'жест', <i>'gorący'</i> 'гарячий', <i>'granica'</i> 'межа', <i>'grzeczność'</i> 'гречність', <i>'gwałtowność'</i> 'раптовість', <i>'hardość'</i> 'гордовитість', <i>'harmonia'</i> 'гармонія', <i>'heroizm'</i> 'героїзм', <i>'historia'</i> 'історія', <i>'hulanka'</i> 'гулянка', <i>'ideowość'</i> 'ідейність', <i>'ignorowanie'</i> 'ігнорування', <i>'impet'</i> 'імпульс', <i>'interes'</i> 'користь, інтерес', <i>'intymny'</i> 'інтимний', <i>'istotność'</i> 'істотність', <i>'jednoczyć'</i> 'поєднувати', <i>'jednostronny'</i> 'однобокий', <i>'jednoznaczny'</i> 'однозначний', <i>'język'</i> 'мова', <i>'junak'</i> 'юнак', <i>'kierunek'</i> 'напрямок', <i>'klasa'</i> 'клас', <i>'kochający'</i> 'той, що кохає, любить', <i>'koleżeństwo'</i> 'приятелювання', <i>'kolorowy'</i> 'кольоровий', <i>'konflikt'</i> 'конфлікт', <i>'konik'</i> 'коник', <i>'kontakt'</i> 'контакт', <i>'korzyść'</i> 'користь', <i>'korzystny'</i> 'корисний', <i>'krąg'</i> 'коло', <i>'krótkotrwały'</i> 'нетривалий', <i>'łączność'</i> 'спільність', <i>'lekkomyślny'</i> 'легковажний', <i>'łękliwość'</i> 'лякливість', <i>'list'</i> 'лист', <i>'logiczny'</i> 'логічний', <i>'lubowanie się'</i> 'любубання', <i>'ludność'</i> 'люди', <i>'ludzki'</i> 'людський', <i>'łączyć'</i> 'поєднувати', <i>'majestat'</i> 'велич', <i>'manifestacyjny'</i> 'маніфестаційний', <i>'manifestowanie'</i> 'маніфестування', <i>'marzyciel'</i> 'мрійник', <i>'mdła'</i> 'в'ялість', <i>'miły'</i> 'приємний', <i>'mimo'</i> 'повз', <i>'mniejść'</i> 'меншість', <i>'monarchy'</i> 'монархи', <i>'możliwość'</i> 'можливість', <i>'nagły'</i> 'раптовий', <i>'nagroda'</i> 'нагорода', <i>'najwłaściwszy'</i> 'найправильніший', <i>'nałóg'</i> 'залежність', <i>'namaszczenie'</i> 'побожність', <i>'napastliwość'</i> 'агресивність', <i>'napastliwy'</i> 'агресивний', <i>'naprzód'</i> 'вперед', <i>'napuszonność'</i> 'пихатість', <i>'narażanie'</i> 'нараження', <i>'naruszenie'</i> 'порушення', <i>'nasilenie'</i> 'інтенсивність', <i>'nastrój'</i> 'настрій', <i>'natura'</i> 'природа', <i>'niczym'</i> 'ніби', <i>'nieaprobowany'</i> 'неапробований', <i>'niebiański'</i> 'небесний', <i>'niegodziwy'</i> 'злий', <i>'niemożliwość'</i> 'неможливість', <i>'nienaruszenie'</i> 'непорушність', <i>'nienaturalny'</i> 'неприродний', <i>'niepanujący'</i> 'недомінантний', <i>'niepohamowany'</i> 'невгамований', <i>'nieposzanowanie'</i> 'неповага', <i>'niepotrzebny'</i> 'непотрібний', <i>'nieprzyjaźń'</i> 'неприятель', <i>'nieprzyjazny'</i> 'неприятельний', <i>'nierównowartość'</i> </p>
--

‘нерівноцінність’, ‘*niesława*’ ‘неслава’, ‘*niesłuszność*’ ‘неправильність’, ‘*nieszlachetny*’ ‘нешляхетний’, ‘*nieugięty*’ ‘непохитний’, ‘*nieulekłość*’ ‘безстрашність’, ‘*nieuzasadniony*’ ‘безпідставний’, ‘*nieuznawanie*’ ‘невизнання’, ‘*niewzruszony*’ ‘незворушений’, ‘*niezawodność*’ ‘надійність’, ‘*niezgodny*’ ‘невідповідний’, ‘*niezmącony*’ ‘непорушений’, ‘*niezmienny*’ ‘незмінний’, ‘*nimb*’ ‘німб’, ‘*niski*’ ‘низький’, ‘*nowatorstwo*’ ‘новаторство’, ‘*nowy*’ ‘новий’, ‘*obawa*’ ‘страх’, ‘*obłąd*’ ‘неадекватність’, ‘*obojętność*’ ‘байдужість’, ‘*obowiązek*’ ‘обов’язок’, ‘*obowiązkowy*’ ‘обов’язковий’, ‘*obraza*’ ‘образа’, ‘*obrzęd*’ ‘обряд’, ‘*obsesyjny*’ ‘божевільний’, ‘*oburzenie*’ ‘обурення’, ‘*obyczaj*’ ‘звичай’, ‘*ocena*’ ‘оцінка’, ‘*oddawanie*’ ‘віддавання’, ‘*odnosić się*’ ‘належати’, ‘*odrodzenie*’ ‘відродження’, ‘*odruch*’ ‘реакція’, ‘*odsuniecie*’ ‘видалення’, ‘*odważny*’ ‘сміливий’, ‘*odznaczenie*’ ‘відзначення’, ‘*ofiarność*’ ‘жертвність’, ‘*ogromny*’ ‘великий’, ‘*okazałość*’ ‘парадність’, ‘*organizacja*’ ‘організація’, ‘*oschłość*’ ‘непривітність’, ‘*ostentacyjny*’ ‘показний’, ‘*oszczędzenie*’ ‘заощадження’, ‘*otaczanie*’ ‘оточування’, ‘*otępienie*’ ‘ступор’, ‘*ozdoba*’ ‘прикраса’, ‘*oziębłość*’ ‘холодність, байдужість’, ‘*pamięć*’ ‘пам’ять’, ‘*panujący*’ ‘панівний’, ‘*patriotyczny*’ ‘патріотичний’, ‘*pieczołowitość*’ ‘дбайливість’, ‘*pilność*’ ‘терміновість’, ‘*pochwała*’ ‘похвала’, ‘*pożyciwość*’ ‘поштивість’, ‘*poddawanie*’ ‘піддавання’, ‘*podejmowanie*’ ‘прийняття’, ‘*podjęty*’ ‘прийнятий’, ‘*podniosły*’ ‘піднесений’, ‘*podnoszenie*’ ‘піднесення’, ‘*podolanie*’ ‘подолання’, ‘*podziw*’ ‘подив’, ‘*pojęcie*’ ‘поняття’, ‘*pojęty*’ ‘те, що зрозуміли’, ‘*pokój*’ ‘спокій’, ‘*pokrewieństwo*’ ‘родовий, кровний зв’язок’, ‘*połączony*’ ‘пов’язаний’, ‘*Polak*’ ‘поляк’, ‘*poleganie*’ ‘полягання’, ‘*Polska*’ ‘Польща’, ‘*polski*’ ‘польський’, ‘*pomoc*’ ‘допомога’, ‘*pomysłność*’ ‘добробут’, ‘*poradzić*’ ‘зарадити’, ‘*porozumienie*’ ‘порозуміння’, ‘*posłuch*’ ‘послух’, ‘*posuwanie się*’ ‘просування’, ‘*powszechny*’ ‘поширений’, ‘*pożądany*’ ‘бажаний’, ‘*roznanie*’ ‘пізнання’, ‘*pozostanie*’ ‘залишення’, ‘*pozostawianie*’ ‘залишення’, ‘*pozycja*’ ‘позиція’, ‘*pozytywny*’ ‘позитивний’, ‘*praktyka*’ ‘практика’, ‘*prawda*’ ‘правда’, ‘*prawdziwość*’ ‘правдивість’, ‘*prawdziwy*’ ‘правдивий’, ‘*prawomyślność*’ ‘лояльність’, ‘*prawość*’ ‘праведність’, ‘*prawosławie*’ ‘ортодоксальність’, ‘*prestiz*’ ‘престиж’, ‘*pretensjonalność*’ ‘претензійність’, ‘*protekcja*’ ‘протекція’, ‘*prowadzący*’ ‘провідний’, ‘*provokacja*’ ‘провокація’, ‘*przebaczenie*’ ‘вибачення’, ‘*przeblaganie*’ ‘заспокоєння’, ‘*przeceniający*’ ‘той, що переоцінює’, ‘*przeciwnik*’ ‘опонент’, ‘*przeciwność*’ ‘спад’, ‘*przejaw*’ ‘прояв’, ‘*przejmowanie się*’ ‘переймання’, ‘*przepis*’ ‘наказ’, ‘*przepych*’ ‘розкіш’, ‘*prześladowanie*’ ‘переслідування’, ‘*przeżywanie*’ ‘випробування, переживання’, ‘*przyjęty*’ ‘прийнятий’, ‘*przyjęcie*’ ‘прийняття’, ‘*przymilanie się*’ ‘лестощі’, ‘*przypodobanie się*’ ‘вподобання, пристрась’, ‘*przywilej*’ ‘привілей’, ‘*przypoitość*’ ‘порядність’, ‘*racja*’ ‘правда’, ‘*ranga*’ ‘ранг’, ‘*reagowanie*’ ‘реагування’, ‘*reakcja*’ ‘реакція’, ‘*regulowania*’ ‘регулювання’, ‘*Republika Południowa Afryka*’ ‘Південно-Африканська Республіка’, ‘*respektowanie*’ ‘поважання’, ‘*rezygnacja*’ ‘відмова’, ‘*rocznica*’ ‘річниця’, ‘*równouprawnienie*’ ‘рівноправність’,

'równowaga' 'рівновага', 'rozgłos' 'розголос', 'rozgorączkowanie' 'запал',
 'rozkwit' 'розквіт', 'rozmazanie' 'мріяння', 'różnić (się)' 'відрізнитися',
 'rywalizacja' 'змагання', 'ryzykowny' 'ризикований', 'rząd' 'уряд', 'rządy'
 'царювання', 'rzekomy' 'так званий', 'sąd' 'суд', 'samokontrola'
 'самоконтроль', 'samopoczucie' 'самопочуття', 'schlebiający' 'улесливий',
 'sentyment' 'почуття, настрій', 'składanie' 'складання', 'skromność'
 'скромність', 'słodycz' 'солодкість', 'słowność' 'надійність', 'sluszny'
 'слухний', 'socjologiczny' 'соціологічний', 'solidarność' 'солідарність',
 'specjalny' 'спеціальний', 'spokój' 'спокій', 'spokojny' 'спокійний',
 'spokrewniony' 'кровно пов'язаний', 'społeczność' 'суспільство',
 'spontaniczny' 'спонтанний', 'sprawdzenie' 'перевірка', 'sprostanie'
 'зустріч', 'stanowczość' 'твердість', 'staranność' 'старанність', 'strefa'
 'лінія', 'sugestia' 'пропозиція', 'sumienność' 'сумлінність', 'świadczanie'
 'забезпечення', 'świadomość' 'свідомість', 'święto' 'свято', 'swobodny'
 'вільний', 'system' 'система', 'szal' 'божевілля', 'szczerłość' 'щирість',
 'szczęśliwy' 'щасливий', 'sztywność' 'твердість', 'szybki' 'швидкий', 'temat'
 'тема', 'temperament' 'темперамент', 'terror' 'терор', 'totalitarny'
 'тоталітарний', 'tożsamość' 'ідентичність', 'traktowanie' 'трактування',
 'troska' 'турбота', 'trwały' 'тривалий', 'trwanie' 'тривання', 'typowy'
 'типовий', 'tytuł' 'титул, звання', 'uczczanie' 'урочистість', 'uczynek'
 'вчинок', 'ujarzmienie' 'поневолення, завоювання', 'ulaskawienie'
 'помилювання', 'uleganie' 'покірність', 'ulubiony' 'улюблений', 'umienie'
 'уміння', 'umilowany' 'той, якого люблять', 'umizgiwanie' 'підлизування',
 'upośledzenie' 'приниження', 'uprzejmość' 'ввічливість', 'uprzejmy'
 'ввічливий', 'urok' 'чари', 'usługa' 'послуга', 'utrzymanie' 'утримання',
 'uważanie' 'зважання', 'uwieńczone' 'увінчаний', 'uzależnienie'
 'залежність', 'użyteczność' 'користь', 'wariactwo' 'божевілля',
 'wartościowy' 'ціннісний', 'wesolość' 'веселість', 'wewnętrzny'
 'внутрішній', 'wiarygodność' 'вірогідність', 'widoczny' 'видимий', 'wiedza'
 'знання', 'większy' 'більший', 'wielkoduszność' 'великодушність',
 'wiernopoddaństwo' 'вірнопідданство', 'wierny' 'вірний', 'wierzenie' 'віра',
 'wina' 'вина', 'właściwość' 'властивість', 'Włochy' 'Італія', 'wodzostwo'
 'становище вождя', 'wolność' 'свобода', 'wściekłość' 'злість', 'współpraca'
 'співпраця', 'wstydlivość' 'сором'язливість', 'wyczekiwanie' 'вичікування',
 'wyjątkowy' 'вийнятковий', 'wykonanie' 'виконання', 'wykonywany'
 'виконуваний', 'wymagający' 'вимогливий', 'wynik' 'результат', 'wyniosły'
 'гордовитий', 'wyodrębnienie' 'виокремлення', 'wypowiedź' 'заява', 'wyraz'
 'слово', 'wyrażanie' 'вираження', 'wrozumiałość' 'поміркованість',
 'wyteżenie' 'зусилля', 'wyższy' 'вищий', 'wzajemny' 'взаємний', 'wzmoczony'
 'посилений', 'zabawa' 'забава', 'zaciekłość' 'несамовитість', 'zadowolenie'
 'задоволення', 'zagwarantowanie' 'гарантія', 'zajmowanie się' 'зайнятість',
 'zajmowany' 'зайнятий', 'zakazane' 'заборонено', 'zalatwianie'
 'залагодження', 'zaradność' 'винахідливість', 'zaspokojenie'
 'заспокоєння', 'zawziętość' 'завзятість', 'zażenowanie' 'незручність',
 'zażyłość' 'інтимність', 'zbliżenie się' 'зближення', 'zbrojny' 'збройний',

	<p> <i>'zdanie'</i> 'думка', <i>'zespalać'</i> 'об'єднувати', <i>'zespół'</i> 'об'єднання, група', <i>'zewnętrzny'</i> 'зовнішній', <i>'zgoda'</i> 'згода', <i>'zgywanie się'</i> 'розривання', <i>'zhierarchizowany'</i> 'зієрархізований', <i>'złączony'</i> 'з'єднаний', <i>'złość'</i> 'злість', <i>'zmęczenie'</i> 'втома', <i>'zmysłowość'</i> 'чуттєвість', <i>'zmysłowy'</i> 'чуттєвий', <i>'znać się'</i> 'знатися', <i>'zniecierpliwienie'</i> 'нетерпеливість', <i>'zniewaga'</i> 'зневага, образа', <i>'znosić się'</i> 'мириться', <i>'znoszenie'</i> 'примирення', <i>'został'</i> 'став', <i>'zręcznie'</i> 'розумно', <i>'zrobienie'</i> 'виготовлення', <i>'zrównoważony'</i> 'врівноважений', <i>'zuchowatość'</i> 'зухвалість', <i>'związek'</i> 'зв'язок', <i>'zwracanie'</i> 'звертання', <i>'życie'</i> 'життя', <i>'Żyd'</i> 'єврей', <i>'zyskanie'</i> 'отримання', <i>'żywołność'</i> 'життєздатність', <i>'żywy'</i> 'живий' </p>
--	---

Низькочастотні семи лексико-семантичного поля «patriotism»

в англійській мові

Частотність	Семи
3	<p>‘achieve’ ‘досягти’, ‘aggressive’ ‘агресивний’, ‘animated’ ‘жвавий’, ‘appetite’ ‘апетит’, ‘appreciation’ ‘вдячність’, ‘awe’ ‘благоговіння’, ‘benefit’ ‘користь’, ‘bias’ ‘упередження’, ‘boast’ ‘хвастощі’, ‘cause’ ‘причина’, ‘ceremonial’ ‘церемоніальний’, ‘cheerful’ ‘веселий’, ‘conduct’ ‘поведінка’, ‘continue’ ‘продовжувати’, ‘conviction’ ‘переконання’, ‘dangerous’ ‘небезпечний’, ‘deliberation’ ‘вдумливість’, ‘dependence’ ‘залежність’, ‘difference’ ‘різниця’, ‘difficulty’ ‘складність’, ‘discrimination’ ‘дискримінація’, ‘doctrine’ ‘доктрина’, ‘ego’ ‘его’, ‘endurance’ ‘витривалість’, ‘faith’ ‘віра’, ‘feudal’ ‘феодалний’, ‘formal’ ‘формальний’, ‘friend’ ‘друг’, ‘friendship’ ‘дружба’, ‘full’ ‘повний’, ‘furiously’ ‘люто’, ‘gentleness’ ‘ніжність’, ‘gesture’ ‘жест’, ‘goal’ ‘мета’, ‘happiness’ ‘щастя’, ‘humane’ ‘людина’, ‘imagination’ ‘уява’, ‘indignity’ ‘приниження’, ‘intrepidity’ ‘безстрашність’, ‘job’ ‘робота’, ‘legal’ ‘правовий’, ‘manly’ ‘мужній’, ‘merit’ ‘заслуга’, ‘mood’ ‘настрій’, ‘movement’ ‘рух’, ‘natural’ ‘природний’, ‘organization’ ‘організація’, ‘outlook’ ‘світогляд’, ‘piety’ ‘благочестя’, ‘pleasant’ ‘приємний’, ‘pomr’ ‘пишність’, ‘possession’ ‘володіння’, ‘preconceived’ ‘упередження’, ‘predominance’ ‘переважання’, ‘public’ ‘публічний’, ‘pursuit’ ‘переслідування’, ‘request’ ‘запит’, ‘resolute’ ‘рішучий’, ‘risk’ ‘ризик’, ‘ritual’ ‘ритуал’, ‘scorn’ ‘презирство’, ‘situation’ ‘ситуація’, ‘smarter’ ‘розумніший’, ‘social’ ‘соціальний’, ‘success’ ‘успіх’, ‘suffering’ ‘страждання’, ‘supremacy’ ‘верховенство’, ‘thoughtfulness’ ‘вдумливість, продуманість’, ‘unfaithfulness’ ‘невірність’, ‘unselfish’ ‘безкорисливість’, ‘upset’ ‘засмучений’, ‘vainglory’ ‘марносластво’, ‘valor’ ‘звитяга’, ‘valuable’ ‘цінний’, ‘way’ ‘шлях’, ‘wealth’ ‘багатство’, ‘whim’ ‘примха’, ‘wild’ ‘дикий’, ‘will’ ‘бажання’</p>
2	<p>‘abundance’ ‘достаток’, ‘acceptable’ ‘прийнятний’, ‘acclaim’ ‘вітати оплесками’, ‘account’ ‘рахунок’, ‘acknowledgment’ ‘визнання’, ‘adoration’ ‘обожнювання’, ‘adventuresomeness’ ‘авантюризм’, ‘affinity’ ‘спорідненість’, ‘allow’ ‘дозволити’, ‘applause’ ‘оплески’, ‘approbation’ ‘апробація’, ‘aspect’ ‘аспект’, ‘award’ ‘нагорода’, ‘believe’ ‘вірити’, ‘brag’ ‘хвалитися’, ‘caprice’ ‘каприз’, ‘ceremony’ ‘церемонія’, ‘character’ ‘характер’, ‘charity’ ‘благодійність’, ‘chauvinism’ ‘шовінізм’, ‘choice’ ‘вибір’, ‘claim’ ‘претензія’, ‘clearly’ ‘ясно, чітко’, ‘cold’ ‘холодно’, ‘command’ ‘команда’, ‘commitment’ ‘зобов’язання’, ‘common’ ‘загальний’, ‘complacency’ ‘самовдоволення’, ‘condolence’ ‘співчуття’, ‘connection’ ‘зв’язок’, ‘conscious’ ‘свідомий’, ‘consciousness’ ‘свідомість’, ‘consent’ ‘згода’, ‘craze’ ‘божевілля’, ‘creed’ ‘кредо’, ‘criticism’ ‘критика’, ‘culture’ ‘культура’, ‘delicate’ ‘делікатний’, ‘delight’ ‘захоплення’, ‘derision’ ‘насмішка’, ‘destructive’ ‘деструктивний’, ‘devoutness’ ‘побожність,</p>

	<p>відданість', <i>'discourtesy'</i> 'невтішність', <i>'display'</i> 'показ', <i>'distinction'</i> 'розрізнення', <i>'distress'</i> 'горе, нещастя', <i>'disturbance'</i> 'неспокій', <i>'divine'</i> 'божественний', <i>'domination'</i> 'домінування', <i>'economic'</i> 'економічний', <i>'effect'</i> 'ефект', <i>'egotism'</i> 'егоїзм', <i>'enable'</i> 'уможливити', <i>'encounter'</i> 'зіткнення', <i>'exercise'</i> 'вправа', <i>'expected'</i> 'очікуваний', <i>'expressing'</i> 'вираження', <i>'extravagant'</i> 'екстравагантний', <i>'fame'</i> 'слава', <i>'fanaticism'</i> 'фанатизм', <i>'fancy'</i> 'вигадливий', <i>'favoritism'</i> 'фаворитизм', <i>'fearless'</i> 'безстрашний', <i>'fixed'</i> 'фіксований', <i>'foreign'</i> 'іноземний', <i>'gain'</i> 'досягнути', <i>'gentle'</i> 'ніжний', <i>'gift'</i> 'дарунок', <i>'glowing'</i> 'той, що світиться', <i>'goodness'</i> 'доброта', <i>'gracious'</i> 'милостивий', <i>'gratitude'</i> 'вдячність', <i>'grief'</i> 'горе', <i>'gusto'</i> 'задоволення, смак', <i>'harm'</i> 'шкода', <i>'harsh'</i> 'суворий', <i>'highest'</i> 'найвищий', <i>'hobby'</i> 'хобі', <i>'hostility'</i> 'ворожість', <i>'idolatry'</i> 'поклоніння', <i>'illness'</i> 'хвороба', <i>'impressive'</i> 'разуючий', <i>'inflated'</i> 'завищений', <i>'influenced'</i> 'під впливом', <i>'inherent'</i> 'невід'ємний', <i>'inordinate'</i> 'невластивий', <i>'insolence'</i> 'нахабство', <i>'instance'</i> 'приклад', <i>'insulting'</i> 'образливий', <i>'jingoism'</i> 'джингоїзм', <i>'language'</i> 'мова', <i>'low'</i> 'низький', <i>'man'</i> 'людина', <i>'meet'</i> 'зустріти', <i>'mercy'</i> 'милосердя', <i>'mettle'</i> 'мужність, запал', <i>'military'</i> 'військовий', <i>'motivation'</i> 'мотивація', <i>'nation'</i> 'нація', <i>'nationalism'</i> 'націоналізм', <i>'native'</i> 'рідний', <i>'no'</i> 'відсутність', <i>'observance'</i> 'дотримання', <i>'office'</i> 'офіс', <i>'officially'</i> 'офіційно', <i>'opportunity'</i> 'можливість', <i>'ostentatious'</i> 'показний', <i>'outstanding'</i> 'видатний', <i>'patriotism'</i> 'патріотизм', <i>'persistent'</i> 'наполегливий', <i>'plan'</i> 'план', <i>'pleased'</i> 'задоволений', <i>'prayer'</i> 'молитва', <i>'praying'</i> 'молитовний', <i>'preoccupation'</i> 'занепокоєння', <i>'primary'</i> 'первинний', <i>'purpose'</i> 'мета', <i>'racism'</i> 'расизм', <i>'rage'</i> 'гнів', <i>'rank'</i> 'ранг', <i>'reason'</i> 'причина', <i>'recognition'</i> 'визнання', <i>'reliance'</i> 'опора', <i>'relief'</i> 'полегшення', <i>'relish'</i> 'задоволення', <i>'renown'</i> 'слава', <i>'responsibility'</i> 'відповідальність', <i>'responsive'</i> 'чутливий', <i>'reverence'</i> 'шанування', <i>'rite'</i> 'обряд', <i>'rude'</i> 'грубий', <i>'sacred'</i> 'священний', <i>'sense'</i> 'відчуття', <i>'sensitivity'</i> 'чутливість', <i>'service'</i> 'служба', <i>'sex'</i> 'стать', <i>'sincere'</i> 'щирий', <i>'sincerity'</i> 'щирість', <i>'smug'</i> 'самовдоволення', <i>'society'</i> 'суспільство', <i>'solicitude'</i> 'піклування', <i>'sorry'</i> 'вибачення', <i>'speech'</i> 'промова', <i>'spirited'</i> 'духовний', <i>'standing'</i> 'стояння', <i>'status'</i> 'статус', <i>'steady'</i> 'стіткий', <i>'susceptibility'</i> 'сприйнятливність', <i>'talent'</i> 'талант', <i>'temperament'</i> 'темперамент', <i>'title'</i> 'титул, звання', <i>'tough'</i> 'жорсткий, складний', <i>'trait'</i> 'риса', <i>'tribute'</i> 'данина', <i>'trouble'</i> 'біда', <i>'true'</i> 'правдивий', <i>'trying'</i> 'намагання', <i>'uncompromising'</i> 'безкомпромісний', <i>'undue'</i> 'невиправданий', <i>'unreasoning'</i> 'необґрунтований', <i>'uproar'</i> 'скандал', <i>'value'</i> 'цінність', <i>'valueless'</i> 'безцінний', <i>'veneration'</i> 'шанування', <i>'violence'</i> 'насильство', <i>'vitality'</i> 'життєвість', <i>'warm'</i> 'теплий', <i>'word'</i> 'слово', <i>'zest'</i> 'завзяття</p>
1	<p><i>'a lot of'</i> 'багато', <i>'abnormal'</i> 'ненормальний', <i>'above'</i> 'понад', <i>'accept'</i> 'прийняти', <i>'acceptance'</i> 'прийняття', <i>'acclamation'</i> 'привітання з оплесками', <i>'accomplishment'</i> 'досягнення', <i>'accuracy'</i> 'точність', <i>'acquire'</i> 'придбання', <i>'acute'</i> 'гострий', <i>'adoring'</i> 'обожнювання', <i>'adversity'</i></p>

'невдача', 'advising' 'даючи поради', 'afraid' 'наляканий', 'agreement' 'згода', 'alarm' 'тривога', 'alien' 'чужий', 'all' 'все', 'alleviate' 'полегшити', 'altar' 'вівтар', 'always' 'завжди', 'angry' 'злий', 'annoying' 'дратівливий', 'anticipation' 'очікування', 'anxiety' 'тривога', 'appealing' 'привабливий', 'apprehension' 'побоювання', 'appropriately' 'відповідно', 'ardently' 'гаряче', 'argue' 'сперечатися', 'aroused' 'пробуджений', 'artistic' 'мистецький', 'assent' 'згода', 'association' 'асоціація', 'astonished' 'здивований', 'attack' 'атака', 'attracting' 'приваблювати', 'audacity' 'зухвалість', 'avoid' 'уникати', 'awareness' 'усвідомлення', 'bad' 'поганий', 'basis' 'основа', 'battle' 'битва', 'bear' 'витримувати', 'beauty' 'краса', 'beforehand' 'засдалегідь', 'belligerent' 'войовничий', 'belong' 'належати', 'beneficial' 'корисний', 'best' 'кращий', 'betrayal' 'зрада', 'binding' 'зв'язок', 'birth' 'народження', 'black' 'чорний', 'blatantly' 'нахабно', 'blessing' 'благословення', 'blind' 'сліпий', 'body' 'тіло', 'boredom' 'нудьга', 'braggart' 'хвастощі', 'brisk' 'жвавий', 'brotherly' 'братній', 'burning' 'палючий', 'bustle' 'метушня', 'calm' 'спокійний', 'chance' 'шанс', 'change' 'зміна', 'charge' 'заряд', 'charm' 'чарівність', 'chastity' 'цнотливість', 'cheers' 'оплески', 'circumstance' 'обставина', 'citizen' 'громадянин', 'class' 'клас', 'closeness' 'близькість', 'cockiness' 'самовпевненість', 'command' 'команда', 'comforting' 'заспокійливий', 'commendation' 'похвала', 'commotion' 'занепокоєння', 'community' 'спільнота', 'compelling' 'переконливий', 'competition' 'змагання', 'complaint' 'скарга', 'complaisance' 'поступливість', 'complete' 'повний', 'composition' 'склад', 'concentration' 'концентрація', 'conformity' 'відповідність', 'confused' 'спантеличений', 'congregation' 'конгрегація', 'conscientious' 'сумлінний', 'conspicuous' 'помітний', 'contagious' 'інфекційний', 'continuous' 'безперервний', 'conventional' 'звичайний', 'cooperation' 'співпраця', 'coping' 'справлятися', 'corporate' 'корпоративний', 'correctly' 'правильно', 'courageously' 'мужньо', 'courtesy' 'ввічливість', 'cruel' 'жорстокий', 'curiosity' 'цікавість', 'deal' 'справлятися', 'debt' 'борг', 'declaration' 'декларація', 'dedicated' 'відданий', 'deference' 'повага', 'deficiency' 'дефіцит', 'definite' 'визначений', 'deity' 'божество', 'deliberate' 'навмисний', 'demeanor' 'поведінка', 'deserve' 'заслужувати', 'desirable' 'бажаний', 'despite' 'незважаючи на', 'destruction' 'знищення', 'determined' 'визначений', 'dictator' 'диктатор', 'direct' 'прямий', 'disagreement' 'розбіжність', 'disappointing' 'незадовільний', 'disappointment' 'розчарування', 'discourage' 'відчайдушність', 'discussion' 'дискусія', 'disease' 'хвороба', 'dislike' 'неприязнь', 'disobedience' 'непослух', 'disordered' 'невпорядкований', 'disrupted' 'порушений', 'dissatisfaction' 'незадоволеність', 'distinguished' 'вирізнений', 'distressed' 'засмучений', 'dogged' 'упертий', 'dread' 'страх', 'drink' 'пити', 'duress' 'примус', 'dutifulness' 'відповідальність', 'earnest' 'серйозність', 'eccentric' 'ексцентричний', 'ecstasy' 'екстаз', 'elatedness' 'піднесеність', 'elation' 'піднесення', 'elder' 'старший', 'elevation' 'піднесення', 'embrace'

'приймати, обіймати', 'emphasis' 'акцент', 'empty' 'порожній',
 'encouragement' 'заохочення', 'enforced' 'примусовий', 'established'
 'встановлений', 'ethical' 'етичний', 'ethnic' 'етнічний', 'exactness'
 'точність', 'exaltation' 'екзальтація', 'excellence' 'досконалість', 'excellent'
 'досконалий', 'exceptional' 'винятковий', 'exciting' 'захопливий',
 'exertion' 'напруга', 'existence' 'існування', 'expect' 'очікувати',
 'expressed' 'виражений', 'expressive' 'виразний', 'extraordinary'
 'надзвичайний', 'exultance' 'радість', 'exultation' 'радість, тріумф', 'face'
 'лице', 'fad' 'в'янути', 'fatherly' 'батьківський', 'fault' 'вина', 'favorable'
 'сприятливий', 'festival' 'фестиваль', 'fever' 'запал, лихоманка', 'fiery'
 'запальний', 'folly' 'дурість', 'foolish' 'дурний', 'foolishness' 'дурість,
 безглуздість', 'forbearance' 'терпіння', 'forbid' 'заборонити', 'forceful'
 'сильний', 'forgiving' 'пробачання', 'form' 'форма', 'fortunate' 'щасливий,
 вдалий', 'fragile' 'тендітний', 'free' 'вільний', 'frenzied' 'шалений',
 'frightening' 'жахливий', 'function' 'функція', 'future' 'майбутній',
 'Germanic' 'німецький', 'given' 'відданий', 'governing' 'керівний',
 'gratification' 'задоволення', 'greediness' 'жадібність', 'gross' 'грубий',
 'guarantee' 'гарантія', 'habit' 'звичка', 'hallucination' 'галюцинація',
 'hard' 'важкий', 'harmony' 'гармонія', 'hatred' 'ненависть', 'haughtiness'
 'гострота', 'hazardous' 'небезпечний, ризикований', 'heartly' 'сердечний',
 'height' 'висота', 'helpfulness' 'корисність', 'hero' 'герой', 'heroic'
 'героїчний', 'history' 'історія', 'Hitler' 'Гітлер', 'holder' 'власник', 'Holy
 Spirit' 'Святий Дух', 'hope' 'надія', 'hostile' 'ворожий', 'hot' 'гарячий',
 'humanism' 'гуманізм', 'humanity' 'гуманність', 'humankind' 'людство',
 'hungry' 'голодний', 'immigrant' 'іммігрант', 'immoderate' 'надмірний',
 'immunity' 'імунітет', 'impression' 'враження', 'impressionable'
 'вразливий', 'improvement' 'покращення', 'impudence', 'нахабство'
 'incitement' 'підбурювання', 'independent' 'незалежний', 'indication'
 'показник', 'indigenous' 'корінний', 'indignation' 'обурення', 'inducement'
 'стимул', 'indulgence' 'поблажливість', 'inferior' 'нижчий', 'ingratiating'
 'привабливий', 'inhabitant' 'мешканець', 'initiative' 'ініціатива', 'integrity'
 'цілісність', 'involvement' 'участь, залучення', 'irrational'
 'іраціональний', 'irresistible' 'непереборний', 'isolation' 'ізоляція', 'join'
 'приєднатися', 'joy' 'радість', 'judged' 'осуджений, судячи', 'justifiable'
 'виправданий', 'keep' 'продовжувати', 'kill' 'вбивати', 'killing' 'вбивство',
 'kin' 'рідня', 'kind' 'добрий', 'kindly' 'люб'язно', 'larger' 'великий', 'learn'
 'вчити', 'liege' 'васал', 'likely' 'ймовірно', 'live' 'живий', 'long' 'довгий',
 'look' 'вигляд', 'looking' 'дивлячись', 'loss' 'втрата', 'loud' 'голосний',
 'madness' 'божевілля', 'magnanimous' 'великодушний', 'making' 'той, що
 робить', 'marked' 'маркований', 'matter' 'мати значення', 'member' 'член',
 'militant' 'войовничий', 'misery' 'нещастя, страждання', 'misfortune'
 'нещастя', 'mode' 'режим', 'moderate' 'помірний', 'money' 'гроші',
 'morality' 'моральність', 'motive' 'мотив', 'moved' 'зворушений', 'name'
 'ім'я', 'national' 'національний', 'nationalist' 'націоналіст', 'nature'
 'природа', 'necessary' 'потрібний', 'necessity' 'потреба', 'needless'

'зайвий', 'nervous' 'нервовий', 'nobility' 'шляхетність', 'noble' 'шляхетний', 'noticeable' 'помітний', 'obsolescence' 'застарілий', 'obstinate' 'упертий', 'offensive' 'образливий', 'offering' 'пропозиція, пожертва', 'open' 'відкритий', 'opposite' 'протилежний', 'order' 'порядок', 'original' 'оригінальний', 'overbearing' 'зухвалий, владний', 'pain' 'біль', 'parents' 'батьки', 'part' 'частина', 'patience' 'терпіння', 'payment' 'виплата', 'peculiar' 'особливий', 'per' 'бадьорість', 'performance' 'продуктивність', 'permission' 'дозвіл', 'perpetuation' 'увічнення', 'persevere' 'наполегливо', 'personally' 'особисто', 'petition' 'петиція', 'physical' 'фізичний', 'picture' 'картина', 'pious' 'благочестивий', 'piquancy' 'пікантний', 'place' 'місце', 'please' 'догоджати', 'pleasure' 'задоволення', 'pledged' 'обіцяний', 'polished' 'полірований', 'polite' 'ввічливий', 'politely' 'ввічливо', 'positive' 'позитивний', 'precious' 'цінний', 'predilection' 'пристрасть', 'preeminence' 'перевага', 'preponderant' 'домінантний', 'prerogative' 'прерогатива', 'pressure' 'тиск', 'presumption' 'самовпевненість', 'presumptuous' 'самовпевнений', 'priority' 'пріоритет', 'private' 'особистий', 'privilege' 'привілей', 'profound' 'глибокий', 'program' 'програма', 'promotion' 'просування', 'prosperity' 'процвітання', 'protective' 'захисний', 'proud' 'гордий', 'provision' 'забезпечення', 'pugnacious' 'забіякуватий', 'purity' 'чистота', 'quiet' 'тихий', 'reaction' 'реакція', 'realism' 'реалізм', 'reasonable' 'обґрунтований', 'recognize' 'визнавати', 'reference' 'посилання', 'reflection' 'відображення', 'refrain' 'стримувати', 'regret' 'жаль', 'regular' 'регулярний', 'relation' 'зв'язок', 'relative' 'відносний', 'remember' 'пам'ятати', 'remorse' 'каяття', 'reputation' 'репутація', 'require' 'вимагати', 'required' 'вимаганий', 'requiring' 'вимогливий', 'reserve' 'зберігати', 'residence' 'резиденція', 'resist' 'опиратися, протистояти', 'restless' 'неспокійний', 'revival' 'відродження', 'ridicule' 'насмішка', 'robust' 'міцний', 'robustness' 'міцність', 'romantically' 'романтично', 'rouse' 'підйом', 'rule' 'правило', 'ruled' 'керований', 'ruling' 'керівний', 'sacrifice' 'жертва', 'sad' 'сумний', 'sadness' 'сум', 'safely' 'безпечно', 'same' 'однаковий', 'saying' 'кажучи', 'scrupulously' 'скрупульозно', 'secure' 'безпечний', 'self-assured' 'самовпевнений', 'self-control' 'самоконтроль', 'selfish' 'еґоїстичний', 'selfishness' 'еґоїзм', 'self-sacrificing' 'самопожертва', 'sensitive' 'чутливий', 'sentiment' 'почуття', 'share' 'ділитися', 'sharing' 'поділ', 'shining' 'блискучий', 'short' 'короткий', 'shouts' 'вигуки', 'sick' 'хворий', 'significance' 'значення', 'similar' 'схожий', 'skill' 'уміння', 'slow' 'повільний', 'soft' 'м'який', 'source' 'джерело', 'South Africa' 'Південна Африка', 'sovereign' 'суверенний', 'speak' 'говорити', 'spoken' 'розмовний', 'spontaneous' 'спонтанний', 'stamina' 'витривалість', 'staunches' 'вірність', 'staying' 'перебування', 'stimulating' 'стимулюючий', 'strange' 'дивний', 'stubborn' 'впертий', 'sublime' 'піднесений', 'sufficiently' 'достатньо', 'supervision' 'нагляд', 'supplied' 'доставлений', 'supreme' 'вищий', 'surrender' 'капітуляція', 'talented' 'талановитий', 'tenant' 'мешканець', 'tender'

	<p>‘ніжний’, ‘<i>the same</i>’ ‘той самий’, ‘<i>theory</i>’ ‘теорія’, ‘<i>thoughtful</i>’ ‘вдумливий’, ‘<i>tidiness</i>’ ‘охайність’, ‘<i>tie</i>’ ‘зв’язок’, ‘<i>time</i>’ ‘час’, ‘<i>take</i>’ ‘взяти’, ‘<i>totalitarian</i>’ ‘тоталітарний’, ‘<i>traditional</i>’ ‘традиційний’, ‘<i>transient</i>’ ‘несталий’, ‘<i>transitory</i>’ ‘перехідний’, ‘<i>triumph</i>’ ‘тріумф’, ‘<i>typically</i>’ ‘зазвичай’, ‘<i>unattainable</i>’ ‘недосяжний’, ‘<i>unawareness</i>’ ‘незнання’, ‘<i>uncertainty</i>’ ‘невизначеність’, ‘<i>unchanging</i>’ ‘незмінний’, ‘<i>unconcern</i>’ ‘безтурботність, байдужість’, ‘<i>undaunted</i>’ ‘безстрашний’, ‘<i>unequal</i>’ ‘нерівний’, ‘<i>unhappy</i>’ ‘незасливий’, ‘<i>unity</i>’ ‘єдність’, ‘<i>unpleasant</i>’ ‘неприємний’, ‘<i>unsuccessful</i>’ ‘невдалий’, ‘<i>use</i>’ ‘використання’, ‘<i>useful</i>’ ‘корисний’, ‘<i>using</i>’ ‘використовувати’, ‘<i>valiant</i>’ ‘доблесний’, ‘<i>vaunt</i>’ ‘вихваляння’, ‘<i>venture</i>’ ‘наважуватися’, ‘<i>victim</i>’ ‘жертва’, ‘<i>view</i>’ ‘погляд’, ‘<i>violation</i>’ ‘порушення’, ‘<i>virtue</i>’ ‘чеснота’, ‘<i>vogue</i>’ ‘мода’, ‘<i>voluntary</i>’ ‘добровільний’, ‘<i>vote</i>’ ‘обирати’, ‘<i>vows</i>’ ‘клятви’, ‘<i>want</i>’ ‘хотіти’, ‘<i>watchful</i>’ ‘пильний’, ‘<i>weakness</i>’ ‘слабкість’, ‘<i>weariness</i>’ ‘втома’, ‘<i>welfare</i>’ ‘благополуччя’, ‘<i>white</i>’ ‘білий’, ‘<i>wholesome</i>’ ‘здоровий’, ‘<i>widely</i>’ ‘широко’, ‘<i>willing</i>’ ‘охочий’, ‘<i>willingness</i>’ ‘готовність’, ‘<i>wisdom</i>’ ‘мудрість’, ‘<i>withstand</i>’ ‘витримати’, ‘<i>wonder</i>’ ‘диво’, ‘<i>work</i>’ ‘праця’, ‘<i>worthlessness</i>’ ‘нікчемність’, ‘<i>written</i>’ ‘написаний’</p>
--	---

**Список опублікованих праць за темою дисертації та відомості про апробацію
результатів дисертації**

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Близнюк К. Р. Лексико-семантичні поля концепту ПАТРІОТИЗМ в українській, російській і польській мовах // *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки, 2013. Кн. 3. С. 125–128.
2. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація мікрополя «devotion» у структурі лексико-семантичного поля «patriotism» (на матеріалі англійської мови) // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Вип.10 / гол. ред. М. Є. Скиба; відповідальний за випуск М. М. Торчинський. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016 Том 1 (А-І). С. 56–62.
3. Близнюк К. Р. Формування семантики лексеми *патріотизм* в українській, англійській і польській мовах // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НАУКМА, 2016. Вип. 62. С. 15–17.
4. Близнюк К. Р. Етнокультурна специфіка лексико-семантичних мікрополів «szacunek» і «respect» у сучасних польській та англійській мовах // *Наукові праці : наук. журн.* / Чорном. нац. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2017. Т. 294. Вип. 282. Серія: Філологія. Мовознавство. С. 13–16.
5. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне мікрополе «відданість» у сучасній українській мові // *STUDIA PHILOLOGICA (Філологічні студії)* : зб. наук. пр. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 42–50.
6. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі семантичного мікрополя «courage» в англійській мові) // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Т. III (188). Вип. 20. С. 52–58.

7. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації лінгвоконцепту СМЛИВІСТЬ в українській і польській мовах // *Наукові записки*. Кропивницький : Видавець В. Ф. Лисенко, 2017. Вип. 153. Серія : Філологічні науки. С. 504–509.

8. Близнюк К. Р. Системно-структурна організація семантичного мікрополя «роświecenie» у польській мові // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2017. Вип. 66. С. 21–25.

9. Близнюк К. Р. Структурно-семантична організація лексико-семантичного мікрополя «повага» у сучасній українській мові // *Мова : класичне – модерне – постмодерне* / НаУКМА. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. Вип. 3. С. 132–139.

Статті в закордонних періодичних виданнях:

10. Blyzniuk K. R. American patriotism: the specifics of verbalization in the form of the lexical-semantic field // *European Journal of Literature and Linguistics*. Vienna. №3. 2018. P. 3–6.

Статті, що не входять до наукових фахових видань України

11. Близнюк К. Р. Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень : (на прикладі концепту ПАТРІОТИЗМ в українській мові) // *Магістеріум. Мовознавчі студії*. К. : НаУКМА, 2013. Вип. 50. С. 4–7.

12. Близнюк К. Р. Опозиція «свій» і «чужий» у лексико-семантичному полі «патріотизм» української, російської та польської мов // *Мови й культури : між Сходом і Заходом (Пам'яті Омеляна Прицака)* / відп. ред. В. Лучик. К., 2015. С. 152–160.

13. Близнюк К. Р. Аналіз опозицій як метод дослідження лексичної семантики // *«Граматичні студії» : збірник наукових праць* / Донецький національний університет імені Василя Стуса / редактор А. Загнітко. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 3. С. 70–74.

Наукові праці апробаційного характеру:

14. Близнюк К. Р. Особливості вербалізації почуття прагнення у лексико-семантичних полях «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» в українській, польській та англійській мовах // *Мовний простір слов'янського світу : тези*

доповідей III Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. 2017. С. 12–14.

15. Близнюк К. Р. Польський гонор у лексико-семантичному полі «patriotyzm» // *Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей IV Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених*. 2018. С. 48–52.

16. Blyzniuk K. R. Verbal representation of the concept of enthusiasm in the lexical-semantic fields of patriotism // *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. European Scientific Conference. Theory. Practice»*. (30.07.2017-31.07.2017) / Szczecin. S. 20–24.

Апробація результатів дослідження

Основні положення дисертаційного дослідження обговорено на тринадцяти конференціях: II Міжнародна науково-практична інтердисциплінарна конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє», Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Рівне, 18–19 квітня 2013 р.); III Міжнародна наукова конференція «Мови й культури: між Сходом і Заходом» до 95-ліття від дня народження Омеляна Пріцака, Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 11–12 квітня 2014 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє», Львівський державний університет безпеки життєдіяльності та Католицький університет ім. Іоанна Павла II (м. Львів, 18–20 травня 2016 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання», Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, 23–24 березня 2017 р.); II Міжнародна наукова конференція «Слов'янські студії», Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, 21–22 квітня 2017 р.); Міжнародна науково-теоретична конференція «Грамотичні читання-IX», Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, 25–26 квітня 2017 р.);

XXVI Міжнародна наукова конференція «МОВА І КУЛЬТУРА» імені Сергія Бураго (м. Київ, 25–27 червня 2017 р.); III Міжнародна наукова конференція «МОВА: КЛАСИЧНЕ – МОДЕРНЕ – ПОСТМОДЕРНЕ», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 16–17 листопада 2017 р.); Всеукраїнська міждисциплінарна конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 22–24 травня 2015 р.); II Всеукраїнська міждисциплінарна конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу: досвід і перспективи», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 27–28 травня 2016 р.); III Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 26–27 травня 2017 р.); IV Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов'янського світу», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 30 травня 2018 р.); Наукова конференція «Актуальні питання загального і слов'янського мовознавства», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, 13 січня 2017 р.). Матеріали дисертації обговорено на засіданні кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» (протокол № 11 від 1 листопада 2018 р.).